

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ:
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ**

Νίκος Τόλιζας

(Υπότροφος του Ιδρύματος Παιδείας και Ευρωπαϊκού Πολιτισμού)

Νικόλαος Κριεζώτης (1785-1853).

**Ένας ένοπλος της οθωμανικής περιόδου στην υπηρεσία της Ελληνικής
Επανάστασης και του Βασιλείου της Ελλάδας**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Επιβλέπων: Καθηγητής Στέφανος Π. Παπαγεωργίου

**ΑΘΗΝΑ
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2015**

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους συνέβαλαν με οποιονδήποτε τρόπο στην επιτυχή εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας.

Τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Στέφανο Π. Παπαγεωργίου, ο οποίος ήταν πάντα διαθέσιμος να μου προσφέρει τις γνώσεις και την εμπειρία του και η συμβολή του ήταν καθοριστική για την ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης.

Τους καθηγητές κ.κ. Λίνα Λούβη, Ελένη Ανδριάκαινα, Λάμπρο Μπαλτσιώτη, Νίκο Θεοτοκά και Νίκο Κοταρίδη, με τους οποίους συνεργάστηκα στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος και οι οποίοι μου προσέφεραν, χωρίς ενδοιασμούς, τις συμβουλές τους, καθώς και τις συστατικές τους επιστολές

Ιδιαίτερα ευχαριστώ το Ίδρυμα Παιδείας και Ευρωπαϊκού Πολιτισμού (ΙΠΕΠ), τον πρόεδρό του κ. Νικόλαο Τρίχα, καθώς και ξεχωριστά το κάθε μέλος του διοικητικού συμβουλίου, για την τιμή που μου έκαναν ενισχύοντάς με οικονομικά καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου. Η συμβολή του ιδρύματος υπήρξε πολύτιμη για την ολοκλήρωση του Μεταπτυχιακού προγράμματος και της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Επίσης ευχαριστώ τη γραμματέα του Ιδρύματος, κα Κατερίνα Γεωργιάδου, για την εξαιρετική συνεργασία μας.

Την παρούσα εργασία αφιερώνω στη μνήμη του παππού μου, Νικολάου Ι. Τόλιζα.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	2
Εισαγωγή.....	8
Κεφάλαιο 1: Η δράση του Νικολάου Κριεζώτη κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης έως και την άφιξη του Ιωάννη Καποδίστρια.....	11
I. Η κατάσταση που επικρατούσε στο νησί της Εύβοιας παραμονές της επανάστασης του 1821	11
Διοίκηση και οικονομία	11
Οι συνθήκες που επικρατούσαν στο κεντρικό τμήμα	11
Οι συνθήκες που επικρατούσαν στο νότιο τμήμα	12
Οι συνθήκες που επικρατούσαν στο βόρειο τμήμα	13
II. Η αρχή των επαναστατικών γεγονότων στο νησί.....	14
Η αρχηγία του Μουτσανά.....	14
Ο Γοβγίνας αρχηγός των επαναστατικών δυνάμεων και η τροπή των επαναστατικών γεγονότων στο βορειοκεντρικό τμήμα.....	14
Η ροή των επαναστατικών γεγονότων στο νότιο τμήμα	16
III. Η εμφάνιση του Κριεζώτη στο προσκήνιο	16
Η οικογενειακή του κατάσταση	16
Η δράση του πριν την επανάσταση	18
Ο Κριεζώτης μικροπλارχηγός στην επαρχία Καρυστίας.....	19
IV. Η συμμετοχή του Κριεζώτη στη διπλή απόπειρα άλωσης της Καρύστου από Ηλία Μαυρομιχάλη και Οδυσσέα Ανδρούτσο.....	20
Η επιχείρηση υπό τον Ηλία Μαυρομιχάλη.....	20
Η επιχείρηση υπό τον Ανδρούτσο.....	21
Η ταχύτατη ανέλιξη του Κριεζώτη στη στρατιωτική ιεραρχία	22
V. Ο διορισμός του Διαμαντή Νικολάου ως αρχηγού επί των στρατιωτικών και η σύγκρουση με τον Νικόλαο Κριεζώτη.....	24
Τα πρώτα εμπόδια	24
Η αντίδραση του Κριεζώτη στις αποφάσεις του Αρείου Πάγου	24
Από αδελφοποιητοί, θανάσιμοι εχθροί	26
VI. Ο Κριεζώτης αποκτά την πρωτοκαθεδρία των επαναστατικών ενεργειών στην επαρχία Καρύστου	26
Η πορεία προς την Κάρυστο.....	26
Το κριεζώτειο λουμπούτι.....	28

Το «σβήσιμο» της επανάστασης στην Εύβοια και η συμφιλίωση μεταξύ Κριεζώτη και Μαυροβουνιώτη.....	29
VII. Ο Κριεζώτης επιστρέφει στη νομιμότητα από θέση ισχύος και επιχειρεί να καταλάβει εκ νέου την Κάρυστο	31
Ο Κριεζώτης εκστρατεύει ως χιλιάρχος εναντίον της Καρύστου	31
Η ρήξη μεταξύ Κριεζώτη και Ανδρούτσου.....	32
VIII. Η συμμετοχή του Κριεζώτη στους εμφυλίους πολέμους και η σύγκρουση με τον Ανδρούτσο.....	34
Η συμμετοχή του Κριεζώτη στους δύο εμφυλίους.....	34
Οι λόγοι που υπαγόρευσαν στον Κριεζώτη τη συμμετοχή του στους εμφυλίους πολέμους με το μέρος της φατρίας Κουντουριώτη	35
Η ένοπλη σύγκρουση μεταξύ δύο πρώην συμμάχων.....	36
IX. Η δράση του Κριεζώτη μετά το τέλος των εμφυλίων συγκρούσεων.....	37
Οι συγκρούσεις στα Σάλωνα και η απόρριψη της πρότασης των Κρητών αντιπροσώπων	37
Η απείθεια στις κυβερνητικές διαταγές	38
Πειρατής στις ακτές του Λιβάνου	39
X. Ο Κριεζώτης υπερασπίζεται την Αττική και την Ακρόπολη από τις τουρκικές δυνάμεις του Κιουταχί.....	40
Η αρωγή στον πολιορκούμενο Φαβιέρο και οι καταχρήσεις εις βάρος διαφόρων περιοχών	40
Ο Κριεζώτης υπερασπίζεται την Αττική	42
Ο Κριεζώτης φρούραρχος της Ακρόπολης	43
Η κατάσταση εκτός του φρουρίου.....	44
Η παράδοση της Ακρόπολης στον Κιουταχί, έπειτα από πολυήμερες διαπραγματεύσεις.....	46
XI. Η δράση του Κριεζώτη από τη στιγμή της αποχώρησής του από την Ακρόπολη μέχρι και τον ερχομό του Καποδίστρια.....	47
Μια αποτυχημένη απόπειρα απαγωγής.....	47
Ο Κριεζώτης δυνάστης διαφόρων περιοχών.....	47
Η εκστρατεία στο Τρίκερι.....	49
Κεφάλαιο 2: Η δράση του Νικολάου Κριεζώτη κατά τη διάρκεια των καποδιστριακών χρόνων (1828-1833).....	51
I. Η ένταξη του Κριεζώτη στον νέο στρατιωτικό οργανισμό των χιλιάρχων.....	51
II. Η συμμετοχή του Κριεζώτη ως χιλιάρχου στις μάχες για την εκκαθάριση της Στερεάς Ελλάδας από τα τουρκικά στρατεύματα	52

III. Οι παραπληρωματικές δραστηριότητες του Κριεζώτη	54
IV. Η στάση που κράτησε ο Κριεζώτης απέναντι στον νέο στρατιωτικό οργανισμό των ελαφρών ταγμάτων.....	56
Διοικητής Σαλαμίνας.....	56
Αρχηγός τριών ταγμάτων στην Αταλάντη	57
V. Οι σχέσεις μεταξύ Κριεζώτη και Κυβερνήτη.....	58
Η τακτική που ακολούθησε ο Κυβερνήτης για να προσεγγίσει τον Κριεζώτη	58
Τα αίτια μίας τεταμένης σχέσης.....	59
VI. Η στάση που κράτησε ο Κριεζώτης στην εμφύλια σύγκρουση μεταξύ Κυβερνητικών-Συνταγματικών μέχρι και τη δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια	61
VII. Η δράση του Κριεζώτη μετά τη δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια.....	62
Η προσχώρηση στην αντιπολίτευση.....	62
Ο Κριεζώτης αρχιστράτηγος των Συνταγματικών στρατευμάτων κατά την εκστρατεία στη Στερεά	63
Η εισβολή των Συνταγματικών στην Πελοπόννησο και πολιορκία του Κριεζώτη στην Αράχωβα	64
VIII. Ένα περιστατικό αναρχίας	65
IX. Ο Κριεζώτης προσχωρεί στην ομάδα των στρατιωτικών υπό την αρχηγία του Κολοκοτρώνη.....	66
Η αδυναμία της κυβέρνησης να ικανοποιήσει τα αιτήματα των ατάκτων.....	66
Ο Κριεζώτης προσχωρεί στη στρατιωτική επιτροπή.....	67
Ο Κριεζώτης διοικεί απολυταρχικά την περιοχή ελέγχου του	68
Η σύγκρουση του Κριεζώτη με τα γαλλικά στρατεύματα.....	69
Κεφάλαιο 3: Η σταδιοδρομία του Νικολάου Κριεζώτη κατά την οθωνική εποχή (1833-1847)	70
I. Οι αντιδράσεις του Κριεζώτη στις μεταρρυθμίσεις που εισήγαγε η Αντιβασιλεία στο στράτευμα και τη διοίκηση του ελληνικού βασιλείου	70
Οι αλλαγές στο στράτευμα	70
Η αντίδραση του Κριεζώτη και η σύλληψη του	71
Η προσάρτηση της Εύβοιας στο ελληνικό κράτος.....	72
Οι αλλαγές που εισήγαγε η νέα κεντρική εξουσία στη διοίκηση του νησιού και πώς αυτές επηρέασαν τον Κριεζώτη.....	73
II. Από την αποφυλάκιση μέχρι τη συνταγματική επανάσταση του 1843.....	74
Οι μηχανισμοί με τους οποίους η οθωνική εξουσία επιδίωξε να προσεταιριστεί τον Κριεζώτη μετά την αποφυλάκισή του.....	74

Η προσπάθεια προσαρμογής και επιβίωσης του Καπετάν-Νικόλα στη νέα πραγματικότητα.....	75
III. Ο Κριεζώτης αποδιαρθρώνει την κρατική εξουσία στο νησί της Εύβοιας με μοχλό το πελατειακό του σύστημα	76
Πειστήρια δύναμης.....	76
Ο Κριεζώτης <<υιοθετεί>> ένα «νέο» τρόπο αντίδρασης στην παρεμβατικότητα της κρατικής εξουσίας στην περιφέρεια ελέγχου του.....	77
IV. Η συμμετοχή του Κριεζώτη στη Συνταγματική επανάσταση του 1843.....	78
V. Η δράση του Κριεζώτη μετά την επανάσταση του 1843 μέχρι και το αποτυχημένο κίνημα του το 1847	81
Ο Κριεζώτης πληρεξούσιος στην Εθνοσυνέλευση του 1843.....	81
Ο Κριεζώτης βουλευτής	82
Ο Κριεζώτης, ως πιστός κωλεττικός, πρωτοστατεί στην ακύρωση των εκλογών της επαρχίας Καρύστου	84
Η σύγκρουση του Κριεζώτη με τον ανιψιό του Κωνσταντίνο Ζέρβα.....	84
VI. Το πελατειακό σύστημα Κωλέττη-Κριεζώτη στην Εύβοια.....	85
Οι απαρχές του τοπικού δικτύου Κριεζώτη.....	85
Το τοπικό δίκτυο Κωλέττη στην Εύβοια	86
Η συνένωση των δύο τοπικών δικτύων.....	89
Η δομή του πελατειακού συστήματος Κριεζώτη στην Εύβοια και τα πρόσωπα που το συγκροτούσαν	90
Η ιδιαίτερη ομάδα εντός του Γαλλικού κόμματος.....	92
Από την ομαλή συνεργασία στη ρήξη.....	93
VII. Το κίνημα του Κριεζώτη.....	96
Οι σχέσεις μεταξύ Όθωνα και Κριεζώτη	96
Τα αίτια της ρήξης μεταξύ Κριεζώτη και Κωλέττη.....	98
Η πορεία προς το κίνημα	100
Η ένοπλη σύγκρουση	103
Το κίνημα του Κριεζώτη μέσα από τις επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας στον πατέρα της	108
Οι λεηλασίες των κυβερνητικών στρατευμάτων, η αμνηστία και ο τύπος της εποχής....	110
Το κίνημα του Κριεζώτη μέσα από τη ματιά του ίδιου του οπλαρχηγού.....	112
VIII. Η επιβίωση του πελατειακού συστήματος Κριεζώτη στον χρόνο	115
IX. Τα τελευταία χρόνια της ζωής του (1847-1853).....	116

Πηγές	121
<i>Αρχεία</i>	121
<i>Απομνημονεύματα</i>	123
<i>Εφημερίδες</i>	125
Βιβλιογραφία	125
Έγγραφα και Εικόνες	132

Εισαγωγή

*Αυτός ην ο Κριεζώτης στρατηγέτης του αγώνος
Ηρώς του Ανηφορίτου και φρουρός του Παρθενώνος
Μεταξύ του Οδυσσέως και του Γκούρα έδραν έχει.
Και το όνομά του θέλει τους αιώννας διατρέχει.
Εις την Εύβοιαν πατάζας Όθωνος την τυραννίαν,
επρωτίμησε γενναίως την σκληράν αειφυγίαν¹.*

Το παραπάνω ποίημα είναι ένα από τα πολλά τα οποία συνέθεσε η λαϊκή παράδοση για να υμνήσει την προσφορά του οπλαρχηγού Νικολάου Κριεζώτη στη δημιουργία και τη θεμελίωση του νέου ελληνικού κράτους. Στο ποίημα εκφράζονται πολύ συνοπτικά αρκετά σημαντικά γεγονότα της δημόσιας δράσης του οπλαρχηγού, από την επαναστατική μέχρι και την οθωνική περίοδο. Επιπρόσθετα αναπαράγεται η πρώτη από τις δύο κυρίαρχες αντιλήψεις, τις οποίες συναντήσαμε στην πλειοψηφία των πηγών που ανατρέξαμε. Η αντίληψη αυτή παρουσιάζει τον οπλαρχηγό «αγιοποιημένο». Δηλαδή ο Κριεζώτης παρουσιάζεται κυρίως από τη σκοπιά του εθνικού αγωνιστή-ήρωα, που συνέβαλε στην απελευθέρωση του έθνους και η «κακία» κεντρική εξουσία αδίκησε και κατέτρεξε, οδηγώντας τον στην εξορία.

Η δεύτερη κυρίαρχη αντίληψη σχετικά με τον Κριεζώτη, την οποία συναντήσαμε στις πηγές που ανατρέξαμε, είναι αυτή της κεντρικής εξουσίας της εποχής. Βάσει αυτής, ο οπλαρχηγός ήταν ένας λησταντάρτης που, υποκινούμενος αποκλειστικά από προσωπικά συμφέροντα και επιδιώξεις, οδηγήθηκε στο κίνημα του 1847, στρεφόμενος εναντίον της οθωνικής εξουσίας².

Αναλύοντας τις δύο παραπάνω κυρίαρχες απόψεις σχετικά με το πρόσωπό του, μπορούμε να πούμε ότι, αν και αμφότερες περιέχουν αρκετές αλήθειες σχετικά με τη ζωή και τη δράση του Κριεζώτη, παράλληλα αποσιωπούν, παραλείπουν ή ακόμα και παραποιούν, σημαντικές πτυχές της ζωής και της δράσης του. Δηλαδή λειτουργούν ως ιδεολογήματα³ και έτσι αδυνατούν να περιγράψουν σφαιρικά τη ζωή και τη σταδιοδρομία μιας ιδιόμορφης προσωπικότητας, όπως αυτής του ευβοιώτη καπετάνιου.

¹ Κωνσταντίνος Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας από αρχαιστάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, Θεσσαλονίκη, Φίλιππος Καπόλας, 1930, σ. 359.

² Μια εξαιρετική πηγή πληροφόρησης για την άποψη της κεντρικής εξουσίας σχετικά με το κίνημα του Κριεζώτη το 1847 είναι οι επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας προς τον πατέρα της. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η επιστολή που απέστειλε η Αμαλία στον πατέρα της στις 20 Αυγούστου του 1847. Στη συγκεκριμένη επιστολή η βασίλισσα ισχυριζόταν ότι η όλη έκβαση της υπόθεσης του Κριεζώτη θα είχε θετικό αντίκτυπο στις επαρχίες, γιατί αυτή η νίκη κατά της αναρχίας θα συγκρατούσε τους υπόλοιπους και θα τους έκανε να φοβηθούν. Βλέπ. σχετ. Βάνα Μπουσέ, Μιχαήλ Μπουσέ, *Ανέκδοτες επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας στον πατέρα της 1836-1853*, Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2011, τόμ. Β σ. 290-292. Εκτός από τις επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας και τα λεγόμενα του προσκείμενου στην βασιλική εξουσία τύπου της εποχής, αποκαλύπτουν την άποψη της κεντρικής εξουσίας, σχετικά με τον Κριεζώτη και το κίνημα του. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τα γραφομένα της εφημερίδας Εθνικής, σχετικά με το κίνημα του Κριεζώτη. Η εφημερίδα *Εθνική*, που ήταν αποκλειστικά βασιλικό όργανο, χαρακτήριζε ως ανόητους τους χωρικούς που ακολούθησαν μιας “απονενομένης κεφαλής επινοήματα”. Επίσης θεωρούσε θέμα χρόνου την ολοκληρωτική καταστροφή των κινηματιών από τα βασιλικά στρατεύματα. Μάλιστα τα τελευταία, σύμφωνα με την εφημερίδα, μετά τη διάλυση του κινήματος του Κριεζώτη λυπηθήκαν τους στασιαστές, τους οποίους μπορούσαν να τους “φονεύσωσιν ως τράγων”. Βλέπ. σχετ. Εφημερίδα *Εθνική* φύλλο 126/14 Αυγούστου 1847 & φύλλο 129/29 Αυγούστου 1847.

³ Για την ιδεολογική χρήση της ιστορίας Βλέπ. σχετ. Φίλιππος Ηλιού, *Ιδεολογικές χρήσεις του κορδαϊσμού στον 20ό αιώνα*, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2003, σ. 22, 27. Σπύρος Ασδραχάς, *Ιστορικά απεικασματα*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1995, σ. 37-40.

Στην παρούσα μελέτη δεν θα ξεκινήσουμε με στόχο να αποδομήσουμε τις παραπάνω κυρίαρχες αντιλήψεις. Αντιθέτως, θα επιδιώξουμε «πατώντας στη γη» και χωρίς φραγμούς στην ιστορική έρευνα να αναδείξουμε σφαιρικά ολόκληρη τη ζωή και τη δράση της χαρισματικής αυτής φυσιογνωμίας, αντιμετωπίζοντάς την στην ανθρώπινη διάστασή της και όχι ως ένα υποκείμενο που είναι υπεράνω κριτικής και κάποιες πράξεις του να πρέπει να απομονωθούν, να αποσιωπηθούν ή να περάσουν στα ψιλά προς χάριν της δημιουργίας ή της στήριξης ενός ιδεολογήματος.

Η εξέλιξη της εργασίας θα μας φέρει αντιμέτωπους με μια σειρά ερωτημάτων, σχετικών με το αντικείμενο μελέτης μας. Όμως σε αυτό το σημείο θα περιοριστούμε να παρουσιάσουμε τα βασικά ερωτήματα που θα ανακύψουν στον αναγνώστη με το διάβασμα της εργασίας και δεν θα καταπιαστούμε με την παρουσίαση όλων των πιθανών ερωτημάτων που θα προκύψουν από την εξέλιξη αυτής, όπως π.χ. οι παραπληρωματικές ιδιότητες του οπλαρχηγού, ο κομβικός ρόλος της εντοπιότητας για τη στελέχωση του στρατεύματός του κ.ά.

Αρχικά θα κληθούμε να απαντήσουμε στο ερώτημα ποιοι ήταν οι λόγοι που έκαναν τον Κριεζώτη να ρισκάρει, εγκαταλείποντας μια τακτοποιημένη και ήσυχη ζωή στη Σμύρνη, σε ηλικία 35 ετών, για να επιστρέψει στην Εύβοια και να εισέλθει από μηδενική βάση σε έναν νέο και άγνωστο κόσμο που διανοιγόταν για τον ίδιο, αυτόν της επανάστασης. Στη συνέχεια θα ήταν κρίσιμο για την εξέλιξη της εργασίας να απαντήσουμε στο γιατί, ενώ υπήρξε απόλυτα πιστός στην ιδέα του νέου ελληνικού κράτους και συνέφερε τα μέγιστα για τη δημιουργία του, παράλληλα έδειχνε δυσκολία ή απροθυμία να είναι ευπειθής και νομιμόφρων απέναντι σε μια κεντρική εξουσία δυτικού τύπου και να αποδεχθεί την πρωτοκαθεδρία της στα δημόσια πράγματα του νεοπαγούς ελληνικού κράτους. Η απάντηση στο προηγούμενο κομβικό ερώτημα είναι αλληλένδετη και με τα αίτια που τον οδήγησαν στο κίνημα του 1847. Υπό το πρίσμα αυτό θα κληθούμε να απαντήσουμε στο ερώτημα τι ήταν το κίνημα του 1847, πώς το νοσηματοδότησαν τα δύο αντίπαλα μέρη, καθώς και ποια ήταν η κατάληξη του.

Επιπρόσθετα θα προσπαθήσουμε να καταδείξουμε πού εδράζονταν η δύναμη του, η οποία του εξασφάλισε μια επιτυχημένη σταδιοδρομία. Ο οπλαρχηγός έντεκα χρόνια μετά την ένταξη του στην επανάσταση κατάφερε, χάρις στην επιδεξιότητα και τις ικανότητές του και εκμεταλλευόμενος την εκάστοτε συγκυρία, να εξέρχεται αλώβητος έπειτα από κάθε εμφύλια σύγκρουση και συμπατασσόμενος σε όλες τις περιπτώσεις με το μέρος της νικήτριας παράταξης να αυξάνει με γεωμετρική πρόοδο τα προνόμια και τις εξουσίες του.

Η απάντηση στα παραπάνω βασικά ερωτήματα, καθώς και σε μια πλειάδα άλλων που θα συναντήσουμε και θα απαντήσουμε με την εξέλιξη της εργασίας, θα μας βοηθήσει να αποφανθίσουμε τον χαρακτήρα του, τα κίνητρό του και τις βάσεις της επιτυχημένης σταδιοδρομίας του.

Η εργασία στη δομή της ακολουθεί την εξελικτική πορεία της ζωής του Κριεζώτη, κατά το πέρασμά του από την οθωμανική νομιμότητα στην ελληνική επανάσταση και στο νεοπαγές ελληνικό κράτος. Η εργασία χωρίζεται σε τρεις κύριες περιόδους-κεφάλαια, με την προεπαναστατική και επαναστατική περίοδο να αποτελούν το πρώτο μέρος. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο θα κάνουμε μία περιληπτική, αλλά χρήσιμη ανασκόπηση της διαμορφωθείσας κατάστασης στο νησί της Εύβοιας (κύριο τόπο δραστηριοποίησης του Κριεζώτη). Η περιληπτική αυτή ανασκόπηση θα μας βοηθήσει να αναλύσουμε, εκτός των δυνατοτήτων του, και τη γενικότερη συγκυρία, που επέτρεψε σε ένα χαρισματικό αλλά ταπεινής καταγωγής άνθρωπο να σταδιοδρομήσει επιτυχώς, αποκτώντας αξιοσημείωτη θεσμική αλλά και εξωθεσμική εξουσία.

Το δεύτερο μέρος της μελέτης μας φωτίζει τη δράση του οπλαρχηγού κατά την καποδιστριακή περίοδο (1828-1833). Αυτή θα είναι μια περίοδος κατά την οποία, εκτός των άλλων, θα παρακολουθήσουμε την προσπάθεια της προσαρμογής ενός παραδοσιακού ενόπλου στη νεωτερική πρόκληση που αποτελεί για αυτόν η ίδρυση ενός δυτικού τύπου κράτους με ισχυρή κεντρική εξουσία.

Το τρίτο και τελευταίο μέρος αφορά τη δραστηριοποίηση του Κριεζώτη κατά την οθωνική εποχή (1833-1847). Αν η πρώτη περίοδος που παρουσιάσαμε θα μπορούσε να χαρακτηριστεί, κάπως αφαιρετικά, ως μία προσπάθεια ανέλιξης και αντιστοίχως η δεύτερη περίοδος ως μια εποχή εδραίωσης για τον οπλαρχηγό, η οθωνική περίοδος θα είναι αυτή κατά την οποία το «φαινόμενο» Κριεζώτης θα φτάσει στο απόγειο της δύναμης του, για να ακολουθήσει η βίαια παρακμή του, με το δημιούργημα του οπλαρχηγού όμως να παραμένει αρκετά ισχυρό μέχρι και τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα.

Φιλοδοξία μας είναι, μέσα από την ενδελεχή έρευνα και απεικόνιση του δημόσιου και ιδιωτικού βίου του οπλαρχηγού, να δούμε τους τρόπους που αυτός επέλεγε να ακολουθεί στην προσπάθειά του να επιβιώσει, να ευδοκιμήσει και να σταδιοδρομήσει στην κάθε εποχή, καταφέροντας σταδιακά, μέσα από την ένταξή του στο νέο επαναστατικό γίγνεσθαι, να εξελιχθεί από ένας απλός βοσκός στην ισχυρότερη στρατιωτικοπολιτική φυσιογνωμία της Ανατολικής Στερεάς και σε μία από τις ισχυρότερες του ελληνικού κράτους. Επιπρόσθετα στόχος μας είναι βασιζόμενοι πάνω στην περίπτωση του Κριεζώτη, να δούμε αν αυτή θα μπορούσε να λειτουργήσει ως ένας γενικότερος ιδεότυπος για μία συγκεκριμένη κατηγορία ενόπλων.

Κεφάλαιο 1: Η δράση του Νικολάου Κριεζώτη κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης έως και την άφιξη του Ιωάννη Καποδίστρια

Ι. Η κατάσταση που επικρατούσε στο νησί της Εύβοιας παραμονές της επανάστασης του 1821

Διοίκηση και οικονομία

Οι σχετικές πληροφορίες που αντλούμε για την Εύβοια από το 1805 μέχρι και το 1821 μέσα από ένα πλήθος διαφορετικών πηγών συμφωνούν εν πολλοίς μεταξύ τους στα ακόλουθα βασικά σημεία.

Η Εύβοια κατακτήθηκε από τους Οθωμανούς το 1470 και μετονομάστηκε σε «πασαλίκι του Ευρίπου». Το Σαντζάκι του Ευρίπου (Εγριμπόζ) με έδρα τη Χαλκίδα περιλάμβανε, παραμονές της επανάστασης, τους καζάδες της Αττικής, Θήβας, Λειβαδιάς, Εύβοιας, Τουρκοχωρίου, Βουδουνίτσας, Ζητουνίου, Ταλαντίου, Σαλώνων, Λιδωρικίου και Μαλανδρινού⁴. Τα έσοδά του, χωρίς τον φόρο της δεκάτης, υπολογίζονταν σε τετρακόσια πουνγκιά τον χρόνο, ενώ χωριζόταν σε τρεις επισκοπές. Παραμονές του εικοσιένα το πασαλίκι του Ευρίπου αριθμούσε 13.360 μουσουλμάνους και 156.775 χριστιανούς⁵. Στην Εύβοια η τουρκική ακίνητη περιουσία ανερχόταν σε 413.000 στρέμματα και η ελληνική σε 356.900⁶. Κάθε χριστιανός που ενηλικιώνόταν πλήρωνε 25 άσπρα σπέντζα⁷. Επίσης υπήρχε ο φόρος της δεκάτης σε όλα τα γεωργικά προϊόντα, τον οποίο πλήρωναν χριστιανοί και μουσουλμάνοι, με το ποσό να διαφέρει ανάλογα με την οικογενειακή κατάσταση και το επάγγελμα του καθενός. Τέλος, υπήρχε ο φόρος επί των ζώων και των εμπορευμάτων, που ίσχυε και για μουσουλμάνους και για χριστιανούς⁸.

Στην ύπαιθρο πολλά χωριά, για την αποφυγή καταπιέσεων-αυθαιρεσιών, είχαν ενταχθεί υπό την προστασία ισχυρών Οθωμανών αξιωματούχων⁹. Το κύριο παραγόμενο προϊόν ήταν το σιτάρι, αν και η γεωργία δεν ήταν ανεπτυγμένη, παρόλο που υπήρχαν οι προϋποθέσεις. Τα μεγάλα κοπάδια των ζώων ανήκαν στον πασά και σε λίγους άρχοντες του νησιού, κυρίως μουσουλμάνους.

Οι συνθήκες που επικρατούσαν στο κεντρικό τμήμα

Στο κεντρικό τμήμα του νησιού υπήρχε η πόλη της Χαλκίδας (Εγριμπόζ), πρωτεύουσα του νησιού και έδρα του Πασά, με τον πληθυσμό της να υπολογίζεται κατά προσέγγιση στους 15.000 κατοίκους¹⁰. Συγκεκριμένα, στο κέντρο της πόλης κατοικούσαν 1.000 περίπου μουσουλμανικές οικογένειες και σε προάστιο έξω από τα τείχη 400 χριστιανικές¹¹. Οι Εβραίοι, που αποτελούσαν το 1/3 του πληθυσμού της πόλης, κατοικούσαν έξω από τα τείχη, τα οποία ήταν χαρακτηρισμένα ως Α΄ τάξης από τους Οθωμανούς και παραμονές της επανάστασης είχαν ενισχυθεί με 210

⁴ Τα Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας τόμος 4^{ος} εν *Άρχει Εθνική Συνέλευσις 1828-1829*, Αθήνα 1973, σ. 244-245.

⁵ Τα Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας, ό.π., τόμος 4^{ος} σ. 245.

⁶ Τα Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας ό.π., τόμος 4^{ος} σ. 256.

⁷ Mustafa Oguz, Ευαγγελία Μπαλτά, *Ο κανουνναμές του Σαντζακίου του Ευρίπου (μέσα του 16ου αιώνα)*, Α.Ε.Μ. τόμος ΑΒ΄ 1996-1997 σ. 240.

⁸ Mustafa Oguz, Ευαγγελία Μπαλτά, *Ο κανουνναμές*, ό.π., σ. 241-244. Ευαγγελία Μπαλτά, *Ενδείξεις για την κίνηση του πληθυσμού και εισοδήματος, το παράδειγμα της Εύβοιας στα τέλη του 15^{ου} και αρχές του 16^{ου} αιώνα*, Α.Ε.Μ. τόμος ΚΣΤ΄, 1984-1985.

⁹ Τα Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας, ό.π., τόμος 4^{ος} σ. 256. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια*, Τόμος Γ΄, Βασιλόπουλος, Αθήνα 1998, σ. 1754-1755. Ν. Κλαδά, *Η Εύβοια κατά την επανάστασιν από στρατιωτικής απόψεως*, Α.Ε.Μ. τόμος Β, 1936, σ. 179.

¹⁰ Σπύρος Κοκκίνης, *Ιστορικά μνημεία και λαϊκή αρχιτεκτονική στη Χαλκίδα*, Α.Ε.Μ. τόμος ΙΕ΄, 1969, σ. 6, 24.

¹¹ Σπύρος Κοκκίνης, *Ιστορικά μνημεία*, ό.π., σ. 6, 24.

κανόνια¹². Ο χαρακτηρισμός αυτός δείχνει την ισχύ τους, ιδιαίτερα αν αναλογιστούμε ότι τα τείχη της Ακρόπολης των Αθηνών ήταν χαρακτηρισμένα από τους Οθωμανούς ως Β΄ τάξης¹³.

Το ξέσπασμα της ελληνικής επανάστασης βρήκε τον Χασάν Πασά της Χαλκίδας να πολεμά εναντίον του Αλή Πασά στα Ιωάννινα. Προσωρινός αντικαταστάτης του ήταν ο καϊμακάμης Αχμέτ μπέης, ο οποίος μαζί με τον πλούσιο και ισχυρό πατέρα του Ρεσίτ μπέη και συμβούλιο Τούρκων μπέηδων διοικούσαν την πόλη. Ο Χουρσίτ πασάς έστειλε ως διοικητή Χαλκίδας τον Γιουσούφ Σέρελη πασά, που ερχόμενος από τα Ιωάννινα αποκλείστηκε από τους επαναστάτες στην Πάτρα. Έτσι διοικητές παρέμειναν προσωρινά οι Ρεσίτ και Αχμέτ μπέης¹⁴. Οι Τούρκοι μπέηδες της Χαλκίδας, έπειτα από συμβούλιο στις 11 Απριλίου του 1821, προχώρησαν σε κάποια προπαρασκευαστικά μέτρα που θα εμπόδιζαν τον ξεσηκωμό των Ελλήνων του νησιού. Συγκεκριμένα, αποφασίστηκε γενικός αφοπλισμός των χριστιανών και απαγόρευση διαμονής τους εντός των τειχών της πόλης, ενώ φυλακίστηκαν και αρκετοί επιφανείς πρόκριτοι¹⁵.

Οι συνθήκες που επικρατούσαν στο νότιο τμήμα

Στο νότιο τμήμα της Εύβοιας δέσποζε η Κάρυστος, η δεύτερη σημαντικότερη πόλη του νησιού μετά τη Χαλκίδα, που διέθετε ισχυρό κάστρο (Κιζίλ Χισάρ) Α΄ τάξης, το οποίο είχε ενισχυθεί παραμονές της επανάστασης με 70 κανόνια¹⁶. Η πόλη ήταν σταθμός των καραβιών από Κωνσταντινούπολη και Σμύρνη, με αποτέλεσμα να έχει βαρύνουσα εμπορική και στρατηγική σημασία για τους Οθωμανούς. Στην Κάρυστο κατοικούσαν 700 μουσουλμανικές οικογένειες με σκληροτράχηλους και εμπειροπόλεμους πολεμιστές, ενώ οι χριστιανοί αποτελούσαν μειοψηφία. Διοικητής της επαρχίας ήταν ο ικανότατος Ομέρ μπέης¹⁷.

Η δεύτερη σημαντικότερη πόλη της επαρχίας Καρυστίας μετά την Κάρυστο ήταν η Κύμη. Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα αριθμούσε σύμφωνα με τον Γάλλο περιηγητή Rouqueville 25 πλοία συνολικής χωρητικότητας 4.500 τόνων με σύνολο πληρωμάτων 450 ανδρών και 60 πυροβόλα. Λόγω θέσης χρησιμοποιήθηκε πολλές φορές ως τόπος διαφυγής κυνηγημένων, όπως οι Ευθύμιος Βλαχάβας, Νότης Μπότσαρης κ.ά., ενώ αρκετοί Κυμαίοι είχαν μνηθεί στη Φιλική Εταιρία¹⁸.

Οι Κυμαίοι караβοκύρηδες-πρόκριτοι, όπως π.χ. ο Σταμάτης Αστέρης πρωταγωνίστησαν λόγω πλούτου στον εξοπλισμό των επαναστατών σε Ιστιαία και Λίμνη. Προσέφεραν στην επανάσταση 45 πλοία, επανδρωμένα από 500 Κυμαίους ναύτες. Το 1836 η Κύμη αριθμούσε 4.500 κατοίκους και ήταν η δεύτερη μεγαλύτερη σε πληθυσμό πόλη της Εύβοιας, μετά τη

¹² Ν. Κλαδά, *Η Εύβοια κατά την*, ό.π., σ. 177, 178.

¹³ Για την ισχύ του κάστρου της Χαλκίδας βλέπ. σχετ. Σπύρος. Κοκκίνης, *Ιστορικά μνημεία*, ό.π. σ. 2-3.

¹⁴ Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Γ΄* ό.π., σ. 1756.

¹⁵ Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά ήτοι Ιστορία, περιέχουσα τεσσάρων ετών πολέμους της νήσου Ευβοίας, Από τον 1821-1825..διάρκεια των πολέμων*, υπό του Αρχιμανδρίτου και Ιεροκήρυκος των Κυκλάδων, Εν Ερμούπολει 1857, Εκ της τυπογραφίας Ν. Βαρβαρέσου, σ. 2-4. Κ. Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π. σ. 222-226. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Γ΄*, ό.π., σ. 1756-1757.

¹⁶ Ν. Κλαδά, *Η Εύβοια κατά την Επανάσταση*, ό.π., σ. 177, 178.

¹⁷ Ευαγγελία Μπαλτά, *Η Οθωμανική μαρτυρία για την επαναστατημένη Κάρυστο*, Α.Ε.Μ. τόμος ΛΕ΄, 2003-2004 σ. 190. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Α΄, Εταιρεία Ευβοϊκών Σπουδών, Αθήνα 1967 σ. 29-32. Αλέξανδρος Καλέμης, *Η Αποκάλυψη των φυσικών και ιστορικών θησαυρών της Εύβοιας: Με 800 φωτογραφίες και 70 χάρτες*, Κίνητρο, Αθήνα 2000, σ. 450. Νότης Αποστόλου, *Ένας σχολαστικός παρατηρητής στην Εύβοια τον 1805*, Α.Ε.Μ. τόμος ΙΘ΄ σ. 261-263. Γιάννης Π. Γκίκας, *Ο Χόμπχαους στην προεπαναστατική Χαλκίδα* Α.Ε.Μ. τόμος ΙΖ΄ 1970 σ. 23, 24, 26. Δημήτρης Δεμερτζής & Σπύρος Κοκκίνης, *Το Εικοσιένα στην Εύβοια*, εκδόσεις Δεσμός, Χαλκίδα 1962. Koder Johannes, *Ένας Γερμανός επισκέπτης της Εύβοιας στα χρόνια του Εικοσιένα*, Α.Ε.Μ. τόμος ΙΖ΄ 1970, σ. 114-115. Αντώνιος Αρβανίτης, *Κώστος Δημητρίου ο Αρβανίτης: Ο θρυλικός αρχηγός και ήρωας της Εύβοιας κατά την Ελληνική Επανάσταση του 1821*, σ. 57-59, 88, 89. Κωνσταντίνος Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 215-226.

¹⁸ Κωνσταντίνος Αλεξανδρής, *Η Εύβοια εις τη ναυτικήν ιστορίαν*, Α.Ε.Μ. τόμος Ι΄ 1963, σ. 31.

Χαλκίδα. Σε καταμέτρηση του 1854, διέθετε 400 μεγάλα ιστιοφόρα και συνέχιζε να εξάγει μεγάλες ποσότητες κρασιού στο εξωτερικό¹⁹.

Η ακμάζουσα τάξη των караβοκύρηδων-προκρίτων της Κύμης ασχολούνταν αποκλειστικά με το εμπόριο, από το οποίο αντλούσε τον πλούτο της. Οι κάτοικοι της Κύμης στην πλειοψηφία τους ήταν ναυτικοί που δούλευαν στα καράβια των Κυμαίων πλοιοκτητών. Ως εκ τούτου, δεν υπήρχε το απαραίτητο ανθρώπινο κεφάλαιο, ούτε η εμπειρία και οι ικανότητες για να υπερασπιστούν την πόλη τους σε χερσαίες εισβολές. Έτσι, οι Κυμαίοι πρόκριτοι πλήρωναν παραδοσιακούς ενόπλους για να τους προστατεύουν από επιδρομές Τούρκων, ληστών, πειρατών κ.ά.

Οι συνθήκες που επικρατούσαν στο βόρειο τμήμα

Το βόρειο τμήμα της Ευβοίας, από τον Άγιο Γεώργιο μέχρι τη Λίμνη και τη Στροφυλιά, είχε ενταχθεί αρχές του 19^{ου} αιώνα υπό την διοίκηση του Αλή πασά των Ιωαννίνων, που εγκατέστησε στην περιοχή δικούς τους ανθρώπους, μουσουλμάνους και χριστιανούς, κατά τα πρότυπα διοίκησης και του υπόλοιπου πασαλίκιού του. Μεγαλύτερες πόλεις ήταν η Λίμνη και το Ξηροχώρι (Ιστιαία), αλλά δεν είχαν την κομβικότητα της Χαλκίδας ή της Καρύστου για τον έλεγχο του νησιού. Στο Ξηροχώρι, που ήταν η έδρα του τοποτηρητή του Αλή πασά Ντελίπ, υπήρχαν 70 μουσουλμανικές οικογένειες. Στην περίοδο της κυριαρχίας του Αλή η περιοχή γνώρισε οικονομική ανάπτυξη, αφού έγιναν αρκετά κοινωφελή έργα και οι κάτοικοι ανακουφίστηκαν από ληστρικές και πειρατικές επιδρομές, καθώς και από καταχρήσεις ισχυρών γαιοκτημόνων και Οθωμανών αξιωματούχων²⁰.

Σύμφωνα με την περιληπτική ανασκόπηση που παραθέσαμε στις παραπάνω γραμμές, μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα, ότι στην Εύβοια παραμονές του εικοσιένα οι συνθήκες δεν ήταν ευνοϊκές για να εκδηλώσουν και να εδραιώσουν οι Έλληνες του νησιού επαναστατικό κίνημα. Ο μεγάλος αριθμός μουσουλμάνων, που ήταν πλειοψηφικός στις δύο κομβικότερες για τον έλεγχο του νησιού πόλεις, δημιουργούσε μαζί με την ισχυρή οχύρωσή τους ένα ανυπέρβλητο εμπόδιο για τους επαναστάτες, που δεν μπόρεσαν να τις καταλάβουν σε καμία φάση του αγώνα. Επιπλέον το ισχυρό ενδιαφέρον των Τούρκων για το νησί, λόγω της στρατηγικής του θέσης, τους έκανε να προσπαθούν να το κρατήσουν υπό τον έλεγχό τους πάση θυσία. Χαρακτηριστικό αυτής της επιμονής τους ήταν η παράδοση του νησιού στο ελληνικό κράτος μόνο μετά το τελεσίγραφο της Αντιβασιλείας το 1833, ενώ είχαν μεσολαβήσει τέσσερα χρόνια από την κατακύρωση του νησιού στην Ελλάδα με το 3ο πρωτόκολλο του Λονδίνου (22 Μαρτίου 1829). Τέλος, η απουσία ισχυρών και οργανωμένων κλεφτοαρματολικών σωμάτων στο νησί ήταν ένα ακόμα ουσιαστικό εμπόδιο για την εδραίωση της επανάστασης.

¹⁹ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π. τόμ. Α', σ. 62, 63. Αλέξανδρος Καλέμης, *Η Αποκάλυψη*, ό.π. σ. 358-360. Κωσταντίνου Α. Τρίμη, *Κυμαϊκά: ήτοι ιστορία και τοπογραφία της Κύμης*. Εκδότης Αναστάσιος Δ. Φέξης Εν Αθήναις, 1894 σ. 18, 24, 55.

²⁰ Αφένδρα Δήμου, *Το αγροτικόν ζήτημα εις την Βόρειον Εύβοιαν*, Α.Ε.Μ. τόμος IB1965 .σ 324, 351. Αν. Γούδας, *Βίοι Παράλληλοι: Ήρωες της ξηράς*, τόμος 8ος, Εν Αθήναις 1876 σ. 128. Ιωάννης Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικών περί της ελληνικής Επαναστάσεως* τόμος Γ', Αθήνα 1860 σ. 137.

II. Η αρχή των επαναστατικών γεγονότων στο νησί

Η αρχηγία του Μουτσανά

Η επανάσταση, παρά τα προληπτικά μετρά που πήραν οι Τούρκοι μπέηδες της Χαλκίδας για να την αποτρέψουν, ξεκίνησε στα μέσα Μαΐου του 1821 από το βόρειο τμήμα της Εύβοιας και συγκεκριμένα την πόλη της Λίμνης. Αρχηγός ήταν ο Βερούσης Μουτσανάς, που καταγόταν από τις Λιβανάτες και στάλθηκε από τον ξάδελφό του Ανδρούτσο στην Εύβοια για να αναλάβει την αρχηγία του αγώνα, λόγω έλλειψης ντόπιου ισχυρού πρωτοκαπετάνιου. Στο Ξηροχώρι ο Μουτσανάς αναγνωρίστηκε ως πρωτοκαπετάνιος από τους ντόπιους προκρίτους και ορίστηκαν οπλαρχηγοί υπό τις εντολές του οι Γεώργιος Βαλτινός (ιατρός), Νικόλαος Τομαράς και Γιάννης Χαλκιάς (Ξηροχωρίτης) τον Μάιο του 1821²¹.

Η επιλογή να ξεκινήσει η επανάσταση από το βόρειο τμήμα του νησιού ήταν συνειδητή και καλά υπολογισμένη από τους επαναστάτες. Η παρουσία μουσουλμάνων στο τμήμα αυτό ήταν ισχυρή και οι σημαντικές πόλεις δεν είχαν αξιόλογη οχύρωση, ενώ η αποτυχημένη ανταρσία του Αλή πασά ενάντια στην Πύλη δημιούργησε ένα κενό εξουσίας στην περιοχή αυτή, παραμονές της ελληνικής επανάστασης. Το κενό αυτό έσπευσαν να εκμεταλλευτούν οι επαναστάτες. Αρκετοί από τους αρχηγούς των Ελλήνων σε αυτή την φάση είχαν «μαθητεύσει» στην αυλή του πασά στα Γιάννενα και ήταν επιτετραμμένοι καπετάνιοι του στην περιοχή. Μετά την αρνητική τροπή που πήρε η ανταρσία του Αλή εναντίον του σουλτάνου προσχώρησαν στην επανάσταση.

Οι επαναστάτες, πρόχειρα οπλισμένοι, οχυρώθηκαν στα δύο βουνά, όπου ο πρωτοσύγκελος Βαρλαάμ τους ευλόγησε και στις 27 Μαΐου 1821 κηρύχθηκε και επίσημα η επανάσταση²². Οι Έλληνες, αφού εξολόθρευσαν εύκολα τη μικρή τουρκική φρουρά του Ξηροχωρίου (Ιστιαίας), έστησαν στρατόπεδο 2.000 ανδρών στην οχυρή θέση Άγιος Αιδηψού. Οι επαναστάτες, έπειτα από τις πρώτες επιτυχίες σε μάχες στα Δυο Βουνά και Κοπάνια πολιορκήσαν τη Χαλκίδα στις 28 Μαΐου του 1821. Οι Τούρκοι με έξοδο από το φρούριο διέλυσαν εύκολα τους Έλληνες στρατιώτες που τυπικά μόνο πολιορκούσαν, ενώ στην ουσία ήταν διασκορπισμένοι στον κάμπο της Χαλκίδας και, με προεξάρχοντα τον αρχηγό τους Βερούση, λαφυραγωγούσαν την περιοχή και μεθοκοπούσαν. Μετά από λίγες μέρες οι Έλληνες ηττήθηκαν εύκολα και σε δεύτερη μάχη στον Βατώντα²³.

Ο Γοβγίνας αρχηγός των επαναστατικών δυνάμεων και η τροπή των επαναστατικών γεγονότων στο βορειοκεντρικό τμήμα

Μετά τις αλλεπάλληλες στρατιωτικές αποτυχίες των επαναστατών και με τη σύμφωνη γνώμη του Ανδρούτσου, υπεγράφη την 1η Ιουλίου του 1821 πληρεξούσιο από τον ναύαρχο Κριεζή, τους προκρίτους του νησιού και όλους τους οπλαρχηγούς πλην του Μουτσανά, που όριζε πρωτοκαπετάνιο τον Αγγελή Γοβγίνα²⁴, φημισμένο συναγωνιστή του Ανδρούτσου στο Χάνι της

²¹ Φανή Μιχαλοπούλου, *Ο Γρηγόριος ο Αργυροκαστρίτης και η Επανάσταση της Ευβοίας*, Α.Ε.Μ. Τόμος Γ', 1954 σ. 14. Ιωάννης Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικών περί της ελληνικής Επανάστασεως*, τόμος Γ', Αθήνα 1860 σ. 138-139.

²² Φανή Μιχαλοπούλου, *Ο Γρηγόριος ο Αργυροκαστρίτης*, ό.π., σ. 15, 16. Ιωάννης Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικών*, τόμ. Γ', ό.π., σ. 373.

²³ Φανή Μιχαλοπούλου, *Ο Γρηγόριος ο Αργυροκαστρίτης*, ό.π., σ. 16-19. Ιωάννης Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικών*, τόμ. Γ' ό.π., σ. 374-377. Λάμπρος Κουτσονίκας, *Γενική ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, εκδότης Δ. Καρακατζάνης: Τύποις του «Ευαγγελισμού» τόμ. Β', Εν Αθήναις 1863-1864, σ. 62-63.

²⁴ Ο Αγγελής Γοβγίνας γεννήθηκε περί τα 1780 στην παραθαλάσσια κωμόπολη Λίμνη της βόρειας Εύβοιας και ήταν γιος του Λιμνιώτη Νικολάου Τζουτζά. Επίσης είχε ένα μικρότερο αδελφό τον Αναγνωστή, ενώ το όνομα της μητέρας του δεν διασώζεται. Ο Αγγελής έγινε γνωστός με την προσωνομία Γοβιός (ή Γοβγίνας) και άσκησε αρχικά το οικογενειακό επάγγελμα του εμπόρου-ναυτικού-πειρατή, κάτι σχετικά σύνηθες για τους κατοίκους της Λίμνης και της ευρύτερης περιοχής των Σποράδων από τον 18ο αιώνα και μετά. Το 1810 παντρεύτηκε τη Γιαννούλα, με την οποία απέκτησαν μία κόρη, τη Μαριώ. Το 1817 αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την Εύβοια μετά από σύγκρουση με προεστούς της γεντεριάς του και κατέφυγε, όπως πολλοί ομολόγοι του, στην αυλή του Αλή Πασά Τεπελενλή των

Γραβιάς. Υπό την ηγεσία του Γοβγίνα, που ήταν ντόπιος και επιδέξιος στρατηγός, το στράτευμα αναδιοργανώθηκε και τα επαναστατικά γεγονότα πήραν θετική τροπή για τους Έλληνες. Ο Αγγελής, με βάση τα Βρυσάκια, επιτέθηκε κατά των μουσουλμάνων στα Ψαχνά, αναγκάζοντάς τους να κλειστούν στη Χαλκίδα. Την ίδια επιτυχή έκβαση είχαν και οι αψιμαχίες γύρω από την πόλη της Χαλκίδας, στη διάρκεια των οποίων οι Οθωμανοί έχασαν ένα σημαντικό στρατιωτικό, τον Οσμάν Χατζαράκη από την Κάρυστο²⁵.

Τον Ιούλιο του 1821 εμφανίζεται στην Εύβοια ο Πασάς Ομέρ Βρυώνης, με εντολή από τον βαλή της Ρούμελης να καταπνίξει την επανάσταση στο νησί. Οι επιθέσεις που επιχείρησε στις 15 και 18 Ιουλίου του 1821 εναντίον του ελληνικού στρατοπέδου στα Βρυσάκια αποκρούστηκαν επιτυχώς από τις δυνάμεις του Γοβγίνα, του Α. Μπαλαλά, του καπετάν Κώτσου και με την αρωγή του ναύαρχου Αλέξανδρου Κριεζή που κανονιοβολούσε τους εχθρούς από τη θάλασσα. Ο Βρυώνης εγκατέλειψε την προσπάθεια και μαζί με τον Ομέρ μπέη της Καρύστου κατέλαβαν την Αθήνα στις 20 Ιουλίου²⁶. Η προσωρινή αυτή αποχώρηση των Τούρκων διοικητών έδωσε χρόνο στους Έλληνες, που πλέον είχαν και αναπερωμένο ηθικό μετά τη σημαντική επιτυχία τους στα Βρυσάκια, να οργανωθούν περαιτέρω και να εδραιώσουν την επανάσταση στο νησί.

Μετά την επιτυχία στα Βρυσάκια ξέσπασε εμφύλιος στο ελληνικό στρατόπεδο αφού ο πρώην αρχηγός Βερούσης Μουτσανάς, ενισχυμένος από άνδρες του Α. Μπαλαλά²⁷, αμφισβήτησε

Ιωαννίνων καταφέροντας σε σύντομο χρονικό διάστημα να γίνει μπουλούκμασής του, χάρις στις στρατιωτικές δεξιότητές του. Στα Ιωάννινα ο Αγγελής μνηθήκε στη Φιλική Εταιρεία από τον Οικονόμου εξ Οικονόμων και ήρθε σε επαφή με σημαντικούς καπετάνιους, οι οποίοι στη συνέχεια θα πρωταγωνιστούσαν στην ελληνική επανάσταση. Όταν ο Οδυσσέας Ανδρούτσος διορίστηκε από τον Τεπελενλή Δερβέναγας της ανατολικής Στερεάς (1819), ο Γοβγίνας τον ακολούθησε ως κόλτζης του. Ως Αληπασαλής καπετάνιος, ο Γοβγίνας ανέλαβε αρμοδιότητες στην περιοχή της βόρειας Εύβοιας, από την οποία καταγόταν και μετέφερε για μεγαλύτερη ασφάλεια την οικογένειά του στο Ξηροχώρι (Ιστιαία) έδρα του Ντελίπ Πάσα, εκπρόσωπου της αληπασαλίδης εξουσίας στη βόρεια Εύβοια. Μετά την εκδήλωση της Επανάστασης ο Αγγελής ακολούθησε τον Οδυσσέα Ανδρούτσο, πολεμώντας στο πλευρό του στο Χάνι της Γραβιάς, για να σταματήσουν την πορεία του Ομέρ Βρυώνη Πασά. Η συμμετοχή του σε αυτό το πολεμικό επεισόδιο αναβάθμισε το κύρος του Ευβοιώτη στρατιωτικού και τον βοήθησε στη συνέχεια να κερδίσει την αρχηγία των όπλων της Εύβοιας. Βλέπ. σχετικά: Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια, Τόμος Α'* ό.π., σ. 381-386. Ιωάννου Αναστασίου Μαυρομμάτου, *Ιστορία του Αγώνος της εν Ευβοία Επανάστασεως του 1821*, Αφοί Γ. Αθανασιάδου, εν Χαλκίδι, 1892, σ. 6-10. Ν. Κλαδά, *Η Εύβοια κατά την...*, ό.π., σ. 177-180, 185-186. Σπύρος Λουκάτος, *Η Εύβοια και οι Ευβοείς στα χρόνια του 21*, Α.Ε.Μ. τόμος ΚΓ' Αθήνα 1980, σ. 66-73. Χρήστος Ι. Βλασσόπουλος, *Ημερολόγιον Του Αγώνος 1821 (1814-1830, μετά από πολυετή μελέτη των πολυτίμων συλλογών της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας)*, Εκδοτικός Οίκος Δημητράκου Α.Ε., Αθήνα, 1930, σ. 44. Γ. Κουλόπουλος, *Οι Ευβοείς ήρωες, Τύποις "Ευρίπου"*, Ιούλιος 1930, σ. 18-20. Βασίλης Ν. Δούκουρης, *Οι τύχες των μελών της οικογένειας του Λιμνιώτη οπλαρχηγού Αγγελή Νικολάου ή Γοβιού μετά τον ηρωικό θάνατό του στα Δύο Βουνά Εύβοιας*, Α. Ε. Μ τόμος ΔΣΤ' 2001-2002, σ. 139-158. Γ. Παπαστάμος, *Ο Αγγελής Γοβιός ή Γοβγίνας και η Ευβοϊκή Επανάσταση*, Α.Ε.Μ. τόμ. ΙΓ' 1966 σ. 62, 64, 67, 71, 72, 77, 81, 84-90, 91-108, 112. Ξενοφώντας Αντωνιάδης, *Η φυλλάδα των Λιάπηδων*, Α.Ε.Μ. τόμ. ΚΓ', 1980, σ. 11-16. Ευαγγελία Μπαλιτά, *Η Καρυστία στα οθωμανικά αρχεία*, Α.Ε.Μ. τόμος ΛΔ', 2001-2002 σ. 190-192. Αλέξανδρος Καλέμης & Δημήτρης Αποστόλου, *Ο Αγγελής Γωβιός, Έκδοση Δήμου Ελυμνίων, Λίμνη 2003* σ. 21-24, 37-39, 47-57, 65-75, 79-88, 100-110, 121-126, 141-148, 157-163, 206-232. Φανή Μιχαλοπούλου, *Ο Γρηγόριος ο Αργυροκαστρίτης*, ό.π., σ. 23-25. Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, σ. 23-24.

²⁵ Φανή Μιχαλοπούλου, *Ο Γρηγόριος ο Αργυροκαστρίτης*, ό.π., σ. 25-29. Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, σ. 24-25. Ιωάννης Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικών*, τόμ. Γ', ό.π., σ. 377 & τόμ. Δ' ό.π., σ. 136-137. Λάμπρος Κουτσονίκας, *Γενική ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, τόμ. Β, ό.π., σ. 57-59. Ιωάννου Αναστασίου Μαυρομμάτου, *Ιστορία του Αγώνος της εν Ευβοία Επανάστασεως*, ό.π., σ. 7-8.

²⁶ Φανή Μιχαλοπούλου, *Ο Γρηγόριος ο Αργυροκαστρίτης*, ό.π., σ. 32-34. Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, σ. 27-30. Ιωάννης Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικών*, τόμ. Γ', ό.π., σ. 378. Νικόλαος Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα*, εκ του Τυπογραφείου Χ.Ν. Φιλαδελφείως, 1857 τόμος Α' σ. 219-220. Λάμπρος Κουτσονίκας, *Γενική ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, τόμ. Β ό.π., σ. 59, 64-66.

²⁷ Οι Μπαλαλαίοι ήταν οικογένεια κλεφτών με καταγωγή από το Αφράτι που αριθμούσε 25 άνδρες, όλοι με συγγενικές σχέσεις μεταξύ τους και είχε επικεφαλής τον πρεσβύτερο Αθανάσιο Μπαλαλά. Προεπαναστατικά πολέμησαν στο πλευρό του Αλή Πασά των Ιωαννίνων και συνετέλεσαν στο να ενταχθεί η βόρεια Εύβοια στο πασαλίκι του. Με το ξέσπασμα της επανάστασης τάχθηκαν υπό τις εντολές του Γοβγίνα. Η σχέση τους με τον Γοβγίνα κλονίστηκε, όταν ο τελευταίος μετά την επιτυχία του στη μάχη των Βρυσακίων εδραιώθηκε ως πρωτοκαπετάνιος του ευβοϊκού αγώνα. Η κατάληξη της ένοπλης σύγκρουσης τους με τον Γοβγίνα τον Αύγουστο του 1821 ήταν τραγική για τους ίδιους. Ο Αγγελής εξολόθρευσε όλη την οικογένεια των Μπαλαλαίων, πλην του μικρότερου ηλιακιάκα, στην τοποθεσία

ενόπλως την πρωτοκαθεδρία του Γοβγίνα. Ο τελευταίος συγκρούστηκε νικηφόρα μαζί τους τον Αύγουστο του 1821 εξολοθρεύοντας όλους τους Μπαλαλαίους πλην ενός, σε πύργο κοντά στην τοποθεσία Μανδάνικα Κεχριών, αναγκάζοντας τον Μουτσανά να εγκαταλείψει το νησί²⁸.

Η ροή των επαναστατικών γεγονότων στο νότιο τμήμα

Στο χρονικό διάστημα που λάμβαναν μέρος τα συγκεκριμένα γεγονότα στο Βορειοκεντρικό τμήμα του νησιού, στην επαρχία Καρυστίας επαναστάτησε η σημαντική ναυτική πόλη της Κύμης, από τον απεσταλμένο του Μουτσανά Γεώργιο Βαλτινό (ιατρό). Τα πράγματα όμως δεν εξελίχθηκαν καλά για τους επαναστάτες. Η περιοχή αυτή ήταν στην επικράτεια του Ομέρ μπέη, ο οποίος, δρώντας αstraπιαία με το άκουσμα του ξεσηκωμού, επιτέθηκε με 300 άνδρες στις αρχές Ιουνίου του 1821 από την Κάρυστο και «έσβησε» την επανάσταση στην Κύμη, λεηλατώντας και λαφυραγωγώντας σκληρά τα γύρω χωριά και παίρνοντας ως ομήρους παιδιά των προκρίτων²⁹.

Ο Ομέρ μπέης στις 14 Ιουλίου κέρδισε διαδοχικά τις ενισχύσεις υπό την αρχηγία του Γοβγίνα στις θέσεις Λόκα και Σωληνάριο, το εκστρατευτικό σώμα της Κύμης υπό τους οπλαρχηγούς Γ. Παπά, Γ. Γιαννάκη και Δ. Δήμου κοντά στο χωριό Λέπουρα, καθώς και το στρατιωτικό σώμα που είχε αποβιβάσει ο επίσκοπος Νεόφυτος στην τοποθεσία Γκισούρι ή Συκιά κοντά στα Στύρα, αποτρέποντας την ενοποίηση μεταξύ των ελληνικών δυνάμεων της Κύμης και αυτών του επισκόπου Νεόφυτου. Στις συγκρούσεις σκοτώθηκε και ο Γ. Ιωάννου Παπάς, που εκπροσωπούσε την Κύμη ως οπλαρχηγός και στη θέση του οι Κυμαίοι πρόκριτοι τοποθέτησαν τον Βάσο Μαυροβουνιώτη³⁰.

III. Η εμφάνιση του Κριεζώτη στο προσκήνιο

Η οικογενειακή του κατάσταση

Ο Νικόλαος Κριεζώτης, που πριν την μάχη στα Βρυσάκια κατατάχθηκε αυτοβούλως στον στρατό του Γοβγίνα, γεννήθηκε το 1785 από γονείς βοσκούς και ήταν αρβανίτικης καταγωγής³¹.

Μανδάνικα Κεχριών. Βλ. σχετ. Γ. Κουλόπουλος, *Οι Ευβοείς ήρωες*, ό.π., σ. 13-16. Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π., σ. 25. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια* Τόμος Β ό.π., σ. 1157-1158.

²⁸ Αλέξανδρος Κριεζής, *Γκιρνάλε διά την ανεξαρτησίαν του έθνους*, Απομνημονεύματα αγωνιστών του 1821, Επιμελητής της εκδόσεως: Εμμανουήλ Πρωτοψάλτης. Τόμος 8^{ος}. Βιβλιοθήκη Γ. Τσουκαλάς, Αθήνα 1956 σ. 27-28. Μιχαήλ Οικονόμου, *Ιστορία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας ή ο ιερός των Ελλήνων αγών*, Απομνημονεύματα αγωνιστών του 1821, Επιμελητής της εκδόσεως: Εμμανουήλ Πρωτοψάλτης τόμος 15^{ος}. Βιβλιοθήκη Γ. Τσουκαλάς, Αθήνα 1957 σ. 133-135. Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π., σ. 31. Αντώνιος Αρβανίτης, *Κώτσος Δημητρίου ο Αρβανίτης* ό.π., σ. 167-168. Ιωάννης Φιλίμων, *Δοκίμιον ιστορικών*, τόμ. Γ', ό.π., σ. 378. Χρήστος Ι. Βλασσόπουλος, *Ημερολόγιον του Αγώνος 1821* ό.π., σ. 78, 80. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Α' ό.π., σ. 38-40, 50-57. Κωνσταντίνος Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 241-245.

²⁹ Λάμπρος Κουτσουνίκας, *Γενική ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, τόμ. Β', ό.π., σ. 66-67. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια* Τόμος Γ', ό.π., σ. 1256-1258.

³⁰ Λάμπρος Κουτσουνίκας, *Γενική ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, τόμ. Β, ό.π., σ. 67-68. Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π., σ. 62-67. Ιωάννης Φιλίμων, *Δοκίμιον ιστορικών*, τόμ. Γ', ό.π., σ. 380. Κωνσταντίνος Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 222, 223 229-234, 237-241. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια* Τόμος Β ό.π., σ. 1256-1257. Χρήστος Ι. Βλασσόπουλος, *Ημερολόγιον Του Αγώνος 1821*, ό.π., σ. 56, 76. Σπυρίδων Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως εν λονδίνω 1860*, τόμος Α' σ. 186-188 & τόμος Β σ. 7-8. Επαμ. Γεωργαντόπουλος, *Τηνιακά ήτοι αρχαία και νεωτέρα γεωγραφία και ιστορία της νήσου Τήνου*, Εν Αθήναις, 1889 σ. 140-141. Δημήτρης Δεμερτζής & Σπύρος Κοκκίνης, *Το Εικοσάχρο στην Εύβοια*, ό.π., σ. 13, 14, 17.

³¹ Το 1402 και το 1425 αλβανικές οικογένειες εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της νότιας Εύβοιας, με άδεια της βενετικής διοίκησης, που ήθελε να χρησιμοποιήσει τους άνδρες, οι οποίοι φημιζόνταν για τις ιππευτικές τους ικανότητες, ως μισθοφόρους. Τα μεταναστευτικά αυτά κύματα εξηγούν την αφθονία αλβανικών επωνυμιών που συναντάται στη νότια Εύβοια, μέσα από τα οθωμανικά κατάστιχα του 15ου αιώνα. Οθωμανικό κατάστιχο του 1474 αποδεικνύει ότι οι Αλβανοί ιππείς που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή που εκτείνεται από την βόρεια πλευρά της Όχης μέχρι και το Αυλωνάρι, το 1402 και 1425, μετά από μια πεντηκονταετία περίπου προσαρμόστηκαν πλήρως στις νέες

Η ενασχόληση των γονιών του Κριεζώτη με την κτηνοτροφία αιτιολογεί τις διχογνωμίες σχετικά με την καταγωγή του. Ο πατέρας του Κριεζώτη, Ισίδωρος Χαραχλιάνης, ως βοσκός ήταν αναγκασμένος να μετακινείται διαρκώς από χωριό σε χωριό της επαρχίας Καρύστιας, στην προσπάθειά του να βρει τροφή για το κοπάδι του. Μαζί με αυτόν μετακινούνταν και όλη η οικογένεια, που ακολουθούσε τη νομαδική ζωή του ποιμένα. Έτσι, αν και ο Νικόλαος Κριεζώτης γεννήθηκε στο χωριό Βύρα (Αργυρό) της επαρχίας Καρύστου όπου τότε βρισκόταν η οικογένεια του, είναι πιθανότερο να καταγόταν από το χωριό Κριεζά³² ή να εγκαταστάθηκε εκεί η οικογένειά του μερικά χρόνια μετά τη γέννησή του. Ο Κριεζώτης πήρε την επωνυμία του από το χωριό Κριεζά, αντικαθιστώντας το οικογενειακό επίθετο Χαραχλιάνης. Με παραλλαγές του Κριεζώτης όπως Γριζιώτης, Κριζιώτης, Γριζόθης κ.ά. υπέγραφε όλα τα έγγραφα κατά τη διάρκεια της ζωής του. Οι γονείς του Ισίδωρος και Χρυσή είχαν αποκτήσει πριν από αυτόν άλλα δύο αγόρια, τον Κωνσταντίνο και τον Γρηγόριο, τρίτος γεννήθηκε ο Νικόλαος και μετέπειτα η Σοφία και η Καλή.

Ο Κριεζώτης στάλθηκε σε μικρή ηλικία στο μοναστήρι των Λευκών (Αγίου Χαραλάμπους) για να μορφωθεί, έφυγε όμως γρήγορα, όντας αδιάφορος για τα γράμματα. Η αγραμματοσύνη του φαίνεται και από τη χαρακτηριστική παροιμία στην Εύβοια «Κριεζώτειος παιδεία», που ήταν συνώνυμη με την παντελή αμορφωσιά³³.

Μετά τον θάνατο των γονιών του, την ανατροφή του Κριεζώτη ανέλαβε αρχικά ο παππούς του Νικόλαος Χαραχλιάνης που έμενε στον Δύστο. Σύντομα όμως, λόγω του δύστροπου χαρακτήρα που είχε ο εγγονός του, τον έστειλε στο χωριό Λάτα. Εκεί, την ανατροφή του ανέλαβε η θεία του (αδελφή της μητέρας του Χρυσής) που ήταν παντρεμένη με τον Αντώνιο Μπάνο. Ο Νικόλας, όντας ατίθασος, δημιουργούσε προβλήματα και έμπλεκε σε καβγάδες. Εκμεταλλευόμενος τη σωματική του δύναμη (εξ ου και το προσωνύμιο «γιος της φύσης»³⁴), κακοποιούσε τα υπόλοιπα παιδιά του χωριού. Η θεία του, θέλοντας να αποφύγει τα προβλήματα που της προκαλούσε, τον έστειλε σε ηλικία δεκαπέντε χρονών στη Χαλκίδα, για να μαθητεύσει σε ένα τσαγκάρη. Η παραμονή του στη Χαλκίδα θα διαρκέσει περίπου δύο χρόνια, αφού θα

συνθήκες ζωής και έγιναν γεωργοί, κτηνοτρόφοι κ.ά. Σταδιακά συγχωνεύθηκαν με τους προϋπάρχοντες πληθυσμούς και εκχριστιανίστηκαν. Πέρα από την επαφή τους με τους προϋπάρχοντες ντόπιους πληθυσμούς, ο εκχριστιανισμός τους ήταν κομβικός παράγοντας στην αφομοίωσή τους. Η ορθοδοξία την οποία ασπάστηκαν βοήθησε καθοριστικά την εθνική ταύτιση των δύο στοιχείων έναντι στον αλλόθρησκο δυνάστη και στο διαχωρισμό τους από τους Αλβανούς που ασπάστηκαν το Ισλάμ και σταδιακά εκτουρκίστηκαν. Αυτοί οι εκχριστιανισμένοι αλβανικοί πληθυσμοί συμμετείχαν ενεργά και ουσιαστικά στην επαναστατική διαδικασία του εικοσιένα. Μέγας εκπρόσωπος των Αρβανιτών της Ευβοίας ήταν ο οπλαρχηγός της επανάστασης Νικόλαος Κριεζώτης. Το όνομα του χωριού Κριεζά από το οποίο καταγόταν ο Κριεζώτης προέρχεται από την αρβανίτικη ονομασία *kriezeshte* που σημαίνει «μαυροκέφαλος». Το πρωτοπαλίκαιο του Κριεζώτη από τα Ποταμούνια (Potamunja) Τόλιας Νικολάου και πολλοί ακόμα οπλαρχηγοί και απλοί στρατιώτες που έλαβαν μέρος στην επαναστατική διαδικασία του 1821 στην περιοχή της Εύβοιας είχαν αρβανίτικη καταγωγή και μιλούσαν ως κύρια γλώσσα τα αρβανίτικα. Όμως είχαν παγιωμένη ελληνική συνείδηση, η οποία αποδεικνύεται και από τον πρωταγωνιστικό ρόλο που διαδραμάτισαν στα επαναστατικά δράματα του νησιού. Ένα ακόμα χαρακτηριστικό παράδειγμα που επιβεβαιώνει την επιβίωση της αρβανιτοφωνίας της περιοχής στον χρόνο συναντάμε κατά την εκστρατεία του Κάρολου Φαβιέρου με το τακτικό του στράτευμα εναντίον της Καρύστου τον Φεβρουάριο του 1826. Όταν ο λοχαγός του τακτικού Φραγκίσκος Ανδριέτης επιχείρησε να ζητήσει προμήθειες και να στρατολογήσει άνδρες από τα χωριά στα περίξ της Καρύστου δεν μπόρεσε ούτε να συνεννοηθεί, αφού σύμφωνα με τα λεγόμενά του «οι άνθρωποι αυτοί μιλούσαν ξένη γλώσσα». Βλ. σχετ. Τίτος Γιοχάλας, *Εύβοια τα Αρβανίτικα*, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2002 σ. 17, 60-67-70, 79, 80. Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π., σ. 142-143. Αλέξανδρος Καλέμης, *Η Αποκάλυψη των φυσικών και ιστορικών θησαυρών της Εύβοιας*, ό.π., σ. 395. Αθ. Μαυρομμάτης, *Λόγοι επικήδαιοι εκφωνηθέντες εν Σμύρνη και εν Χαλκίδι κατά την κηδείαν και την ανακομιδήν των λειψάνων του στρατηγού Νικολάου Κριεζώτου*, Εν Αθήναις 1863 σ. 49-50.

³² Ιωάννου Αναστασίου Μαυρομμάτου, *Ιστορία του Αγώνος της εν Ευβοία Επανάστασεως*, ό.π., σ. 7.

³³ Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*: Διατριβή Αναγνωσθείσα εν τω Φιλόλ. Συλλόγω Βύρωνι εν δυσί Συνεδριάσει τω 1873, εκδ. Αδελφοί Βαρβαρήγου, Αθήνα 1877, σ. 3.

³⁴ Αθ. Μαυρομμάτης, *Λόγοι επικήδαιοι*, ό.π., σ. 13.

εγκαταλείπει την πόλη, αλλά και το νησί της Εύβοιας μετά τον φημολογούμενο σκοτωμό ενός Τούρκου³⁵.

Η δράση του πριν την επανάσταση

Οι πληροφορίες που υπάρχουν για τη δράση του Κριεζώτη, από την ηλικία των 17-18 χρόνων που εγκατέλειψε την Εύβοια έπειτα από τον φημολογούμενο σκοτωμό ενός Τούρκου, μέχρι και την επάνοδό του σε αυτή, είναι περιορισμένες. Ο Κριεζώτης, περνώντας στη Μ. Ασία, εισήλθε στην δούλεψη του μπέη της Μαγνησίας Καραοσμάνογλου, ως βοσκός στα κοπάδια του. Η επιλογή του ευβοιώτη οπλαρχηγού να καταφύγει στο συγκεκριμένο μέρος δεν έγινε τυχαία. Το Εγιαλέτι του Αϊδινίου της Μ. Ασίας ήταν μία πλούσια περιοχή, που κάτω από την ανεκτική διοίκηση των Καραοσμάνογλου αποτελούσε από τα μέσα του 18ου αιώνα ένα θελκτικό προορισμό για χριστιανούς από διάφορες οθωμανικές επαρχίες και ιδιαίτερα για τους κατατρεγμένους της περιόδου σαν τον Κριεζώτη.

Ο Κριεζώτης παρέμεινε στην περιοχή του Αϊδινίου της Μ. Ασίας περίπου μία εικοσαετία, καταφέροντας σταδιακά από απλός βοσκός να προαχθεί σε αρχιεπιστάτη των κοπαδιών του Καραοσμάνογλου. Εκεί γνώρισε και έγινε αδελοποιητός³⁶ με τον Βάσο Μαυροβουνιώτη, οποίος επίσης εργαζόταν στα κοπάδια του μπέη. Η φιλία τους ήταν πολυετής και βαθιά, αν και πέρασε κάποιες διακυμάνσεις, με σημαντικότερη αυτή του 1823, όπου έγιναν θανάσιμοι εχθροί στην προσπάθειά τους να καταλάβουν για τον εαυτό του ο καθένας, τον έλεγχο της επαρχίας Καρύστου. Οι δύο αδελοποιητοί πολέμησαν μαζί σε όλες σχεδόν τις μάχες που έδωσαν κατά τη διάρκεια της επανάστασης και συμβάδισαν και κατά την καποδιστριακή περίοδο μέχρι και τον ερχομό του Όθωνα.

Ο Κριεζώτης έπειτα από τον εκ νέου φημολογούμενο³⁷ σκοτωμό ενός Τούρκου ταχυδρόμου, εγκατέλειψε τη Μ. Ασία μαζί με τον αδελφό του Γρηγόριο αρχικά για τα Ψαρά και από εκεί έφτασε στην Κύμη της Εύβοιας τον Μάρτιο του 1821. Τον Μάιο του ίδιου χρόνου κατατάχθηκε ως απλός στρατιώτης στη δούλεψη του Αγγελή Γοβγιού. Ο Γοβγίνας τον κατέταξε στην μάγκα (ομάδα) κάποιου Σούτα, σύμφωνα με τον Ναθαναήλ Ιωάννου³⁸ και τον Κουλόπουλο, ή του Αθ. Γιώτη σύμφωνα με τον Χρυσολόγη. Υπάρχει όμως και τρίτη εκδοχή σύμφωνα με τον Τσαούση, που θέλει τον Γοβγίνα να κατατάσσει τον Κριεζώτη στην ομάδα του Αθανάσιου Γιώτη, η οποία άνηκε στον λόχο του Θεσσαλού Θανάση Σούτα³⁹.

³⁵ Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Β'* ό.π., σ. 950-952. Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., σ. 6. Γ. Κουλόπουλος, *Οι Ευβοείς ήρωες*, ό.π., σ. 25.

³⁶ Για το έθιμο της αδελοποιίας βλέπ. σχετ. Βασίλης Νιτσιάκος, *Παραδοσιακές κοινωνικές δομές*, εκδόσεις Οδυσσέας 1990, σ. 92-93.

³⁷ Η απόφαση του Κριεζώτη να εγκαταλείψει την περιοχή της Μ. Ασίας ενώ είχε ζήσει εκεί για περίπου μία εικοσαετία, μπορεί να δεχθεί ποικίλες ερμηνείες. Η κυρίαρχη ερμηνεία τον θέλει, έπειτα από την τέλεση κάποιας αξιόποινης πράξης να αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την περιοχή του Αϊδινίου. Πάντως, αν υπολογίσουμε ότι αναχώρησή του από τη Μ. Ασία συνέπεσε με το ξέσπασμα της επανάστασης στον τόπο καταγωγής του, μάλλον η φιλοδοξία μιας καλύτερης σταδιοδρομίας για τον ίδιο και το ανήσυχο πνεύμα του τον έκαναν να αφήσει πίσω του, σε σχετικά μεγάλη για τα δεδομένα της εποχής ηλικία (35 ετών περίπου), την τακτοποιημένη ζωή του αρχιεπιστάτη και να ενταχθεί από μηδενική βάση στον νέο κόσμο της επανάστασης που διανοιγόταν μπροστά του.

³⁸ Ο Ναθαναήλ Ιωάννου γεννήθηκε το 1804 στο χωριό Πήλι της επαρχίας Χαλκίδος. Στην επανάσταση του 1821 πολέμησε αρχικά υπό τις διαταγές του επισκόπου Νεόφυτου Καρυστίας και στη συνέχεια του οπλαρχηγού Νικολάου Κριεζώτη. τη Συμμετοχή του στον Ευβοϊκό αγώνα πιστοποιούσαν με επιστολές τους οι Βάσος Μαυροβουνιώτης, Νικόλαος Κριεζώτης και ο επίσκοπος Νεόφυτος. Ο Ιωάννου το 1855 επέστρεψε στην Αθήνα από την Μασσαλία (εκεί χρημάτισε εφημέριος της ορθόδοξης εκκλησίας για ένα χρονικό διάστημα) και διορίστηκε αρχιμανδρίτης Κυκλάδων με έδρα την Ερμούπολη. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην Σύρο συνέγραψε και τα *Ευβοϊκά* του. Ο Ναθαναήλ Ιωάννου πέθανε στις 16 Ιανουαρίου του 1880 στην Ερμούπολη της Σύρου. Βλέπ. σχετ. Σπύρος Κοκκίνης, *Ρωμιοσύνη : Είκοσι Δοκίμια για πρόσωπα και πράγματα της Τουρκοκρατίας και του Εικοσιένα*, Α.Ε.Μ. Αθήνα 1971, σ. 137-140.

³⁹ Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π., σ. 63-64. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Β'*, ό.π., σ. 950-952. Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., σ. 7. Γ. Κουλόπουλος, *Οι Ευβοείς ήρωες*, ό.π., σ. 25. Α. Χρυσολόγης, *Βάσος Μαυροβουνιώτης*, Διατριβή Αναγνωσθείσα εν τω Φιλόλ. Συλλόγω Βύρωνι την 8ην Ιανουαρίου 1876 σ. 15- 16.

Παρατηρώντας τη διαδρομή του Κριεζώτη από τα παιδικά του χρόνια, βλέπουμε ότι προερχόταν από χαμηλή κοινωνική τάξη και άσκησε μέχρι την ένταξή του στην επανάσταση το οικογενειακό επάγγελμα του ποιμένα. Οι αντιξοότητες της ζωής του ποιμένα, όπου ήταν αναγκασμένος να μετακινείται διαρκώς στην προσπάθεια να εξασφαλίσει την αναγκαία τροφή για την επιβίωση του κοπαδιού του και επιπλέον έπρεπε να είναι δυναμικός και αποφασιστικός για να προστατεύει το κοπάδι του από ποικίλους κινδύνους, διαμόρφωσαν καθοριστικά τον χαρακτήρα του. Η τέλεση αξιόποινων πράξεων δείχνει τον βίαιο και ατίθασο χαρακτήρα του, ενώ η διαρκής μετακίνησή του σε μια εποχή κατά την οποία η εγκατάλειψη της πατρογονικής γης ήταν κάτι εντελώς ασυνήθιστο για τη συντριπτική πλειοψηφία των απλών ανθρώπων, οι οποίοι δραστηριοποιούνταν και έμειναν άρρηκτα συνδεδεμένοι με τον τόπο γέννησής τους καθ' όλη την διάρκεια της ζωής τους, μας δείχνει την προσπάθειά του να βρει τις κατάλληλες συνθήκες κοινωνικής ανέλιξης. Η επανάσταση περιείχε όλες εκείνες τις προϋποθέσεις οι οποίες θα βοηθούσαν μια τυχοδιωκτική φυσιογνωμία σαν τον Κριεζώτη που δεν «έπαιρνε» από τέχνες και γράμματα να ξεφύγει από την ταπεινή καταγωγή του.

Ο Κριεζώτης μικροοπλάρχης στην επαρχία Καρυστίας

Ο Κριεζώτης, έχοντας δείξει εξαιρετικές πολεμικές ικανότητες στη μάχη της Μανίκας και των Βρυσάκιων και έχοντας βοηθήσει τον Γοβγίνα να καταπνίξει ανταρσία του Μουτσανά και των Μπαλαλαίων, κέρδισε γρήγορα την εμπιστοσύνη του γενικού αρχηγού των επαναστατικών ενεργειών στο νησί. Ο Γοβγίνας τον έχρισε αρχικά πρωτοπαλικάρό του και αρχές Σεπτεμβρίου του 1821, μετά την αποτυχία⁴⁰ της πρώτης εκστρατείας εναντίον της Καρύστου υπό τον Επίσκοπο Νεόφυτο, διόρισε τον Νικόλαο Κριεζώτη ως οπλαρχηγό σώματος 30 ανδρών και τον έστειλε στην επαρχία Καρυστίας. Ο Κριεζώτης συνάντησε στην Κύμη τον Βάσο Μαυροβουνιώτη και τον αδερφό του Ράντο, οι οποίοι με μία μικρή δύναμη από Σλαβόφωνους περιφέρονταν στην περιοχή⁴¹.

Ο Μαυροβουνιώτης ήταν επικεφαλής μισθοφορικής ομάδας, στην υπηρεσία των Κυμαίων προκρίτων, αντικαθιστώντας τον σκοτωμένο οπλαρχηγό Γεώργιο Παπά. Αποστολή του μαυροβούνιου οπλαρχηγού ήταν να προστατεύει την πλούσια πόλη της Κύμης από εξωτερικές επιδρομές Τούρκων, πειρατών κ.ά. και να αποτελεί τον στρατιωτικό βραχίονα των Κυμαίων προκρίτων-πλοιοκτητών στις πολεμικές συγκρούσεις της επαρχίας Καρυστίας.

Η πρώτη κοινή επιχείρηση των Κριεζώτη και Βάσου ήταν εναντίον του Μαχμούτ Ξυνού, επιστάτη του Ομέρ μπέη, που με μία μικρή ομάδα Τούρκων πλιατσικολογούσε τα χωριά της περιοχής της Κύμης και του Αυλωναρίου. Οι Κριεζώτης και Μαυροβουνιώτης, με τους αγωνιστές Μπέλο, Μαλλιαρό, και Μελάνη ή Τόσκα από το χωριό Δύστο, τους πολιορκήσαν στις

Αθ. Μαυρομάτης, *Λόγοι επικήδαιοι*, ό.π., σ. 13, 35, 36. Κωνσταντίνος Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 343. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* ό.π., σ. 58-61.

⁴⁰Ο επίσκοπος Νεόφυτος, αφού στρατολόγησε στις Κυκλάδες με επιστολές τις 25 Ιουνίου του 1821, τις οποίες του είχε παράσχει ο Δημήτριος Υψηλάντης προς τους προκρίτους των εκεί νησιών, αποβίβαστηκε τον Αύγουστο του 1821 κοντά στο Αλιβέρι, με σκοπό να επανεργοποιήσει την επανάσταση στην επαρχία Καρύστου. Λίγο μετά την αποβίβαση ο Νεόφυτος από το στρατόπεδο της Ερέτριας έστειλε επιστολή στους προκρίτους της Ύδρας στις 19-18-1821, ζητώντας τη βοήθειά τους για την άλωση της Καρύστου. Κοντά του προσέτρεξαν αρκετοί τοπικοί μικροοπλάρχηγοί, ανάμεσά τους και ο Βάσος Μαυροβουνιώτης με τον αδελφό του Ράντο και μικρό στρατιωτικό σώμα Σλάβων. Ο Ομέρ μπέης, πληροφορούμενος τη συγκέντρωση των επαναστατών, αναχώρησε ταχύτατα από την Αθήνα και επιτέθηκε αιφνιδιαστικά στους επαναστάτες την τοποθεσία Γκισούρι ή Συκιά, κοντά στα Στύρα, στις 12 Αυγούστου 1821. Οι Έλληνες, μην έχοντας έναν ικανό πρωτοκαπετάνιο και αιφνιδιαζόμενοι από τη γρήγορη επίθεση, ηττήθηκαν εύκολα και διαλύθηκαν. Έτσι η πρώτη απόπειρα κατάληψης της Καρύστου από τους επαναστάτες έσβησε εν τη γενέσει της. Βλ. σχετ. Χρήστος Ι. Βλασσόπουλος, *Ημερολόγιον Του Αγώνος* 1821, ό.π., σ. 86. Νικόλαος Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα*, εκ του Τυπογραφείου Χ.Ν. Φιλαδέφειας, 1857 τόμος Α' σ. 114. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης*, τόμος Α', ό.π., σ. 73-76. Αντώνιος Λιγνός, *Αρχείον της κοινότητας Ύδρα : 1778-1832, τόμος 7ος, 1821*, Τύποις Σφαίρας, Εν Πειραιεί 1925 σ. 325.

⁴¹ Φανή Μιχαλοπούλου, *Ο Γρηγόριος ο Αργυροκαστρίτης*, ό.π., σ. 36. Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π., σ. 32, 83.

άνω Πετρίες με πολλαπλάσιες δυνάμεις, αναγκάζοντάς τους να παραδοθούν στις 20 Σεπτεμβρίου του 1821. Ο Ομέρ μπέης, θορυβημένος από αυτή την επιτυχία των επαναστατών, εξεστράτευσε από την Κάρυστο και τους καταδίωξε, πυρπολώνοντας για δεύτερη φορά την Κύμη. Οι δύο αδελφοποιητοί στη θέα του Ομέρ μπέη κατέφυγαν στο ορεινό χωριό Κουτουρλομετόχι⁴².

Ο Κριεζώτης στη φάση αυτή ήταν ένας μικροκαπετάνιος τοπικής εμβέλειας (υπό την πλήρη επιρροή του Γοβγίνα), ο οποίος μόλις ξεκίναγε τις δικές του αυτόνομες επιχειρήσεις εναντίον των Τούρκων στην επαρχία Καρυστίας. Ως εκ τούτου η δυναμική του ήταν περιορισμένη και δεν μπορούσε να αντιπαρατεθεί με επιτυχία απέναντι σε μεγάλες τουρκικές δυνάμεις, επιλέγοντας την τακτική της υποχώρησης. Το ορεινό και δυσπρόσιτο χωριό Κουτουρλομετόχι στο βουνό της Δίρφης και δυτικά της Κύμης ήταν το μέρος στο οποίο κατέφευγε ο Κριεζώτης, συνήθως κατά τα πρώτα έτη του επαναστατικού αγώνα στην Εύβοια για να ανασυνταχθεί και να προφυλαχθεί, όταν ο συσχετισμός δυνάμεων δεν τον ευνοούσε.

IV.Η συμμετοχή του Κριεζώτη στη διπλή απόπειρα άλωσης της Καρύστου από Ηλία Μαυρομιχάλη και Οδυσσέα Ανδρούτσο

Η επιχείρηση υπό τον Ηλία Μαυρομιχάλη

Μετά την αναχώρηση του Ομέρ μπέη για την Κάρυστο και την αποτυχία που είχε για τους Έλληνες η πρώτη επιχείρηση εναντίον της Καρύστου, ο Επίσκοπος Νεόφυτος αναζητούσε έναν αναγνωρισμένο και εμπειροπόλεμο αρχηγό που θα αναλάμβανε τη νέα επιχείρηση. Στο πλαίσιο αυτό, αφού συναντήθηκε με τους Δημήτριο Υψηλάντη και Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη στην Τρίπολη, πήρε την έγκρισή τους για δεύτερη εκστρατεία εναντίον της Καρύστου, με αρχηγό τον Ηλία Μαυρομιχάλη⁴³. Στο πρόσωπο του τελευταίου συμφώνησαν ο Αγγελής Γοβγίνας και οι πρόκριτοι του Αλιβερίου.

Έτσι ο Νεόφυτος, αφού προηγουμένως στρατολόγησε στις Κυκλάδες με έγγραφα που του είχε παράσχει ο Υψηλάντης, αποβιβάστηκε στην Ερέτρια της Εύβοιας στις 20 Νοέμβριου του 1821. Εκεί προσέτρεξαν σ' αυτόν οι Κριεζώτης, Μαυροβουνιώτης και πλειάδα άλλων μικροκαπετανίων. Ο Νεόφυτος στη συνέχεια μετακίνησε το στρατόπεδό του στο Αλιβέρι, στα μέσα Δεκεμβρίου του 1821, και ξεκίνησε να επιταχύνει της απαραίτητες προπαρασκευές για την εκστρατεία, περιμένοντας παράλληλα και τον ερχομό του Μαυρομιχάλη.

Ο Ηλίας Μαυρομιχάλης αποβιβάστηκε στις 5 Ιανουαρίου του 1822 στο Αλιβέρι μαζί με τον θείο του Κυριακούλη και ισχυρή δύναμη Μανιατών⁴⁴. Μαζί με αυτόν θα έχουμε ως αρχηγούς τον Κριεζώτη, ο οποίος είχε διοριστεί από τον Γοβγίνα και τον Μαυροβουνιώτη, που εκπροσωπούσε την Κύμη και είχε εκλεγεί διά βοής αρχηγός από το στράτευμα. Στην εκλογή αυτή του Βάσου έπαιξε ρόλο και η επιβλητική του εμφάνιση, αφού ήταν πολύ ψηλός και

⁴² Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π., σ. 83-88. Δημήτρης Δεμερτζή & Σπύρος Κοκκίνη, *Το Εικοσιένα στην Εύβοια*, ό.π., σ. 14, 15. Γεώργιος Καδίτης, *Ο Αγγελής Γοβγίος και η επανάσταση του 21 στην Εύβοια*, Αθήνα 1979 σ. 42-43. Κωνσταντίνος Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας* ό.π., σ. 248-251 Γεώργιου Ι. Φουσαρά, *Η Συμβολή της Εύβοιας εις τους Ελληνικούς Αγónες*, Α.Ε.Μ. τόμ. Α' σ. 49. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Β* ό.π., σ. 952- 953, 1107-1108, 1259.

⁴³ Ο Ηλίας Μαυρομιχάλης (Μπετζαντζής) γεννήθηκε το 1795 και ήταν πρωτότοκος γιος του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, ηγεμόνα της Μάνης. Πήρε μέρος από την αρχή της επανάστασης στις συγκρούσεις της Πελοποννήσου, συμμετέχοντας στην κατάληψη της Καλαμάτας, στην κατάληψη της Τρίπολης και διακρίθηκε στη μάχη του Βαλτετσίου. Έπειτα από πρόσκληση του επισκόπου Νεόφυτου, του ανατέθηκε η ηγεσία των όπλων της επαρχίας Καρυστίας. Ο Μαυρομιχάλης αρχές Ιανουαρίου του 1822 εκστράτευσε εναντίον της Καρύστου, όπου και σκοτώθηκε στις 12 Ιανουαρίου του 1822 σε ανεμόμυλο κοντά στα Στύρα. Βλέπ. σχετ. Αγαπητού Σ. Αγαπητού, *Οι ένδοξοι Έλληνες ή οι πρωταγωνιστάι της Ελλάδος, Εταιριστάι, κατηχηταί, κληρικοί, πολιτικοί στρατιωτικοί ξηράς και θαλάσσης, δωρηταί, λόγιοι, ευεργέται*, Τυπογραφείον Α. Σ. Αγαπητού, Εν Πάτραις 1877. Τ. Β' σ. 499-505. Σπυρίδων Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασσεως*, τόμ. Β ό.π., σ. 13-15, 144-148. Ιωάννης Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικόν*, τόμ. Δ', ό.π., σ. 276-280. Νικόλαος Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα*, ό.π., σ. 285-286.

⁴⁴ Φανή Μιχαλοπούλου, *Ο Γρηγόριος ο Αργυροκαστρίτης*, ό.π., σ. 36-37. Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π., σ. 89-91

γιγαντόσωμος, πράγμα σπάνιο για τα δεδομένα της εποχής⁴⁵. Αντίθετα, ο Κριεζώτης ήταν κοντός και σωματώδης⁴⁶. Παρατηρούμε εδώ μια πολύ περίεργη τριαρχία στο στράτευμα. Καθώς ο Κριεζώτης «αντλούσε «τη δύναμή του από τον Γοβγίνα, πρωτοκαπετάνιο των επαναστατών στο νησί, ο Μαυροβουνιώτης από την Κύμη και την επιθυμία του στρατεύματος προς το πρόσωπό του και ο Μαυρομιχάλης από τη διοίκηση και τους πρόκριτους του Αλιβερίου.

Έχοντας ως επιμελητεία τον επίσκοπο Νεόφυτο και τους πρόκριτους της Καρυστίας στο χωριό Μεσοχώρια, οι Μαυρομιχάλης, Κριεζώτης και Μαυροβουνιώτης με δύναμη 1.000 ανδρών επιτέθηκαν στα Στύρα στις 11 Ιανουαρίου του 1822 και απέκλεισαν την εκεί τουρκική φρουρά 150 ανδρών υπό τον Ισούφ αγά, γαμπρό του Ομέρ μπέη. Μετά την αρχική επιτυχία οι Έλληνες χαλάρωναν σταδιακά την πολιορκία, επιδιδόμενοι σε λαφυραγωγία της περιοχής, ενώ σημειώθηκε διχοστασία μεταξύ των οπλαρχηγών, σχετικά με τη μοιρασιά της λείας των τουρκικών αποθηκών, καθώς και για τον τρόπο αντιμετώπισης των τουρκικών ενισχύσεων. Ο Μαυρομιχάλης διαφωνούσε με τους Κριεζώτη και Μαυροβουνιώτη, διότι αυτοί ήθελαν μια πιο αργή και προσεκτική εκστρατεία, ενώ αυτός επιζητούσε να καταλάβει γρήγορα τα Στύρα και μετά την Κάρυστο. Ερχόμενος ο Ομέρ μπέης από την Κάρυστο με ογδόντα άνδρες σε επικουρία των πολιορκημένων, διέλυσε εύκολα το πολυάριθμο, αλλά σε πλήρη αποσύνθεση ελληνικό στράτευμα. Ο Ηλίας Μαυρομιχάλης βρήκε τραγικό θάνατο σε ένα ανεμόμυλο καλούμενο κοκκινόμυλο στις 12 Ιανουαρίου του 1822, όπου είχε οχυρωθεί με λίγους άνδρες και τον πολιορκήσαν οι Τούρκοι⁴⁷.

Οι προσωπικές στρατηγικές των τριών αρχηγών, η ασυμφωνία και η ασυνεννοησία που προέκυψαν κάτω από την ιδιόμορφη αυτή πολυαρχία ήταν καθοριστικός παράγοντας για την ήττα του ελληνικού στρατεύματος. Χαρακτηριστικό της κόντρας και των διαφωνιών μεταξύ των οπλαρχηγών ήταν η μη συμμετοχή των Κριεζώτη και Μαυροβουνιώτη στη μάχη εναντίον των ενισχύσεων του Ομέρ μπέη. Στη δεύτερη εκστρατεία εναντίον της Καρύστου σκοτώθηκαν 40 Μανιάτες, αφού οι ντόπιοι υπό τους Κριεζώτη και Μαυροβουνιώτη πρόλαβαν και οχυρώθηκαν στις κοντινές πλαγιές, χωρίς να υποστούν σοβαρές απώλειες.

Η επιχείρηση υπό τον Ανδρούτσο

Στις 14 Ιανουαρίου του 1822, ο Οδυσσέας Ανδρούτσος έφτασε στο Αλιβέρι ως αντικαταστάτης του Ηλία Μαυρομιχάλη. Εκεί ενώθηκαν μαζί του οι οπλαρχηγοί Λεπενιώτης, Κριεζώτης, Μαυροβουνιώτης, Τομαράς και Κυριακούλης Μαυρομιχάλης. Έπειτα, προχώρησαν και οχυρώθηκαν με δύναμη 2.000 ανδρών στην τοποθεσία Μελισσώνα κοντά στην Κάρυστο, όπου τους καθήλωσε βαρυχειμωνιά. Η εκστρατεία κράτησε 17 μέρες και έληξε όταν ο Ανδρούτσος αναχώρησε για τον Μαραθώνα, έπειτα από εντολή ανάκλησης του Άρειου Πάγου. Την περιοχή εγκατέλειψαν επίσης, για διαφορετικά αίτια ο καθένας, και ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, και ο επίσκοπος Καρύστου Νεόφυτος. Οι μόνοι που έμειναν να περιφέρονται στα βουνά ήταν οι Κριεζώτης και Βάσος.

⁴⁵ Α. Χρυσολόγης, *Βάσος Μαυροβουνιώτης*, ό.π., σ. 81-82

⁴⁶ Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., σ. 175.

⁴⁷ Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π., σ. 92-95. Α. Χρυσολόγης, *Βάσος Μαυροβουνιώτης*, ό.π., σ. 18. Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., σ. 9. Χρήστος Ι. Βλασσόπουλος, *Ημερολόγιον Του Αγώνος 1821*, ό.π., σ. 104. Ιωάννου Αναστασίου Μαυρομμάτου, *Ιστορία του Αγώνος της εν Ευβοία Επανάστασεως*, ό.π., σ. 8-9. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Β* ό.π., σ. 719, 720, 954, 1101-1105, 1197-1198, 1259-1260. Κωνσταντίνος Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 252-259. Γ. Κουλόπουλος, *Οι Ευβοείς ήρωες*, ό.π., σ. 25-26. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης τόμος Α΄*, ό.π., σ. 86, 87. Στέφανος Παπαγεωργίου, *Μία καταγεγραμμένη αφήγηση του αγωνιστή Βασίλη –Χατζηστάμου για την πολεμική δράση του στρατηγού της Ελληνικής Επανάστασης Βάσου Μαυροβουνιώτη*, Κέντρο Έρευνας Νεότερης Ιστορίας (Κ.Ε.Ν.Ι) Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών επιστημών Φεβρουάριος 2013 σ. 11. Σπυρίδων Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, τόμ. Β ό.π., σ. 13-15, 144-148. Γεώργιος Ι. Φουσάρ, *Η Συμβολή της Ευβοίας εις τους Ελληνικούς Αγώνες*, Α.Ε.Μ. τόμ. Α΄ 1935, σ. 49. Αν.Γούδας, *Βίοι Παράλληλοι:Κλήρος*, τόμος 1ος, Εν Αθήναις 1869, σ. 429-431. Ιωάννης Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικών*, τόμ. Δ΄, ό.π., σ. 276-280. Νικόλαος Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα*, τόμ. Α΄, ό.π., σ. 220, 285, 286.

Ποικίλες ερμηνείες έχουν δοθεί στην αποχώρηση αυτή του Ανδρούτσου, με κάποιες πηγές να την αποδίδουν σε «καπάκι» του με τον Ομέρ μπέη. Τέτοια πιθανότητα δεν υφίσταται, αφού ο Ανδρούτσος αναχώρησε ξαφνικά, όχι επειδή ήρθε σε καπάκι με τον Ομέρ μπέη της Καρύστου, αλλά γιατί διατάχθηκε από τον Άρειο Πάγο να αναχωρήσει⁴⁸. Η επιβεβαίωση έρχεται από επιστολή που έστειλε ο Άρειος Πάγος στην υπέρτατη βουλή, στις 22 Φεβρουαρίου του 1822. «*Ο Οδυσσεύς πεισθείς εις τας προτροπάς του Αρείου Πάγου και τας διαταγάς του Μινίστρου του πολέμου εξήλθε της Ευρίπου και μεταβαίνει προς το γενικόν στρατόπεδον της Ανατολικής Ελλάδος*».⁴⁹

Ο Άρειος Πάγος⁵⁰, η πολιτική διοίκηση της Ανατολικής Ελλάδος, ήταν σε κόντρα με τον Ανδρούτσο. Ο τελευταίος, ως ο πιο φημισμένος και ισχυρός οπλαρχηγός της Ανατολικής Στερεάς, δεν αναγνώριζε ανώτερη αρχή στην περιοχή άλλη από τον ίδιο. Ο Άρειος Πάγος προτιμούσε να παραμείνει η Κάρυστος στους Τούρκους, σταματώντας έτσι την απόπειρα κατάληψής της, παρά να την καταλάμβανε ο Ανδρούτσος μαζί με το ισχυρό της κάστρο και να ισχυροποιούνταν περαιτέρω. Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που είχε ο Άρειος Πάγος για την Εύβοια συνδέεται και με το γεγονός ότι είχε την έδρα του στο Ξηροχώρι (Ιστιαία). Άρα δεν ήθελε τον ισχυρότερο, απειθαρχο στις εντολές του και φιλόδοξο οπλαρχηγό της Ανατολικής Στερεάς στην «αυλή» του.

Η ταχύτατη ανέλιξη του Κριεζώτη στη στρατιωτική ιεραρχία

Το Πάσχα του 1822 ο Γοβγίνας, που με την έγκριση και του Άρειου Πάγου είχε αναλάβει την διοίκηση όλων των ευβοϊκών σωμάτων μετά τον σκοτωμό του Μαυρομιχάλη και την ανάκληση του Ανδρούτσου, σκόπευε, αφού θα απέκλειε τους Οθωμανούς της Χαλκίδας, να επιτεθεί στη συνέχεια εναντίον της Καρύστου. Βάσει αυτού του σχεδίου, έδωσε εντολή στον Νικόλαο Κριεζώτη να μεταβεί στη μονή Κλιβάνου στο χωριό Κρεμαστός κοντά στην Κύμη τον Μάρτιο του 1822 ως εμπροσθοφυλακή και να τον περιμένει⁵¹. Όμως ο Γοβγίνας σκοτώθηκε στις 28-3-1822 σε ενέδρα των Τούρκων στα δύο βουνά μαζί με τον συναγωνιστή του Κώτσα⁵² και τον αδελφό του Αναγνωστή Γοβγιό και δεν πρόλαβε να πραγματοποιήσει το σχέδιό του.

⁴⁸ Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π., σ. 98-102. Κωνσταντίνος Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 261-266. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Β'* ό.π., σ. 1199. Φανή Μιχαλοπούλου, *Ο Γρηγόριος ο Αργυροκαστρίτης*, ό.π., σ. 37, 38.

⁴⁹ Σπυρίδων Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης*, τόμ. Β' ό.π., σ. 150.

⁵⁰ Ο Άρειος Πάγος αποτελούσε τον οργανισμό διοίκησης της Ανατολικής Στερεάς, με διοικητικές νομοθετικές και δικαστικές αρμοδιότητες. Οι εργασίες ανάδειξής του έλαβαν χώρα μεταξύ 15 και 20 Νοεμβρίου του 1821. Η νομική διάταξη του οργανισμού που συνέταξε ο Θεόδωρος Νέγρης προέβλεπε τη σύσταση δωδεκαμελούς Γερουσίας του Άρειου Πάγου, που θα ασκούσε τη διοίκηση και την πολιτική εξουσία στην περιφέρεια της Ανατολικής Στερεάς. Η Γερουσία μπορούσε να συνάπτει ειρήνη και πόλεμο, να υπογράφει συνθήκες, να κόβει νόμισμα και να διαχειρίζεται θέματα ευταξίας, επιμελητείας και φορολογίας. Η περιοχή της Ανατολικής Στερεάς διαιρέθηκε σε επαρχίες υπό την ηγεσία ενός καπετάνιου, εκλεγμένου από τοπικούς οπλαρχηγούς και προκρίτους. Ο Άρειος Πάγος έστελνε διπλώματα πεντακοσίων ή χιλιάρων σε οπλαρχηγούς, με τα οποία οι παραλήπτες αποκτούσαν επίσημα το στρατιωτικό τους αξίωμα και καλούνταν να κάνουν τις απαραίτητες προετοιμασίες και να εκστρατεύσουν στην περιοχή που τους υποδείκνυε. Από τις 26 Ιανουαρίου του 1822 εισήχθη από τον Άρειο Πάγο ο θεσμός των εφοριών, βάσει του οποίου κάθε κάθε επαρχία θα διοικούνταν από μια δωδεκαμελή επιτροπή παρόμοια με την οργάνωση του Άρειου Πάγου. Βλ. σχετ. Ελένη Π. Βελώνη, *Τοπικά πολιτεύματα κατά την ελληνική επανάσταση: Άρειος Πάγος (1821-1823)*, Παπαζήσης, Αθήνα 2012 σ. 89, 159, 128-130. Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Από Το Γένος στο Έθνος Η Θεμελίωση του Ελληνικού Κράτους 1821-1862*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2005 σ. 132-134. Ιωάννης Γ. Γιαννόπουλος, *Η Διοικητική Οργάνωση της Στερεάς Ελλάδας κατά την Τουρκοκρατίαν, (1393 – 1821,)* Αθήνα, 1971 σ. 91-94. Θεόδ. Ε. Θεοδώρου, *Η ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση κατά την τουρκοκρατία και την επανάσταση του 1821*, Αφοί Τολίδη 1996 σ. 15, 22-23, 231 Απ. Βακαλόπουλος, *Τα ελληνικά στρατεύματα του 1821: οργάνωση, ηγεσία, τακτική, ήθη, ψυχολογία*, Καραγιάννης, Θεσσαλονίκη 1970 σ. 91.

⁵¹ Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π., σ. 34-38. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Β'* ό.π., σ. 893.

⁵² Ο Κώτσος Δημητρίου γεννήθηκε σε άγνωστη χρονολογία στη Θήβα, ήταν αρβανίτικης καταγωγής και είχε άλλα δύο αδέρφια, τους Γιαννάκη και Μητάκη. Το 1785 εγκαταστάθηκαν στη Χαλκίδα, όπου άνοιξαν χασάπικο, το οποίο και διατήρησαν ως το 1818. Λίγο πριν το ξέσπασμα της επανάστασης, για λόγο που δεν είναι ακριβώς γνωστός, έκλεισαν

Μετά το σκοτωμό του Γοβγίνα, οι οπλαρχηγοί Γιαννάκης Δημητρίου, Νικόλαος Τομαράς Κριεζώτης, Μαυροβουνιώτης κ.ά. συγκρούστηκαν στα Βρυσάκια τον Ιούνιο του 1822 με τον Τσαρκατσή Πασά, που έφτασε από τη Θήβα με ισχυρές δυνάμεις, και ηττήθηκαν. Το επαναστατικό στρατόπεδο στα Βρυσάκια διαλύθηκε και οι Έλληνες οπλαρχηγοί διασκορπίστηκαν. Ο Κριεζώτης, κατά την πάγια τακτική του, αποτραβήχτηκε στο ορεινό Κουτουρλομετόχι, όπου οι Τούρκοι τον πολιορκήσαν τον Αύγουστο του 1822, αποχωρώντας τελικά άπρακτοι⁵³.

Μετά το σκοτωμό και την αποχώρηση των σημαντικότερων οπλαρχηγών από την Εύβοια και την διάλυση του στρατοπέδου των Βρυσάκιων, η επανάσταση είχε πάρει φθίνουσα πορεία. Με ενέργειες του επισκόπου Νεόφυτου, ο Κριεζώτης διορίστηκε στις 23 Ιουνίου του 1822 πεντακοσίαρχος Καρυστίας, από τον πρόεδρο του Βουλευτικού Δημήτριο Υψηλάντη⁵⁴. Παράλληλα, ο Υψηλάντης, με επιστολή προς τους εφόρους των Κυκλάδων και Ευβοίας στις 25 Ιουνίου του 1822 και τους εφόρους και καπετάνιους των Αθηνών στις 13 Αύγουστου του 1822, τους ζητούσε να στηρίξουν τον Νεόφυτο στη νέα εκστρατεία εναντίον της Καρύστου. Επιπλέον, στις 27 του ίδιου μήνα ο υπουργός πολέμου Ανδρούσης Ιωσήφ καλούσε με επιστολή του τον λαό της Καρυστίας να συσπειρωθεί γύρω από τον Νεόφυτο και να τον ενισχύσει για τη νέα πολιορκία εναντίον της Καρύστου⁵⁵.

Κάνοντας μία ανασκόπηση των επαναστατικών γεγονότων της Εύβοιας, έως και τον σκοτωμό του Γοβγίνα και τη διάλυση του επαναστατικού στρατοπέδου στα Βρυσάκια, τον Ιούνιο του 1822, μπορούμε να πούμε ότι η ροή τα πραγμάτων, αν και ήταν αρνητική για την εδραίωση επαναστατικού κινήματος στο νησί, λειτούργησε πολύ θετικά για την προσωπική ανέλιξη του Κριεζώτη. Δηλαδή οι συγκυρίες (σκοτωμός Μαυρομιχάλη, Γοβγίνα, κόντρα μεταξύ Ανδρούτσου και διοίκησης), συνδυαζόμενες με την επιδεξιότητά του, βοήθησαν τον Κριεζώτη μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα να ανελιχθεί από άσημο στρατιώτη σε νόμιμο εκπρόσωπο της κυβέρνησης, πεντακοσίαρχο, έχοντας υπό την διοίκησή του όλη την Νότιο Εύβοια, αν και μετρούσε ένα μόλις χρόνο παρουσίας στα επαναστατικά δρώμενα.

το χασάπικο που διατηρούσαν στο κέντρο της Χαλκίδας και μετακινήθηκαν στους ορεινούς και δυσπρόσιτους Στρόπωνες, όπου οι ντόπιοι τους αποκαλούσαν και Αρβανίτες λόγω της καταγωγής τους. Έτσι με το καιρό άλλαξαν το επίθετό τους από Δημήτριου σε Αρβανίτης. Βλέπ. σχετ. Αντώνιος Αρβανίτης, *Κώστος Δημητρίου ο Αρβανίτης*, ό.π., σ. 308, 309 320, 321, 324-328. Ιωάννης Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικών*, τόμ. Γ', ό.π., σ. 140.

⁵³ Ιωάννου Αναστασίου Μαυρομμάτου, *Ιστορία του Αγώνος της εν Ευβοία Επανάστασεως*, ό.π., σ. 12-13. Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π., σ. 38-40. Κωνσταντίνος Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 268-269.

⁵⁴ Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας τόμ. 1ος. *Πρακτικά του Βουλευτικού και Προβουλευμάτων της Α' Βουλευτικής Περιόδου (1822-1823) και λοιπά δημόσια έγγραφα των ετών 1821, 1822, 1823*, Έτος έκδοσης 1857, Επανέκδοση 1971 σσ 46, 126, 225, 297. Ιωάννου Αναστασίου Μαυρομμάτου, *Ιστορία του Αγώνος της εν Ευβοία Επανάστασεως*, ό.π., σ. 13. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Β'* ό.π., σ. 1196, 1200.

⁵⁵ Αν. Γούδας, *Βίοι Παράλληλοι, Κλήρος*, τόμος 1ος ό.π., σ. 431-44. Θέμελη Χρυσοστόμου, *Ο Ευβοίας Νεόφυτος*, Α.Ε.Μ. τόμ. Ε' 1958 σ. 119, 120. Γ. Γρυπάρης, *Βιογραφικά τινες ειδήσεις περί του αιδίου επισκόπου Ευβοίας Νεοφύτου*, Α.Ε.Μ. Τόμος ΙΖ' 1970 σ. 454-455. Αλέξανδρος Κριεζής, *Απομνημονεύματα αγωνιστών του 1821*, ό.π., σ. 42-43. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Β'* ό.π., σ. 1196, 1200.

V. Ο διορισμός του Διαμαντή Νικολάου ως αρχηγού επί των στρατιωτικών και η σύγκρουση με τον Νικόλαο Κριεζώτη

Τα πρώτα εμπόδια

Η ευνοϊκή ροή των πραγμάτων για τον Κριεζώτη θα ανακοπεί, όταν ο Άρειος Πάγος που έδρευε στην Εύβοια από τον Απρίλιο του 1822, κάλεσε από το Λιθάδι στη Γενική Αρχηγία της νήσου και υπεύθυνο για την πολιορκία της Χαλκίδος τον Διαμαντή Νικολάου (Ολύμπιο) και τον Τάσο Ολύμπιο, υπεύθυνο για την πολιορκία της Καρύστου. Ο Διαμαντής έστησε το στρατόπεδό του στο Ξηροχώρι με 600 άνδρες. Ο Άρειος Πάγος έψαχνε, εκτός ενός νέου Γενικού Αρχηγού, κυρίως έναν ισχυρό αλλά ελεγχόμενο απόλυτα από τον ίδιο οπλαρχηγό, ο οποίος θα μπορούσε να επιτελεί ρόλο σωματοφυλακής του, προστατεύοντάς τον από τον Ανδρούτσο. Ο Διαμαντής⁵⁶ δεν καταγόταν από την Εύβοια ή έστω την Στερεά και δεν είχε δεσμούς εντοπιότητας με την περιοχή ή τον Ανδρούτσο. Ήταν ένα καθαρά μισθοφορικό σώμα, απόλυτα πιστό στον Άρειο Πάγο που αντιμετώπιζε την περιοχή της Εύβοιας σαν ξένη. Ο διορισμός του Διαμαντή⁵⁷ δυσaráεστησε την πλειοψηφία των προκρίτων και των ντόπιων οπλαρχηγών του νησιού. Οι οπλαρχηγοί Γιαννάκης Δημητρίου και Νικόλαος Τομαράς, που διατελούσαν μετά τον θάνατο του Γοβγίνα προσωρινοί αρχηγοί, δεν αναγνώρισαν τον Διαμάντη και πέρασαν στην Αθήνα επιζητώντας τη στήριξη του Ανδρούτσου, αφού πρώτα συγκρουστήκαν και ηττήθηκαν, τον Σεπτέμβριο του 1822, με τα Ολυμπίτικα στρατεύματα στο χωριό Καμάρια κοντά στην Ιστιαία⁵⁸.

Η αντίδραση του Κριεζώτη στις αποφάσεις του Αρείου Πάγου

Στη βόρεια και κεντρική Εύβοια δεν είχε μείνει οπλαρχηγός ενάντιος στον Διαμαντή, ενώ και στην Καρυστία ο Μαυροβουνιώτης πέρασε στο πλευρό του, αποβλέποντας στην οπλαρχηγία της επαρχίας. Ο Διαμαντής έστειλε επιστολή στον Κριεζώτη, τον μοναδικό παραμένοντα οπλαρχηγό στη νότιο Εύβοια που δεν είχε συνταχθεί μαζί του, απαιτώντας την υπακοή του και την αποδοχή της νέας ηγεσίας. Ο Κριεζώτης απάντησε ότι μετά τον θάνατο του Γοβγίνα δεν θεωρούσε κανένα ανώτερό του στην αρχηγία της νήσου⁵⁹.

Παρατηρούμε ότι ο Κριεζώτης, αν και πριν λίγο καιρό είχε διοριστεί πεντακοσίαρχος από την Κυβέρνηση, δεν δέχτηκε να υποσκελιστεί στρατιωτικά, να απολέσει ή να παραχωρήσει έστω και μέρος των προνομίων του σε άλλους οπλαρχηγούς. Ο διορισμός του Διαμαντή Νικολάου ως πρωτοκαπετάνιου του ευβοϊκού αγώνα, και ιδιαίτερα του Τάσου Ολύμπιου ως αρχηγού στην

⁵⁶ Ο Διαμαντής Νικολάου γεννήθηκε το 1790 στην Κεντρική Μακεδονία και διαδέχθηκε το 1816 τον πατέρα του Νικόλα Κατερινιώτη στο αρματολίκι της Κατερίνης, ενισχύοντας ακόμη περισσότερο τη θέση του μετά τον γάμο του με τη Μεταξία Λάζου, γόνο της παλαιάς ισχυρής αρματολικής οικογένειας της περιοχής. Μετά την καταστολή της επανάστασης στη Μακεδονία μετακινήθηκε προς τις νότιες ελληνικές επαρχίες και τοποθετήθηκε αρχηγός των όπλων Εγρίπου. Μετά την αποτυχία της επανάστασης στο νησί, πέρασε στις Σποράδες και επιδόθηκε σε πειρατικές δραστηριότητες. Επέστρεψε στον Όλυμπο και το 1827 προετοίμασε νέα επανάσταση στην περιοχή. Το 1829 εκπροσώπησε στην Εθνοσυνέλευση τους Θεσσαλομακεδόνες. Επί Όθωνα, εγκαταστάθηκε στην Ανατολική Στερεά (Αμαλιάπολη και Αχλάδι), εντάχθηκε στην Οροφυλακή και πήρε μέρος στις επιχειρήσεις για την καταστολή της ληστείας στην Ανατολική Στερεά. Μετά την επανάσταση της 7^{ης} Σεπτεμβρίου 1843 διορίστηκε γερουσιαστής (1844). Πέθανε στο Αχλάδι Φθιώτιδας το 1862. Βλ. σχετ. Στέφανος Παπαγεωργίου, *Αρχείο Στρατηγού Βάσου Μαυροβουνιώτη*, Εργαστήριο Τεκμηρίωσης και Μελέτης της Ελληνικής Επανάστασης (Ε.Τ.Μ.ΕΛ.ΕΠ.) τόμ. Β' έτος 1836 σ. 99.

⁵⁷ «Το εκτελεστικό με επιστολή του στο βουλευτικό ζητούσε την έγκριση των Διαμαντή και Τάσου Ολύμπιου ως αρχηγών Ευρίπου αντίστοιχα, μιλώντας με επαινετικά λόγια για τις ικανότητες τους». Βλέπ. σχετ. Αρχεία της Ελληνικής Παλλιγγενεσίας τόμ. 1ος, ό.π., σ. 303-304. Νικόλαος Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα*, τόμος Α', ό.π., σ. 479, 517-519.

⁵⁸ Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Α' & Β'* ό.π., σ. 269-272, 955. Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π., σ. 45-46.

⁵⁹ Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π., σ. 46.

επαρχία Καρυστίας, υποβίβαζε τον Κριεζώτη σε ένα απλό μικροκαπετάνιο, χωρίς αρχηγικές αρμοδιότητες. Έτσι ο τελευταίος, σε μία προσπάθεια να διατηρήσει τα κεκτημένα του και την στρατιωτική πρωτοκαθεδρία του στην επαρχία Καρυστίας, επαναστάτησε εναντίον των Αεροπαγίτικων δυνάμεων και συντάχθηκε με το μέρος του Ανδρούτσου και της ντόπιας στρατιωτικής ελίτ του νησιού. Στη σύγκρουση αυτή, βασίστηκε στην εντοπιότητά του, από την οποία αντλούσε τη δύναμή του, και στη συμμαχία του με τον Ανδρούτσο. Ο Κριεζώτης στη σύγκρουση με τον Διαμαντή είχε με το μέρος του και αρκετούς παλιούς συναγωνιστές του Γοβγίνα, όπως τον γραμματικό του Δημήτριο Καρύδα που πλέον ήταν γραμματέας του Κριεζώτη και τους Χαλκιδαίους οπλαρχηγούς Αθανάσιο Χοντροβασιλείου και Βασίλειο Κόκκαλη.

Σε διπλωματικό επίπεδο, ο Καρύδας έγραψε επιστολή προς τον αντιπρόσωπο της Ευβοίας στην εθνική συνέλευση, Γεώργιο Αποστολίδη, ζητώντας του να μεσολαβήσει στη βουλή ώστε να δοθεί η αρχηγία της επαρχίας Καρύστου στον Κριεζώτη. Παράλληλα, στο πεδίο των στρατιωτικών επιχειρήσεων, ο Κριεζώτης ηττήθηκε έπειτα από σύγκρουση με τα ολυμπίτικα στρατεύματα υπό την αρχηγία του Καρακώστα στο Μακρυχώρι και οχυρώθηκε στα χωριά Άγιο Λουκά, Αλιβέρι και Άγιο Ιωάννη, όπου πέρασε όλο τον χειμώνα. Από εκεί, αφού η ήττα του δεν ήταν ολοκληρωτική, ανασύνταξε τις δυνάμεις του και ενισχύθηκε από τον Ανδρούτσο με τους οπλαρχηγούς Γιαννάκη Δημητρίου, Ν. Τομαρά και Γιάννη Χαλκιά (Ξηροχωρίτη). Τα στρατεύματα του Διαμαντή, μετά τη σύγκρουση με τον Κριεζώτη, είχαν στρατοπεδεύσει στο Αυλωνάρι και πλιατσικολογούσαν στη γύρω περιοχή, που την αντιλαμβάνονταν ως κατακτημένο έδαφος, αντί να οργανώσουν εκστρατεία εναντίον της Καρύστου. Μπροστά στον νέο συσχετισμό δυνάμεων υπέρ του Κριεζώτη, άφησαν το Αυλωνάρι και αποσύρθηκαν στο γενικό στρατόπεδο στα Βρυσάκια. Έτσι οι Ολυμπίτες δεν μπόρεσαν να επιβάλουν την καθολική κυριαρχία τους στο νησί, αφού όλη σχεδόν η επαρχία Καρύστου συνέχιζε να βρίσκεται υπό τον έλεγχο του Κριεζώτη.⁶⁰

Ο Ανδρούτσος, απαντώντας στις ενέργειες του Άρειου Πάγου, στις 18 Σεπτεμβρίου του 1822 κατήγγησε τον Άρειο πάγο και στις 24 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους ανακηρύχθηκε από τους αντιπροσώπους και τους έφορους της Ανατολικής Ελλάδος, καθώς και τους αρχιεπισκόπους Αθηνών και Θηβών, ως αρχιστράτηγος Ανατολικής Ελλάδος⁶¹. Χαρακτηριστική των σχέσεων μεταξύ Ανδρούτσου και Άρειου Πάγου ήταν η επιστολή που έστειλε ο Ανδρούτσος στον Νέγρη στις 18 Δεκεμβρίου του 1822. Σε αυτήν ο Ανδρούτσος υπέγραφε ως αρχιστράτηγος και «*αποκαλούσε τον Νέγρη τουρκολάτρη που συνέστησε τον δόλιο Άρειο πάγο, ο οποίος διοικούσε απολυταρχικά την Εύβοια και επέβαλε καταχρηστικά τον Διαμάντη Νικολάου, τον οποίο δεν ήθελε ο λαός του νησιού*»⁶².

Παρατηρούμε ότι, εκτός από μία σύγκρουση της διοίκησης με έναν απείθαρχο στρατηγό, που εντασσόταν στην κόντρα Ανδρούτσου-Άρειου Πάγου και πολιτικών-στρατιωτικών για την πρωτοκαθεδρία στο νησί, η σύγκρουση αυτή είχε περαιτέρω προεκτάσεις και το διακύβευμα της ήταν αν θα κυριαρχούσαν οι ντόπιες στρατιωτικές ελίτ στην Εύβοια. Δηλαδή ο Κριεζώτης, που εκπροσωπούσε τους παλαιούς συναγωνιστές του Γοβγίνα, ή οι ξένες υπό τον Διαμαντή, που εκπροσωπούσε τον Άρειο Πάγο.

⁶⁰ Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Α'* ό.π., σ. 118, 120, 126, 128, 129, 130, 362. Αν.Γούδας, *Βίοι Παράλληλοι Κλήρος, τόμος 1ος* ό.π., σ. 436-437. Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π., σ. 45-47. Γ. Γρυπάρης, *Βιογραφικά τίνες ειδήσεις*, ό.π., σ. 451-457. Ιωάννου Αναστασίου Μαυρομμάτου, *Ιστορία του Αγώνος της εν Ευβοία Επαναστάσεως*, ό.π., σ. 9-13. Κωνσταντίνος Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 45. Γεώργιου Ι. Φουσαρά, *Η Συμβολή της Εύβοιας*, ό.π., σ. 50. Γεώργιος Π. Κρέμος, *Γενική ιστορία από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, τόμ. 4ος, Παρά τω εκδότῃ Σ. Κ. Βλαστώ, Εν Αθήναις 1890 σ. 831.

⁶¹ Νικόλαος Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα*, τόμος Α, ό.π., σ. 429. Χρήστος Ι. Βλασσόπουλος, *Ημερολόγιον*, ό.π., σ. 144. Γ. Κουλόπουλος, *Οι Ευβοείς ήρωες*, ό.π., σ. 10, 22-23, 231. Απ. Βακαλόπουλος, *Τα ελληνικά στρατεύματα του 1821*, ό.π., σ. 103.

⁶² Αλέξανδρος Γ. Μαυροκορδάτος, *Ιστορικόν Αρχείον, Εγγραφα των ετών 1803-1822*. Τεύχος Ι, Έκδοσις Έμμ. Πρωτοψάλτη, Αθήναις 1963, σ. 351-353.

Από αδελφοποιητοί, θανάσιμοι εχθροί

Ο Κριεζώτης πριν εξασφαλίσει οριστικά υπό τον έλεγχό του την επαρχία Καρυστίας, αντιμετώπισε και τον αδελφοποιητό του Μαυροβουνιώτη. Στην εμφύλια διαμάχη στο νησί ο Μαυροβουνιώτης παρέμεινε πιστός στον Άρειο Πάγο, προσδοκώντας νίκη των στρατευμάτων του Διαμαντή επί του Κριεζώτη, καθώς έτσι θα ξεμπερδεύε με τον πιο υπολογίσιμο αντίπαλο του για την επαρχία Καρυστίας και θα είχε τη δυνατότητα να καταλάβει μεγαλύτερα αξιώματα.

Η απόφαση αυτή του Βάσου να μείνει αταλάντευτα με το μέρος της διοίκησης είχε να κάνει με την ετερόχθονη καταγωγή του, αφού δεν πληρούσε το απαραίτητο κριτήριο της εντοπιότητας που θα του επέτρεπε να δημιουργήσει με ευκολία αυτόνομο πελατειακό σύστημα. Ο Κριεζώτης με τη σειρά του, έχοντας καταφέρει να διατηρήσει τον έλεγχο της επαρχίας παρ' όλη τη διαμάχη του με τον Άρειο Πάγο, ήθελε να ξεμπερδεύει με ακόμα έναν ισχυρό αντίπαλο. Αφού λοιπόν συνέλαβε τον Μαυροβουνιώτη το 1823 στον Καστροβαλά ή στο Αλιβέρι, τον ξυλοφορτώσε και τον έστειλε στον Γκούρα, στην Αθήνα⁶³.

Το πλαίσιο των εμφυλίων συγκρούσεων αποκρυστάλλωνε πιο ξεκάθαρα από κάθε άλλη περίπτωση τα ιδιοτελή συμφέροντα των ενόπλων της εποχής, αφού στην εμφύλια σύγκρουση παραμεριζόταν η όποια δικαιολογία της επίτευξης του κοινού καλού που «δικαιολογούσε» πολλές «παράξενες» ενέργειες των ενόπλων της περιόδου.

Ο Κριεζώτης ανήκοντας στην τάξη των παραδοσιακών ενόπλων που αναδείχθηκαν μέσα από την επανάσταση, έτρεφε μεγάλες φιλοδοξίες σχετικά με την προσωπική του ανέλιξη, αφού με μόλις ένα χρόνο στρατιωτικής δραστηριοποίησης είχε καταφέρει να εξελιχθεί, από ένας άσημος στρατιώτης σε πρωτοκαπετάνιο των επαναστατικών πραγμάτων για την επαρχία Καρυστίας. Έτσι, έχοντας για πυξίδα του τη μεγαλύτερη και ταχύτερη ευόδωση των προσωπικών φιλοδοξιών του, δεν δίστασε να συγκρουστεί ενόπλως με τη Διοίκηση (παρόλο που είχε διοριστεί από αυτήν πριν λίγο καιρό ως πεντακοσίαρχος) όταν οι αποφάσεις της τελευταίας αντιτίθεντο στην προσωπική του ανέλιξη και περιόριζαν τα προνόμιά του. Η εντοπιότητα του Κριεζώτη και η ιδιότητά του ως στρατιωτικού βάρυναν καθοριστικά τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή στην απόφασή του να συνταχθεί με το μέρος του Ανδρούτσου, διότι, όπως δείξαμε και παραπάνω, η συγκεκριμένη εμφύλια τοπική διαμάχη εδραζόταν στην κόντρα πολιτικών-στρατιωτικών και αυτοχθόνων-ετεροχθόνων.

VI. Ο Κριεζώτης αποκτά την πρωτοκαθεδρία των επαναστατικών ενεργειών στην επαρχία Καρύστου

Η πορεία προς την Κάρυστο

Ο Κριεζώτης, αφού υποσκέλισε και τον τελευταίο στη φάση αυτή επικίνδυνο ανταγωνιστή του, άρχισε τις προετοιμασίες για την πολιορκία της Καρύστου. Από τον Ιανουάριο του 1823 έως και τα μέσα Μαρτίου του ίδιου έτους στρατοπέδευσε στο Παλιοχώρι μεταξύ Κριεζών και Λεπούρων. Εκεί στρατολογούσε και κατένεμε τον στρατό του σε λόχους υπό τους αξιωματικούς Γεώργιο Βαλτινό, Ιωάννη Μέλιο, Τόλια Νικολάου, Θεόδωρο Καζάνη, Άγγελο Δαφνή και Νικόλαο Καρυστινό⁶⁴. Επίσης, σε συνεννόηση με τους προκρίτους της επαρχίας, συνέστησε δωδεκαμελή εφορευτική επιτροπή, υπεύθυνη για την είσπραξη φόρων και την επιμελητεία του στρατεύματος (Κ. Αστέρη, Δ. Νικολαΐδη, Κ. Κωνσταντίνου, Χ. Κάραλη, Γ. Ψυχογιό, Ν.

⁶³ Στέφανος Παπαγεωργίου, *Μία καταγεγραμμένη αφήγηση του αγωνιστή Βασίλη –Χατζηστάμου*, ό.π., σ. 13-14. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Α', ό.π., σ. 131-132. Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π., σ. 104.

⁶⁴ Ο οπλαρχηγός Νικόλαος Καρυστινός συμμετείχε ως απεσταλμένος της κοινότητας Κύμης, με δύναμη 80 ανδρών στις μάχες σε Διακοφτί, Βατίσι, και Χαρζάνι υπο τις εντολές του Κριεζώτη. Κωνσταντίνος Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 339.

Γιαννάκη, Δ. Καρλή, Δ. Παλαιολόγο, Α. Κριεζώτη⁶⁵, Αναγνώστη από τα Βύρα και Γ. Μπάχλα). Το στράτευμα του Κριεζώτη, με τη βοήθεια του αδελφού του Γρηγορίου που στρατολόγησε σε Ρούμελη και Κυκλάδες, έφτασε τους 2.500 άνδρες. Ακόμη ο Κριεζώτης φρόντισε να εκλεγούν δύο άτομα της αρεσκείας του: ο γιατρός Γεώργιος Χρυσόχοος⁶⁶ από τις Κονίστρες και ο Παπαγγελής Κριεζώτης⁶⁷ από τη Βύρα, ως πληρεξούσιοι της επαρχίας Καρυστίας στην Β' Εθνοσυνέλευση του Άστρους στις 30-3-1823.

Έτσι ο καπετάν Νικόλας, από το Παλιοχώρι ή Σαμαράδες, χωριό που βρισκόταν σε απόσταση αναπνοής από τον τόπο καταγωγής του, το χωριό Κριεζά, ξεκίνησε την τρίτη για τον ίδιο εκστρατεία εναντίον της Καρύστου, στις 20 Μαρτίου του 1823⁶⁸.

Ο Κριεζώτης πλέον λειτουργούσε ως απόλυτος κυβερνήτης της επαρχίας Καρυστίας, αφού διόριζε πληρεξούσιους και εισέπραττε φόρους υποκαθιστώντας τον Άρειο Πάγο. Στην εκστρατεία αυτή ήταν πρωτοκαπετάνιος, έχοντας την αποκλειστική ευθύνη για την όλη επιχείρηση και το στράτευμα, χωρίς να παίρνει διαταγές και να λογοδοτεί σε κανέναν, σε αντίθεση με τις δύο εκστρατείες τα προηγούμενα χρόνια, όπου ήταν οπλαρχηγός δεύτερης τάξης υπό τις οδηγίες άλλων ανώτερων από αυτόν οπλαρχηγών ή λοιπών πολιτικών, θρησκευτικών ηγετών.

Ο καπετάν Νικόλας τη συγκεκριμένη χρονική εποχή βρισκόταν ακόμα υπό την επιρροή του Ανδρούτσου, όντας μερικά ελεγχόμενος από αυτόν, ενώ με τον Άρειο Πάγο ήταν σε ευθεία διαμάχη. Δηλαδή μεταλλάσσόταν σταδιακά, αρχής γενομένης από τη συγκεκριμένη εκστρατεία εναντίον της Καρύστου, σε ένα οπλαρχηγό πρώτης βαθμίδας που βασιζόταν κυρίως στο δικό του αυτόνομο σύστημα ισχύος.

Ο Κριεζώτης οχυρώθηκε στο Διακοφτί, όπου στις 23 Μάρτιου του 1823⁶⁹ έπειτα από πεισματική μάχη νίκησε τον τουρκικό στρατό υπό τον Ομέρ μπέη. Στην μάχη αυτή του δόθηκε και το προσωνύμιο βοϊδοκοιλιά⁷⁰.

⁶⁵ Ο Αναστάσιος Κριεζώτης καταγόταν από το χωριό Κριεζά και ήταν θείος του Νικολάου Κριεζώτη. Ακολούθησε τον ανιψιό του από την αρχή του αγώνα και διετέλεσε μέλος της δωδεκαμελούς εφορίας που συνέστησε ο Καπετάν Νικόλας στο Παλιοχώρι. Η εφορία ήταν υπεύθυνη να παρέχει επαρκή και τακτική τροφοδοσία σε τρόφιμα και πολεμοφόδια στο στράτευμα του Κριεζώτη, που ετοιμαζόταν να επιτεθεί στην Κάρυστο. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια, τόμος Β'* ό.π., σ. 950.

⁶⁶ Ο Γεώργιος Χρυσόχοος γεννήθηκε γύρω στα 1760 στο χωριό Κονίστρες της Ευβοίας. Καταγόταν από φτωχή οικογένεια και στάλθηκε στο Άγιο Όρος για σπουδές. Από εκεί πήγε διαδοχικά σε Ιάσιο, Βουκουρέστι και Παρίσι, όπου σπούδασε ιατρική και φιλοσοφία και εργάστηκε ως γιατρός. Γύρω στα 1815 επέστρεψε στη Χαλκίδα, όπου ίδρυσε σχολή στην οποία φοιτούσαν παιδιά επιφανών κατοίκων του νησιού. Έπειτα όμως από διαμάχη με τον μητροπολίτη Ευρίπου Γρηγόριο Αργυροκαστρίτη, αναγκάστηκε να κλείσει τη σχολή στη Χαλκίδα, καθώς και αυτή που άνοιξε μετέπειτα στην Κύμη. Ο Χρυσόχοος μετέβη τότε στις Κονίστρες, τόπο καταγωγής του, όπου εξασκούσε το επάγγελμα του γιατρού και παντρεύτηκε μια ντόπια με το όνομα Σοφία. Με το ξέσπασμα της επανάστασης μετείχε στην εφορία που συνέστησε ο Κριεζώτης στο Παλιοχώρι και ως πιστός «κριεζωτικός» αντιτάχθηκε στην αντενέργεια που έκαναν οι αδελφοί Αστέρι από την Κύμη για να αφαιρέσουν τη Στρατηγία από τον Κριεζώτη προς όφελος του Μαυροβουνιώτη. Γύρω στο 1830 επέστρεψε από τη Σκύρο που είχε καταφύγει μετά το «σβήσιμο» της επανάστασης στην Εύβοια το 1823-1824 και εγκαταστάθηκε στις Κονίστρες, όπου δίδασκε και ασχολούνταν με την ιατρική. Από τη σχολή του αποφοίτησαν μαθητές που έπαιξαν ενεργό ρόλο στα μετέπειτα δημόσια πράγματα της Εύβοιας, λόγιοι κ.ά. Πέθανε το 1837 στην ιδιαίτερη πατρίδα του, όπου κηδεύτηκε με μεγάλες τιμές. Βλ. σχετ. Εμμανουήλ Σαγκριώτης, *Γεώργιος Χρυσόχοος*, Α.Ε.Μ. τόμος ΙΖ', 1970 σ. 437-444. Κωνσταντίνος Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 339.

⁶⁷ Ο Παπαγγελής Κριεζώτης καταγόταν από το χωριό Βύρα (Αργυρό) της επαρχίας Καρυστίας και ήταν συγγενής του Νικολάου Κριεζώτη. Εκλέχτηκε στο Παλιοχώρι αντιπρόσωπος Καρυστίας για την Β' Εθνοσυνέλευση στο Άστρος Κυνουρίας τον Απρίλιο του 1823 και μετά το τέλος της επανάστασης επέστρεψε στα Κριεζά. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια, τόμος Β'* ό.π., σ. 965.

⁶⁸ Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π. σ. 104-111. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια, τόμος Β'* ό.π., σ. 954. Κωνσταντίνος Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 227-228, 344. Ιωάννου Αναστασίου Μαυρομμάτου, *Ιστορία του Αγώνος της εν Ευβοία Επανάστασεως*, ό.π., σ. 13. Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., σ. 12. Αλέξανδρος Καλέμης, *Η Αποκάλυψη των φυσικών και ιστορικών θησαυρών της Εύβοιας*, ό.π., σ. 395. Αθ. Μαυρομμάτης, *Λόγοι επικήδειοι*, ό.π., σ. 37.

⁶⁹ Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π. σ. 105.

⁷⁰ Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., σ. 13.

Αξίζει εδώ να σημειώσουμε, όσον αφορά το προσφερόμενο καπάκι του Ομέρ, που αρνήθηκε ο Κριεζώτης πριν την μάχη, ότι η μεταπήδηση οπλαρχηγών από την μία αντιμαχόμενη πλευρά στην άλλη (τα λεγόμενα καπάκια⁷¹) ήταν σύνηθες φαινόμενο καθ' όλη τη μακραίωνη οθωμανική περίοδο. Το φαινόμενο αυτό άρχισε να υποχωρεί σταδιακά με το ξέσπασμα της επανάστασης, κάτω από την επίδραση πλέον των εθνικών ιδεολογιών. Παρ' όλα αυτά συνέχιζε να λειτουργεί και μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους, σε μειούμενο όμως βαθμό. Παράλληλα με τη νίκη στο Διακοφτί, ο στολίσκος επτά πλοίων του Κριεζώτη που παρουσιάσαμε παραπάνω κατέλαβε ένα αυστριακό πλοίο που επισίτιζε κρυφά την Χαλκίδα, με τον Κριεζώτη να παίρνει σημαντικό πλούτο από τα χρήματα και τα άλλα πολύτιμα που είχε το πλοίο.

Ο Κριεζώτης παρέμεινε στο Διακοφτί 45 μέρες και στις 5 Μαΐου του 1823 μετακινήθηκε και οχυρώθηκε στο Βατίσι, όπου κέρδισε τον Ομέρ μπέη που του επιτέθηκε στις 6 Μαΐου. Μετά τη μάχη ο Κριεζώτης έστειλε 40 κεφάλια, καθώς και τρεις επιφανείς Τούρκους αιχμαλώτους που συνέλαβε, στον Ανδρούτσο στην Αθήνα, ως αποδεικτικά της νίκης του⁷². Η ενέργεια αυτή του Κριεζώτη δείχνει ότι στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή αντλούσε νομιμοποίηση κυρίως από την συμμαχία του με τον Ανδρούτσο.

Στις 10 Μαΐου ο Κριεζώτης στρατοπέδευσε στο Χαρζάνι, λιγότερο από μια ώρα απόσταση από το φρούριο της Καρύστου, όπου και παρέμεινε δεκαεπτά μέρες πολιορκώντας την Κάρυστο. Πρώτη του ενέργεια ήταν να πάρει 12.000 ζώα από τους πολιορκούμενους και να κόψει την παροχή νερού, δυσκολεύοντας την επιβίωση των εγκλειστών⁷³.

Διακρίνουμε εδώ, για μία ακόμα φορά τις στρατηγικές ικανότητες και τη στρατιωτική εμπειρία του Κριεζώτη, ο οποίος δεν παρασυρόταν από τις πρόσκαιρες νίκες του ώστε να επιτεθεί αμέσως εναντίον της Καρύστου. Αντιθέτως, με σταδιακά βήματα ερχόταν όλο και πλησιέστερα στην πόλη, κάνοντας ασφυκτικότερο τον αποκλεισμό της και μην προβαίνοντας σε βεβιασμένες κινήσεις οι οποίες μπορεί να ήταν επιζήμιες για το στράτευμά του. Επίσης, τα χωριά που επέλεγε να οχυρωθεί στην πορεία του για την πολιορκία της Καρύστου ήταν οχυρές θέσεις, όπως π.χ. το Βατίσι που ήταν μία φυσική κρυψώνα. Αυτό καταδεικνύει για ακόμα μία φορά όχι μόνο τις στρατιωτικές ικανότητες του, αλλά και την βαθιά γνώση εκ μέρους του της μορφολογίας της περιοχής, ως ντόπιος που ήταν.

Το κριεζώτειο λουμπούτι

Τον Απρίλιο του 1823, πριν εκστρατεύσει ενάντια στην Κάρυστο, ο Κριεζώτης και κυρίως ο αδερφός του Γρηγόριος (μοναχός) προέβησαν σε βίαια στρατολόγηση, το αποκαλούμενο Κριεζώτειο λουμπούτι⁷⁴ (δηλαδή χρήση φάλαγγας ως μέσο υποχρεωτικής στρατολόγησης) των ανδρών της Άνδρου. Οι βίαιες στρατολογήσεις πληθυσμών ήταν σύνηθες φαινόμενο για τους οπλαρχηγούς της εποχής, οι οποίοι μέσω της αναγκαστικής στρατολόγησης αύξαναν το στράτευμά τους, ενώ παράλληλα μείωναν και τη «δεξαμενή» στρατολόγησης, για το αντίπαλο στράτευμα που δραστηριοποιούνταν στην περιοχή. Ο Κριεζώτης είχε προβεί επανειλημμένα σε αναγκαστικές, βίαιες στρατολογήσεις χωρικών, κυρίως ο αδερφός του Γρηγόριος που ήταν αρμόδιος στρατολόγησης για το στράτευμα του Κριεζώτη. Παράλληλα με τις βίαιες στρατολογήσεις οι οπλαρχηγοί της εποχής στις περισσότερες των περιπτώσεων, ιδιαίτερα πριν από κάθε εκστρατεία προέβαιναν σε λεηλασία των περιοχών από τις οποίες περνούσε το

⁷¹ Δημήτρης Τσιάμαλος, *Κοινωνική και επαναστατική συνείδηση των ενόπλων της Ρούμελης κατά την επανάστασιν του 1821*, [ιδ. διατριβή - Πάντειο Πανεπιστήμιο] Αθήνα 2007 σ. 266-284.

⁷² Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π., σ. 109. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια*, τόμος Β' ό.π., σ. 956.

⁷³ Ιωάννου Αναστασίου Μαυρομμάτου, *Ιστορία του Αγώνος της εν Ευβοία Επανάστασεως*, ό.π., σ. 13-16. Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., σ. 13-17. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια*, τόμος Β' ό.π., σ. 955-956. Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π. σ. 105-111. Κωνσταντίνος Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 272-279. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Α', ό.π., σ. 131-139. Γ. Κουλόπουλος, *Οι Ευβοείς ήρωες*, ό.π. σ. 25-28. Χρήστος Ι. Βλασσόπουλος, *Ημερολόγιον*, ό.π., σ. 160.

⁷⁴ Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., σ. 10.

στράτευμά τους. Ο σκοπός ήταν να εξασφαλίσουν τα αναγκαία χρηματικά και υλικά μέσα που απαιτούνταν για την ομαλή λειτουργία του στρατεύματος, αφού δεν υπήρχαν ακόμα τότε οργανωμένες στρατιωτικές επιμελητείες για τον ανεφοδιασμό του και η κοινότητα αναγκαζόταν να θρέφει τους παραδοσιακούς αυτούς ενόπλους. Επίσης ήταν μία καλή ευκαιρία για τους οπλαρχηγούς να συγκεντρώσουν μεγάλες προσωπικές περιουσίες.

Το «σβήσιμο» της επανάστασης στην Εύβοια και η συμφιλίωση μεταξύ Κριεζώτη και Μαυροβουνιώτη

Τον Μάιο του 1823, ενώ ο Κριεζώτης πετύχαινε σπουδαίες νίκες εναντίον του Ομέρ μπέη και «έσφιγγε» την πολιορκία της Καρύστου, σημειώθηκε διχοστασία του στρατεύματος στο Χαρζάνι. Τα αδέρφια Σταμάτης και Κώστας Αστέρης, πρόκριτοι της Κύμης, με ραδιουργία κατάφεραν χωρίς τη συγκατάθεση των υπολοίπων δέκα μελών της εφορίας, να διοριστεί από τη διοίκηση πρώτος οπλαρχηγός της Καρύστου και χιλίαρχος ο Μαυροβουνιώτης, έναντι του αξιώματος του πεντακοσιάρχου που κατείχε με διορισμό του τον Ιούνιο του 1822 ο Κριεζώτης.

Ο Βάσος ζητούσε από τον Κριεζώτη να του επιστρέψει αυτά που του είχε κλέψει και να τον αποδεχθεί ως ανώτερό του. Ο Κριεζώτης οργισμένος απείλησε τα μέλη της εφορευτικής επιτροπής και μια νέα ένοπλη σύγκρουση μεταξύ Άρειου Πάγου και Κριεζώτη ήταν προ των πυλών⁷⁵.

Στην επανάληψη της μεταξύ τους διαμάχης για την κατάληψη της εξουσίας, ο Μαυροβουνιώτης που ήταν πιστός στη διοίκηση προσπάθησε να υποσκελίσει τον Κριεζώτη, παρά τις στρατιωτικές επιτυχίες του τελευταίου. Ιδιαίτερα τώρα που υπήρχε ο κίνδυνος να καταλάβει ο Κριεζώτης το κάστρο της Καρύστου και να ισχυροποιηθεί περαιτέρω στην περιοχή, ο Άρειος Πάγος ήθελε να αποφύγει ένα τέτοιο ενδεχόμενο, όπως και στην περίπτωση της πολιορκίας της Καρύστου από τον Ανδρούτσο. Με τον διορισμό του Μαυροβουνιώτη ο Άρειος Πάγος ήθελε να επιβληθεί εκ νέου στους απειθαρχούς στρατιωτικούς του νησιού (Ανδρούτσο, Κριεζώτη) και να ανατρέψει την αρνητική θέση όπου είχε βρεθεί, με τον Κριεζώτη να ελέγχει ντε φάκτο τα επαναστατικά δρώμενα τις επαρχίας Καρυστίας.

Μία ένοπλη σύγκρουση μεταξύ Κριεζώτη και Μαυροβουνιώτη ανέβαλε η αποβίβαση ισχυρών ενισχύσεων του τουρκικού στόλου στις 25 Μαΐου του 1823 στην Κάρυστο, υπό τον ναύαρχο Χοσρέφ⁷⁶. Παράλληλα, ο Γιουσούφ πασάς Περκόφτσιαλης⁷⁷ στα μέσα Ιουνίου του 1823, αφού λεηλάτησε τη Βοιωτία, εισήλθε στην Εύβοια με ισχυρές δυνάμεις. Το στράτευμα του Κριεζώτη στη θέα των ισχυρών τουρκικών δυνάμεων έλυσε την πολιορκία της Καρύστου και οπισθοχώρησε ασύντακτα. Σε μάχη που δόθηκε στο χωριό Κήποι οι Έλληνες υπό την αρχηγία

⁷⁵ Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας τόμ. 2^{ος}, *Πρακτικά του Βουλευτικού και Προβουλευμάτων της Β' Βουλευτικής Περιόδου (1823-1824)*, Έτος έκδοσης 1862, Επανεκδοση 1971 σ. 14. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια*, τόμος Β ό.π., σ. 917. Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π. σ. 109-110.

⁷⁶ Ιωάννου Αναστασίου Μαυρομάτου, *Ιστορία του Αγώνος της εν Ευβοία Επανάστασεως*, ό.π., σ. 16-18.

⁷⁷ Ο Γιουσούφ πασάς Περκόφτσιαλης ήταν Οθωμανός στρατιωτικός αξιωματούχος, από τη βουλγαρική πόλη Berkovitsa, ο οποίος κατείχε το αξίωμα του πασά- φρουράρχου της Βράιλας (Μεγάλη Βλαχία). Αφού κατέπνιξε το επαναστατικό κίνημα των Ελλήνων στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες εκστράτευσε με εντολή της Πύλης στα τέλη Μαΐου του 1823 ως επικεφαλής ισχυρών δυνάμεων εναντίον της Ανατολικής Στερεάς. Αφού λεηλάτησε τις επαρχίες της Λοκρίδας, της Φθιώτιδας και της Βοιωτίας στράφηκε προς την Εύβοια, για να συνδράμει τον Ομέρ Πασά της Καρύστου στην προσπάθειά του να καταστείλει την επανάσταση στο νησί. Σε σύντομο χρονικό διάστημα πέτυχε την πλήρη υποταγή της Εύβοιας, αλλά αναγκάστηκε να επιστρέψει στη στη Θεσσαλία επειδή έπεσε επιδημία στο στράτευμά του. Η Υψηλή Πύλη τον έθεσε υπό δυσμένεια διότι δεν προήλασε προς την Πελοπόννησο, αλλά κατόρθωσε να αποφύγει την εκτέλεση χάρις στις ισχυρές γνωριμίες που διέθετε στο σουλτανικό περιβάλλον. Ο Μπερκόφτσιαλης εντάχθηκε στο στράτευμα του Ντερβίς Πασά και τον ακολούθησε το 1824 στη εκστρατεία του εναντίον της Ανατολικής Ελλάδας. Μαζί με τον Μεχμέτ Αμπάζ πασά Ντίμπρα προσπάθησαν να φτάσουν στα Σάλωνα, αλλά ηττήθηκαν με μεγάλες απώλειες στη μάχη έξω από την Άμπλιανη (14 Ιουλίου 1824) από τις ελληνικές δυνάμεις και υποχώρησαν. Ο Περκόφτσιαλης επέστρεψε στη Μικρή Βλαχία και το 1829 συμμετείχε, ως διοικητής σώματος, στον Ρωσοτουρκικό πόλεμο. Στέφανος Παπαγεωργίου, *Γιουσούφ πασάς Μπερκόφτσιαλης*, LEXICON-1821, Εργαστήριο Τεκμηρίωσης και Μελέτης της Ελληνικής Επανάστασης (Ε.Τ.Μ.ΕΛ.ΕΠ.)

του Κριεζώτη ηττήθηκαν από τις ενωμένες δυνάμεις των Περκόφτσιαλη και Ομέρ πασά, υπέστησαν μεγάλες απώλειες και σκοτώθηκαν οι οπλαρχηγοί Νικόλαος Τομαράς και Σύρος. Ο Κριεζώτης πέρασε αρχικά στη Σκύρο και μετά στα Ψαρά με λίγους άνδρες, την γυναίκα του Μαρία και την πέντε ημερών κόρη του⁷⁸ (η πρώτη γυναίκα του Κριεζώτη ήταν νεοφώτιστη, δηλαδή πρώην μουσουλμάνα που είχε ασπαστεί τον χριστιανισμό).

Αποβιβαζόμενος στα Ψαρά ο Αρβανίτης οπλαρχηγός προσέφερε τις μισθοφορικές του υπηρεσίες στους Ψαριανούς προκρίτους, οι οποίοι όμως δεν τις δέχθηκαν, καθόσον είχαν τον Μαυροβουνιώτη με το στράτευμά του να επιτελεί χρέη σωματοφυλακής. Ο Μαυροβουνιώτης και ο αδερφός του Ράντος, έχοντας υπέρτερη στρατιωτική δύναμη από τον Κριεζώτη, προσπάθησαν να τον σκοτώσουν. Ο τελευταίος σώθηκε με παρέμβαση των Ψαριανών προκρίτων⁷⁹.

Παρά τη δύσκολη θέση στην οποία είχε περιέλθει η επανάσταση στην Εύβοια, οι δύο οπλαρχηγοί συνέχιζαν τη διαπάλη μεταξύ τους για την κατάληψη της εξουσίας, με αμείωτη ένταση. Με παρέμβαση των Ψαριανών προκρίτων ο Κριεζώτης και ο Βάσος συμφιλιώθηκαν και έγιναν, για δεύτερη φορά, αδελφοποιητοί.

Στο σημείο αυτό, ας δούμε τι οδήγησε τους δύο ανταγωνιστές να συμφιλιωθούν. Ένας λόγος ήταν η κρισιμότητα της στιγμής, εφόσον η επανάσταση στην Εύβοια είχε ουσιαστικά «σβήσει». Οι Κριεζώτης και Βάσος, έχοντας αρχίσει να αντιλαμβάνονται την ύπαρξη και τη σταδιοδρομία τους αποκλειστικά στον νέο φορέα του έθνους-κράτους, κατανοούσαν ότι χωρίς ενεργή επανάσταση δεν θα είχαν καθόλου προνόμια. Επίσης, η παρέμβαση και η θέληση των Ψαριανών προκρίτων για παύση στη μεταξύ τους διαμάχη ήταν καθοριστικής σημασίας. Τα Ψαρά ήταν ο ουσιαστικός «αιμοδότης» των επαναστατών στην Εύβοια τη χρονική αυτή στιγμή και επιθυμούσαν οι οπλαρχηγοί να είναι ενωμένοι, ώστε να έχει αντίκρισμα η υλική βοήθεια που παρείχαν προς αυτούς. Άρα οι δύο οπλαρχηγοί ήταν αναγκασμένοι να υπακούσουν στις επιταγές της ανάγκης και στην επιθυμία των Ψαριανών προκρίτων και να συμφιλιωθούν.

Το χρονικό διάστημα που ο Κριεζώτης είχε καταφύγει στα Ψαρά, το στρατόπεδο στα Βρυσάκια διαλύθηκε στη θέα των ισχυρών τουρκικών δυνάμεων του Περκόφτσιαλη και ο Διαμαντής πέρασε αμαχητί στην Σκιάθο, όπου είχε καταφύγει και ο έπαρχος Ευβοίας Κωλέττης⁸⁰. Τα στρατεύματα του Μπερκόφτσιαλη προελαύνοντας ανενόχλητα έκαμψαν και την τελευταία σθεναρή αντίσταση ελληνικού στρατεύματος 500 ανδρών υπό τους Σταύρο Βασιλείου (Αργυροκαστρίτη), Αθανάσιο Χοντροβασίλειου (Χαλκιδαίο) και Ευαγγελινό Αργυροκαστρίτη στα Αντριάλα στις 27 Ιουλίου του 1823⁸¹ και λεηλάτησαν άγρια το νησί. Έτσι τον Αύγουστο του 1823 φαινόταν να σβήνει κάθε επαναστατική εστία στην Εύβοια⁸².

⁷⁸ Ιωάννου Αναστασίου Μαυρομμάτου, *Ιστορία του Αγώνος της εν Ευβοία Επαναστάσεως*, ό.π., σ. 18-19. Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., σ. 19.

⁷⁹ Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π., σ. 114-116.

⁸⁰ Ο Διαμαντής Νικολάου, το χρονικό διάστημα που οι τουρκικές δυνάμεις υπό τον Περκόφτσιαλη πασά προήλυναν στην Εύβοια, χωρίς καμία ουσιαστική αντίσταση, πέρασε αμαχητί στη Σκιάθο. Εκεί πολιορκήσε αλλά απέτυχε να καταλάβει το κάστρο του νησιού. Μάλιστα οι κάτοικοι για να γλυτώσουν από το πλιατσικολόγημα των ατάκτων, ζήτησαν βοήθεια από τον Τούρκο ναύαρχο Χοσρέφ Μεχμέτ, που τους προμήθευσε πολεμοφόδια.

⁸¹ Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π., σ. 56-57.

⁸² Ιωάννου Αναστασίου Μαυρομμάτου, *Ιστορία του Αγώνος της εν Ευβοία Επαναστάσεως*, ό.π., σ. 19-23. Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π. σ. 111-114, 154-160. Γ. Κουλόπουλος, *Οι Ευβοείς ήρωες*, ό.π. σ. 12, 29. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης τόμος Α΄*, ό.π., σ. 139-147, 150-153. Κωνσταντίνος Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 227, 279-289, 345. Δημήτρης Δεμερτζής & Σύρος Κοκκίνης, *Το Εικοσίενα στην Εύβοια*, ό.π., σ. 17. Φανή Μιχαλοπούλου, *Γρηγόριος ο Αργυροκαστρίτης*, ό.π., σ. 43. Γεώργιου Ι. Φουσαρά, *Η Συμβολή της Εύβοιας*, ό.π., σ. 51-53. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια, τόμος Β* ό.π., σ. 1216, 1260, 1576-1577. Χρήστος Ι. Βλασσόπουλος, *Ημερολόγιον*, ό.π., σ. 164. Αθ. Μαυρομμάτης, *Λόγοι επικήδειοι*, ό.π., σ. 38. Νικόλαος Σπηλιδάδης, *Απομνημονεύματα*, ό.π., σ. 541-543. Αλέξανδρος Γ. Μαυροκορδάτος, *Ιστορικών Αρχείον*, Έγγραφα του 1823, Τεύχος ΙΙΙ, Εν Αθήναις 1968 σ. 413-414, 428, 514. Σπυρίδων Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως*, τόμ. Β΄ ό.π., σ. 266. Γουσταύου Φρειδερίκου Χέρτσβεργ, *Ιστορία της ελληνικής επαναστάσεως*, μετάφρασις Παύλου Καρολίδου, Εκδοτικός Οίκος Γεώργιου Δ. Φέξη, Εν Αθήναις 1916 Τομ. Β σ. 103-105. Μ. Οικονόμου, *Ιστορικά της ελληνικής παλιγγενεσίας, ή Ο ιερός των Ελλήνων αγών*, Απομνημονεύματα αγωνιστών του 1821 Επιμελητής της εκδόσεως:

VII. Ο Κριεζώτης επιστρέφει στη νομιμότητα από θέση ισχύος και επιχειρεί να καταλάβει εκ νέου την Κάρυστο

Ο Κριεζώτης εκστρατεύει ως χιλιάρχος εναντίον της Καρύστου

Μόλις ο Περκόφτσιαλης άφησε τη Χαλκίδα, στα μέσα Αυγούστου του 1823, και κατευθύνθηκε στη Λάρισα, η κυβέρνηση, προσπαθώντας να ξαναζωντανέψει την επανάσταση στην Εύβοια και κάτω από την πίεση της στιγμής, διόρισε γενικό αρχηγό της Ανατολικής Στερεάς τον Ανδρούτσο, και τον Κριεζώτη χιλιάρχο, στις 19-9-1823, και τους έστειλε στην Εύβοια⁸³. Ο Κριεζώτης, δικαιωμένος πλέον για την τακτική που ακολούθησε στην κόντρα του με την διοίκηση, θα επιστρέψει στη νομιμότητα από θέση ισχύος. Η κυβέρνηση και ο Άρειος Πάγος αναγκάστηκαν, εφόσον δεν κατάφεραν να εκδιώξουν τους Ανδρούτσο και Κριεζώτη από την Ανατολική Στερεά και την Εύβοια αντίστοιχα, να τους προσεταιριστούν, έστω και προσωρινά, κάτω από την αρνητική για τους Έλληνες έκβαση των γεγονότων. Παρατηρούμε εδώ μια προσωρινή νίκη των απείθαρχων στρατιωτικών στο νησί, οι οποίοι επιβλήθηκαν του Άρειου Πάγου διαμορφώνοντας οι ίδιοι τις εξελίξεις.

Ο Κριεζώτης, με την έγκριση της κυβέρνησης και του Άρειου πάγου, θα διοριστεί χιλιάρχος στις 20 Σεπτεμβρίου του 1823⁸⁴ και θα ελέγχει και επίσημα πλέον τα στρατιωτικά - και όχι μόνο - γεγονότα τις επαρχίας Καρυστίας. Δηλαδή από ντεφάκτο αρχηγός της επαρχίας το προηγούμενο διάστημα, θα γίνει τώρα με την έγκριση των διοικητικών αρχών και ντε γιούρε, αδιαμφισβήτητος πρωτοκαπετάνιος της επαρχίας.

Στο πεδίο των επιχειρήσεων, ο Ανδρούτσος, με αξιόλογη δύναμη ανδρών του, αποβιβάστηκε με ψαριανά πλοία στις 17 Νοέμβριου του 1823 στο Αλιβέρι, ενώ ο Κριεζώτης στο Μαρμάρι στις 23 Νοέμβριου του 1823, με 280 άνδρες. Τα ελληνικά στρατεύματα συγκρούστηκαν με τον Ομέρ Πασά⁸⁵ στην Κακιά Σκάλα του Αλιβερίου στις 23 και 25 Νοεμβρίου του 1823. Η δεύτερη μάχη ήταν νικηφόρα για τους Κριεζώτη και Ανδρούτσο, που προωθήθηκαν στο εσωτερικό του Αλιβερίου και οχυρώθηκαν στον εκεί πύργο (Ριζόκαστρο), όπου τους πολιορκήσε ο Ομέρ πασάς⁸⁶.

Εμμανουήλ Πρωτοπάλτης Τόμος 14ος Βιβλιοθήκη Γ. Τσουκαλάς, Αθήνα 1957 τόμ. Α' σ. 300-301. Νικόλαος Μπελλάρας, *Ιστορία της Λίμνης, Χουρμούζη Θεοφανίδη, Χαλκίδα 1958 σ. 36-37.*

⁸⁴ Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας τόμ. 2^{ος}, ό.π., σ. 565.

⁸⁵ Ο Ομέρ μπέης της Καρύστου (κιζίλ Χισαρχλής) γεννήθηκε στην Κάρυστο το 1786. Ήταν άτομο με αξιοσημείωτες στρατηγικές και διοικητικές ικανότητες και ήταν ο κύριος λόγος που οι Έλληνες δεν κατάφεραν σε όλη τη διάρκεια της επανάστασης να καταλάβουν τα κάστρα της Χαλκίδας και της Καρύστου. Το 1803 σε ηλικία 17 ετών, αντικατέστησε τον δολοφονημένο πατέρα του Μουσταφά αγά στη διοίκηση της Καρύστου, καταφέροντας να επικρατήσει επί της αντίπαλης μουσουλμανικής φάρας του Σαλή αγά μπέη, δολοφόνου του πατέρα του. Τέλη του 1823 ο Ομέρ μπέης διορίστηκε από την Πύλη πασάς Ευρίπου (ολόκληρου του νησιού) με έδρα την Χαλκίδα ως επιβράβευση των ικανοτήτων του, αντικαθιστώντας τον Τσακαρτζή πασά στο πασαλίκι της νήσου. Ο τελευταίος εξορίστηκε από τον Σουλτάνο στην Τοκάτη, όταν μαθεύτηκε ότι πουλούσε τα τρόφιμα και τα εφόδια που προορίζονταν για τους πολιορκημένους της Χαλκίδας σε υπέρογκες τιμές για να θησαυρίσει. Από τον Νοέμβριο του 1823 μέχρι τον Μάιο του 1824 έχουμε αρκετές αναφορές του Ομέρ πασά στην Πύλη ζητώντας επιτακτικά ενισχύσεις, αφού η Κάρυστος και η Χαλκίδα πολιορκούνταν και οι επαναστάτες έλεγχαν το υπόλοιπο νησί. Είναι η εποχή που ο Ανδρούτσος πολιορκούσε την Χαλκίδα και ο Κριεζώτης την Κάρυστο. Οι ικανότητες του Ομέρ φαίνονται και από το γεγονός ότι εν μέσω πολέμου και πολιορκίας φρόντιζε για τους φόρους και τα οικονομικά του καζά. Ο Ομέρ πασάς εγκατέλειψε την Εύβοια λίγο πριν την παράδοση των κάστρων Χαλκίδας και Καρύστου στον επίτροπο του Όθωνα Ιάκωβο Ρίζο Νερουλό τον Μάρτιο του 1833. Στη συνέχεια διατέλεσε βαλής Θεσσαλονίκης από το 1840 έως το 1843, βαλής Ικονίου από το 1843 έως το 1844 και βαλής Ρούμελης από το 1845 μέχρι το 1847 και από το 1855 έως το 1856, και του Χαρπούτ από το 1852 μέχρι το 1854. Πέθανε το 1859. Βλέπ. σχετ. *Ευαγγελία Μπαλτά, Η Οθωμανική μαρτυρία, ό.π., σ. 90, 190-194.* Κωνσταντίνος Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας, ό.π., σ. 323.* Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια, τόμος Β' ό.π., σ. 1153-1154.*

⁸⁶ Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης, ό.π., σ. 20.* Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια, τόμος Β' ό.π., σ. 957.*

Ο Κριεζώτης, χτυπημένος από πανούκλα, αποσύρθηκε προσωρινά στο χωριό Καλέντζι και από εκεί στην Κέα για ανάρρωση⁸⁷. Ο Ομέρ πασάς τελικά έλυσε την πολιορκία και επέστρεψε στη Χαλκίδα για να ξεχειμωνιάσει. Ο Ανδρούτσος με δύναμη 3.000 ανδρών πέρασε στην επίθεση και, από πολιορκούμενος πριν λίγο, πολιορκούσε πλέον τη Χαλκίδα από τη στεριά, από τον Δεκέμβριο του 1823 μέχρι τον Απρίλιο 1824. Το ίδιο διάστημα, ψαριανά πλοία απέκλεισαν τη Χαλκίδα από τη θάλασσα. Ενώ η πολιορκία αρχικά έβαινε θετικά για τους επαναστάτες, σταδιακά, λόγω της έλλειψης χρηματικών και υλικών πόρων και της τουρκικής επικουρίας που έφτασε από τον Βόλο, η πολιορκία χαλάρωσε μέχρι που λύθηκε στις 24 Απριλίου του 1824⁸⁸.

Ο Κριεζώτης, μετά την ανάρρωσή του από την πανούκλα, αποβιβάστηκε με ψαριανά πλοία τον Μάρτιο του 1824 στην Εύβοια και συγκρούστηκε νικηφόρα με τουρκικές δυνάμεις στη θέση Λυκόρρεμα. Μάλιστα έπιασε και αιχμάλωτο τον αρχηγό και υπασπιστή του Ομέρ πασά, Αχμέτ Κεχαγιά, και οχυρώθηκε διαδοχικά στις τοποθέσεις Χαρζάνι και Κοκκαλούς για να κάνει ασφυκτικότερη την πολιορκία της Καρύστου. Επιπλέον, εκμεταλλευόμενος την επιδημία πανώλης που μαστίζε την επαρχία Καρυστίας, συνέλαβε⁸⁹ πολλές οικογένειες επιφανών Τούρκων στο χωριό Καραίοι και τις φυλάκισε μαζί με τον Αχμέτ Κεχαγιά στα ψαριανά πλοία⁹⁰.

Η ρήξη μεταξύ Κριεζώτη και Ανδρούτσου

Η πολιορκία της Καρύστου από τον Κριεζώτη κράτησε μέχρι τις αρχές Μαΐου του 1824⁹¹. Οι ελλείψεις σε υλικά μέσα και οι τουρκικές ενισχύσεις γενιτσάρων που έφθασαν από τον Βόλο μέσω Χαλκίδας, τον οδήγησαν να λύσει την πολιορκία. Κομβικό ρόλο στην αρνητική αυτή τροπή των πραγμάτων έπαιξε και η κόντρα του Κριεζώτη με τον Ανδρούτσο. Ο Ανδρούτσος έφτασε στην Εύβοια από την Αθήνα για να επιθεωρήσει την πολιορκία και διαφώνησε με τον Κριεζώτη για την μοιρασιά 200 προβάτων που είχε πάρει ο τελευταίος από τους Τούρκους της πόλης. Ο Ανδρούτσος τότε «αδυνάτισε» το στράτευμα του Κριεζώτη, αποσπώντας τους οπλαρχηγούς του Αν. Βούλγαρη και Ι. Μέλιο με 250 άνδρες. Η μοιρασιά των προβάτων ήταν η αφορμή, διότι στην ουσία ο Ανδρούτσος δεν έβλεπε με καλό μάτι τη σταδιακή ανεξαρτητοποίηση του προστατευόμενου του Κριεζώτη. Ο τελευταίος ήταν κοντά στο να καταλάβει το φρούριο της Καρύστου και να ισχυροποιηθεί περαιτέρω.

⁸⁷ Ο Ελευθέριος Παγκάκης ή Τζιώτης με καταγωγή από την Κέα συμμετείχε υπό τις εντολές του Κριεζώτη, σε όλες τις μάχες που έδωσε ο τελευταίος κατά την επαναστατική περίοδο. Μάλιστα, όταν ο Κριεζώτης νόσησε από πανώλη το 1823, ο Παγκάκης τον φρόντισε στην Κέα μέχρι να αναρρώσει. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια, τόμος Γ'* ό.π., σ. 1284.

⁸⁸ Για τον διορισμό Κριεζώτη και Ανδρούτσου από το βουλευτικό, ως χιλιάρχου και Γενικού Αρχηγού αντίστοιχα, καθώς και για την ανάθεση των θαλάσσιων επιχειρήσεων ανακατάληψης της Εύβοιας από την κυβέρνηση στα Ψαρά βλέπ. σχετ. Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας τόμ. 2^{ος}, ό.π., σ. 152, 158-159. Αντώνης Λιγνός, *Αρχείον της κοινότητας Ύδρας 1778-1832*, τόμος 9ος, 1823, Τύποις Σφαίρας, Εν Πειραιεί 1927 σ. 450-451. Κωνσταντίνος Νικόδημος, *Υπόμνημα της νήσου Ψαρών*, τόμ. Α' Εν Αθήναις, 1862 σσ. 291, 299-302. Γουσταύου Φρειδερίκου Χέρτσμπεργ, *Ιστορία της ελληνικής επανάστασεως*, τόμ. Β', ό.π., σ. 106. Δημήτριος Γρ. Σπανός, *Η συμβολή των Ψαρών εις την επιτυχίαν της επαναστάσεως του 1821*, Εκδότης: Χάρης Πάτσης, Αθήναι, 1958 σ. 99-101.

⁸⁹ Η αιχμαλωσία αμάχων και ιδιαίτερα ευκατάστατων ήταν μία πάγια τακτική των αντιμαχόμενων μερών της περιόδου. Οι «απαγωγείς» είχαν τη δυνατότητα να ζητήσουν λύτρα από το αντίπαλο στρατόπεδο για τους αμάχους ή μπορούσαν να τους χρησιμοποιήσουν ως ένα ισχυρό χαρτί διαπραγματεύσεως και να τους ανταλλάξουν με δικούς τους αιχμαλώτους και γενικότερα να τους χρησιμοποιήσουν ως μέσο πίεσης. Στην περίπτωση μας οι επιφανείς Τούρκοι που συνέλαβε ο Κριεζώτης παραδόθηκαν από τους Ψαριανούς ένα χρόνο μετά στον Ομέρ πασά, αντί του ποσού των 29.000 γροσιών.

⁹⁰ Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια, τόμος Β'* ό.π., σ. 958. Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π., σ. 119-120.

⁹¹ Ο Μαυροβουνιώτης με επιστολή του στις 3 Απριλίου του 1824 ενημέρωνε τον Ι. Κωλέττη ότι για τη διάλυση του στρατοπέδου της Καρύστου έφταιγε η κακοδιαχείριση του Κριεζώτη. Παρατηρούμε ότι ο κόσμος των ενόπλων της εποχής ήταν βαθιά ανταγωνιστικός, γεμάτος δολοποκίες και αντιζηλίες. Στην προκειμένη περίπτωση ο αδελφοποιητός του Κριεζώτη Μαυροβουνιώτης κατηγορούσε στον πολιτικό τους πρόγονο Ι. Κωλέττη τον Κριεζώτη ως υπαίτιο για τη διάλυση του στρατοπέδου. Στην πραγματικότητα η αλήθεια ήταν αρκετά διαφορετική από τους ισχυρισμούς του Μαυροβουνιώτη, αφού όπως είδαμε ο Κριεζώτης στη συγκεκριμένη εκστρατεία αντιμετώπισε μεγάλες δυσκολίες. Βλέπ. σχετ. Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχαική συλλογή KEINE (Τμήμα Ιδρύματος Τσιτσά) -Ταυτότητα τεκμηρίου:-007-0099.

Ο Κριεζώτης, με το στράτευμά του αποδυναμωμένο και μπροστά στις τουρκικές ενισχύσεις που έφτασαν, αφού πολέμησε με τις τουρκικές δυνάμεις στο χωριό Δύστος, πέρασε με τη σύζυγό του Μαρία και 80 άνδρες στην Κέα, με πλοίο του Σταμάτη Αστέρη. Οι Τζιώτες από τον φόβο της πανούκλας που τους είχε μεταφέρει ο Κριεζώτης τον προηγούμενο χρόνο, με τραγικά για το νησί αποτελέσματα, τον εμπόδισαν ενόπλως να αποβιβαστεί. Αυτός τότε εγκατέστησε την οικογένειά του στην Αίγινα και ο ίδιος έθεσε τον εαυτό του υπό τις εντολές της διοικήσεως.

Στο νησί της Ευβοίας «έσβησε» εκ νέου κάθε επαναστατική ενέργεια, γεγονός που αποδεικνύεται και από την ευχέρεια του Ομέρ πασά να εκστρατεύσει, έπειτα από διαταγή της Πύλης, στο σαντζάκι του Κάρλελι (περιοχή Αιτωλοακαρνανίας) στις 30 Ιουνίου του 1824⁹².

Παρατηρούμε ότι ο Κριεζώτης, παρά τα σοβαρά εμπόδια που ανέκυψαν, δεν παράτησε τον στόχο του. Αντιθέτως, δείχνοντας ασυνήθιστη επιμονή και υπομονή, κατάφερε να αναρρώσει από την πανώλη, να επιστρέψει στην Εύβοια και να πολιορκήσει εκ νέου την Κάρυστο. Μάλιστα κατά την επιστροφή του θα έχει να αντιπαλεύσει μόνος του όλες τις τουρκικές δυνάμεις του νησιού, αφού ο Ανδρούτσος είχε λύσει λίγο πριν την πολιορκία της Χαλκίδας και είχε εγκαταλείψει την Εύβοια. Μέσα σ' όλες τις δυσκολίες, ο Κριεζώτης θα έχει να αντιμετωπίσει και την εχθρότητα του ως τότε συμμάχου του, του Ανδρούτσου. Ο τελευταίος, βλέποντας με δυσαρέσκεια τη σταδιακή χειραφέτηση του Κριεζώτη από την επιρροή του, υπονόμευσε ανοικτά την πολιορκία της Καρύστου.

Ο Κριεζώτης απάντησε στις εχθρικές ενέργειες του Ανδρούτσου κατηγορώντας τον με επιστολή⁹³ του προς τη διοίκηση ως τον κυριότερο λόγο αποτυχίας της εκστρατείας. Ο Καπετάν Νικόλας, έχοντας καταφέρει να επιβιώσει ενός σκληρού τοπικού εμφυλίου, ανάγκασε την διοίκηση να τον προσεταιριστεί και να τον χρίσει ως μοναδικό και αδιαμφισβήτητο καπετάνιο-χιλιάρχο στην επαρχία Καρυστίας. Τον Μάιο του 1824, ο Ανδρούτσος ήταν ο μοναδικός οπλαρχηγός που θα μπορούσε να θέσει εν αμφιβόλω την πρωτοκαθεδρία του Κριεζώτη στα επαναστατικά δρώμενα της νότιας Εύβοιας. Εκτός από τα αντικρουόμενα προσωπικά συμφέροντα, η γενικότερη ροή των πραγμάτων με τις εμφύλιες συγκρούσεις που θα ξεσπάσουν μεταξύ των Ελλήνων θα φέρει τον Κριεζώτη μια ώρα αρχύτερα αντιμέτωπο με τον παλιό του σύμμαχο και προστάτη Οδυσσέα Ανδρούτσο.

⁹² Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π., σ. 115-121, 131, 160-166 Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., σ. 20-24. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια, τόμος Β'* ό.π., σ. 957-959, 1261. Ι. Φουσαρά, *Η Συμβολή της Εύβοιας*, ό.π., σ. 53. Κωνσταντίνος Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 229-303, 345, 346. Ιωάννου Αναστασίου Μαυρομμάτου, *Ιστορία του Αγώνος της εν Ευβοία Επανάστασεως*, ό.π., σ. 24. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Α, ό.π. σ. 150-165, 172-177. Γ. Κουλόπουλος, *Οι Ευβοείς ήρωες*, ό.π., σ. 30-31. Κυριάκος Γ. Ρουμπής, *Ο Ρόλος του Οδυσσέα Ανδρούτσου στην Επανάσταση του 1821 στην Έυβοια*, Αθήνα Α.Ε.Μ. 1985 σ. 92-100. Επαμεινώνδας Βρανόπουλος, *Η Ευρωπαϊκή διπλωματία στο θέμα της απελευθέρωσης της Εύβοιας και η εξαγορά των Τουρκικών κτημάτων της*, Α.Ε.Μ. τομ. ΚΕ' 1983 σ. 254-255. Ευαγγελία Μπαλτά, *Η Οθωμανική μαρτυρία* ό.π., σ. 196-197. . Αθ. Μαυρομμάτης, *Λόγοι επικήδειοι*, ό.π., σ. 38. Ιστορικών Αρχείον Αλέξανδρου Γ. Μαυροκορδάτου, *Εγγραφα του 1824*. Τεύχος IV, Έκδοσις Έμμ. Πρωτοψάλτη. Εν Αθήναις 1974 σ. 108-109, 137, 583-585. Αντώνιος Λιγνός, Αρχείον της κοινότητας Ύδρας, 1778-1832, τόμ. 10ος, 1824: Τύποις Σφαίρας, Εν Πειραιεί 1928 σ. 156. Σπυρίδων Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, τόμ.Γ' ό.π., σ. 44-45, 68-69, 104. Χρήστος Ι. Βλασσόπουλος, *Ημερολόγιον*, ό.π., σ. 174. Νικόλαος Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα*, τόμ. Β' ό.π., σ. 49-51.

⁹³ Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγεσεσίας τόμ. 2^{ος}, ό.π., σ. 289.

VIII. Η συμμετοχή του Κριεζώτη στους εμφυλίους πολέμους και η σύγκρουση με τον Ανδρούτσο

Η συμμετοχή του Κριεζώτη στους δύο εμφυλίους

Ο Κριεζώτης, αμέσως μόλις λύθηκε η πολιορκία της Καρύστου στις 24 Απριλίου του 1824, ακολουθώντας διαταγές της κυβέρνησης πέρασε στην Πελοπόννησο, όπου μαινόταν η πρώτη εμφύλια σύγκρουση⁹⁴ και πολέμησε με σώμα 30 ανδρών, από τις 10 Μαΐου μέχρι τις 21 Ιουλίου του 1824, εναντίον των Κολοκοτρωναίων και του Νικηταρά. Η πλειοψηφία των ανδρών του Κριεζώτη κατά την εισβολή στην Πελοπόννησο κατάγονταν όπως μαρτυρούν και τα επώνυμά τους από την επαρχία Καρυστίας. Έτσι είχαν, πέρα από το χρήμα, ένα πολύ ισχυρό ενοποιητικό δεσμό με τον αρχηγό τους, αφού μοιράζονταν κοινή καταγωγή⁹⁵. Τον δεύτερο μεγαλύτερο πυρήνα ανδρών του στρατεύματος αποτελούσαν οκτώ άνδρες από το Αίβαλί της Μ. Ασίας και ένας από τη Σμύρνη, γεγονός που δείχνει ότι στο πλευρό του Κριεζώτη πολεμούσε και ομάδα ανδρών την οποία κατά πάσα πιθανότητα αυτός είχε γνωρίσει προεπαναστατικά, όταν έζησε για μεγάλο χρονικό διάστημα στο Εγιαλέτι του Αϊδινίου.

Ο Κριεζώτης για αυτή του την εκστρατεία έστειλε επιστολή στην κυβέρνηση ζητώντας 44.028,10 γρόσια. Υποστήριζε ότι μισθοδοτούσε 67 άνδρες, έναντι 30 που είχε στην πραγματικότητα, και ζητούσε παραπάνω ημερομίσθιο για κάθε στρατιώτη από το καθορισμένο που χορηγούσε η κυβέρνηση. Οι χρηματικές απαιτήσεις του δεν έγιναν αποδεκτές⁹⁶.

Η τακτική αυτή ήταν συνηθισμένη στους οπλαρχηγούς της περιόδου. Ζητούσαν πολύ περισσότερα χρήματα από την διοίκηση από όσα δικαιούνταν όχι μόνο λόγω απληστίας, για να αυξάνουν τον προσωπικό τους πλούτο, αλλά και για να έχουν πλεόνασμα όταν σταματούσε η χρηματοδότησή τους από την κυβέρνηση και να μπορούν να αποτρέψουν φυγόκεντρες τάσεις των ανδρών τους. Επιπρόσθετα, οι οπλαρχηγοί τη εποχής παρουσίαζαν τεχνηέντως στην κυβέρνηση ότι οι υπό τις διαταγές τους στρατιώτες ήταν πολύ περισσότεροι από ό,τι στην πραγματικότητα, θέλοντας να την εντυπωσιάσουν με τη μεγάλη τους δύναμη, δεδομένου ότι ο μεγάλος αριθμός ενόπλων αποτελούσε για τον οπλαρχηγό αποδεικτικό αδιαμφισβήτητης επιρροής και δύναμης⁹⁷.

⁹⁴ Ο πρώτος εμφύλιος πόλεμος ξεκίνησε τον Ιανουάριο του 1824. Η πρώτη παράταξη ήταν αυτή των Πελοποννησίων στο Ναύπλιο, που στις 17 Ιανουαρίου του 1824 μετεγκαταστάθηκε στην Τρίπολη. Το στρατόπεδο αυτό αποτελούσαν οι οπλαρχηγοί της Πελοποννήσου με προεξέχοντα τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, μέρος των προκρίτων Πελοποννήσου και ορισμένοι οπλαρχηγοί της Ανατολικής Στερεάς με κυριότερο τον Οδυσσέα Ανδρούτσο. Η δεύτερη παράταξη των Υδραίων με έδρα το Κρανίδι αποτελούνταν από από την ομάδα Μαυροκορδάτου, τους προκρίτους Πελοποννήσου και τους νοικοκυραίους των νησιών που είχαν θορυβηθεί από τη μεγάλη αύξηση της δύναμης του Κολοκοτρώνη και των στρατιωτικών, που ανέτρεπε εξουσιαστικές σχέσεις χρόνων στην Πελοπόννησο. Τέλος, υπήρχε και μία άλλη ομάδα, αδύναμη πολιτικά, οι οπλαρχηγοί της Στερεάς, με πολιτικό εκφραστή τους τον Ιωάννη Κωλέττη, μετέπειτα αρχηγό του Γαλλικού κόμματος. Ο Κωλέττης ως επιδέξιος και διορατικός πολιτικός κράτησε ουδέτερη στάση αναμένοντας τις εξελίξεις. Νικήτρια παράταξη στον πρώτο εμφύλιο, που έληξε το καλοκαίρι του 1824 με την παράδοση του φρουρίου του Ναυπλίου (7 Ιουνίου 1824) στους Λόντο και Ζαΐμη αναδείχθηκε η παράταξη που εδραζόταν στο Κρανίδι και που έχοντας στη διάθεσή της τα απαραίτητα οικονομικά ερείσματα, ιδιαίτερα μετά τη λήψη του αγγλικού δανείου, μπόρεσε να αποκτήσει στρατιωτική υπεροχή με την προσέλευση πολλών Στερεοελλαδιτών καπετάνιων. Βλ. σχετ. Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας*, Από την επανάσταση του 1821 ως το κίνημα στο Γουδί (1909), Αφοί Τολίδη, Αθήνα 1974, σ. 130. John A. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση του κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο, 1833-1843*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1985-1986, σ. 104-105.

⁹⁵ Για τον τοπικισμό ως στοιχείο της ελληνικής ζωής βλ. σχετ. Τάκης Ν. Πιτινέλης, *Πολιτική ιστορία της Ελλ. Επανάστασης*, Εκδοτικός οίκος «Αγών», Εν Παρισίοις 1928 σ. 52-78.

⁹⁶ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης*, τόμος Α', ό.π. σ. 372-379 (Γ.Α.Κ. Υπουργείο πολέμου. Ιωάννης Τσαουσής, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια*, τόμος Β' ό.π., σ. 958-959. Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., σ. 24.

⁹⁷ Απ. Βακαλόπουλος, *Τα ελληνικά στρατεύματα του 1821*, ό.π., σ. 123.

Στον δεύτερο εμφύλιο πόλεμο⁹⁸ ο Κριεζώτης, έχοντας τεθεί με διαταγή της Κυβερνήσεως από τις 21 Ιουλίου του 1824⁹⁹ υπό τις εντολές του Γκούρα και προαχθεί από το βουλευτικό στις 19-9-1824 στον βαθμό της στρατηγίας¹⁰⁰, συμμετείχε με σώμα ανδρών στην υπό την αρχιστρατηγία του Ιωάννη Γκούρα εισβολή των Ρουμελιωτών οπλαρχηγών στην Πελοπόννησο και στις βιαιοπραγίες που ακολούθησαν. Συγκεκριμένα, συνέλαβε στο χωριό Κερασιά Κορινθίας τους Πανούτσο και τον γιο του Ιωάννη Νοταρά, νίκησε στη Δαλαμανάρα και το Άργος τον Νικηταρά και στις 10 Δεκεμβρίου του 1824 βρισκόταν στη Γαστούνη¹⁰¹.

Οι λόγοι που υπαγόρευσαν στον Κριεζώτη τη συμμετοχή του στους εμφυλίους πολέμους με το μέρος της φατριάς Κουντουριώτη

Ερευνώντας τα αίτια που οδήγησαν τον Κριεζώτη να συμπορευτεί και στις δύο εμφυλίες διαμάχες με το πλευρό της διοικήσεως, συναντάμε μια πλειάδα διαφορετικών λόγων οι οποίοι οδήγησαν έναν οπλαρχηγό, που το προηγούμενο χρονικό διάστημα είχε συγκρουστεί σφοδρά με τη διοίκηση κατά τον εμφύλιο της Εύβοιας, να περάσει πλέον με το στρατόπεδο των μέχρι πρότινος εχθρών του. Πρώτον, οι οικονομικοί λόγοι βάρυναν κομβικά στην απόφαση του Κριεζώτη να συμπορευτεί με τη διοίκηση κατά την πρώτη, αλλά και κατά τη δεύτερη φάση του εμφυλίου, αφού η κυβέρνηση Κουντουριώτη διέθετε πλέον στον δεύτερο εμφύλιο, εκτός από τα κεφάλαια των Υδραίων και Σπετσιωτών караβοκύρηδων, και ένα μεγάλο χρηματικό ποσό προερχόμενο από το πρώτο δάνειο της ανεξαρτησίας, και έτσι μπορούσε να εξασφαλίσει στον Κριεζώτη και τους άνδρες του τακτικότερη και μεγαλύτερη μισθοδοσία από την αντίπαλη παράταξη. Δεύτερον, τα πλούσια λάφυρα που θα μπορούσε να αποκομίσει από το πλιάτσικο στην Πελοπόννησο¹⁰² έδιναν στον Ευβοιώτη οπλαρχηγό και τους άνδρες του ένα επιπλέον χρηματικό κίνητρο. Τρίτον, η στερεοελλαδίτικη καταγωγή του και η ιδιότητά τους ως στρατιωτικού έπαιξε

⁹⁸ Η κατάπαυση πυρός ανάμεσα στα δύο αντιμαχόμενα μέρη ήταν προσωρινή, αφού οι Πελοποννήσιοι πρόκριτοι δεν ήταν ευχαριστημένοι από την πρωτοκαθεδρία των Υδραίων και του Μαυροκορδάτου, που έλεγχαν τη διαχείριση του αγγλικού δανείου, από τις 20 Ιουλίου του 1824. Από την άλλη, η φατρία του Κολοκοτρώνη που δεν είχε υποστεί σοβαρές απώλειες στον πρώτο εμφύλιο πόλεμο, έψαχνε μια ευκαιρία για ρεβάνς. Οι συγκρούσεις άρχισαν τον Νοέμβριο του 1824. Πλέον, στο μέτωπο των «ανταρτών» στρατιωτικών της Πελοποννήσου, συμμετείχαν και οι τέως «κυβερνητικοί» Πελοποννήσιοι πρόκριτοι, ενώ στην άλλη πλευρά βρίσκονταν οι πανίσχυροι πλοιοκτήτες της Ύδρας και των Σπετσών μαζί με τους Στερεοελλαδίτες οπλαρχηγούς υπό τον Κωλέττη. Ο τελευταίος κατά τη διάρκεια του δεύτερου εμφυλίου στον εγκατέλειψε την προηγούμενη ουδέτερη στάση του και πήρε ενεργό μέρος στις συγκρούσεις. Την πλάστιγγα υπέρ των κυβερνητικών έγειρε η συμμετοχή των εμπειροπόλεμων στερεοελλαδίτικων στρατευμάτων που εισέβαλαν στην Πελοπόννησο, την οποία αντιμετώπισαν ως εχθρική γη, σκοτώνοντας αδιακρίτως και λεηλατώντας τα πάντα στο πέρασμά τους. Τέλη Δεκεμβρίου του 1824 οι συγκρούσεις τερματίστηκαν με συντριπτική νίκη της κυβέρνησης Κουντουριώτη, η οποία φυλάκισε τα ηγετικά στελέχη της αντιπολίτευσης (Κολοκοτρώνη, Δεληγιάννη) στη μονή του Προφήτη Ηλία στην Ύδρα. Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας*, ό.π., σ. 139-141. Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Από Το Γένος στο Έθνος*, ό.π., σ. 159-162. Κάρολος Μένδελσων Βαρθόλδης, *Ιστορία της Ελλάδος από της εν έτει 1453 Αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως υπό των Τούρκων μέχρι των καθ' ημάς χρόνων*, εν Αθήναις 1873, τόμ. Α' σ. 453-455, 458-460. Λάμπρος Κουτσονίκας, *Γενική ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, τόμ. Β, ό.π., σ. 237-238. Γουσταύου Φρειδερίκου Χέρτσβεργ, *Ιστορία της ελληνικής επανάστασεως*, τόμ. Β', ό.π., σ. 144-152. Νίκος Β. Ροτζώκος, *Επανάσταση και Εμφύλιος στο Εικοσιένα*, [Πλέθρον], Αθήνα 1997 σ. 70, 73, 89, 114, 117, 137-147, 169-194. John A. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση του κράτους*, ό.π., σ. 107-108. Γεώργιος Ασπρέας, *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος*, 1821-1960 Εκδότης: Χρήσιμα βιβλία, Αθήνα: 1965 τόμ. Α' σ. 35-37.

⁹⁹ Γιάννης Βλαχογιάννης, *Αθηναϊκόν αρχείον*, Στρατηγού Ιω. Γκούρα Ανέκδοτα ιστορικά έγγραφα 1825, Δαπάνη του Δήμου Αθηναίων, Εκ του Τυπογραφείου Γ.Σ. Βλαστού, Εν Αθήναις 1901 τόμ. Α' σ. 312.

¹⁰⁰ Αρχαία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας τόμ. 2^{ος}, ό.π., σ. 411.

¹⁰¹ Γιάννης Βλαχογιάννης, *Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη*, Βαγιονάκης, Αθήνα 1947 τόμ. Α' σ. 225. Κωνσταντίνος Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π. σ. 346. Α.Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., σ. 24.

¹⁰² Για την επιστολή του Ιωάννη Κωλέττη, με την οποία προέτρεπε τους Ρουμελιώτες οπλαρχηγούς να εισέλθουν στην Πελοπόννησο κατά τη διάρκεια του δεύτερου εμφυλίου, βλέπ. σχετ. Διονύσιος Α. Κόκκινος, *Η Ελληνική επανάσταση*, Εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα 1956-1960, τόμος 4^{ος} σ. 509.

σίγουρα σημαντικό ρόλο στην επιλογή στρατοπέδου από τον Κριεζώτη, ιδιαίτερα στη δεύτερη φάση του εμφυλίου που είχε ως έντονο στοιχείο¹⁰³ την κόντρα μεταξύ Ρουμελιωτών οπλαρχηγών και Πελοποννήσιων Προκρίτων¹⁰⁴. Τέταρτον, ένας ακόμα σημαντικός λόγος που ο Κριεζώτης επέλεξε κυρίως στον δεύτερο εμφύλιο να πάει με το μέρος της Κυβέρνησης Κουντουριώτη ήταν η στάση που κράτησε ο πολιτικός του εκπρόσωπος Ιωάννης Κωλέττης, που επέλεξε στη δεύτερη φάση του εμφυλίου να ταχθεί με την μερίδα Κουντουριώτη-Μαυροκορδάτου, συμπαρασύροντας μαζί του μία μεγάλη μερίδα Στερεολλαδιτών οπλαρχηγών δευτέρας βαθμίδας, που άνηκαν στη σφαίρα επιρροής του μαζί και τον Κριεζώτη¹⁰⁵.

Τέλος, τον κομβικότερο ρόλο στην επιλογή στρατοπέδου από τον Κριεζώτη διαδραμάτισε η επιλογή του άλλοτε συναγωνιστή του και νυν πιο επικίνδυνου ανταγωνιστή του για την αρχηγία στην Εύβοια Οδυσσέα Ανδρούτσου να κλίνει στον εμφύλιο προς την μεριά του Κολοκοτρώνη, μη δεχόμενος να βρίσκεται υπό τις εντολές του Άρειου Πάγου και επιζητώντας μια διευρυμένη ανεξαρτησία. Ουσιαστικά η απόφαση του Κριεζώτη να επιλέξει διαφορετικό στρατόπεδο και να συγκρουστεί με τον Ανδρούτσο ήταν, εκτός από μία κίνηση τακτικής, και μία κίνηση που καταδείκνυε την πλήρη χειραφέτησή του από την επιρροή του Ανδρούτσου. Ο Κριεζώτης, δρώντας μέσα στον ραγδαία διαμορφούμενο κόσμο της επανάστασης, που αμφισβητούσε εμπράκτως τις παγιωμένες σχέσεις αυθεντίας μεταξύ των ενόπλων, θεωρούσε ότι πλέον είχε το υπόβαθρο να εξελιχθεί σε ένα οπλαρχηγό πρώτης τάξεως (όπως ήταν ο Ανδρούτσος), έχοντας συστήσει και διατηρώντας ένα αυτόνομο τοπικό δίκτυο στην επαρχία Καρυστίας, που ήταν πλέον η κύρια πηγή της δύναμής του, και απολαμβάνοντας την εμπιστοσύνη της διοίκησης.

Η ένοπλη σύγκρουση μεταξύ δύο πρώην συμμάχων

Η ρήξη μεταξύ των, μέχρι πρότινος, προστάτη (Ανδρούτσου) και προστατευόμενου (Κριεζώτη) θα πάρει σταδιακά κάτω και από την γενικότερη ροή των πραγμάτων τον χαρακτήρα της ένοπλης σύγκρουσης.

Όπως είδαμε και παραπάνω, ο Ανδρούτσος υπονόμεισε την προσπάθεια της πολιορκίας Καρύστου από τον Κριεζώτη τον Μάιο του 1824. Η ενέργεια αυτή σηματοδότησε την αρχή της ανοικτής σύγκρουσης μεταξύ των δύο πρώην συμμάχων. Ο Κριεζώτης απάντησε στην ενέργεια του Ανδρούτσου στέλνοντας επιστολή στο βουλευτικό στις αρχές Μαΐου του 1824, βάσει της οποίας ως χιλιάρχος παραπονούνταν πως οι Ψαριανοί και ο Ανδρούτσος δεν τον προμήθευσαν με πολεμοφόδια, με αποτέλεσμα να λιποτακτήσουν οι άνδρες του¹⁰⁶. Η κόντρα μεταξύ τους θα κλιμακωθεί, όταν ο Κριεζώτης με νέα επιστολή του στη διοίκηση, στις 8 Σεπτεμβρίου του 1824¹⁰⁷, κατηγορούσε τον αυτάδελο και υπαρχηγό του Ανδρούτσου καπετάν Βαγγέλη ότι του είχε κλέψει διάφορα εφόδια. Ο φιλόδοξος Αρβανίτης οπλαρχηγός με την επιστολή του στην κυβέρνηση «χτυπούσε» εμμέσως πλην σαφώς τον ίδιο τον Ανδρούτσο, μιλώντας για τις αυθαιρεσίες του υπαρχηγού του, θέλοντας με αυτόν τον τρόπο να διαχωρίσει πλήρως τη θέση του από αυτόν στα μάτια της κυβερνήσεως.

Πλέον είμαστε στις παραμονές του δεύτερου εμφυλίου, ο Κριεζώτης ήταν διορισμένος χιλιάρχος από την κυβέρνηση. Έχοντας πολεμήσει με την πλευρά της διοικήσεως στους δύο εμφυλίους πολέμους και έχοντας τεθεί υπό τις εντολές του Γκούρα από τις 21 Ιουλίου του 1824,

¹⁰³ Είμαστε σε μία εποχή στην οποία η εντοπιότητα έπαιξε καθοριστικό ρόλο για τον προσδιορισμό των στρατιωτών. Άνδρες που πολεμούσαν μακριά από τον τόπο καταγωγής τους, δηλαδή το χωριό τους, αντιλαμβάνονταν τις υπόλοιπες περιοχές δράσης τους σαν πρόσφορο έδαφος για πλιάτσικο.

¹⁰⁴ Gunnar Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα, 1821-1936*, μετάφραση Θόδωρος Παρασκευόπουλος Αθήνα ΜΙΕΤ, 2008 τόμ. Α' σ. 79-81.

¹⁰⁵ Κανέλλος Δεληγιάννης, *Απομνημονεύματα, Απομνημονεύματα αγωνιστών του 1821*, Επιμελητής της εκδόσεως: Εμμανουήλ Πρωτοψάλτης Τόμος 17ος, Βιβλιοθήκη Γ. Τσουκαλάς, Αθήνα 1957 σ. 207-212.

¹⁰⁶ Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας τόμ. 2^{ος}, ό.π., σ. 289.

¹⁰⁷ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π. τόμ. Α' σ. 370-372.

θεωρούσε ότι τα συμφέροντα του θα εξυπηρετούνταν καλύτερα μέσω της συμπόρευσής του με την διοίκηση. Η τελευταία μάλιστα τον επιβράβευσε περαιτέρω για την απόφασή του να συμπορευτεί μαζί της, διορίζοντάς τον στις 19-9-1824 στον βαθμό της στρατηγίας.

Στη φάση αυτή ο Κριεζώτης, ένας χαμηλότερης βαθμίδας οπλαρχηγός, του οποίου η δράση ξεκίνησε με την έναρξη της επανάστασης, είχε απόλυτη ανάγκη τη βοήθεια της διοίκησης για να υπερκεράσει στην εξουσία τον Ανδρούτσο. Ο τελευταίος ήταν η ισχυρότερη κληρονομική στρατιωτικοπολιτική μορφή αυθεντίας στην Ανατολική Στερεά, κατέχοντας αξιώματα και προεπαναστατικά.

Το αποτέλεσμα της σύγκρουσης μεταξύ Ανδρούτσου και κυβερνήσεως ήταν πολύ ευνοϊκό για τα συμφέροντα του Κριεζώτη. Συγκεκριμένα ο Ανδρούτσος, αφού τάχθηκε με τη μερίδα του Κολοκοτρώνη μετά τη νίκη της φατρίας Κουντουριώτη, μη βρίσκοντας καμία συμμαχία και διάυλο επικοινωνίας με οπλαρχηγούς, που πριν λίγο καιρό ήταν κατώτεροί του σε ιεραρχία και υπό τις εντολές του, όπως οι Κριεζώτης, Γκούρας κτλ., και τώρα ήταν στυλοβάτες της κυβέρνησης, προχώρησε σε βεβιασμένες κινήσεις πανικού, αυτοανακηρυσσόμενος στρατιωτικός διοικητής Λειβαδιάς και ερχόμενος σε καπάκι με τον Ομέρ πασά της Καρύστου σε μία προσπάθεια να διασωθεί. Ο Κωλέττης, έχοντας αναβαθμίσει το κύρος και τη δύναμή του μετά τον δεύτερο εμφύλιο, έστειλε εναντίον του τους Κριεζώτη, Κατσικογιάννη και Ρούκη¹⁰⁸, τον Μάρτιο του 1825 στην περιοχή της Δωρίδας. Στις 2 Απριλίου του 1825 ο Ανδρούτσος παραδόθηκε, έπειτα από πολιορκία στην περιοχή των Λιβανάτων, στα κυβερνητικά στρατεύματα, αφού ήλθε πρώτα σε συνεννοήσεις με τον Κριεζώτη¹⁰⁹. Ο Ανδρούτσος φυλακίστηκε στο φρούριο της Ακρόπολης, όπου στις 5 Ιουνίου του 1825 δολοφονήθηκε με φρικτό τρόπο¹¹⁰.

IX. Η δράση του Κριεζώτη μετά το τέλος των εμφυλίων συγκρούσεων

Οι συγκρούσεις στα Σάλωνα και η απόρριψη της πρότασης των Κρητών αντιπροσώπων

Μετά την εξουδετέρωση του Ανδρούτσου, ο Κριεζώτης δήλωσε με επιστολή του την πίστη του στην ισχυρή κυβέρνηση Κουντουριώτη¹¹¹. Ακολουθώντας τις διαταγές της κυβέρνησεως, πολέμησε διαδοχικά εναντίον των τουρκικών δυνάμεων σε Μαραθώνα, Άμπλιανη, Χρυσό, Προφήτη Ηλία, Ρούσαλη¹¹² και Σκάλα Σαλώνων. Στις 20 Οκτωβρίου του 1825 ο Κριεζώτης έστειλε επιστολή στον Μαυροκορδάτο, ενημερώνοντάς τον για τη νίκη του επί των τουρκικών δυνάμεων, μαζί με τους Γκούρα και Μαυροβουνιώτη στην Αλαμάνη, στις 12 Οκτωβρίου του

¹⁰⁸ Από έγγραφα των Γ.Α.Κ. του Υπουργείου Πολέμου πληροφορούμαστε ότι η διοίκηση με επιστολές τις στους Στάθη Κατσικογιάννη και Νικόλαο Κριεζώτη στις 21 Φεβρουαρίου 1825 τους διέταξε να συνενωθούν με τον Γενικό Αρχηγό της Ανατολικής Στερεάς Ιωάννη Γκούρα και να εκστρατεύσουν εναντίον του Ανδρούτσου. Ο Κριεζώτης συγκεκριμένα διατάσσονταν να στρατολογήσει 380 άνδρες και να εκστρατεύσει στην Ανατολική Ελλάδα. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., τόμ. Α' σ. 378-379.

¹⁰⁹ Ο Κριεζώτης, με επιστολή του στον πολιτικό του εκπρόσωπο Ιωάννη Κωλέττη στις 2 Απριλίου του 1825, περιέγραφε λεπτομερώς την καταδίωξη του Ανδρούτσου και τις συνομιλίες που είχε μαζί του για να παραδοθεί. Επίσης ζητούσε ενισχύσεις σε στρατιώτες χρήματα και εφόδια. Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχαική συλλογή ΚΕΙΝΕ (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) -Ταυτότητα τεκμηρίου:- 013-0170.

¹¹⁰ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π. τόμ. Α' σ. 182-187. Χρήστος Ι. Βλασσόπουλος, *Ημερολόγιον Του Αγώνος 1821*, ό.π., σ. 218. Κυριάκος Γ. Ρουμπής, *Ο Ρόλος του Οδυσσέα Ανδρούτσου*, ό.π., σ. 28-29, 105-107. Νικόλαος Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα*, τόμος Β', ό.π., σ. 411-417. Κάρολος Μένδελσων Βαρθόλδης, *Ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. Α', ό.π., σ. 460-462. Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., σ. 90-91. Αλέξανδρος Γ. Μαυροκορδάτος, *Ιστορικών Αρχείων*, Έγγραφα του 1825. Τεύχος V, Έκδοσις Έμμ. Πρωτοψάλτη. Εν Αθήναις 1978 σ. 95-96. Μιχαήλ Οικονόμου, *Απομνημονεύματα αγωνιστών του 1821*, τόμος Β', ό.π., σ. 105-108. Γ. Βλαχογιάννης, *Αθηναϊκόν αρχείον*, Συλλογή τέταρτη: Έγγραφα εκ του Αρχείου Ιωάννου Βλαχογιάννη 1822-1827 Δαπάνη του Δήμου Αθηναίων, Εκ του Τυπογραφείου Γ.Σ. Βλαστού, Εν Αθήναις 1901 τόμ. Α σ. 538- 539. Κάρπος Παπαδόπουλος, *Οδυσσεύς Ανδρούτσος και Γ. Βαρνακιώτης*, Απομνημονεύματα αγωνιστών του 1821, Επιμελητής της εκδόσεως: Εμμανουήλ Πρωτοψάλτης Τομος 12ος Βιβλιοθήκη Γ. Τσουκαλάς, Αθήνα 1957 σ. 71-72, 152-157.

¹¹¹ Αλέξανδρος Γ. Μαυροκορδάτος, *Ιστορικών Αρχείων*, Έγγραφα του 1825, Τεύχος V, ό.π., σ. 61-62.

¹¹² Στη μάχη του Ρούσαλη σκοτώθηκε και ο ανιψιός του Κριεζώτη Γιαννέλης υπερασπιζόμενος τον θείο του.

1825. Επίσης, περιέγραφε την ενέδρα εναντίον των Τούρκων στη θέση Ρούσαλη στις 17 Οκτωβρίου του 1825, που τους απέφερε πολλά λάφυρα¹¹³.

Το χρονικό αυτό διάστημα ο Κριεζώτης δέχθηκε πρόταση των Κρητικών αντιπροσώπων να αναλάβει την ηγεσία του αγώνα στο νησί τους. Ο καπετάν Νικόλας, με επιστολή στον Μαυροκορδάτο την 1^η Οκτωβρίου του 1825, υποστήριζε ότι θα μπορούσε να αναλάβει αρχηγία του αγώνα στην Κρήτη, εφόσον ικανοποιούνταν μια σειρά αιτημάτων. Συγκεκριμένα, ζητούσε από την κυβέρνηση εκστρατευτικό σώμα 3.000 ανδρών, στο οποίο θα ήταν ο αποκλειστικός αρχηγός, πληρωμή των δεδουλευμένων επτά μηνών που του χρωστούσε και τέλος να προβίβαζε σε ανάλογα αξιώματα άνδρες που θα υποδείκνυε ο ίδιος. Επίσης, σε επιστολή του σε Κρήτες αντιπροσώπους, ο Κριεζώτης ζητούσε να πληρώσουν αυτοί τα χρωστούμενα της διοικήσεως προς τους άνδρες του και τότε αυτός θα εκστράτευε στο νησί τους «αφήνοντας τα παλαιά δικαιώματά του και τα χρέη του επί του τόπου γεννήσεώς του». Στη χρονική αυτή στιγμή ο Κριεζώτης προσπαθούσε να διατηρήσει πιστό το στράτευμά του, το οποίο λόγω έλλειψης χρημάτων ήταν σε αποσύνθεση και οι άνδρες του τον εγκατέλειπαν μαζικά¹¹⁴.

Οι παραδοσιακοί οπλαρχηγοί της περιόδου είχαν ως πρωταρχικό στόχο να πληρώνουν τακτικά και επαρκώς τους άνδρες τους, ώστε να διατηρείται η ευταξία του στρατεύματος, μέσω του οποίου αντλούσαν τη δύναμή τους, τα προνόμιά τους και εξυπηρετούσαν τους προσωπικούς τους στόχους. Ο Κριεζώτης από την αρχή του αγώνα είχε ως στόχο να ελέγξει την επαρχία Καρυστίας, που ήταν και τόπος καταγωγής του. Προτάσεις, όπως αυτή των Κρητικών αντιπροσώπων, που δεν συνοδεύονταν από ικανοποιητικά χρηματικά ανταλλάγματα, δεν μπορούσαν να δελεάσουν τον παραδοσιακό ένοπλο της εποχής ώστε να αφήσει τον τόπο δράσης του-καταγωγής του και να εκστρατεύσει σε μέρη μακρινά και άγνωστα προς τον ίδιο. Μετά τις μάχες στην περιοχή των Σαλώνων, ο Κριεζώτης επέστρεψε στην Αθήνα. Την ίδια χρονική περίοδο πέθανε η γυναίκα του και του άφησε μια κόρη, την Κυρατσό. Ο Κριεζώτης εγκατέστησε την κόρη του και την πεθερά του στα Αμπελάκια της Σαλαμίνας¹¹⁵.

Η απείθεια στις κυβερνητικές διαταγές

Οι Κριεζώτης και Μαυροβουνιώτης δεν πληρώθηκαν για τις υπηρεσίες τους στα Σάλωνα, με αποτέλεσμα να αρνηθούν να εκστρατεύσουν στο πολιορκούμενο Μεσολόγγι. Η κυβέρνηση τότε διέταξε στις 10 Ιανουαρίου του 1826 τη διάλυση των σωμάτων τους, αφού πλέον είχε στη διάθεσή της και τον τακτικό στρατό του Φαβιέρου¹¹⁶.

¹¹³ Αλέξανδρος Γ. Μαυροκορδάτος, *Ιστορικών Αρχείων*, Έγγραφα του 1825, Τεύχος V, ό.π., σ. 282-283, 348-349, 394-395, 398. Αικατερίνη Κουμαριανού, *Ο τύπος στον Αγώνα, 1821-1827*, Εκδόσεις Ερμής, Αθήνα 1971 τόμ. Γ σ. 208-209. Α. Χρυσολόγης, *Βάσος Μαυροβουνιώτης*, Διατριβή Αναγνώσθαισα εν τω Φιλολ. Συλλόγῳ Βύρωνι την 8ην Ιανουαρίου 1876 σ. 29-30. Κ. Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π σ. 346. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Β΄*, ό.π., σ. 950. Χρήστος Ι. Βλασσόπουλος, *Ημερολόγιον του Αγώνος*, ό.π. σ. 251. Αθ. Μαυρομμάτης, *Λόγοι επικήδειοι*, ό.π., σ. 38. Νικόλαος Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα*, τόμ. Β΄, ό.π., σ. 471.,

¹¹⁴ Ο Κριεζώτης, με επιστολές προς την κυβέρνηση και τον Κωλέττη τον Ιούνιο του 1825, τους ζητούσε επιτακτικά χρήματα και τους ενημέρωνε ότι ήταν αναγκασμένος να αποχωρήσει από τα Σάλωνα, επειδή η πλειονοφία των ανδρών του είχε λιποτακτήσει, εξαιτίας των σοβαρών οικονομικών δυσχερειών. Βλ. σχετ. Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχειακή συλλογή KEINE (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) -Ταυτότητα τεκμηρίου:014-0338, 0347, 0356 &-015- 0400. *Αρχεία Λαζάρου και Γεωργίου Κουντουριώτου* τόμ. 6ος (1793, 1801, 1821, 1825), εισαγωγή-επιμέλεια Ε.Γ. Πρωτοψάλτη, Αθήναι 1966, σ. 409-410, 428.

¹¹⁵ Στέφανος Παπαγεωργίου, *Μία καταγεγραμμένη αφήγηση του αγωνιστή Βασίλη -Χατζηστάμου*, ό.π. σ. 19. Νικόλαος Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα*, τόμ. Β΄, ό.π., σ. 454. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Β΄*, ό.π., σ. 958-959. Ιωάννου Αναστασίου Μαυρομάτου, *Ιστορία του Αγώνος της εν Ευβοία Επαναστάσεως*, ό.π., σ. 23-24. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π. τόμ. Α΄ σ. 191-197, 379-383. Α.Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., σ. 24-27, 88-89. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Β΄*, ό.π., σ. 958-959.

¹¹⁶ Νικόλαος Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα*, τόμ. Β΄, ό.π., σ. 512-513. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π. τόμ. Α΄ σ. 194-197, 379-383 (Γ.Α.Κ Υπουργείου Πολέμου).Α.Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., σ. 27-29, 88-89. Α. Χρυσολόγης, *Βάσος Μαυροβουνιώτης*, ό.π., σ. 29-30.

Στο σημείο αυτό, θα ήταν χρήσιμο να αναφέρουμε τη γνώμη της κυβέρνησης Κουντουριώτη για τον Κριεζώτη. Στις 2-2-1826 ο Λάζαρος Κουντουριώτης, με επιστολή του στον αδελφό του και πρόεδρο του Εκτελεστικού Γεώργιο, χαρακτήριζε τον Κριεζώτη «*ως άνθρωπο ικανό να διαπράξει κάθε βία που μήτε έχετε συμφέρον να μεταχειρισθήτε*». Επίσης με νέα επιστολή του στις 5-2-1826 ο Λάζαρος ενημέρωνε τον Γεώργιο ότι ο Ναύαρχος Άμιλτων μετακινούνταν στην Κέα για να απαλλάξει τους κατοίκους του νησιού από τις καταχρήσεις των Κριεζώτη και Μαυροβουνιώτη. Τέλος, ο Ιωάννης Γκούρας, με επιστολή του στις 10-2-1826 προς τον Λάζαρο Κουντουριώτη, έλεγε για τον Αρβανίτη οπλαρχηγό: «*τον Κριεζώτη ελπίζω να κάμη την συμβουλή σας, ότι μας είναι αναγκαίος*»¹¹⁷.

Οι τρεις αυτές επιστολές έχουν ιδιαίτερη σημασία, διότι προέρχονται από ανθρώπους που συνυπήρξαν με τον Κριεζώτη στο ίδιο στρατόπεδο από το 1824, έως τη στιγμή που γράφτηκαν και μας βοηθούν να εξαγάγουμε χρήσιμα συμπεράσματα, για την προσωπικότητα του Ευβοιώτη καπετάνιου. Συγκριμένα στις τρεις επιστολές ο Κριεζώτης παρουσιάζεται υπάκουος στις κυβερνητικές διαταγές, αναλόγως των συμφερόντων του και ικανός για κάθε έκνομη πράξη. Επίσης, βεβαιώνεται η καταχρηστική του συμπεριφορά απέναντι σε κατοίκους κοινοτήτων, που αναγκάζονταν να φιλοξενούν και να θρέφουν αυτόν και τους άνδρες του. Τέλος, πιστοποιείται ότι ήταν ικανός στα στρατιωτικά και αναγκαίος στην εκάστοτε ελληνική διοίκηση.

Πειρατής στις ακτές του Λιβάνου

Προσπαθώντας να βρουν πόρους για να διατηρήσουν πιστά τα στρατεύματά τους, οι Μαυροβουνιώτης και Κριεζώτης συμμετείχαν σε μία καθαρά πειρατικού χαρακτήρα αποστολή στα παράλια του Λιβάνου, με διοργανωτή τον Χατζημιχάλη Νταλιάνη¹¹⁸ και τους Σπετσιώτες. Στις αρχές του 1826 έχουμε αλληλογραφία μεταξύ Νταλιάνη και διοίκησης. Ο τελευταίος σκόπευε να αυτοχρηματοδοτήσει την εκστρατεία στον Λίβανο, την οποία είχε προτείνει πολλάκις στην κυβέρνηση ο Χατζή Στάθης Ρέζης. Η διοίκηση δεν πείστηκε από τα επιχειρήματα του Νταλιάνη, θεωρώντας (και δικαίως) πως η αποστολή είχε πειρατικό χαρακτήρα και του απαγόρευσε να την πραγματοποιήσει. Παρά την άρνηση της κυβερνήσεως, οι Νταλιάνης, Κριεζώτης, Μαυροβουνιώτης, Λιακόπουλος και Βούλγαρης συνέχιζαν από τον Δεκέμβριο μέχρι τον Φεβρουάριο να συγκεντρώνουν στρατεύματα στην Κέα. Οι κάτοικοι της νήσου, μη μπορώντας να υποστούν τη συνεχή λεηλασία των περιουσιών τους από τα στρατεύματα των ατάκτων,

¹¹⁷ *Αρχεία Λαζάρου και Γεωργίου Κουντουριώτου*, επιμελητές έκδοσης Εμμαν. Γ. Πρωτοψάλτης & Κωνσταντίνος Αθαν. Διαμαντής. Εθνικό Τυπογραφείο Αθήναι 1966-1967 τόμ. 7^{ος} (1826) σ. 50, 51, 54, 72.

¹¹⁸ Ο Χατζημιχάλης Νταλιάνης γεννήθηκε στο Δελβινάκι της Ηπείρου το 1775 και ήταν γόνος εύπορης εμπορικής οικογένειας. Σπούδασε στην Ιταλία όπου στη συνέχεια ασχολήθηκε επιτυχώς, με το εμπόριο καπνού. Υπήρξε δραστήριο μέλος της Φιλικής Εταιρείας από το 1816. Το 1825 αυτοχρηματοδότησε και τέθηκε επικεφαλής σώματος άτακτων ιππέων με το οποίο διακρίθηκε στις μάχες εναντίον των αιγυπτιακών δυνάμεων στην Πελοπόννησο και ιδιαίτερα στη μάχη των Μύλων (13 Ιουνίου 1825) και στις νικηφόρες μάχες της Πιάνας και της Δαβιάς Μαντινείας (12 και 14 Αυγούστου 1825). Αρχές Μαρτίου 1826 ο Χατζημιχάλης Νταλιάνης, μαζί με τον Βάσο Μαυροβουνιώτη και τον Νικόλα Κριεζώτη, τέθηκαν επικεφαλής 800 ενόπλων και αφού μίσθωσαν σπετσιώτικα πλοία οργάνωσαν πειρατική εκστρατεία στον Λίβανο, λεηλάτησαν αρκετές περιοχές και επέστρεψαν πλουσιότεροι στις ελληνικές επαρχίες. Ο Χατζημιχάλης στη συνέχεια ακολούθησε τον αρχιστράτηγο Γεώργιο Καραϊσκάκη στην εκστρατεία της Στερεάς και διακρίθηκε στην πολιορκία της Δόμβραινας (Οκτώβριος 1826), στις μάχες της Αράχωβας (Νοέμβριος 1826), του Τουρκοχωρίου (4-5 Δεκεμβρίου 1826), στη νικηφόρα μάχη του Κερατσινίου (4 Μαρτίου 1827) και σε άλλες συγκρούσεις στην Αττική. Τέλη 1827 ο Χατζημιχάλης αποδεχόμενος πρόταση Κρητών αναλαμβάνει τη γενική στρατιωτική διοίκηση της Κρήτης και στις 5 Ιανουαρίου του 1828 αποβιβάζεται στη Γραμβούσα επικεφαλής 500 πεζών και 100 ιππέων. Έπειτα από τις αρχικές επιτυχίες του εναντίον των τουρκικών δυνάμεων, πολιορκήθηκε από ισχυρές δυνάμεις του Μουσταφά Πασά στο Φραγκοκάστελο, όπου και σκοτώθηκε πολεμώντας, στις 18 Μαΐου του 1828. Βλέπ. σχετ. Στέφανος Παπαγεωργίου, *Lexicon 1821 -Χατζημιχάλης Νταλιάνης*, Κέντρο Έρευνας Νεότερης Ιστορίας (Κ.Ε.Ν.Ι) Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών επιστημών.

διαμαρτυρήθηκαν με επιστολή στην κυβέρνηση,¹¹⁹ υπολογίζοντας τη ζημιά του νησιού σε 1.500.000 γρόσια.

Στις αρχές Μαρτίου του 1826 οι άτακτοι οπλαρχηγοί, με δύναμη 1.500 ανδρών και σπετσιώτικα πλοία, εξέπλευσαν από την Κέα και περίπου στα μέσα του μήνα αποβιβάστηκαν στη Βηρυτό. Εκεί, αφού λεηλάτησαν μερικά χωριά, προσπάθησαν να λεηλατήσουν και την πόλη, όμως στην θέα του στρατού του Εμίρ Βεζίρη αποχώρησαν. Στην επιστροφή λεηλάτησαν τα παράλια της νότιας Κύπρου και κούρσεψαν και ένα αυστριακό εμπορικό πλοίο και με τα λάφυρα που αποκόμισαν πλήρωσαν τα χρωστούμενα σε πλοία, τροφές και πολεμοφόδια¹²⁰.

Οι πράξεις του Κριεζώτη στο παραπάνω χρονικό διάστημα μας βοηθούν να εξαγάγουμε χρήσιμα συμπεράσματα για την προσωπικότητά του. Ο καπετάν Νικόλας, σε μία περίοδο που η επανάσταση ήταν σε κρίσιμη καμπή και είχε ανάγκη τη βοήθειά του, σκεφτόταν και ενεργούσε με σκοπό το ατομικό του συμφέρον. Δηλαδή, αντί να εκστρατεύσει για να βοηθήσει στο Μεσολόγγι ή στην Κρήτη, προτίμησε κατά το ίδιο χρονικό διάστημα να συμμετάσχει στην επικερδή για τον ίδιο εκστρατεία εναντίον του Λιβάνου.

Η ευπειθία του Κριεζώτη στην κυβέρνηση ίσχυε, όσο αυτή του παρείχε τις καλύτερες προϋποθέσεις για την επίτευξη των ατομικών του σκοπών. Αν η κυβέρνηση δεν μπορούσε να του παρέχει τις προϋποθέσεις αυτές, δεν δίσταζε να παρακούει τις εντολές της, να δρά ανεξάρτητα και να συγκρούεται ακόμα και ενόπλως μαζί της. Από τη στιγμή λοιπόν που αυτή αδυνατούσε να πληρώσει αυτόν και τους άνδρες του, λόγω οικονομικής δυσχέρειας, και δεν υφίστατο άμεσος κίνδυνος για τον τόπο του (επαρχία Καρυστίας), του ήταν εντελώς αχρείαστο ακόμα και κάτω από αυτές τις κρίσιμες στιγμές για την επανάσταση να υπακούει στις κυβερνητικές εντολές.

Οι ελληνικές κυβερνήσεις της επαναστατικής περιόδου και όχι μόνο, όντας συχνά σε δύσκολη στρατιωτική και οικονομική θέση, είχαν ανάγκη τους «μπαρουτοκαπνισμένους» αυτούς οπλαρχηγούς και αναγκάζονταν σε πολλές περιπτώσεις να αποδέχονται την ανυπακοή και την αυτονομία στα όρια ανεξαρτησίας, παραδοσιακών ενόπλων σαν τον Κριεζώτη.

X. Ο Κριεζώτης υπερασπίζεται την Αττική και την Ακρόπολη από τις τουρκικές δυνάμεις του Κιουταχί

Η αρωγή στον πολιορκούμενο Φαβιέρο και οι καταχρήσεις εις βάρος διαφόρων περιοχών

Ο Κριεζώτης, μετά την επιστροφή του από τον Λίβανο, στάθμευσε με τον αδελφοποιητό του Μαυροβουνιώτη και τα στρατεύματά τους στην Τήνο. Εκεί πήραν κυβερνητική εντολή να βοηθήσουν τον αποκλεισμένο στρατό του Φαβιέρου¹²¹. Οι Κριεζώτης και Βάσος αποβιβάστηκαν

¹¹⁹ Για τις καταστροφές που προκάλεσαν τα άτακτα σώματα στην Κέα, παραμονές της εκστρατείας του Λιβάνου, βλέπ. σχετ. Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας τόμ. 8ος: *Προβουλευματα και λοιπά εξερχόμενα έγγραφα του Βουλευτικού της Γ' Βουλευτικής Περιόδου (1824-1825-1826)*, Πέμπτος (των Προβουλευμάτων της Γ' Βουλευτ. Περιόδου) Έτος έκδοσης 1974, σ. 451.

¹²⁰ Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., σ. 27-32. . Χρυσολόγης, *Βάσος Μαυροβουνιώτης*, ό.π., σ. 32-37. Αθ. Μαυρομμάτης, *Λόγοι επικήδειοι*, ό.π σ. 38, 39. Νικόλαος Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα*, τόμ. Β', ό.π., σ. 512-513. Σπύρος Λουκάτος, *Προσπάθειαι Ελληνο-Συρολιβανικής συμμαχίας κατά των Τούρκων κατά την Ελληνικήν Επανάστασιν*, Μνημοσύνη, τόμ. 3 1971, σ. 374-375. Εμμ. Πρωτοψάλτης, *Αυθαίρετος επιδρομή Ελλήνων κατά του Λιβάνου (1826)*, Ανάτυπο. Αθήναι, 1954 σ. 264-272. Αναστάσιος Ορλάνδος, *Ναυτικά ήτοι Ιστορία των κατά τον υπέρ ανεξαρτησίας της Ελλάδος αγώνα πεπραγμένων υπό των τριών ναυτικών νήσων, ιδίως δε των Σπετσών εκ του τυπογραφείου*. Χ. Ν. Φιλαδελφέως Εν Αθήναις, 1869 τόμ. Β' σ. 325-333. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Β'*, ό.π., σ. 960. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π. τόμ. Α' σ. 200, 202, 393, 394. Κωνσταντίνος Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 347-348. Ιωάννου Αναστασίου Μαυρομμάτου, *Ιστορία του Αγώνος της εν Ευβοία Επανάστασεως*, ό.π., σ. 24-25.

¹²¹ Ο Φαβιέρος στις 12 Φεβρουαρίου του 1825 εκστράτευσε από την Αθήνα εναντίον της Καρύστου, ως επικεφαλής του τακτικού με δύναμη 1.600 ανδρών. Έπειτα από πολλές δυσκολίες αποβιβάστηκε στις 2 Μαρτίου στα Στύρα. Έφοδοι που επιχείρησαν οι Έλληνες στις 9 και 13 Μαρτίου για να καταλάβουν το κάστρο απέτυχαν, έπειτα από πεισματική μάχη και μεγάλες απώλειες. Επιπλέον, η πολιορκία της πόλης ήταν προβληματική, λόγω έλλειψης των

αρχικά στη Σύρο. Οι κάτοικοι, φοβούμενοι μια εισβολή τους στην πόλη τους, έδωσαν χρήματα και εφόδια. Από τη Σύρο έπλευσαν για την Εύβοια στις 21 Μαρτίου του 1826, πήραν τον αποκλεισμένο στρατό του Φαβιέρου και επέστρεψαν στην Τήνο. Με την αρωγή τους στον Φαβιέρο¹²² οι δύο αδελφοποιητοί «συγχωρούνταν» από την κυβέρνηση για την πρότερη ανυπακοή τους στις διαταγές της και επανέρχονταν σιωπηρά στη νομιμότητα.

Οι Κριεζώτης και Μαυροβουνιώτης στη συνέχεια έπλευσαν από την Τήνο στην Άνδρο, όπου είχαν αφήσει εφεδρείες. Οι κάτοικοι του νησιού υπέφεραν τόσο πολύ από τα άτακτα αυτά σώματα, που σκέφτονταν να το εγκαταλείψουν. Από εκεί άρχισαν τις προετοιμασίες για νέα εκστρατεία στην Εύβοια. Οι κάτοικοι της Σύρου αναγκάστηκαν να ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις του Κριεζώτη σε χρήματα και εφόδια, φοβούμενοι μία νέα αποβίβαση των ατάκτων στο νησί τους. Οι δύο αδελφοποιητοί πήραν όλες τις προμήθειες ενός μοναστηριού και υποχρέωσαν τους Ανδριώτες να τους υπογράψουν ομολογία 80.000 γροσιών. Επιπλέον ο Κριεζώτης απαίτησε από τους κατοίκους της Μυκόνου¹²³ να του καταβάλουν 10.000 γρόσια, αλλιώς θα αποβιβαζόταν στο νησί τους και θα τους κατέστρεφε.

Οι δύο αδελφοποιητοί ξεκίνησαν στις 23 Μαΐου για την Εύβοια, με σκοπό να καταλάβουν την Κάρυστο. Εν πλω συνάντησαν τον Άγγλο ναύαρχο Άμιλτων, ο οποίος τους υποχρέωσε να στήσουν στρατόπεδο μεταξύ Αττικής και Πελοποννήσου. Τελικά έστησαν το στρατόπεδό τους στην Ελευσίνα, με τη στήριξη του Μελέτη Χατζημελέτη. Ο τελευταίος ήταν γόνος της ισχυρής αρβανίτικης οικογένειας των Χατζημελετίδων.

Ο Κριεζώτης, παρά την κρισιμότητα της στιγμής για την επανάσταση, προτίμησε να εκστρατεύσει στην Κάρυστο, σκεπτόμενος το προσωπικό του συμφέρον, και υπήρξε αναγκαία η παρέμβαση των Άγγλων για να πειστεί να υπηρετήσει το γενικό καλό. Μάλιστα ο Άγγλος ναύαρχος, επειδή δεν είχε εμπιστοσύνη στα λεγόμενα των προνεωτερικών αυτών οπλαρχηγών που κινούνταν μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας, βύθισε τα πλοίαριά μετά την αποβίβασή τους για να τους αποκλείσει τον τρόπο διαφυγής¹²⁴.

αναγκαίων υλικών πόρων και άρνησης των ντόπιων να συνδράμουν. Ερχόμενος ο Ομέρ Πασάς με ενισχύσεις από την Χαλκίδα στις 16 Μαρτίου ανάγκασε τους Έλληνες να λύσουν την πολιορκία και να οχυρωθούν στους Πεταλιούς, όντας σε απελπιστική κατάσταση αφού πολιορκούνταν σε στεριά και θάλασσα από υπέρτερες δυνάμεις. Βλέπ. σχετ. Χρήστος Βυζάντιος, *Ιστορία των κατά την ελληνικήν επανάστασιν εκστρατειών και μαχών ων συμμετέσχεν ο τακτικός στρατός από τον 1821 μέχρι του 1833*, Απομνημονεύματα αγωνιστών του 1821. Επιμελητής της εκδόσεως: Εμμανουήλ Πρωτοψάλτης. Τόμος 10^{ος}. Βιβλιοθήκη Γ. Τσουκαλάς, Αθήνα 1956 σ. 84-104. Χ. Βυζάντιος, *Ιστορία του τακτικού στρατού της Ελλάδος από της πρώτης συστάσεως του κατά το 1821 μέχρι των 1832*, Εκ της τυπογραφίας Κ. Ράλλη, Εν Αθήναις 1837 σ. 57-70. Νικόλαος Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα*, τόμ. Β', ό.π., σ. 517-527.

¹²² Charles Nicolas Fabvier (Κάρολος Φαβιέρος): φιλέλληνας Γάλλος στρατηγός που γεννήθηκε στις 10-12- 1783 στο Παρίσι και πήρε μέρος στους ναπολεόντειους πολέμους, όπου και αποτάχθηκε μετά την παλινόρθηση των Βουρβόνων. Το 1823 έφτασε στην Ελλάδα και ανέλαβε από τον Ιούλιο του 1825 τη διοίκηση του τακτικού ελληνικού στρατού στο Ναύπλιο. Προσπάθησε αποτυχημένα να καταλάβει την Κάρυστο τον Μάρτιο του 1826. Τον Αύγουστο του 1826 ο Φαβιέρος πήρε μέρος στη μάχη του Χαϊδαρίου και τη νύχτα της 30ής Νοέμβριου του 1826 εισήλθε στην πολιορκούμενη Ακρόπολη, όπου παρέμεινε μέχρι την παράδοση του φρουρίου στον Κιουταχή, στις 24 Μαΐου του 1827. Τον Οκτώβριο του 1827 εκστράτευσε ανεπιτυχώς στη Χίο. Αναχώρησε από την Ελλάδα τον Αύγουστο του 1828, έπειτα από διαφωνίες που προέκυψαν με τον Καποδίστρια σχετικά με την οργάνωση του τακτικού σώματος. Επιστρέφοντας στη Γαλλία πήρε μέρος στην Ιουλιανή επανάσταση, εκλέχθηκε βουλευτής και πέθανε στις 15 Σεπτεμβρίου του 1855, έχοντας ανακηρυχθεί επίτιμος Έλληνας πολίτης από τον Όθωνα, το 1842. Στο έγγραφο του θανάτου του κηρύχθηκε τριήμερο πένθος στον ελληνικό στρατό. Βλέπ. σχετ. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Β'*, ό.π., σ. 1602-1604. Χ. Βυζάντιος, *Ιστορία του τακτικού στρατού*, ό.π.

¹²³ Ανδρέας Ζ. Μάμουκας, *Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος, ήτοι συλλογή των περί την αναγεννωμένην Ελλάδα συνταχθέντων πολιτευμάτων, νόμων και άλλων επίσημων πράξεων από του 1821 μέχρι τέλους του 1832*, τόμος Δ' εκ του Ηλία Χριστοφορίδου Τυπογραφίας Η Αγαθή Τύχη, εν Πειραιεί 1839 σ. 64-65.

¹²⁴ Α. Χρυσολόγης, Νικόλαος Κριεζώτης, ό.π., σ. 32-39. Α. Χρυσολόγης, *Βάσος Μαυροβουνιώτης*, ό.π., σ. 38-46. Ιωάννου Αναστασίου Μαυρομμάτου, *Ιστορία του Αγώνος της εν Ευβοία Επαναστάσεως*, ό.π., σ. 25-26. Γ. Κουλόπουλος, *Οι Ευβοείς ήρωες*, ό.π., σ. 31-32. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π. τόμ. Α' σ. 216-219, 229-233. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Β'*, ό.π., σ. 960. Διαμαντή Αθ. Κωνστ., *Η εκστρατεία του Φαβιέρου εις Κάρυστον τω 1826 κατά τα απομνημονεύματα του στρατηγού Πίσσα*, Α.Ε.Μ. τόμος ΙΖ', 1970 σ. 6, 9, 10, 11, 12, 15. Κωνσταντίνος Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 307-323, 350, 351. Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π., σ. 138-153. Χρήστος Ι. Βλασσόπουλος, *Ημερολόγιον του Αγώνος 1821* ό.π., σ. 262-263.

Ο Κριεζώτης υπερασπίζεται την Αττική

Μετά την πτώση του Μεσολογγίου (10 Απριλίου του 1826), οι περισσότεροι καπετάνιοι της Δυτικής Ελλάδας, Βαρνακιώτης, Ίσκος, Ράγκος, Δυοβουνιώτης, Κοντογιάννης κ.ά., ήρθαν σε καπάκια με τον Ρουμ Βαλεσί Κιουταχί Πασά. Ο τελευταίος, στο πλαίσιο της επίθεσής του στην Ανατολική Στερεά, στρατοπέδευσε στις 28 Ιουνίου του 1826 στη Θήβα, ενώ παράλληλα ο Ομέρ πασάς με ισχυρές δυνάμεις, έπειτα από διαταγή του Κιουταχί, κατέλαβε την ίδια περίοδο το Καπανδρίτι. Οι Κριεζώτης και Μαυροβουνιώτης είχαν περάσει από τον Απρίλιο του 1826 στην Αττική, έπειτα από εντολή της Διοίκησης¹²⁵. Αφού αρνήθηκαν την πολύ συμφέρουσα για τους ίδιους προσφορά του Κιουταχί να περάσουν στο τουρκικό στρατόπεδο¹²⁶ και όντας από τα λίγα αξιόμαχα ελληνικά σώματα τη συγκεκριμένη στιγμή,¹²⁷ αναχαίτισαν επιτυχώς τις δυνάμεις του Ομέρ πασά, έπειτα από μάχες στα Λιόσια στις 21 και στις 24 Ιουνίου του 1826, εμποδίζοντας τον τελευταίο να προελάσει στην Αττική. Ακόμη οι Κριεζώτης και Μαυροβουνιώτης απέκρουσαν επιτυχώς τις δυνάμεις του Ασλάμπεη σε Μαγούλα και Μάνδρα Αττικής στις 10, 11 και 12 Ιουλίου του 1826.

Η ανικανότητα του Γκούρα να σταματήσει την τουρκική προέλαση ανάγκασε τη διοίκηση να τον αντικαταστήσει στη γενική αρχηγία τον Ιούνιο του 1826, με τον Γ. Καραϊσκάκη. Στις 3 Ιουλίου του 1826 ο Κιουταχίς ξεκίνησε την πολιορκία του φρουρίου της Ακρόπολης, του οποίου φρουράρχος ήταν ο Γκούρας. Οι δυνάμεις του Κιουταχί κατέλαβαν, χωρίς ουσιαστική αντίσταση, την πόλη των Αθηνών στις 3 Αυγούστου του 1826. Την ίδια περίοδο οι Κριεζώτης, Μαυροβουνιώτης και Καραϊσκάκης κέρδισαν, σε συνεργασία με τον ελληνικό τακτικό στρατό του Φαβιέρου, τους Τούρκους στο Χαϊδάρι στις 6-8-1826, ενώ σε νέα μάχη στις 8 -8-1826 στο Χαϊδάρι οι ελληνικές δυνάμεις ηττήθηκαν από τις ενισχύσεις του Κιουταχί και οπισθοχώρησαν στην Ελευσίνα. Στις μάχες αυτές ο Κριεζώτης διακρίθηκε¹²⁸.

¹²⁵ Εντολή του Υπουργείου Πολέμου στις 17 Απριλίου του 1826 σε Κριεζώτη και Βάσο να μετακινηθούν στο στρατόπεδο της Κολομπιθίτζας. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π. τόμ. Α' σ. 394, Γ.Α.Κ.(ΥΠ. Πολέμου) φάκελος 192.

¹²⁶ Η άρνηση του Κριεζώτη στο προσφερόμενο καπάκι δεν είχε να κάνει μόνο με την ακλόνητη πίστη του στην νέα ιδέα του έθνους-κράτους, όπως την είχε στο μυαλό του. Η άρνησή του αυτή στα καπάκια, εκτός από την πίστη στην εθνική ιδέα, είχε να κάνει και με τις καταβολές του. Ο Κριεζώτης είχε γαλουχηθεί αποκλειστικά μέσα στην επαναστατική διαδικασία του εικοσιένα και επιπλέον δεν καταγόταν από τις ισχυρές προεπαναστατικές στρατιωτικές ελίτ, ώστε να κληρονομήσει θέσεις και προνόμια, αντιθέτως κατέκτησε την κοινωνική του θέση μέσα από μάχες και διαρκείς αγώνες. Κατά τον ίδιο τρόπο που δεν κληρονόμησε τα στρατιωτικά τους αξιώματα, δεν κληρονόμησε και τις παγιωμένες αντιλήψεις και εγγεγραμμένες λογικές δράσεις και διαπραγμάτευσης των προεπαναστατικών ισχυρών των όπλων, π.χ. ήταν λογικό για τον Ανδρούτσο ως μέλος της παλαιάς αριστοκρατίας των όπλων που κατείχε προνόμια και προεπαναστατικά, να κάνει καπάκια με τους Τούρκους, αφού κάτι τέτοιο εγγραφόταν ως κανόνας και μορφή διαπραγμάτευσης στη συλλογιστική του. Αντιθέτως, του ήταν αδύνατο να δεχθεί μια ισχυρή κεντρική εξουσία πολιτικών στους οποίους θα υπάκουε, γι' αυτό και συγκρούστηκε με την κυβέρνηση και τον Αρειο Πάγο. Ο Κριεζώτης από την άλλη δεν είχε κληρονομήσει αυτή την παραδοσιακή μοφή διαπραγμάτευσης, αφού η πολεμική δράση του ξεκίνησε με το ξέσπασμα της ελληνικής επανάστασης. Οι νεωτερικές ιδέες που αυτή περιέκλειε έδρασαν αποσπασματικά σε παραδοσιακούς φορείς όπως των καπακίων. Έτσι το καπάκι ήταν κανονικότητα για τον Ανδρούτσο, ενώ για τον Κριεζώτη θεωρούνταν αδιανόητο σαν λειτουργία, αφού ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με την ιδεολογία του έθνους-κράτους στην οποία ο τελευταίος «πόνταρε» απολύτως.

¹²⁷ Ανδρέας Ζ. Μάμουκας, *Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος, ήτοι συλλογή των περί την αναγεννωμένην Ελλάδα συνταχθέντων πολιτευμάτων, νόμων και άλλων επισημών πράξεων από του 1821 μέχρι τέλους του 1832*, τόμος Η' εκ του Ηλία Χριστοφορίδου Τυπογραφίας, η Αγαθή Τύχη, εν Αθήναις 1840 σ. 81-83.

¹²⁸ Χρήστος Ι. Βλασσόπουλος, *Ημερολόγιον Του Αγώνος 1821* ό.π., σ. 268, 270, 271, 274, 275. Α.Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., σ. 41-51.Χρυσολόγης, *Βάσος Μαυροβουνιώτης*, ό.π., σ. 46-59. Ιωάννου Αναστασίου Μαυρομμάτου, *Ιστορία του Αγώνος της εν Ευβοία Επαναστάσεως*, ό.π., σ. 25-30. Κουλόπουλος, *Οι Ευβοείς ήρωες*, ό.π., σ. 33-34. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Α', ό.π., σ. 229-236. Σπυρίδων Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως*, τόμ.Δ', ό.π., σ. 56-57. Λάμπρος Κουτσονίκας, *Γενική ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως*, τόμ. Β, ό.π., σ. 294-302. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Β'*, ό.π., σ. 960.Κωνσταντίνος Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 351. Στέφανος Παπαγεωργίου, *Μία καταγεγραμμένη αφήγηση του αγωνιστή Βασίλη -Χατζηστάμου*, ό.π. σ. 21-24. Νικόλαος Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα*,

Στις 30 Ιουνίου του 1826, μετά τις νίκες του στα Λιόσια, ο Κριεζώτης με λόγο του προς τους κατοίκους της Αττικής τούς καλούσε να ενταχθούν στο στράτευμά του. Στον λόγο του ήταν εμφανής η επιρροή του από την ιδέα του έθνους και ορατή η τομή με το παρελθόν (χρησιμοποιούσε την προσφώνηση «Έλληνες» και αναφερόταν στις έννοιες της πατρίδας, της συμπολιτείας, του δικαίου, της ελευθερίας και της ομόνοιας)¹²⁹. Παρατηρούμε ότι ο Κριεζώτης ήταν πιστός στην νέα ιδεολογία του έθνους, αφού αρνήθηκε για δεύτερη φορά μια πολύ συμφέρουσα προσφορά για τον ίδιο, στην πιο κομβική στιγμή για την επανάσταση. Αντίθετα βγήκε μπροστά, αντιλαμβανόμενος την κρισιμότητα της στιγμής, παρά τις αντιξοότητες. Δηλαδή συνέχιζε να έχει τις ατομικές του φιλοδοξίες, προσπαθώντας όμως να τις πραγματώσει μόνο μέσα από τον φορέα του έθνους-κράτους. Άρα, όταν αυτή η νέα προσπάθεια της δημιουργίας έθνους-κράτους κινδύνευε, ο Κριεζώτης την υπερασπίστηκε και γιατί πίστευε σε αυτή, αλλά κυρίως γιατί μόνο μέσα από αυτή έβλεπε το μέλλον του και την επίτευξη των προσωπικών του συμφερόντων. Μπορούμε να πούμε ότι πολεμούσε για ένα νέο ελεύθερο κράτος μέσα στο οποίο ο ίδιος θα διοικούσε με τη μέγιστη αυτονομία την επαρχία Καρυστίας ή ακόμη και ολόκληρη την Εύβοια.

Ο Κριεζώτης φρούραρχος της Ακρόπολης

Αρχές Σεπτεμβρίου του 1826 η κατάσταση ήταν ιδιαιτέρως αρνητική για τις ελληνικές δυνάμεις, διότι στη Στερεά κατείχαν πλέον μόνο την Ακρόπολη με τον Γιάννη Γκούρα και την περιοχή της Μεγαρίδας όπου βρίσκονταν στρατοπεδευμένοι οι Μαυροβουνιώτης και Κριεζώτης. Μετά την αποτυχία δύο αποστολών προς ενίσχυση των πολιορκημένων της Ακρόπολης, στις 13 και 26 Σεπτεμβρίου του 1826, με δύναμη 300 ανδρών υπό τον Μαμούρη, και τον σκοτωμό του Γκούρα, στις 5 Οκτωβρίου του 1826, η ανάγκη για νέο φρούραρχο και ενισχύσεις έγινε επιτακτική. Τελικά ανέλαβε την αποστολή ο ίδιος ο Κριεζώτης και στις 11 Οκτωβρίου του 1826 έσπασε τον αποκλεισμό και εισήλθε στην Ακρόπολη μαζί με τους Μαμούρη, Μήτρο Λέκκα και 700 στρατιώτες. Οι άνδρες οι οποίοι εισήλθαν στην Ακρόπολη ήταν πληρωμένοι 100 γρόσια έκαστος, από εξοικονόμηση που έκαναν όλοι οι οπλαρχηγοί¹³⁰.

Η είσοδος του Κριεζώτη αναπτέρωσε αρχικά το ηθικό των πολιορκημένων, όμως οι προμήθειες σε σύντομο διάστημα σωθήκαν. Έτσι οι πολιορκημένοι στις 31-10-1826 με επιστολή τους στην κυβέρνηση ζητούσαν εκ νέου ενισχύσεις σε τρόφιμα, πολεμοφόδια και άλλο απαραίτητο υλικό. Ο Φαβιέρος, χωρίς να ζητήσει από την κυβέρνηση αμοιβή, εισήλθε ξημερώματα της 1ης Δεκεμβρίου του 1826, με δύναμη 530 τακτικών στο φρούριο της Ακρόπολης και ανεφοδίασε την φρουρά. Όμως μετά την πάροδο ενός μηνός, προέκυψαν νέες

τόμ. Γ', ό.π., σ. 73-76. Ι. Βλαχογιάννης, *Αθηναϊκόν αρχείον, Νικολάου Καρόρη*, Ημερολόγιον της πολιορκίας των Αθηνών (29 Ιουνίου 1826 έως 11 Απριλίου 1827, Δαπάνη του Δήμου Αθηναίων, Εκ του Τυπογραφείου Γ.Σ. Βλαστού, Εν Αθήναις 1901 τόμ. Α', σ. 43, 61, 225.

¹²⁹ Κωνσταντίνος Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 351.

¹³⁰ Ι. Βλαχογιάννης, *Αθηναϊκόν αρχείον, Νικολάου Καρόρη*, τόμ. Α', ό.π., σ. 103, 109. Αλέξανδρος Γ. Μαυροκορδάτος, *Ιστορικόν Αρχείον*, Έγγραφα του 1825. Τεύχος νι, Έκδοσις Έμμ. Πρωτοψάλτη Εν Αθήναις 1978 σ. 287-288. Ι. Βλαχογιάννης, *Ιστορικές αναζητήσεις, η ανάβαση του Φαβιέρου στην Ακρόπολη*, Τυπογραφείο της Νομικής, Αθήνα 1900 σ. 3, 4. Στέφανος Παπαγεωργίου, *Μία καταγεγραμμένη αφήγηση του αγωνιστή Βασίλη –Χατζηστάμου*, ό.π. σ. 24.Α.Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., σ. 52-57.Χρυσολόγης, *Βάσος Μαυροβουνιώτης*, ό.π., σ. 51-55. Ιωάννου Αναστασίου Μαυρομμάτου, *Ιστορία του Αγώνος της εν Ευβοία Επανάστασεως*, ό.π., σ. 30-32. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Β'*, ό.π., σ. 960-961. Δημήτριος Ανιάν, *Απομνημονεύματα περί της ελληνικής επαναστάσεως*, Απομνημονεύματα αγωνιστών του 1821.Επιμελητής της εκδόσεως: Εμμανουήλ Πρωτοψάλτης Τόμος 7ος .Βιβλιοθήκη Γ.Τσουκαλάς, Αθήνα 1956 σ. 74-75. Κωνσταντίνος Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 352.Νικόλαος Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα*, τόμ. Γ', ό.π., σ. 142-145. Χρήστος Ι. Βλασσόπουλος, *Ημερολόγιον Του Αγώνος 1821* ό.π., σ. 280. Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχειακή συλλογή ΚΕΙΝΕ (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) -Ταυτότητα τεκμηρίου:- 019-0304. Γιάννης Βλαχογιάννης, *Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη*, τόμ. Α' ό.π., σ. 242-245. Αθ. Μαυρομμάτης, *Λόγοι επικήδαιοι*, ό.π. σ. 25, 26, 40. Λάμπρος Κουτσονίκας, *Γενική ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, τόμ. Β', ό.π., σ. 308-309. Κάρολος Μένδελσων Βαρθόλδης, *Ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. Α', ό.π., σ. 598-602. Γουσταύου Φρειδερίκου Χέρτσβεργ, *Ιστορία της ελληνικής επαναστάσεως*, τόμ. Γ', ό.π., σ. 99.

ελλείψεις σε τρόφιμα, ενώ οι κακουχίες είχαν αρχίσει να κάμπουν το ηθικό των στρατιωτών. Μια σοβαρή επιδημία που έπεσε εντός του στρατοπέδου επιδείνωσε την κατάσταση, με αποτέλεσμα να έχουν ασθενήσει, από τον Ιανουάριο έως τον Μάρτιο, τα 2/3 της φρουράς, μαζί με τους αρχηγούς Κριεζώτη, Φαβιέρο και Μαμούρη.

Δύο απόπειρες του Φαβιέρου, στις 6 Δεκεμβρίου 1826 και στις 10 Απριλίου 1827, να αποχωρήσει με το στράτευμά του από το φρούριο απέτυχαν, εξαιτίας κυρίως των αντιδράσεων των κατοίκων της Αθήνας. Να διευκρινίσουμε βέβαια ότι ο Φαβιέρος ήθελε να αποχωρήσει γιατί ήταν δειλός, αλλά αυτή ήταν εξ αρχής και η συμφωνία του με την κυβέρνηση, δηλαδή να εισέλθει για να ανεφοδιάσει τους πολιορκημένους και να αποχωρήσει. Ο Γάλλος στρατιωτικός πίστευε ότι εκτός θα πρόσφερε περισσότερα, ενώ η παραμονή ενός τόσο μεγάλου σώματος εντός του φρουρίου θα επιδείωνε την κατάσταση και θα πέθαιναν όλοι, λόγω έλλειψης προμηθειών.

Στις 8 και 9 Ιανουαρίου του 1827, ξέσπασε διαμάχη μεταξύ του Κριεζώτη και του Μαμούρη. Ο τελευταίος, όντας απλήρωτος, ήθελε να αποχωρήσει μαζί με τους άνδρες του από την Ακρόπολη ακολουθώντας τον Φαβιέρο. Ο Κριεζώτης τον απέτρεψε και παραλίγο να ξεσπάσει ένοπλη σύγκρουση μεταξύ τους¹³¹.

Χαρακτηριστική για την κατάσταση που επικρατούσε εντός του φρουρίου ήταν η επιστολή που έστειλε ο Κριεζώτης στον Μαυροβουνιώτη στις 11-1-1827, ενημερώνοντάς τον ότι δεν θα μπορούσε να τιθασέυει για πολύ ακόμα τους άνδρες που ήταν απλήρωτοι τρεις μήνες, διότι η πολιορκία τραβούσε μακρόθεν και ότι, αν δεν έφταναν ενισχύσεις θα προχωρούσε σε αναγκαστική έξοδο. Στις 15 Ιανουαρίου του 1827 ο Κριεζώτης, με λόγο εμπνυχωτικό προς τους άνδρες του, τους πρότρεψε να μην παραδώσουν το φρούριο¹³².

Η κατάσταση εκτός του φρουρίου

Το ίδιο χρονικό διάστημα που οι πολιορκούμενοι εντός της Ακρόπολης είχαν φτάσει σε μια οριακή κατάσταση λόγω των δυσκολιών, η επίσης αρνητική ροή των γεγονότων εκτός φρουρίου επιδείνωσε περαιτέρω τη θέση τους. Συγκεκριμένα, στις 27-1-1827 οι Μαυροβουνιώτης και Βούρβαχης ηττήθηκαν συντριπτικά στη μάχη του Καματερού από τις δυνάμεις του Κιουταχί. Μετά το πέρας της μάχης και την άρνηση του Κριεζώτη σε νέο προσφερόμενο καπάκι από τον Κιουταχί, ο τελευταίος εκτέλεσε 70 Έλληνες αιχμαλώτους που είχαν συλληφθεί στη μάχη του Καματερού. Τότε ο Κριεζώτης, σε μια παράτολμη ενέργεια, εξήλθε νύχτα εκ της Ακρόπολης και επέπεσε εναντίον ενός τουρκικού φυλακίου, πιάνοντας αρκετούς Τούρκους αιχμαλώτους, τους οποίους και κρέμασε από το φρούριο την επομένη μέρα ως «απάντηση» στην πράξη του Κιουταχί¹³³.

¹³¹ Η κόντρα μεταξύ Μαμούρη και Κριεζώτη κρατούσε από παλιά. Συγκεκριμένα ο Μαμούρης δυσανεστήθηκε από το γεγονός ότι, αντί να αναλάβει αυτός την φρουραρχία της Ακρόπολης ως κληρονόμος του Ι. Γκούρα την ανέλαβε ο Κριεζώτης. Μάλιστα ο Μαμούρης λίγο μετά την είσοδο στο κάστρο προσπάθησε να λάβει πραξικοπηματικά την φρουραρχία, αλλά εμποδίστηκε από τους υπολοίπους οπλαρχηγούς που ήταν με το μέρος του Κριεζώτη. Η κόντρα τους συνεχίστηκε και το 1827, όταν μετά την έξοδο από το φρούριο της Ακρόπολης φιλονίκησαν για το ποιος θα κατοχύρωνε τις προσόδους της Σαλαμίνας. Τα αντικρουόμενα συμφέροντά τους θα αποκρυσταλλωθούν ξεκάθαρα μετά τη δολοφονία του Ι. Καποδίστρια. Ο Μαμούρης θα συμπαραταχθεί με την παράταξη των Καποδιστριακών και ο Κριεζώτης με αυτή των Συνταγματικών. Μάλιστα οι δύο τους ως επικεφαλής αντίπαλων στρατευμάτων θα συγκρουστούν ενόπλιως στην περιοχή της Λειβαδιάς και της Φθιώτιδας από τον Ιανουάριο έως και τον Μάιο του 1832. Γιάννης Βλαχογιάννης, *Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη*, τόμ. Α' ό.π., σ. 290-291. Γεώργιος Δ. Σέττας, *Ευβοϊκά κείμενα*, Αθήνα 1970-1971 τόμ. Γ' σ. 24-25.

¹³² Χρήστος Ι. Βλασσόπουλος, *Ημερολόγιον Του Αγώνος 1821* ό.π., σ. 286. Ι. Βλαχογιάννης, *Ιστορικές αναζητήσεις*, ό.π., σ. 7-14. Κάρολος Μένδελσων Βαρθόλδης, *Ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. . Α', ό.π., σ. 610-611. Νικόλαος Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα*, τόμ. Γ', ό.π., σ. 172- 175, 273-274. Ι. Βλαχογιάννης, *Αθηναϊκόν αρχείον, Νικολάου Καρώρη*, ό.π., σ. 137, 144, 168, 173, 184, 201, 221. Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, σ. 57-59, 251-260. Αθ. Μαυρομμάτης, *Λόγοι επικήδειοι*, ό.π., σ. 41. Χ. Βυζάντιος, *Ιστορία του τακτικού στρατού της Ελλάδος*, ό.π., σ. 110-135. Α. Χρυσολόγης, *Βάσος Μαυροβουνιώτης*, ό.π., σ. 60-62.

¹³³ Χρήστος Ι. Βλασσόπουλος, *Ημερολόγιον Του Αγώνος 1821* ό.π., σ. 284, 287, 290. Στέφανος Παπαγεωργίου, *Μία καταγεγραμμένη αφήγηση του αγωνιστή Βασίλη –Χατζηστάμου*, ό.π. σ. 25-26. Λάμπρος Κουτσουνίκας, *Γενική ιστορία*

Στις αρνητικές απαντήσεις στα προσφερόμενα καπάκια του Κιουταχή, ο Κριεζώτης επικαλούνταν έννοιες όπως Έλληνας, δικαιοσύνη, ελευθερία, έθνος, κτλ., κάτι που δείχνει ότι ο προνεωτερικός αυτός οπλαρχηγός είχε συλλάβει στο μυαλό του την έννοια του έθνους (έστω συγκεχυμένα) και είχε επηρεαστεί καθοριστικά από αυτή.

Το ίδιο χρονικό διάστημα που ο Κριεζώτης εισήλθε στην Ακρόπολη, ο Καραϊσκάκης στις 25 Οκτωβρίου του 1826 εξεστράτευσε στη Στερεά, αφήνοντας επιτηρητή του στρατοπέδου της Ελευσίνας τον Μαυροβουνιώτη. Στόχος του Καραϊσκάκη ήταν να αποκόψει τη ροή πολεμοφοδίων προς το στράτευμα του Κιουταχή στην Αθήνα, αναγκάζοντάς τον να λύσει την πολιορκία της. Ο Καραϊσκάκης κατάφερε σημαντικές νίκες εναντίον των τουρκικών δυνάμεων σε ολόκληρη τη Στερεά Ελλάδα τον Οκτώβριο, τον Νοέμβριο και τον Δεκέμβριο. Έτσι, στα τέλη του 1826 είχε ανακαταλάβει όλη τη Στερεά εκτός Μεσολογγίου, Βόνιτσας και Ναυπάκτου. Στις 28 Φεβρουαρίου 1827 ο Καραϊσκάκης κατόπιν διαταγής της κυβερνήσεως επέστρεψε στην Ελευσίνα και από εκεί μετέφερε το στρατόπεδό του στο Κερατσίνι.

Αρχές Απριλίου του 1827 προσήλθαν και οι διορισμένοι από την Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας (2 Απριλίου 1827) Βρετανός στρατηγός Ριχάρδος Τσωρτς (Richard Church), ως αρχιστράτηγος-διοικητής των χερσαίων δυνάμεων, και ο Άγγλος ναύαρχος Τόμας Κόχραν (Thomas Cochrane), ως αρχηγός του στόλου. Αυτοί επέβαλαν μία κατά μέτωπο επίθεση εναντίον των τουρκικών δυνάμεων, διαφωνώντας με τον Καραϊσκάκη που ήθελε να ακολουθήσουν μία πιο συνετή στρατηγική, αποκόπτοντας την τροφοδοσία των Τούρκων. Ο Καραϊσκάκης, προσπαθώντας να σταματήσει μικροσυμπλοκή των ανδρών του με Τούρκους, χτυπήθηκε από βόλι στις 22 Απριλίου του 1827 και στις 23 κατέληξε. Μετά τον θάνατο του Καραϊσκάκη, οι Κόχραν και Τσωρτς, έχοντας τη διοίκηση των στρατευμάτων, συγκρούστηκαν με τις τουρκικές δυνάμεις στην πεδιάδα του Φαλήρου, όπου και ακολούθησε η ολοκληρωτική καταστροφή των Ελλήνων και η διάλυση του ελληνικού στρατοπέδου. Πλέον μόνο το Ναύπλιο, το φρούριο της Ακρόπολης και η Μάνη ήταν σε ελληνικά χέρια¹³⁴.

της Ελληνικής Επανάστασεως, τόμ. Β', ό.π., σ. 323-326, 340-350. Ι. Βλαχογιάννης, *Αθηναϊκόν αρχείον*, Νικολάου Καρώρη, τόμ. Α', ό.π., σ. 179, 181, 214. Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, σ. 103. Κουλόπουλος, *Οι Ευβοείς ήρωες*, ό.π., σ. 33-34. Αθ. Μαυρομάτης, *Λόγοι επικήδαιοι*, ό.π. σ. 32-34. Σπυρίδων Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, τόμ. Δ' ό.π., σ. 103-104. Διονύσιος Σουρμελής, *Ιστορία των Αθηνών κατά τον υπέρ ελευθερίας αγώνα. Αρχομένη από της επανάστασεως μέχρι της αποκαταστάσεως των πραγμάτων*, Αιγίνη 1834 σ. 190-193.

¹³⁴ *Αρχαία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας*, . Τόμ. 3ος. Εθνικές Συνελεύσεις: Α' εν Επιδαύρω 1821-1822, Β' εν Άστρει 1823, Γ' εν Επιδαύρω 1826, Γ' κατ' επανάληψιν εν Ερμιόνη και Τροιζήνι 1827 - Πρώτος (των Εθνοσυνελεύσεων) Έτος έκδοσης 1971, σ. 583, 585. Λάμπρος Κουτσονίκας, , *Γενική ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, τόμ. Β', ό.π., σ. 310-323. Διονύσιος Σουρμελής, *Ιστορία των Αθηνών*, ό.π., σ. 244. Σπυρίδων Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, τόμ. Δ' ό.π., σ. 88-101, 106, 121-128, , 133-137, 146-158. Νικόλαος Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα*, τόμ. Γ', ό.π., σ. 284 -286, 288-290. Κάρολος Μένδελσων Βαρθόλδης, *Ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. Α', ό.π., σ. 610, 629-631.

Η παράδοση της Ακρόπολης στον Κιουταχί, έπειτα από πολυήμερες διαπραγματεύσεις

Στις 30-4-1827 οι οπλαρχηγοί που ήταν κλεισμένοι στο φρούριο της Ακρόπολης απέρριψαν τους όρους παράδοσης που τους πρότεινε ο Κιουταχίς, με τη μεσολάβηση του Γάλλου πλοιάρχου της φρεγάτας «Ηρα» le Blanc. Οι έγκλειστοι δεν συμφωνούσαν με τον δεύτερο όρο της συνθήκης, βάσει του οποίου έπρεπε να παραδώσουν τον οπλισμό τους, φοβούμενοι ότι χωρίς όπλα οι Τούρκοι θα τους ξέκαναν κατά την αποχώρησή. Είχαν λόγο να πιστεύουν ότι οι Τούρκοι θα καταπατούσαν τη συμφωνία, ως αντίποινα σε μια ντροπιαστική ενέργεια που έκαναν τα ελληνικά στρατεύματα μακελεύοντας το τουρκικό απόσπασμα στο μοναστήρι του Αγίου Σπυρίδωνα στον Πειραιά στις 15 Απριλίου του 1827, το οποίο προηγούμενως τους είχε παραδοθεί.

Στις 16-5-1827 το ελληνικό ναυτικό αποχώρησε από τον Πειραιά και οι πολιορκούμενοι, καταλαβαίνοντας ότι δεν μπορούσαν να περιμένουν από πουθενά πλέον βοήθεια, παρέδωσαν με μεσολαβητή τον Γάλλο ναύαρχο Δεριγνύ στις 24 Μαΐου του 1827 την Ακρόπολη στον Κιουταχί. Μετά την αποχώρηση ο Κριεζώτης αρνήθηκε για άλλη μια φορά προσφερόμενο καπάκι¹³⁵ του Κιουταχί, απαντώντας του «*πως αν είχε τροφές θα κράταγε το φρούριο εννιά χρόνια και όχι εννιά μήνες*»¹³⁶.

Σε μία περίοδο που πολλοί οπλαρχηγοί εγκατέλειψαν την ελληνική πλευρά και ήρθαν σε καπάκια με τον Κιουταχί, ο Κριεζώτης έμεινε πιστός στην ελληνική επανάσταση, αρνούμενος πολύ συμφέρουσες προτάσεις να περάσει στο τουρκικό στρατόπεδο. Στη συνέχεια, ο Ευβοιώτης οπλαρχηγός κατάφερε να εισέλθει στην πολιορκούμενη Ακρόπολη. Το εγχείρημά του αυτό καταδεικνύει τις αδιαμφισβήτητες στρατιωτικές του ικανότητες και το θάρρος του, αφού την ίδια περίοδο αντίστοιχοι οπλαρχηγοί δίσταζαν ή απέτυχαν να πραγματώσουν το δύσκολο και παράτολμο αυτό εγχείρημα. Κατά την κρίσιμη επιχείρηση της εισόδου στην Ακρόπολη ο Κριεζώτης, όπως και στην περίπτωση του εμφυλίου, επέλεξε οι τριακόσιοι από τους επτακόσιους άνδρες που εισήλθαν συνολικά στο φρούριο και ήταν υπό τις άμεσες διαταγές του να έχουν καταγωγή από την Εύβοια και ιδιαίτερα από την επαρχία Καρυστίας. Πίστευε στην εντοπιότητα και σε κρίσιμες περιστάσεις οργάνωσε το στρατό του αποκλειστικά βάσει αυτής. Διότι πέραν του χρήματος, ο ίδιος τόπος ήταν ακόμα ένας ενοποιητικός και ισχυρός συναισθηματικός δεσμός μεταξύ των προνεωτερικών οπλαρχηγών και των ανδρών τους.

Τα κίνητρα του Κριεζώτη όμως δεν ήταν μόνο πατριωτικά αλλά και προσωπικά, αφού είχε συμφωνήσει με τον Καραϊσκάκη και τον Αναστάσιο Λιδωρίκη, σε περίπτωση που κατάφερνε να

¹³⁵ Η πρόταση (καπάκι) που έκανε ο Κιουταχίς στον Κριεζώτη μετά την παράδοση του φρουρίου της Ακρόπολης για να περάσει με το μέρος του: Το Χαϊρ Μαζή μου Καπετάν Νικόλα Κριεζώτη. Υγιώς. Εις Κάστρον Αθηνών. Χαϊρ Μαζή μου Καπετάν Νικόλα Κριεζώτη, μετά τον χαιρετισμόν μου σου φανερώνω, ότι από κάποια λόγια όπου εχθές με τον Ρεσίτ Αγάν και τον Γραμματικόν μου Μιχαλάκη εκουβεντιάσατε, έμεινα πολλά ευχάριστος, όθεν σου λέγω, ότι ανίσως εμπιστευθείς εις εμένα, θέλεις ιδεί και από την μεργιά μας αυθεντίκι ογλίγορα, καθώς σου έγγραφα. Σου λέγει και ο Μ. Γραμματικός μου το μυστικόν και με τον ίδιον να έχω σωστήν την πληροφορίαν σου εις απάντησιν και υγιένε. 1827 Μαΐου 24 Αθήναι. Ο Βεζίρ μεχμέτ Ρεσίτ πασάς ρούμελης, Ιωαν. Δελβιν Αυλόν Ναζείρης των Δερβενιωτών, και βεζίρης πληρεξούσιος. Βλέπ. σχετ: Ευάγγελος Παπαχατζής, *Δοκίμιον του γλωσσικού ιδιώματος Καρύστου ως τα πέριξ, ως τα εν τω ιδιώματι γραπτά ή άγραφα μνημεία*, Τυπ. Βιτσικουνάκη, Αθήναι 1915, σ. 158.

¹³⁶ Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., σ. 59-64, 101. Ι. Βλαχογιάννης, *Αθηναϊκόν αρχείον, Νικολάου Καρώρη*, τόμ. Α', ό.π., σ. 234, 235, 241, 245. Στέφανος Παπαγεωργίου, *Μία καταγεγραμμένη αφήγησις του αγωνιστή Βασίλη – Χατζηστάμου*, ό.π. σ. 19-20, 28-29. Ανδρέας Ζ. Μάμουκας, *Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος, ήτοι συλλογή των περί την αναγεννωμένην Ελλάδα συνταχθέντων πολιτευμάτων, νόμων και άλλων επισήμων πράξεων από τον 1821 μέχρι τέλους του 1832*, τόμος Θ' εκ του Ηλία Χριστοφορίδου Τυπογραφίας, η Αγαθή Τύχη, εν Αθήναις 1841. Κάρολος Μένδελσων Βαρθόλδης, *Ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. Α', ό.π., σ. 612, 627, 628, 637, 639. Νικόλαος Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα*, τόμ. Γ', ό.π., σ. 282-284, 298-301, 307. Κ. Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 353. Σπυρίδων Τρικoupης, *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως*, τόμ. Δ' ό.π., σ. 141- 145, 160-162, 298. Α. Χρυσολόγης, *Βάσος Μαυροβουνιώτης*, ό.π., σ. 37-40. Ιωάννου Αναστασίου Μαυρομάτου, *Ιστορία του Αγώνος της εν Ευβοία Επαναστάσεως*, ό.π., σ. 37-40.

εισέλθει εντός του φρουρίου, να παντρευτεί τη χήρα του Γκούρα Ασήμω Λιδωρίκη¹³⁷. Επιπλέον το αξίωμα του φρούραρχου της Ακρόπολης ήταν ένα ισχυρό κίνητρο. Ήταν δύσκολο για προνεωτερικούς οπλαρχηγούς, όπως ο Κριεζώτης να δράσουν προς όφελος του γενικού καλού χωρίς κάποιο προσωπικό δέλεαρ, είτε αυτό είχε να κάνει με χρήματα είτε με αξιώματα. Συνήθως η δράση τους ήταν απότοκο ενός συνδυασμού προσωπικών φιλοδοξιών και ανάγκης για προσφορά στην πατρίδα. Παρά τις όποιες προσωπικές φιλοδοξίες, οι κινήσεις του Ευβοιώτη οπλαρχηγού να αρνηθεί επανειλημμένως το καπάκι του Κιουνταχή, να στηρίζει χωρίς προσκόμματα τον Καραϊσκάκη στην αρχιστρατηγία και να εισέλθει στην Ακρόπολη, υπερασπιζόμενός την για εννέα μήνες κάτω από αντίξοες συνθήκες, αποτέλεσαν τρεις σπουδαίες ενέργειες εκ μέρους του για την προώθηση του γενικού καλού του έθνους.

XI. Η δράση του Κριεζώτη από τη στιγμή της αποχώρησής του από την Ακρόπολη μέχρι και τον ερχομό του Καποδίστρια

Μια αποτυχημένη απόπειρα απαγωγής

Ο Κριεζώτης μετά την αποχώρησή του από την Ακρόπολη εγκαταστάθηκε στη Σκύρο. Μετά τον θάνατο της πρώτης γυναίκας του Μαρίας το 1825 και τον σκοτωμό της Ασήμω Λιδωρίκη, με την οποία είχε λογοδοθεί, θέλησε να παντρευτεί την όμορφη Αμέρισσα, κόρη του Νικολάου Ζαχαρόπουλου, πρόκριτου του Καστροβαλά Κύμης. Το γεγονός ότι η κοπέλα ήταν αρραβωνιασμένη και ότι δεν τον ήθελαν οι γονείς της δεν πτόησε καθόλου τον οπλαρχηγό. Τον Μάιο του 1827 με 700 άνδρες ο Κριεζώτης επιτέθηκε από τη Σκύρο στην Κύμη, με σκοπό να αρπάξει με τη βία την κοπέλα. Οι Κυμαίοι στο άκουσμα του ερχομού του κατέφυγαν στα γύρω βουνά και ζήτησαν τη βοήθεια του Ισούφ Σιλιχτάρη. Ο καπετάν Νικόλας, οργισμένος που δεν βρήκε την κοπέλα, άρπαξε 20 κουμιώτικα πλοία και αναχώρησε για τη Σκύρο. Εκεί πολιορκήσε το κάστρο του νησιού, αλλά απέτυχε να το καταλάβει¹³⁸. Μετά από λίγο καιρό έστειλε τα πρωτοπαλικάρα του Τόλια Νικολάου και Ιωάννη Κλίμακα με μικρή δύναμη ανδρών στον Καστροβαλά για να του φέρουν την κοπέλα, που πρόλαβε όμως και φυγαδεύτηκε, με αποτέλεσμα αυτοί να γυρίσουν άπρακτοι στη Σκύρο¹³⁹.

Ο Κριεζώτης δυνάστης διαφόρων περιοχών

Μετά την αποτυχημένη απόπειρά του να πάρει για γυναίκα του την Αμέρισσα, ο Κριεζώτης θα επιδοθεί με ζήλο στη καταδυνάστευση και το πλιάτσικο διαφόρων νησιών με σκοπό να εξοικονομήσει τα απαραίτητα χρηματικά κεφάλαια για να αυτοχρηματοδοτήσει τον πάγιο στόχο του από την αρχή της επανάστασης, την κατάληψη της Καρύστου.

Στις 4 Ιουνίου του 1827, η πολεμική γραμματεία διόρισε τον Κριεζώτη στρατιωτικό διοικητή της Σαλαμίνας¹⁴⁰. Ο Κριεζώτης, με επιστολή του προς την αντικυβερνητική επιτροπή στις 5 Ιουνίου του 1827, κατηγορούσε τον Κίτσο Τζαβέλα ότι του έκλεψε τις τελωνειακές εισπράξεις του Καλαμακιού Σαλαμίνας και ζητούσε από την κυβέρνηση να τον επαναφέρει στην τάξη, διαφορετικά θα στρεφόταν ο ίδιος εναντίον του. Παράλληλα, δήλωνε την παραίτησή του

¹³⁷ Η Ασήμω Λιδωρίκη καταγόταν από οικογένεια προκρίτων και στρατιωτικών, όντας κόρη του Αναγνώστη Λιδωρίκη και αδελφή του Αναστάσιου Λιδωρίκη. Εκτός της μεγάλης προίκας που διέθετε ήταν και όμορφη, αποτελώντας ένα ισχυρό δέλεαρ για τον Κριεζώτη. Όμως ο Κριεζώτης και η Ασήμω δεν πρόλαβαν να παντρευτούν, αφού η τελευταία σκοτώθηκε στις 12 Ιανουαρίου 1827, όταν βόμβες γκρέμισαν τη σκέπη του Ερεχθείου όπου κατοικούσε, σκοτώνοντας συνολικά έντεκα άτομα ανάμεσα στους οποία και την αδελφή της Ασήμω Κάρμainera με τις τέσσερις κόρες της. Ι. Βλαχογιάννης, *Αθηναϊκόν αρχείον, Νικολάου Καρώρη*, τόμ. Α', ό.π., σ. 171. Τάκης Λάμπας, *Ρουμελιώτες στην Επανάσταση*, Ι. Ν. Σιδέρης, Αθήνα: 1944-1960 τόμ. Β', σ. 49. Διονύσιος Σουρμελής, *Ιστορία των Αθηνών*, ό.π., σ. 188.

¹³⁸ Δημήτριος Θεοχάρης, *Η Σκύρος κατά την επανάστασιν του 1821, Σύλλογος Σκυριανών*, Αθήνα 1979, σ. 30.

¹³⁹ Ιωάννη., σ. 349.

¹⁴⁰ Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, σ. 99-100.

από το αξίωμα του στρατιωτικού διοικητή Σαλαμίνας, την οποία όμως η κυβέρνηση δεν αποδέχθηκε και έσπευσε να ικανοποιήσει προσωρινά τις οικονομικές απαιτήσεις του, διατάσσοντας τους δημογέροντες της Σύρου να συγκεντρώσουν άμεσα 1.200 τάλιρα και να του τα παραδώσουν. Ήταν μια πάγια τακτική του Κριεζώτη, να απειλεί δηλαδή με παραίτηση, γνωρίζοντας ότι η κυβέρνηση κάτω από τόσο δύσκολες συνθήκες δεν θα την αποδεχόταν και θα έσπευδε να ικανοποιήσει τα αιτήματά του.

Οι Κριεζώτης και Βάσος, προετοιμαζόμενοι στη Σκύρο για μια νέα εκστρατεία¹⁴¹ κατά της Εύβοιας, έστειλαν εμπροσθοφυλακές στα γύρω νησιά, με σκοπό τη στρατολόγηση ανδρών και την συγκέντρωση προμηθειών. Οι απεσταλμένοι των δύο αδελφοποιητών, Ιωάννης Δράμαλης στην Κέα και Νικόλαος Μπούφης στην Κύθνο, δεν αντιμετώπισαν προβλήματα κατά την αποβίβασή τους, τέλη Ιουνίου του 1827, στα δύο νησιά¹⁴². Στις 28-7-1827 αποβιβάστηκε στην Άνδρο ο Καραγεώργης, υπαρχηγός του Κριεζώτη, με σκοπό το αναγκαίο για τον ανεφοδιασμό και την πληρωμή του στρατεύματος πλιάτσικο. Οι Ανδριώτες απάντησαν ενόπλιως στην εισβολή και σκότωσαν τον Καραγεώργη και πολλούς συντρόφους του¹⁴³.

Η Άνδρος δεν ήταν το μοναδικό νησί που υφίστατο τις λεηλασίες του Κριεζώτη. Συγκεκριμένα η Κυβέρνηση με επιστολή της στις 21 Αυγούστου διέταζε τον Κριεζώτη να μην παρεμβαίνει στην είσπραξη των φόρων της Κύθνου. Επιπλέον στις 25 Αυγούστου του 1827 διέταξε τον Αρβανίτη οπλαρχηγό να αποσύρει τους άνδρες του από τη Σκύρο¹⁴⁴ και να είναι υπάκουος στις εντολές της. Στις 27 Αυγούστου και 9 Σεπτεμβρίου τον διέταζε να της παραδώσει τον ληστή και φονιά Δημήτριο Αϊβαλιώτη. Στις 7 Σεπτεμβρίου του 1827 η κυβέρνηση θα καλέσει τους Κριεζώτη και Βάσο να παρουσιαστούν ενώπιόν της και να απολογηθούν σχετικά με τις κατηγορίες του Ιωάννη Γούδη. Ο τελευταίος ισχυριζόταν ότι του έκλεψαν τις τελωνειακές εισπράξεις της Σκύρου κατά το 1826¹⁴⁵. Επίσης η επί των πολεμικών γραμματεία στις 20 Σεπτεμβρίου του 1827 καλούσε τον Κριεζώτη να μην ξαναπάρει καταχρηστικά το σιτάρι των κατοίκων της Κύθνου και στις 22 Σεπτεμβρίου του 1827 τον διέτασσε να συλλάβει τους πειρατές

¹⁴¹ Ο Κριεζώτης μετά την έξοδό του από την Ακρόπολη, βιαζόταν να εκστρατεύσει εναντίον της Καρύστου. Στις 7 Ιουλίου του 1827 οι Κριεζώτης και Βάσος από τη Σαλαμίνα παραπονούνταν στη διοίκηση εναντίον του αρχιστρατήγου Τσώρτς που κωλυσιεργούσε την έναρξη νέας εκστρατείας εναντίον της Ευβοίας και καλούσαν την κυβέρνηση να τους επιτρέψει να ξεκινήσουν την εκστρατεία μόνοι τους. Επιπλέον ο Αρβανίτης οπλαρχηγός έθετε στην κυβέρνηση τις οικονομικές απαιτήσεις του για το χρονικό διάστημα που παρέμεινε εντός της Ακρόπολης. Βλέπ. σχετ. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Α', ό.π., σ. 405-406, 410-412 (Γ.Α.Κ. Υπ. Πολέμου φάκελοι 197, 200, 201).

¹⁴² Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Α', ό.π., σ. 406-407 (Γ.Α.Κ. Υπ. Πολέμου φάκελος 199).

¹⁴³ Δημήτριος Π. Πασχάλης *Ιστορία της νήσου Άνδρου* τόμ. Β', Γ. Δαρδανός Αθήνα 1995.

¹⁴⁴ Το νησί της Σκύρου είχε υποστεί επανειλημμένως τις λεηλασίες των ανδρών του Κριεζώτη. Όντας απέναντι από την επαρχία Καρυστίας, που ήταν ο πάγιος στόχος του οπλαρχηγού, λειτουργούσε σε διάφορες περιόδους, ως βάση και καταφύγιό του. Συγκεκριμένα οι Κριεζώτης και Μαυροβουνιώτης τον Αύγουστο του 1826 πολιορκήσαν αλλά δεν κατάφεραν να καταλάβουν το κάστρο της Σκύρου, ενώ τον Αύγουστο του 1827 ξέσπασε μια φονική διαμάχη, όταν η ομάδα των άτακτων οπλαρχηγών Μήτρου Λιακόπουλου και Γεώργιου Ζορμπά εγκαταστάθηκε στη Σκύρο και οικειοποιήθηκε τις φορολογικές προσόδους του νησιού. Οι Κριεζώτης και Μαυροβουνιώτης, έχοντας νοικιάσει από την κυβέρνηση τις προσόδους της Σκύρου για το 1827, αντέδρασαν έντονα, με αποτέλεσμα να ξεσπάσει εμφύλια σύγκρουση μεταξύ των δυο αντίπαλων συνασπισμών (φατρία Γ. Ζορμπά - φατρία Κριεζώτη-Μαυροβουνιώτη) η οποία διήρκεσε μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1827 και έληξε με παρέμβαση της διοίκησης. Τα αποτελέσματα της σύγκρουσης αυτής ήταν ολέθρια για το νησί, το οποίο υπέστη καταστροφές χιλιάδων γροσιών. Σε αναλυτικό κατάλογο τη κοινότητας Σκύρου οι ζημιές που υπέστη από το 1823 μέχρι το 1827 το νησί υπολογίζονταν σε 3.000.000 γρόσια, με ένα μεγάλο μέρος αυτού του ποσού, αν όχι το μεγαλύτερο, να οφείλεται στους Κριεζώτη και Μαυροβουνιώτη. Βλέπ. σχετ. Κωστή Αναστ. Κωνσταντινίδη, *Η ληστεία και η πειρατεία στη Σκύρο, Σκιάθο και Σκόπελο κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821 μέχρι και της αντιβασιλείας του Όθωνα : Ιστορική μελέτη βασισμένη αποκλειστικά επί εγγράφων Κωστή Αναστ. Κωνσταντινίδη*, Αθήνα 1988 σ. 216-218, 254-255-273, 304-310. Θεοχάρης Δημήτριος, □ *Σκύρος κατά την □ πανάστασιν □ 1821 (μετά παραρτήματος □ γγγράφων)*, Σύλλογος Σκυριαν□ν, □θ□ναί: 1979 σ. 18-19, 81- 89, 216, 218, 256.

¹⁴⁵ Πάντως εκτός του Κριεζώτη και άλλοι οπλαρχηγοί καταδυνάστευαν διάφορες περιοχές αυτήν την περίοδο. Χαρακτηριστική η επιστολή της στρατιωτικής γραμματείας σε οπλαρχηγούς που βρίσκονταν στη Σκύρο στις 10 Σεπτεμβρίου 1827 βάσει της οποίας τους καλούσε να σταματήσουν τις καταχρήσεις, αλλιώς θα έστελνε εναντίον τους στρατηγό Κριεζώτη.

Γιάννη Καρπούζη και Κωνσταντίνο Στυλιδιώτη. Επιπρόσθετα, η αντικυβερνητική επιτροπή με διαταγή της στις 21 Οκτωβρίου του 1827 απαγόρευε στον Κριεζώτη να περάσει στην Άνδρο, τον καλούσε να αποσύρει από εκεί τους άνδρες του, να σταματήσει να απειλεί τους Ανδριώτες και να λύσει τις διαφορές του με αυτούς, για τον φόνο Καραγιώργη, στα δικαστήρια. Τέλος, η κυβέρνηση με διαταγή της απαγόρευε σε όλα τα πλοία να μεταφέρουν τον Κριεζώτη στην Άνδρο και διέτασσε τους αντιπροσώπους του Κριεζώτη, Γ. Θεαγένη και Δημήτριο Κριεζώτη (ξάδελφο του Νικολάου) στην Άνδρο, καθώς και τον Γιαννάκη Δράμαλη στην Κέα, να εγκαταλείψουν τα νησιά και να ακολουθήσουν τον Στρατηγό στην επικείμενη εκστρατεία εναντίον της Εύβοιας.

Από τα παραπάνω πληροφορούμαστε ότι πολλά από τα νησιά των Σποράδων και των Κυκλάδων είχαν υποστεί λεηλασίες από τον Κριεζώτη. Το όνομα του τελευταίου, ήταν συνώνυμο του φόβου για τους κατοίκους των νησιών και λοιπών περιοχών¹⁴⁶. Ακόμα και το ισχυρό νησί των Ψαρών, που καθ' όλη την διάρκεια του επαναστατικού αγώνα εφοδίαζε τον Κριεζώτη με χρήματα και πολεμοφόδια, «έτρεμε» στο ενδεχόμενο αποβίβασης στο νησί των Κριεζώτη και Μαυροβουνιώτη. Έτσι, οι Ψαριανοί πρόκριτοι, με επιστολή τους στις 13 Ιουλίου του 1827, διέτασαν τους σταθμευμένους στις Κεχριές Ψαριανούς πλοιάρχους να παρακολουθούν τις κινήσεις των δύο αδελφοποιητών, καθώς φοβόντουσαν μια πιθανή αποβίβαση στο νησί τους για πλιάτσικο, όπως ανάλογα είχαν πράξει μέχρι τότε σε όλα τα γειτονικά νησιά¹⁴⁷.

Η εκστρατεία στο Τρίκερι

Ο Κριεζώτης, αφού δεν μπόρεσε να μαζέψει αρκετά εφόδια από το πλιάτσικο στις Κυκλάδες και τις Σποράδες για να χρηματοδοτήσει τη νέα σχεδιαζόμενη εκστρατεία εναντίον της Καρύστου¹⁴⁸, πέρασε από τη Σκύρο στη Σκιάθο στις αρχές Νοεμβρίου του 1827. Εκεί, μαζί με τους οπλαρχηγούς Καρατάσο, Ι. Βελέντζα, Σάββα Βούλγαρη, Δουμπιώτη, Μαυροβουνιώτη κ.ά., αποφάσισαν να επιτεθούν στο Τρίκερι. Στόχος του Κριεζώτη ήταν το πλιάτσικο, με σκοπό να αντλήσει το απαραίτητο χρηματικό πλεόνασμα ώστε να αυτοχρηματοδοτήσει τη νέα εκστρατεία εναντίον της Εύβοιας, για την οποία είχε λάβει κυβερνητική έγκριση¹⁴⁹. Το Τρίκερι επιλέχθηκε ως εύκολος στόχος, επειδή είχε μικρή οθωμανική φρουρά, πλούσιες αποθήκες και ήταν κοντά στις Σποράδες – τη βάση των ατάκτων – καθώς και στο νησί της Εύβοιας, όπου σκόπευε να εκστρατεύσει ο Κριεζώτης αμέσως μετά. Οι άτακτοι οπλαρχηγοί στις 8 και 9 Νοεμβρίου του 1827 επιτεθήκαν αιφνιδιαστικά στο Τρίκερι και λεηλάτησαν τα περίχωρα της πόλης, αλλά δεν μπόρεσαν να εισέλθουν σε αυτήν, αφού η οθωμανική φρουρά και οι χριστιανοί κάτοικοι αμύνθηκαν πεισματικά. Οι άτακτοι, έχοντας αποκομίσει πλούσια λάφυρα, αποχώρησαν στη θέα των ενισχύσεων του Νούρ Σερβάνη, πασά της Λάρισας, που έφθασαν εκεί στις 14 Νοεμβρίου¹⁵⁰.

¹⁴⁶ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Α', ό.π., σ. 412-416, 420, 428, 430, (Γ.Α.Κ ΥΠ. Πολέμου φάκελοι 201, 205, 206, 207, 211).

¹⁴⁷ Κωνσταντίνος Νικόδημος, *Υπόμνημα της νήσου Ψαρών*, Τομ. Β', Τυπογραφείον Δ.Α. Μαυρομάτη, Εν Αθήναις, 1862, σ. 301. Γεώργιος Δ. Σέττας, *Ευβοϊκά κείμενα*, Αθήνα 1970-1971 τόμ. Γ', σ. 22.

¹⁴⁹ Η επί των πολεμικών γραμματεία της επικρατείας διόριζε τον Κριεζώτη στις 13 Σεπτεμβρίου του 1827 να εκστρατεύσει στην Εύβοια ως αρχηγός, έχοντας υπό τις διαταγές του τους Καρατάσο, Γάτζο, Δουμπιώτη, Ζορμπά και Σταύρο Βασιλείου. Επιπλέον τον καλούσε να παρουσιαστεί στη στρατιωτική γραμματεία και να απολογηθεί για τις κατηγορίες του Αντωνίου Γεωργαντά. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Α', ό.π., σ. 418 (Γ.Α.Κ. ΥΠ. Πολέμου φάκελος 207).

¹⁵⁰ Χρήστος Ι. Βλασσόπουλος, *Ημερολόγιον Του Αγώνος 1821* ό.π., σ. 310. Κ.Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Εύβοιας*, ό.π., σ. 353. Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, σ. 66, 67. Νικόλαος Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα*, τόμ. Γ', ό.π., σ. 453, 458. Στέφανος Παπαγεωργίου, *Μία καταγεγραμμένη αφήγηση του αγωνιστή Βασίλη –Χατζηστάμου*, ό.π. σ. 30. Δημήτριος Π. Πασχάλης, *Η Άνδρος κατά την επανάστασιν του 1821 μετ' ανεκδότων εγγράφων*, Εν Αθήναις: Τυπογραφείον Εστία, 1930 σ. 109. Αθ. Μαυρομάτης, *Λόγοι επικήδειοι*, ό.π. σ. 41. Ακαδημία Αθηνών, *Αρχειο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχειακή συλλογή KEINE (Τμήμα KEINE) -Ταυτότητα τεκμηρίου: -01-006.

Μετά την αποτυχημένη εκστρατεία στο Τρίκερι ο Κριεζώτης, με επιστολή του στην κυβέρνηση από τη Σκύρο στις 29-12-1827, ζητούσε χρήματα και εφόδια, υποστηρίζοντας ότι αντιμετώπιζε μεγάλες δυσχέρειες γιατί είχε ξοδέψει σημαντικό ποσό από την τσέπη του για τη συντήρηση του στρατεύματος και ότι εξαιτίας αυτών των ελλείψεων δεν μπόρεσε να κρατήσει για πολύ τη θέση του στο Τρίκερι.

Από τη Σκύρο ο Κριεζώτης στις 12-1-1828, πέρασε στην Άνδρο, προσπαθώντας κατά την πάγια τακτική του να διατηρήσει τη συνοχή του στρατεύματός του. Μαζί του είχε και τον κυβερνητικό συντονιστή για την εκστρατεία στην Εύβοια, Αδάμ Δούκα. Μόλις ο τελευταίος αποχώρησε μετά από δύο μέρες, ο Κριεζώτης εκμεταλλεύθηκε το γεγονός και, καθώς πλέον κανείς δεν μπορούσε να τον σταματήσει, απαίτησε από την κοινότητα της Άνδρου 100 σφαχτά για τον επισιτισμό των ανδρών του. Στις 19-1-1828 έστειλε τελεσίγραφο στον πρόκριτο της Άνδρου Γιαννούλη, δίνοντας στους κατοίκους δύο ώρες διορία να τον αποζημιώσουν για τον Καραγιώργη και τους στρατιώτες που του σκότωσαν, ώστε να μη λεηλατήσει το νησί.

Ο Κριεζώτης πλέον βρισκόταν στο νησί και, εκμεταλλευόμενος και την αποχώρηση του Αδάμ Δούκα, μπορούσε να κάνει πράξη τις απειλές του, χωρίς να μπορεί να τον εμποδίσει η κυβέρνηση. Οι κάτοικοι της Άνδρου όμως δεν υπέκυψαν στον εκβιασμό του και αυτός, μη θέλοντας να «πιέσει» περισσότερο τα πράγματα, ενθυμούμενος το πάθημα του Καραγεώργη και λαμβάνοντας υπόψη και τη θέληση της κυβέρνησης, αποχώρησε από την Άνδρο και έστησε με τον Μαυροβουνιώτη το στρατόπεδό τους στα Στουρονήσια¹⁵¹.

Παρατηρούμε ότι ο Κριεζώτης, κατά το διάστημα από την αποχώρησή του από την Ακρόπολη μέχρι και τον ερχομό του Καποδίστρια, προέβη σε μια σειρά έκνομων ενεργειών, δείχνοντας πλήρη ανυπακοή στις κυβερνητικές εντολές. Το γενικότερο πλαίσιο ευνοούσε τέτοιου είδους συμπεριφορές, αφού δεν υπήρχε ισχυρή κεντρική εξουσία (η τριμελής αντικυβερνητική επιτροπή που ασκούσε την εξουσία μέχρι τον ερχομό του Καποδίστρια είχε αποδυναμωθεί)¹⁵². Οι ενέργειες του Κριεζώτη στο χρονικό αυτό διάστημα συμπεριλάμβαναν: μία απόπειρα απαγωγής, την προσπάθεια κυρίευσης του κάστρου της Σκύρου¹⁵³, καθώς και την προσπάθεια κατακύρωσης στον ίδιο της ενοικίασης των τελωνειακών και φορολογικών προσόδων διαφόρων περιοχών, αρπαγές εκ μέρους του των φορολογικών εισπράξεων και των τροφίμων διαφόρων περιοχών, καθώς και οι απαιτήσεις του προς την κυβέρνηση να τον αποζημιώσει για τα ίδια κεφάλαια που ξόδεψε κατά την παραμονή του στην Ακρόπολη και κατά την εκστρατεία του στο Τρίκερι. Ο Κριεζώτης για την πραγματοποίηση των ανωτέρω στόχων δεν δίστασε να έλθει σε σύγκρουση με άλλους οπλαρχηγούς της περιόδου που είχαν ανάλογες βλέψεις.

Ο Καπετάν Νικόλας με αυτές του τις ενέργειες αποσκοπούσε στο να αποκτήσει το αναγκαίο χρηματικό πλεόνασμα για να διατηρήσει την ευταξία του στρατεύματός του, από το οποίο αντλούσε τη δύναμή του, καθώς και να πραγματοποιήσει τον άγιο στόχο του, ο οποίος ήταν από την αρχή της επανάστασης η κατάληψη του κάστρου και της πόλης της Καρύστου και ο πλήρης έλεγχος των δημοσίων πραγμάτων της επαρχίας Καρυστίας.

Μπορούμε να πούμε ότι οι πράξεις άμετρης βίας στις οποίες προέβη ο Κριεζώτης αποσκοπούσαν αποκλειστικά στην ευόδωση των προσωπικών του φιλοδοξιών. Ο στρατηγός,

¹⁵¹ Δημήτριος Π. Πασχάλης, *Η Άνδρος κατά την επανάστασιν του 1821*, σ. 110-111. Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., σ. 102-103.

¹⁵² Ανδρέου Ζ. Μάμουκα, *Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος, Ήτοι, συλλογή των περί την αναγεννώμενην Ελλάδα συνταχθέντων πολιτευμάτων, νόμων και άλλων επισήμων πράξεων από του 1821 μέχρι του 1832*, τομ. Ζ' εκ του Ηλία Χριστοφορίδου Τυπογραφίας, η Αγαθή Τύχη, εν Αθήναις 1840 σ. 13-14. Τρύφων Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Ιωάννου Καποδίστρια, κυβερνήτου της Ελλάδος (1828-1831)*, Εκδοτικών βιβλιοπωλείον Π.Ε. Ζαννουδάκη, Αθήνα 1894 σ. 134-135.

¹⁵³ Τα κάστρα διαχρονικά αποτελούσαν το ασφαλές καταφύγιο των κοινοτήτων, που υπόκειντο τις επιδρομές των ατάκτων. Το πλεόνασμα που συγκέντρωναν εντός των τειχών οι κοινότητες έκανε τους άτακτους πολεμιστές της εποχής να επιχειρούν σε πολλές περιπτώσεις να τα κυριεύσουν για να το αποσπάσουν, αλλά και για να αποκτήσουν ως βάση ένα στρατηγικό σημείο που θα τους ισχυροποιούσε περαιτέρω. Βλέπ. σχετ. Απ. Βακαλόπουλος, *Τα ελληνικά στρατεύματα του 1821*, ό.π., σ. 181-184.

στην προσπάθειά του να αναπληρώσει τον χρόνο που έχασε για τις προσωπικές του υποθέσεις όταν βρισκόταν εντός της Ακρόπολης και μπροστά στη νέα ρευστή κατάσταση που δημιουργούνταν με την επικείμενη έλευση του Καποδίστρια, έδειχνε να είναι σε σύγχυση, επιζητώντας την επιβεβαίωση της δύναμής του και την κατοχύρωση των φιλοδοξιών του, μπροστά στη νέα καποδιστριακή εποχή που διανοιγόταν.

Κεφάλαιο 2: Η δράση του Νικολάου Κριεζώτη κατά τη διάρκεια των καποδιστριακών χρόνων (1828-1833)

I. Η ένταξη του Κριεζώτη στον νέο στρατιωτικό οργανισμό των χιλιαρχιών

Ο Καποδίστριας, μετά την άφιξή του στο Ναύπλιο στις 6 Ιανουαρίου του 1828, προχώρησε ταχύτατα στη δημιουργία του νέου στρατιωτικού οργανισμού. Στόχος ήταν να εκσυγχρονίσει το στράτευμα, μειώνοντας τον αριθμό των ατάκτων που απορροφούσαν το μεγαλύτερο ποσοστό των κρατικών εσόδων, και να δημιουργήσει έναν πιο αξιόμαχο, οργανωμένο και πειθήνιο σε αυτόν στρατό, με σκοπό την ανακατάληψη της Στερεάς από τους Τούρκους και τη στήριξη του κυβερνητικού του έργου. Στις 7-2-1828 δημοσιεύθηκε ο νέος στρατιωτικός οργανισμός¹⁵⁴, με τον οποίο καταργούνται όλοι οι παλαιοί στρατιωτικοί βαθμοί και τα παλαιά στρατιωτικά σώματα και δημιουργούνται οι χιλιαρχίες, στις οποίες εντάχθηκαν περίπου 10.000 άνδρες από τους 25.000 που υπήρχαν πριν. Στις 15-2-1828 άρχισε στη Δαμάλα η σύσταση και η οργάνωση των νέων χιλιαρχιών με υπεύθυνο τον Δημήτριο Υψηλάντη, διορισμένο από τον Καποδίστρια γενικό αρχηγό (στρατάρχη) Στερεάς. Ο Υψηλάντης κατήρτισε αρχικά τρεις χιλιαρχίες και μια πεντακοσιαρχία. Το έργο του ήταν δύσκολο, γιατί υπήρχαν πολλοί οπλαρχηγοί που διεκδικούσαν τη θέση του χιλίαρχου και οι θέσεις ήταν πολύ περιορισμένες.

Με έκθεσή του προς τον Κυβερνήτη στις 6-4-1828, ο Υψηλάντης πρότεινε τη συμπλήρωση των τριών χιλιαρχιών με δύο νέες, αποτελούμενες από τους στρατιώτες που βρίσκονταν στην Ελευσίνα, προτείνοντας για αρχηγό στην μία τον Νικόλαο Κριεζώτη, λόγω των υπηρεσιών που είχε προσφέρει, των ικανοτήτων του και των εμπειριών του, διστάζοντας όμως να γνωμοδοτήσει θετικά για τον Μαυροβουνιώτη. Ο Κριεζώτης τέθηκε επικεφαλής της Ε' χιλιαρχίας¹⁵⁵, η κατάρτιση της οποίας ολοκληρώθηκε στις 11-4-1828 και κατά την καταμέτρησή της στις 5 με 7 Δεκεμβρίου του ίδιου χρόνου βρέθηκε με 775 άνδρες.

¹⁵⁴ Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Η Στρατιωτική Πολιτική του Καποδίστρια. Δομή, οργάνωση και λειτουργία του στρατού ξηράς της καποδιστριακής περιόδου*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1983, σ. 28.

¹⁵⁵ Η Ε' χιλιαρχία του Κριεζώτη κατά το έτος 1829 αποτελούνταν από οκτώ εκατονταρχίες, μια εκ των οποίων αποτελούνταν από 39 Οθωμανούς με εκατόνταρχο τον μουσουλμάνο Τζαφέρη. Η πατρίδα των περισσότερων ανδρών ήταν τα χωριά της Βοιωτίας και της Εύβοιας και οι ηλικίες κυμαίνονταν κυρίως από 20 έως 35 χρονών. Ο Νικόλαος Κριεζώτης ετών 40, χιλίαρχος με καταγωγή από την Εύβοια, Τόλιας Νικολάου ετών 30, πεντακοσιάρχος με καταγωγή από την Εύβοια, Ιωάννης Οικονόμου ετών 30 γραμματέας με καταγωγή από την Εύβοια, Κωνσταντής Πιρπίρης ετών 30, υπογραμματέας με καταγωγή από τη Λειβαδιά, Ηλίας Πύρρης ετών 30, υπασπιστής με καταγωγή από τη Λειβαδιά, Παναγής Ιγγλέσης ετών 30, ταμίας με καταγωγή από την Κεφαλονιά, Ιωάννης Δράμαλης ετών 40, φροντιστής με καταγωγή από την Εύβοια, Χρήστος Νικολαΐδης ετών 40, γιατρός με καταγωγή από την Θεσσαλονίκη, Ιωσήφ ιερομόναχος ετών 40, ιερέας με καταγωγή από την Εύβοια, Κωνσταντής Αγάπιος ετών 30 πρώτος σημαιοφόρος με καταγωγή από την Αθήνα, Απόστολος Σιδέρης ετών 28, δεύτερος σημαιοφόρος με καταγωγή από την Εύβοια, Κώστας Χολέβας ετών 2, σαλπικτής με καταγωγή από το Ξηρόμερο. Από τα στοιχεία που παραθέσαμε παρατηρούμε ότι, στο πλευρό του Κριεζώτη κατά τη διάρκεια της επανάστασης πολέμησε και σώμα Οθωμανών. Το σώμα αυτό αποτελούνταν από μουσουλμάνους της Εύβοιας, οι οποίοι επέλεξαν να πολεμήσουν στο πλευρό των Ελλήνων παρόλο που είχαν διαφορετικό θρήσκευμα. Ακόμα βλέπουμε ότι από τους δώδεκα αξιωματικούς της χιλιαρχίας οι έξι ήταν Ευβοείς, όπως και οι 150 από τους 570 εγγεγραμμένους άνδρες της χιλιαρχίας. Η τελευταία πληροφορία δεικνύει ότι ο Κριεζώτης συνέχισε και στη νέα καποδιστριακή εποχή να βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην εντοπιότητα για τη στελέχωση του στρατεύματός του. Βλέπ. σχετ. Κωνσταντίνος Αλεξανδρής, *Το αρχείο του στρατηγού Ν. Κριεζώτου του έτους 1829-30*, Α.Ε.Μ. Τόμος Η' 1961 σ. 102-110. Κ.Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 327.

Ο Αδάμ Δούκας, με επιστολή του στις 31 Ιανουαρίου του 1828, γνωμοδότησε και αυτός θετικά στον Κυβερνήτη για τις στρατιωτικές ικανότητες του Κριεζώτη, λέγοντας «*ότι ήταν γενναίος και καλός στρατιώτης με μεγάλη επιρροή στο στράτευμα αλλά όχι ιδιαίτερων πνευματικών δυνατοτήτων και μπορούσε να γίνει έρμαιο των επιδιώξεων καλών και κακών ανθρώπων*».¹⁵⁶ Επιβεβαιώνεται εδώ από τις δηλώσεις του Δημήτριου Υψηλάντη (στρατάρχη) και του Αδάμ Δούκα (διορισμένου κυβερνητικού εκπροσώπου για την εκστρατεία της Εύβοιας κατά το 1827/1828), ότι ο Κριεζώτης ήταν άτομο με μεγάλες και αδιαμφισβήτητες στρατιωτικές ικανότητες. Η αναφορά του Δούκα στην αφέλεια και την εύκολη χειραγωγήση του Κριεζώτη θεωρούμε ότι ήταν σκόπιμη, έχοντας ως στόχο να δικαιολογήσει εν πολλοίς τις έκνομες ενέργειες στις οποίες είχε προβεί ο οπλαρχηγός και για τις οποίες ήταν γνώστης ο κυβερνήτης. Άλλωστε ο Δούκας είχε συμφέρον να δικαιολογήσει τον Κριεζώτη, καθώς ο ίδιος ήταν αρμόδιος να τον παρακολουθεί ως κυβερνητικός επιτετραμμένος την περίοδο του 1827/1828, όταν έγιναν οι καταχρήσεις. Επιπλέον οι Δούκας και Κριεζώτης ανήκαν αμφότεροι στο γαλλικό κόμμα, έχοντας συστήσει μαζί με τους Δρόσο Μανσόλα και Βάσο Μαυροβουνιώτη διακριτή ομάδα εντός αυτού. Ο καπετάν Νικόλας ήταν αγράμματος, αλλά καθόλου μικρόνους. Η δράση του δείχνει ότι επρόκειτο για ένα άτομο έξυπνο, που είχε αποκτήσει στη διάρκεια των ετών ένα ανεπτυγμένο πολιτικό αισθητήριο που τον βοηθούσε να επιλέγει σε όλες σχεδόν τις συγκρούσεις το μέρος των νικητών, να καταφέρνει να αναρριχάται στη στρατιωτική ιεραρχία και να πραγματοποιεί τους στόχους του.

Από τη στάση που κράτησε ο Κριεζώτης απέναντι στον νέο στρατιωτικό οργανισμό των χιλιάρχων βλέπουμε ότι αρχικά δεν ήταν ιδιαίτερα αρνητικός¹⁵⁷ απέναντι στη νέα αυτή μεταρρύθμιση του στρατεύματος, ιδιαίτερα από την στιγμή που δεν θίγονταν σε μεγάλο βαθμό τα προνόμιά του και παράλληλα νομιμοποιούνταν απέναντι στη νέα κεντρική εξουσία.

II. Η συμμετοχή του Κριεζώτη ως χιλιάρχου στις μάχες για την εκκαθάριση της Στερεάς Ελλάδας από τα τουρκικά στρατεύματα

Ο Κριεζώτης λοιπόν, καταφέροντας να συμμετάσχει στον νέο στρατιωτικό οργανισμό των χιλιάρχων, έλαβε μέρος στις επιχειρήσεις για την εκκαθάριση της Ανατολικής Στερεάς από τα τουρκικά στρατεύματα. Ο στρατάρχης Δημήτριος Υψηλάντης, έχοντας την γενική αρχηγία της όλης επιχείρησης, έστειλε τον Κριεζώτη με τη χιλιарχία του στις 16 Μαΐου του 1829 στον Ανηφορίτη. Το σημείο ήταν κομβικό για να αποκοπεί η αλληλοβοήθεια μεταξύ των Τούρκων της Θήβας και αυτών της Χαλκίδας. Ο Κριεζώτης απέκρουσε επιτυχώς με τη βοήθεια των σωμάτων των Τόλια Λάζου και Γιαννάκη Ράγκου την επίθεση του Ομέρ πασά που κινήθηκε εναντίον του στις 2 Ιουνίου του 1829 με δύναμη 1500 ανδρών και σκοπό να εκτοπίσει τις ελληνικές δυνάμεις από το σημείο. Στη μάχη αυτή ο Κριεζώτης λιποθύμησε και σώθηκε με παρέμβαση του

¹⁵⁶ Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Η Στρατιωτική Πολιτική του Καποδίστρια*, ό.π., σ. 51-104. Απ. Βακαλόπουλος, *Τα ελληνικά στρατεύματα του 1821*, ό.π., σ. 237-250. Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, σ. 69, 75. Χρήστος Ι. Βλασσόπουλος, *Ημερολόγιον Του Αγώνος 1821* ό.π., σ. 330. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης τόμος Α΄*, ό.π., σ. 439, 458-460 (Γ.Α.Κ. Γεν. Γραμμ. φάκελοι 7, 46).

¹⁵⁷ Παρατηρώντας τη στάση του Κριεζώτη στις μεταρρυθμίσεις που προωθούσε η εκάστοτε κεντρική εξουσία θα δούμε ότι, αν και η θέση του φαινόταν να είναι εκ των προτέρων αρνητική, στην ουσία οπλαρχηγός δεν δίσταζε να αποδεχτεί και να προσαρμοστεί με τα δικά του δεδομένα στις αλλαγές που συντελούνταν, από τη στιγμή που εξασφαλίζονταν προνόμιά του, η θέση του στα δημόσια πράγματα και δεν θίγονταν οι όροι αναπαραγωγής του.

Αναστάσιου Μάνου ή Γρυπαίου¹⁵⁸. Κατά τη διάρκεια της μάχης διακρίθηκε ο πεντακοσίάρχος Τόλιας Νικολάου¹⁵⁹.

Μετά τη νίκη ο Κριεζώτης έγραψε στον Υψηλάντη, προσμένοντας το καθιερωμένο σε αυτές τις περιπτώσεις, φιλοδώρημα. Ο Υψηλάντης όμως αμφέβαλλε για την έκταση της νίκης του Κριεζώτη. Τότε ο Ευβοιώτης οπλαρχηγός, προσβεβλημένος, απέστειλε στον στρατάρχη στις 18-6-1829 τέσσερις αρμαθίες από είκοσι αυτιά και τρία κεφάλια Τούρκων φορτωμένα σε ένα μουλάρι, ως απόδειξη των λεγομένων του (το κόνημο των κεφαλιών ήταν χαρακτηριστικό και ευρέως διαδεδομένο ανάμεσα στα αντιμαχόμενα μέρη της περιόδου)¹⁶⁰.

Για τη σημαντική νίκη του Κριεζώτη στον Ανηφορίτη σώζεται και το ακόλουθο ποίημα. «Εις τας δύο Ιουνίου μάχη έγινε φριχτή κατά τον ανηφορήτιν πεισματώδης και δεινή. Εις αυτήν ο Κριεζώτης ανεδείχθη νικητής. Μετά του στρατεύματος του των Τούρκων εξολοθρευτής. Έτρεχε ξεσπαθωμένος σαν ο μέγας Ηρακλής και ωδήγει στρατιώτας μεθ' ηρωικής ψυχής. Τον Ομέρ Πασάν τρομάζει και τον κάνει να τραπεί εις φυγήν μετά τοσούτων στρατευμάτων πλησμονήν. Με κανόνια με καβάλες και με τακτικήν ισχύν, Τόλιας ο πεντακοσίων αρχηγός στρατιωτών. Αυτός πρώτος ξεσπαθίζει και ορμά κατά εχθρών¹⁶¹».

Μετά τη μάχη του Ανηφορίτη σημαντική ήταν η συμβολή του Κριεζώτη και στη μάχη της Πέτρας (μεταξύ Θηβών και Λειβαδιάς) που ακολούθησε. Η μάχη αυτή έλαβε χώρα στις 12 Σεπτεμβρίου του 1829 και ήταν η τελευταία πριν την ίδρυση του ελληνικού κράτους. Υπό τη γενική αρχηγία του Δημητρίου Υψηλάντη οι οπλαρχηγοί Κριεζώτης, Δυοβουνιώτης Μαμούρης, Ψαροδήμος, Σπυρομήλιος, Χατζηχρήστος κ.ά. κέρδισαν τις τουρκικές δυνάμεις, αναγκάζοντάς τες να συνθηκολογήσουν. Μετά τη συνθηκολόγηση και την αποχώρηση, άδειασε πλήρως η Ανατολική Στερεά από τουρκικές φρουρές ως τις Θερμοπύλες¹⁶².

¹⁵⁸ Ο Μάνος Αναστάσιος ή Γρυπαίος, με καταγωγή από τη Χαλκίδα, πολέμησε πολέμησε γενναία στη μάχη του Ανηφορίτη, όπου και έσωσε τον λιπόθυμο από υπερκόπωση Κριεζώτη, επαναφέροντας τις αισθήσεις του με ένα δυνατό χτύπημα στο πρόσωπο και κουβαλώντας τον μέχρι τα οχυρώματα με τη βοήθεια του Αθανάσιου Μπακανγιά και του Νικολάου Κούκου. Βλέπ. σχετ. Κουλόπουλος, *Οι Ευβοείς ήρωες*, ό.π., σ. 24. Κ. Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 341. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Β'* ό.π., σ. 932, 1085, 1157.

¹⁵⁹ Ο Τόλιας Νικολάου γεννήθηκε στο χωριό Ποταμούνια της επαρχίας Καρυστίας και ήταν αρβανίτικης καταγωγής. Συμμετείχε σε όλες τις μάχες που έδωσε ο οπλαρχηγός Νικόλαος Κριεζώτης από την αρχή μέχρι το τέλος της επανάστασης, όντας ένα από τα πρωτοπαλικάρά του. Ο Τόλιας, που φημιζόταν για τις στρατιωτικές του ικανότητες και τη γενναιότητά του, έλαβε το 1824 στο Ναύπλιο το βαθμό του πεντακοσάρχου, συμμετέχοντας στον δεύτερο εμφύλιο υπο τις διαταγές του Κριεζώτη με το μέρος των κυβερνητικών στρατευμάτων. Στη μάχη του Ανηφορίτη πληγώθηκε σοβαρά υπερασπιζόμενος τον χιλιάρχο του Νικόλαο Κριεζώτη, που βρισκόταν σε δύσκολη θέση. Επίσης τον Σεπτέμβριο του 1829 ο Τόλιας ως πεντακοσίάρχος της Ε' χιλιαρχίας έλαβε μέρος στη νικηφόρα για τους Έλληνες μάχη της Πέτρας, όπου διακρίθηκε. Μάλιστα μετά τη μάχη οι Τούρκοι γνωρίζοντας την ιδιαίτερη αδυναμία που έτρεφε ο Κριεζώτης στον πεντακοσίαρχο του, τον ζήτησαν ως όμηρο από μεριά Ελλήνων για να διασφαλίσουν την ασφαλή αποχώρησή τους. Μετά τον ερχομό του Καποδίστρια, ο Τόλιας Νικολάου διορίστηκε το 1831 ταγματάρχης και πέθανε σε άγνωστη χρονολογία με τον βαθμό συνταγματάρχη φάλαγγας στη Λιβαδειά, όπου είχε εγκατασταθεί. Βλέπ. σχετ. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Γ'* ό.π., σ. 1575. Κ. Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 338. Κουλόπουλος, *Οι Ευβοείς ήρωες*, ό.π., σ. 13.

¹⁶⁰ Κουλόπουλος, *Οι Ευβοείς ήρωες*, ό.π., σ. 35-37. Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π., σ. 188-191. Λάμπρος Κουτσουνίκας, *Γενική ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης*, τόμ. Β, ό.π., σ. 381-382. Χρήστος Ι. Βλασσόπουλος, *Ημερολόγιον Του Αγώνος 1821* ό.π., σ. 332. Επαμεινώνδας Βρανόπουλος, *Ιστορία της Εύβοιας*, Πελασγός, Αθήνα 2000, σ. 256. Αθ. Μαυρομμάτης, *Λόγοι επικήδαιοι*, ό.π., σ. 42. Γεώργιος Π. Κρέμος, *Γενική ιστορία από των αρχαιότατων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, τόμ. 4^{ος}, ό.π., σ. 944. Ιωάννου Αναστασίου Μαυρομμάτου, *Ιστορία του Αγώνος*, ό.π., σ. 41-42.

¹⁶¹ Κ. Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 354.

¹⁶² Κ. Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 37, 354-355. Χρήστος Ι. Βλασσόπουλος, *Ημερολόγιον Του Αγώνος 1821* ό.π., σ. 335. Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, σ. 70-75, 83-86. Λάμπρος Κουτσουνίκας, *Γενική ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης*, τόμ. Β, ό.π., σ. 383-384. Αθ. Μαυρομμάτης, *Λόγοι επικήδαιοι*, ό.π., σ. 42. Γεώργιος Π. Κρέμος, *Γενική ιστορία από των αρχαιότατων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, τόμ. 4^{ος}, ό.π., σ. 950. Κωνσταντίνος Μεταξάς, *Ιστορικά απομνημονεύματα εκ της ελληνικής επανάστασης*, Απομνημονεύματα αγωνιστών του 1821 Επιμελητής της εκδόσεως: Εμμανουήλ Πρωτοψάλτης Τομος 6ος, Βιβλιοθήκη Γ. Τσουκαλάς, Αθήνα 1956 σ. 168.

Στο σημείο αυτό θα ήταν χρήσιμο να δούμε την πολεμική τακτική που ακολούθησε ο Κριεζώτης καθ' όλη τη διάρκεια της επανάστασης, στις σημαντικότερες μάχες που έδωσε (Διακοφτί, Βατίσι, Ανηφορίτη, Πέτρα κ.ά.). Οχυρωμένος πίσω από ισχυρές θέσεις (ταμπούρια), περίμενε να κουρασθούν-φθαρούν οι αντίπαλοι και την κατάλληλη στιγμή τους επιτίθετο μαζικά (γιουρούσι) και τους νικούσε. Η συγκεκριμένη τακτική του Κριεζώτη δείχνει τις ικανότητες και την εμπειρία που αυτός είχε στον πόλεμο μεταξύ ατάκτων, αφού τον βοηθούσε να αντιπαρατίθεται επιτυχώς απέναντι σε υπέρτερες και καλύτερα εξοπλισμένες στρατιωτικές δυνάμεις, προφυλάσσοντας παράλληλα το στράτευμά του από μεγάλες απώλειες¹⁶³.

III. Οι παραπληρωματικές δραστηριότητες του Κριεζώτη

Για να καλύψει τις οικονομικές ανάγκες του στρατεύματός του, αλλά και για λόγους φιλοχρηματίας, ο Κριεζώτης ανέπτυξε από τα επαναστατικά χρόνια ληστρική και πειρατική δραστηριότητα. Όπως είδαμε και παραπάνω, οι παραδοσιακοί οπλαρχηγοί της περιόδου, λόγω της έλλειψης μιας οργανωμένης κεντρικής στρατιωτικής επιμελητείας, φρόντιζαν οι ίδιοι για τη μισθοδοσία και την τροφοδοσία των στρατευμάτων τους. Ανάγκαζαν με βίαιο τρόπο τις κοινότητες διαφόρων χωριών και πόλεων να τους τροφοδοτούν (πλιάτσικο). Με τη σταδιακή όμως ισχυροποίηση της κεντρικής εξουσίας, τέτοιες πρακτικές ήταν όλο και λιγότερο αποδεκτές.

Από τη στιγμή που ο Κριεζώτης ήταν διορισμένος κυβερνητικός αξιωματούχος και σε πολλές περιπτώσεις υπεύθυνος για την πάταξη της ληστείας και την ευταξία διαφόρων περιοχών¹⁶⁴, ήταν αντιφατικό και επικίνδυνο για τις σχέσεις του με την κυβέρνηση να επιδίδεται φανερά σε ληστρικές και πειρατικές ενέργειες. Δημιούργησε λοιπόν μία έμμεση σχέση με ληστρικές και πειρατικές δραστηριότητες, χρησιμοποιώντας ως ενδιάμεσους άτομα της απολύτου εμπιστοσύνης του. Χαρακτηριστική περίπτωση ο ξάδελφός του Δημήτριος Κριεζώτης, που διεύθυνε από το 1826 στολίσκο¹⁶⁵, τον οποίο είχε ναυπηγήσει ο Καπετάν Νικόλας, με σκοπό να τον βοηθά από θαλάσσης στις πολεμικές επιχειρήσεις του, αλλά και να εκτελεί πειρατικές επιδρομές, προσφέροντας ένα επιπλέον εισόδημα στον οπλαρχηγό. Ο Δημήτριος Κριεζώτης συνελήφθη από γαλλική φρεγάτα ως πειρατής και παραδόθηκε στις καποδιστριακές αρχές που τον φυλάκισαν στον Πόρο, καταφέροντας όμως μετά από μικρό χρονικό διάστημα να δραπετεύσει. Στις 3 Απριλίου του 1828 και, ενώ ήταν δραπέτης και καταζητούμενος από τις καποδιστριακές αρχές, ο Δημήτριος Κριεζώτης παρέδωσε στον ξάδελφό του Νικόλαο 3.500 γρόσια πριν αναχωρήσει την ίδια νύχτα και από την Κέα, με τη βοήθεια της εκεί δημογεροντίας¹⁶⁶. Χαρακτηριστικό είναι εδώ ότι ο Νικόλαος Κριεζώτης αν και χιλίαρχος, όντας δηλαδή διορισμένος κυβερνητικός αξιωματούχος, δεν έκανε καμία ενέργεια για να συλλάβει τον δραπέτη και καταζητούμενο ξάδελφό του. Αντιθέτως, πήρε χρήματα από αυτόν και τον βοήθησε να διαφύγει από την Κέα.

Μία ανάλογη περίπτωση με του Δημήτριου Κριεζώτη ήταν και αυτή του Δημήτριου (Μήτρου) Αϊβαλιώτη, που είχε συστήσει ληστρική ομάδα. Η πολεμική γραμματεία της επικρατείας, με διαταγή της στον Κριεζώτη στις 27 Αυγούστου 1827, τον εγκαλούσε γιατί δεν εξετέλεσε προηγούμενη διαταγή της και δεν παρέδωσε τον Δημήτριο Αϊβαλιώτη και τους

¹⁶³ Για την πολεμική τακτική των Ελλήνων κατά την εποχή της επανάστασης Βλέπ. σχετ. Απ. Βακαλόπουλος, *Τα ελληνικά στρατεύματα του 1821*, ό.π., σ. 142-152.

¹⁶⁴ Κωνσταντίνος Αλεξανδρής, *Το αρχείο του στρατηγού Ν. Κριεζώτου*, ό.π., σ. 89.

¹⁶⁵ Ο ναύαρχος Άμιλτων τον Σεπτέμβριο του 1826 κατέσχεσε την πρώτη τράτα που είχε ναυπηγήσει έναντι 8.000 γροσίων ο Νικόλαος Κριεζώτης και τη διηύθυνε ο ξάδελφός του Δημήτριος. Επίσης πριν την εκστρατεία στο Τρίκερι ο ναύαρχος Κόχραν κατέσχεσε και τη δεύτερη τράτα που είχε ναυπηγήσει ο Νικόλαος Κριεζώτης με το όνομα Νιόβη. Οι ναύαρχοι κατέσχεσαν τις δύο τράτες του Καπετάν Νικόλα ως πειρατικά πλοία. Βλέπ. σχετ. Κωνσταντίνος Αλεξανδρής, *Το αρχείο του στρατηγού Ν. Κριεζώτου*, ό.π., σ. 88. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης τόμος Α΄*, ό.π., σ. 303-305.

¹⁶⁶ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης τόμος Α΄*, ό.π., σ. 463-466, 475, 490 (Γ.Α.Κ Γεν Γραμμ. φάκελοι 122, 202, 45).

υπόλοιπους κλέπτες και δολοφόνους του Κωνσταντίνου Μαρκοκίνα. Τον καλούσε λοιπόν εκ νέου να της αποστείλει τον Αϊβαλιώτη και την ομάδα του, αλλιώς για οτιδήποτε συνέβαινε από τούδε και στο εξής θα απολογούνταν ο ίδιος. Στις 9 Σεπτεμβρίου του 1827 η πολεμική γραμματεία καλούσε για μία ακόμα φορά τον Κριεζώτη να της στείλει τον Μήτηρο Αϊβαλιώτη, «ώστε να μην δυσφημίζεται ως διαφεντευτής τέτοιων ανθρώπων»¹⁶⁷. Ο Κριεζώτης και σε αυτήν την περίπτωση αγνόησε τις διαταγές της πολεμικής γραμματείας και πρόσφερε την αμέριστη κάλυψή του στον Αϊβαλιώτη, ο οποίος είχε πολεμήσει υπό τις διαταγές του από την αρχή της επανάστασης και στη συνέχεια είχε ενταχθεί και στην Ε' χιλιарχία¹⁶⁸.

Ο Κριεζώτης συνέχισε τις παραπληρωματικές του δραστηριότητες και μετά τον διορισμό του από την καποδιστριακή εξουσία ως Χιλιάρχου και Αρχηγού Ταγμάτων. Σε τέσσερις επιστολές μεταξύ του Νικόλαου Κριεζώτη και της στρατιωτικής γραμματείας, στις 8-6-1830, 20-6-1830, 23-6-1830 και στις αρχές Ιουλίου του 1830, πέραν τον πάγων οικονομικών αιτημάτων του οπλαρχηγού προς την κυβέρνηση και τη διαμαρτυρία για την εξαίρεση του γραμματέα του Ιωάννη Οικονόμου από την κρατική μισθοδοσία, μετά τη διάλυση της χιλιарχίας, αποτυπώνεται και η έμμεση σχέση του Κριεζώτη με ληστρικές ενέργειες. Συγκεκριμένα, η στρατιωτική γραμματεία, ανάμεσα στις άλλες διαταγές που εμπεριέχονταν στις παραπάνω επιστολές, καλούσε τον Κριεζώτη να συλλάβει τους αρχιληστές Τζαφέρη και Τόσκα ή Μελάνη¹⁶⁹, που με τις ληστρικές τους ομάδες δρούσαν στην περιοχή της Λοκρίδας και να τους προσκομίσει στο Ναύπλιο¹⁷⁰. Είναι δύσκολο να πιστέψουμε ότι οι δύο αρχιληστές, που πολέμησαν από την αρχή του αγώνα έως και τη διάλυση των χιλιарχιών τον Οκτώβριο του 1829 στο πλευρό του Κριεζώτη δρούσαν πλέον εντελώς ανεξάρτητα και όλως τυχαίως στην περιοχή της εποπτείας του Αρχηγού σε Αταλάντη και Μαρτίνο. Όπως και στην ανάλογη περίπτωση με τον ξάδελφο του οπλαρχηγού Δημήτριο Κριεζώτη που ήταν πειρατής και τον Δημήτριο Αϊβαλιώτη που ήταν ληστής, οι Τόσκας και Τζαφέρης είχαν συστήσει μικρές ληστρικές ομάδες με την ανοχή του πρώην αρχηγού τους, στο πεδίο δράσης του και μοιράζονταν μαζί του ληστρικούς «καρπούς». Έτσι ο Κριεζώτης εξασφάλιζε ένα επιπλέον εισόδημα, χωρίς να υπάρχει κίνδυνος να έρθει σε σύγκρουση με τον θεσμικό του ρόλο ως αρχηγού τριών ταγμάτων, που ήταν: η πάταξη της ληστείας και η ευταξία της περιοχής ελέγχου του. Η επανειλημμένη άρνηση του Κριεζώτη¹⁷¹ να προσκομίσει τους προαναφερθέντες ληστές ενώπιον της στρατιωτικής γραμματείας, υποστηρίζοντας ότι κατηγορούνται άδικα και ότι εγγυάται αυτός προσωπικά για τον από εδώ και πέρα έντιμο βίο και των δύο, υποδηλώνει την κάλυψη με το αζημίωτο που τους παρείχε ο οπλαρχηγός για τις έκνομες πράξεις τους. Τελικά ο Κριεζώτης θα αναγκαστεί, έπειτα από αλλεπάλληλες εκκλήσεις της στρατιωτικής γραμματείας και το οριστικό τελεσίγραφο που του έστειλε ο ίδιος ο Καποδίστριας, να παρουσιαστεί στις 18 Ιουλίου του 1830 στο Ναύπλιο, φέρνοντας μαζί του τους δύο ληστές¹⁷².

Οι παράλληλες δράσεις των οπλαρχηγών κατά την επαναστατική, την καποδιστριακή και την οθωνική περίοδο ήταν ένα υπαρκτό και ευρέως διαδεδομένο μεταξύ τους γεγονός, το οποίο όμως οι πηγές και η βιβλιογραφία δεν φωτίζουν επαρκώς.

¹⁶⁷ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Α', ό.π., σ. 413-416 (Γ.Α.Κ Γεν Γραμμ. Φάκελοι 205.206).

¹⁶⁸ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Α', ό.π., σ. 372-379 (Γ.Α.Κ. Υπουργείο πολέμου). Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, σ. 24. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια*, Τόμος Β, ό.π., σ. 958-959.

¹⁶⁹ Ο Τόσκας ή Μελάνης, με καταγωγή από τα Στύρα ή το Δύστο είχε πολεμήσει στο πλευρό του Κριεζώτη από την αρχή της επανάστασης μέχρι και τη διάλυση των χιλιарχιών. Μετά τη μάχη του Ανηφορίτη όντας επικεφαλής μικρής δύναμης ανδρών έστησε ενέδρα στην περιοχή της κακιάς σκάλας του Αλιβερίου σκοτώνοντας τους Μαχμούτ Ξυνό και Μουσταφά Οντάμπαση που ως επιστάτες του Ομέρ πασά συνέλεξαν και μετέφεραν προμήθειες στη Χαλκίδα. Βλέπ. σχετ. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια*, Τόμος Β' ό.π., σ. 1154. Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*, ό.π., σ. 190-191.

¹⁷⁰ Κωνσταντίνος Αλεξανδρής, *Το αρχείο του στρατηγού Ν. Κριεζώτου*, ό.π., σ. 91-92.

¹⁷¹ Κωνσταντίνος Αλεξανδρής, *Το αρχείο του στρατηγού Ν. Κριεζώτου*, ό.π., σ. 93-94.

¹⁷² Κωνσταντίνος Αλεξανδρής, *Το αρχείο του στρατηγού Ν. Κριεζώτου*, ό.π., σ. 95, 102.

IV. Η στάση που κράτησε ο Κριεζώτης απέναντι στον νέο στρατιωτικό οργανισμό των ελαφρών ταγμάτων

Διοικητής Σαλαμίνας

Στις 18 Οκτωβρίου 1829, με νέο Στρατιωτικό Οργανισμό, αποφασίστηκε η διάλυση των χιλιαρχιών και η διοργάνωση των ημιτακτικών χειρσαίων δυνάμεων σε «ελαφρά τάγματα». Εισηγητής του νέου οργανισμού ήταν ο Αυγουστίνος Καποδίστριας, αδελφός του Κυβερνήτη. Η μετατροπή αυτή έγινε αφού ο Καποδίστριας δεν χρειαζόταν να συντηρεί ένα τόσο μεγάλο στράτευμα, μετά την επίτευξη της απελευθέρωσης της Στερεάς από τουρκικά στρατεύματα και τη συνθήκη της Αδριανούπολης την 1η Σεπτεμβρίου του 1829, βάσει της οποίας η Πύλη αποδεχόταν την ελληνοθωμανική συνοριακή γραμμή «Κόλπου Βόλου - Κόλπου Άρτης». Τα είκοσι νέα ελαφρά τάγματα που δημιουργήθηκαν, με δύναμη 404 ανδρών έκαστο, εξοικονόμησαν ένα μεγάλο χρηματικό ποσό για το νέο ελληνικό κράτος, το οποίο μέχρι τότε απορροφούσαν οι δέκα με δώδεκα χιλιάδες των ατάκτων της Ρούμελης. Επιπλέον, ήταν περισσότερο οργανωμένα και ελεγχόμενα από την κεντρική εξουσία, ανταποκρινόμενα στην επιδίωξη της κυβέρνησης για ένα νομιμόφρονα στρατό, ο οποίος θα στήριζε την εσωτερική ευταξία και τις πολιτικές επιλογές του Κυβερνήτη¹⁷³.

Στις 31 Οκτωβρίου του 1829 ο Κριεζώτης, έπειτα από απόφαση της Οργανωτικής Επιτροπής στην οποία ήταν και ο ίδιος μέλος (έτσι ονομάστηκε η επιτροπή που συστάθηκε από τον Κυβερνήτη για τη μελέτη της οργάνωσης της διοικήσεως του νεοσύστατου κράτους, με μέλη τους: Α. Μεταξά, Χριστόδουλο Χατζηπέτρου, Γ. Δυοβουνιώτη, Π. Ρόδιο και Ν. Κριεζώτη), μετέβη στη Σαλαμίνα ώστε να φροντίσει για την εκεί ευταξία, καθώς στο νησί είχαν συγκεντρωθεί τα τελευταία έτη του αγώνα πολλοί οπλαρχηγοί με τα σώματά τους και προκαλούσαν διενέξεις και αιματηρές συμπλοκές μεταξύ τους¹⁷⁴.

Μετά την ανακοίνωση του νέου στρατιωτικού οργανισμού των ελαφρών ταγμάτων, αυξήθηκε ο επιπολασμός της αναταραχής και της αναρχίας μεταξύ των ατάκτων στρατιωτικών σωμάτων που βρίσκονταν στη Σαλαμίνα, καθώς περίπου οι μισοί άνδρες των χιλιαρχιών έμεναν εκτός στρατεύματος, ενώ οι οπλαρχηγοί της επαναστατικής περιόδου έπρεπε να αρκεστούν στον ταπεινό βαθμό του ταγματάρχη (τη στιγμή που το τέλος της επανάστασης είχε βρεί τους περισσότερους από αυτούς με βαθμούς στρατηγίας και αντιστρατηγίας) και πολλοί ακόμα και να αποστρατευθούν.

Όταν στις 20 Νοεμβρίου του 1829 έφτασαν στη Σαλαμίνα τα μέλη της οργανωτικής επιτροπής Α. Μεταξάς και Π. Ρόδιος για να εφαρμόσουν τον νέο στρατιωτικό οργανισμό στο εκεί στράτευμα, ήρθαν αντιμέτωποι με ισχυρές αντιδράσεις¹⁷⁵. Μετά από προσωπική παρέμβαση του Καποδίστρια, που πήγε ο ίδιος στην Σαλαμίνα, επήλθε συμβιβασμός μεταξύ των δύο μερών με τους οπλαρχηγούς να υπαναχωρούν από το αρχικό τους αίτημά τους για παντελή κατάργηση του νέου στρατιωτικού οργανισμού και τον Κυβερνήτη να υπόσχεται να τους πληρώσει τους καθυστερούμενους μισθούς, να διορίσει νέα οργανωτική επιτροπή, ανεξάρτητη από τις διαταγές

¹⁷³ Χρήστος Λούκος, *Η αντιπολίτευση κατά του Κυβερνήτη Ιω. Καποδίστρια, 1828-1831*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1988 σ. 160-161. Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Η Στρατιωτική Πολιτική του Καποδίστρια*, ό.π., σ. 82. Απ. Βακαλόπουλος, *Τα ελληνικά στρατεύματα του 1821*, ό.π., σ. 251-263.

¹⁷⁴ Κωνσταντίνος Αλεξανδρής, *Το αρχείο του στρατηγού Ν. Κριεζώτου*, ό.π., σ. 77. Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Η Στρατιωτική Πολιτική του Καποδίστρια*, ό.π., σ. 82.

¹⁷⁵ Η κυβέρνηση, με τον διορισμό του Κριεζώτη ως στρατιωτικού διοικητή Σαλαμίνας, ήθελε να πάρει με το μέρος της έναν από τους ισχυρότερους οπλαρχηγούς της περιόδου και να διασφαλίσει τη νομιμοφροσύνη του. Η επιλογή της κυβέρνησης να διορίσει τον Κριεζώτη στρατιωτικό διοικητή δεν ήταν πολύ σόφρων, αφού αυτός στη Σαλαμίνα συνενώθηκε με τους ομολόγους του άτακτους Ρουμελιώτες, με το σπίτι του να αποτελεί μάλιστα κέντρο των διαβουλεύσεων.

του αδελφού του Αυγουστίνου και με πρόεδρο τον Δημήτριο Υψηλάντη, και να διασφαλίσει τους βαθμούς όσων οπλαρχηγών θα έμεναν εκτός στρατεύματος.

Αρχηγός τριών ταγμάτων στην Αταλάντη

Ο Ανδρέας Μεταξάς, προσπαθώντας να «σπάσει» το κοινό μπλοκ των μεγαλοπλαρχηγών, πρότεινε να σχηματιστούν στην Ανατολική Ελλάδα τρεις ομάδες ταγμάτων με αρχηγούς τρεις χιλιάρχους. Η πρότασή του έγινε δεκτή και ορίστηκε έδρα της πρώτης ομάδας (τάγματα Β', Η' και Ι') η Ατάλαντη με γενικό αρχηγό τον Νικόλαο Κριεζώτη. Η δεύτερη ομάδα είχε έδρα την Ελευσίνα και γενικό αρχηγό τον Γιαννάκη Ράγκο και η τρίτη ομάδα είχε έδρα τις Θερμοπύλες και γενικό αρχηγό τον Κώστα Χορμόβα. Η κίνηση των τριών οπλαρχηγών να δεχθούν ειδική μεταχείριση όζυνε εκ νέου τα πνεύματα μεταξύ των υπολοίπων οπλαρχηγών στη Σαλαμίνα, αφού οι χιλιάρχοι είχαν συμφωνήσει μεταξύ τους να μη γίνει κανείς ταγματάρχης ούτε να δεχτεί ειδική μεταχείριση και περίμεναν να τους αποκαταστήσει ο Κυβερνήτης.

Ο Κριεζώτης ανέλαβε την αρχηγία¹⁷⁶ των τριών ταγμάτων στην περιοχή της Αταλάντης στις 31-3-1830 και την κράτησε τυπικά και μόνο μέχρι τις 18-1-1831. Ουσιαστικά παρέμεινε στην περιοχή έως τις 6-6-1830. Ο συμβιβασμός του Κριεζώτη με τις καποδιστριακές αρχές τον έφερε αντιμέτωπο με την έντονη δυσανεξία των ομολόγων του μεγαλοπλαρχηγών της περιόδου. Ο Κριεζώτης, βλέποντας από την μία ότι κινδύνευε να βρεθεί αποκλεισμένος από το μπλοκ των ρουμελιώτων μεγαλοπλαρχηγών και από την άλλη την κυβέρνηση να αδυνατεί να ικανοποιήσει τις χρηματικές του απαιτήσεις, άλλαξε πάλι στρατόπεδο, εγκαταλείποντας μετά από μόλις τρεις μήνες τη θέση του ως αρχηγός τριών ταγμάτων στη Λοκρίδα (αγνοώντας τις διαταγές της στρατιωτικής γραμματείας που απαγόρευε στους κατά τόπους αρχηγούς να εγκαταλείψουν τη θέση τους ανευ κυβερνητικής άδειας) και προσχώρησε εκ νέου στην ομάδα των δυσανεκτιμένων με τον νέο στρατιωτικό οργανισμό μεγαλοκαπετάνιων που ήταν στην Σαλαμίνα. Επρόκειτο δηλαδή για μια κίνηση τακτικής από τον Κριεζώτη, στην προσπάθειά του να ισορροπήσει μεταξύ της ομάδας των παλαιών ισχυρών στρατιωτικών, στην οποία ανήκε και ο ίδιος, και του Κυβερνήτη.

Διαπιστώνουμε ότι ο Κριεζώτης ήταν από τους ισχυρότερους οπλαρχηγούς της περιόδου. Σ' αυτό συνηγορούν οι επανειλημμένες προσπάθειες της Κυβέρνησης να τον προσεταιριστεί, καθώς και η αναγνώριση που απολάμβανε στη Σαλαμίνα από τους υπόλοιπους μεγαλοκαπετάνιους, με το σπίτι του να είναι κέντρο διαβουλεύσεων και με τον ίδιο να αποτελεί εκπρόσωπο των οπλαρχηγών στις συζητήσεις με την κυβέρνηση.¹⁷⁷ Από τις παραπάνω γραμμές αντλούμε το συμπέρασμα ότι ο Κριεζώτης κράτησε μία επαμφοτερίζουσα στάση απέναντι στον νέο στρατιωτικό οργανισμό των ελαφρών ταγμάτων, επιδιώκοντας κατά την πάγια τακτική του να επιλέξει την πλευρά που θα του διασφάλιζε τη μέγιστη προσωπική ανέλιξη και την αύξηση των προνομίων του.

¹⁷⁶ Στα καθήκοντα των ελαφρών ταγμάτων ήταν η διασφάλιση της υπαίθρου από τη ληστεία. Τα τάγματα είχαν εγκατασταθεί κατανεμημένα σε λόχους σε διάφορα χωριά της Βοιωτίας και της Φθιώτιδας, αντιμετωπίζοντας προβλήματα στέγασης και επισιτισμού, με τους άνδρες τους να έρχονται συχνά σε διενέξεις και συγκρούσεις με χωρικούς και τοπικούς δημογέροντες. Ταγματάρχες υπό τη γενική αρχηγία του Κριεζώτη ήταν οι: Ιωάννης Μαμούρης, Ιωάννης Ρούκης και Ευθύμιος Στορνάρης. Ο τελευταίος μετατέθηκε υπό τις εντολές του Κώστα Χορμόβα στις Θερμοπύλες στις 25 Μαΐου του 1830 και τον αντικατέστησε ο Δ. Τσάμης με το σώμα του. Η μισθοτροφοδοσία των ελαφρών ταγμάτων γινόταν σπασμωδικά και με δυσκολίες. Τα φτωχά χωριά της περιοχής, κάτω από την ανυπαρξία μιας συγκροτημένης στρατιωτικής επιμελητείας, επωμίζονταν το κύριο βάρος της διατροφής και της διαμονής των στρατευμάτων. Επιπρόσθετα οι στρατιώτες προμηθεύονταν κάποια βασικά από μία πρόχειρη αποθήκη στην Αταλάντη και ένας ειδικός κυβερνητικός επίτροπος φρόντιζε για τη μισθοδοσία τους ανά τρίμηνο. Βλέπ. σχετ. Κωνσταντίνος Αλεξανδρής, *Το αρχείο του στρατηγού Ν. Κριεζώτου*, ό.π., σ. 79-87. Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Η Στρατιωτική Πολιτική του Καποδίστρια*, ό.π., σ. 105.

¹⁷⁷ Νικόλαος Κασομούλης, *Ενθυμήματα στρατιωτικά της Επανάστασης των Ελλήνων 1821-1833*: προτάσσεται ιστορία του Αρματολισμού, εισαγωγή και σχόλια υπό Γιάννη Βλαχογιάννη, προλογίζει □μμ. Γ. Πρωτοπάλτης, εκδότης Κοσμάδακης, □θήναι: [19--:] Τόμ. Γ' σ. 259-293, 318.

V. Οι σχέσεις μεταξύ Κριεζώτη και Κυβερνήτη

Η τακτική που ακολούθησε ο Κυβερνήτης για να προσεγγίσει τον Κριεζώτη

Ο ερχομός του Καποδίστρια στις 6 Ιανουαρίου του 1828 βρήκε τον Κριεζώτη να συνεχίζει να προβαίνει σε έκνομες πράξεις για λόγους που αναλύσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Τον Ιανουαρίου του 1828 οι Κριεζώτης και Μαυροβουνιώτης στάθμευσαν στα Στουρονήσια με 400 άνδρες. Οι κάτοικοι της Κέας, στην ιδέα ότι υπήρχε περίπτωση οι δύο οπλαρχηγοί να ελλιμενιστούν εκ νέου στο νησί τους, έστειλαν επιστολή στις 30 Ιανουαρίου του 1828 στον Κυβερνήτη Καποδίστρια, παρακαλώντας τον να τους λυτρώσει από τα δεινά και τις καταχρήσεις των δύο αδελφοποιητών, που ιδιοποιούνταν περιουσίες, τρέφονταν από το υστέρημα της κοινότητας, τιμωρούσαν και παίδευαν αθώους κ.ά., απαγορεύοντάς τους να ξαναπεράσουν από την Κέα.

Ο Κυβερνήτης διέταξε με επιστολή του τον Κριεζώτη στις 15 Φεβρουαρίου του 1828 να μετακινηθεί τάχιστα με τους άνδρες του στην Ελευσίνα, λέγοντάς του πως είχε γνώση για τις πρόσφατες ενέργειές του στην Εύβοια και τα γειτνιάζοντα μέρη, αλλά δεν ήθελε να ξεετάσει λεπτομερώς αυτές τις αθλιότητες. Ο Καποδίστριας συνέχιζε λέγοντας *«πως με το νέο στρατιωτικό διοργανισμό δεν θα ξαναγίνονταν παρόμοια ατυχήματα και ζητούσε από τον Κριεζώτη να φανεί άξιος της εμπιστοσύνης και της αγάπης του, επιδεικνύοντας στο νέο στάδιο πραγματικό ζήλο αληθινού στρατιώτη με έργα γενναία και φρονήματα στρατιωτικά, διαλύοντας ότι συνέτεινε στην αμαύρωση της στρατιωτικής του δόξας»*¹⁷⁸.

Δηλαδή ο Καποδίστριας γνώριζε τις παρανομίες στις οποίες είχε προβεί ο οπλαρχηγός μέχρι εκείνο το χρονικό διάστημα και τον ενημέρωνε για αυτό. Από την άλλη, κάτω από την κρισιμότητα της στιγμής δεν τον συνέφερε να εξαντλήσει την αυστηρότητά του απέναντι σε έναν τόσο ισχυρό στρατιωτικό της περιόδου, τις στρατιωτικές ικανότητες και το εμπειροπόλεμο του οποίου είχε ανάγκη. Ο Κυβερνήτης σε μια κίνηση ελιγμού λοιπόν συγχώρεσε τον Κριεζώτη για τη μέχρι τότε συμπεριφορά του και προσπάθησε να τον προσεταιριστεί, αφήνοντας όμως να εννοηθεί ότι σε περίπτωση που συνέχιζε την έκνομη δράση του δεν θα ήταν τόσο επιεικής απέναντί του. Ο Καποδίστριας, εντάσσοντας σε πρώτη φάση τον Κριεζώτη στους νέους στρατιωτικούς οργανισμούς των χιλιαρχιών, πίστευε ότι με αυτό τον τρόπο θα μπορούσε να εκμεταλλευθεί για το καλό του έθνους τις αδιαμφισβήτητες πολεμικές ικανότητες του οπλαρχηγού και θα επιτύγχανε να τον κρατήσει πειθήνιο απέναντι στη νέα εξουσία, η οποία θα μισθοδοτούσε τα νέα στρατιωτικά σώματα.

¹⁷⁸ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Α', ό.π., σ. 438-439, 441 (Γ.Α.Κ. Γεν. Γραμμ. φάκελοι 6, 7).

Τα αίτια μίας τεταμένης σχέσης

Παρόλο που ο Κριεζώτης κατάφερε να ενταχθεί στον νέο στρατιωτικό οργανισμό των χιλιαρχιών από τον οποίο αποκλείστηκαν αρκετοί αγωνιστές της επαναστατικής περιόδου, συνέχιζε να έχει προβλήματα στις σχέσεις του με τον Καποδίστρια. Το κυριότερο «αγκάθι» ήταν οι οικονομικές απαιτήσεις των 40.000 γροσιών του Κριεζώτη από το κράτος. Για τις διεκδικήσεις αυτές ο οπλαρχηγός είχε στείλει επιστολές και αντιπρόσωπους στον Κυβερνήτη στις 9 και 10 Μαΐου 1828, στις 2 Οκτώβριου του 1828 και στις 22 Μαΐου του 1829, διεκδικώντας το προαναφερθέν ποσό. Στο ποσό αυτό περιλαμβάνονταν τα χρήματα που ξόδευε για την εκστρατεία στο Τρίκερι, η αποζημίωση για πλοίο του που είχε κατασχθεί ως πειρατικό από τον ναύαρχο Κόχραν παραμονές της εκστρατείας στο Τρίκερι και το άδικο (κατά τον οπλαρχηγό) πρόστιμο 3.300 γροσιών που πλήρωσε την ίδια περίοδο, όταν έπιασε εχθρικό πλοίο στον Ωρωπό που επισίτιζε τους εχθρούς και κατέσχεσε το εμπόρευσμά του (ο Κριεζώτης υποστήριζε ότι το έστειλε αβλαβές στο θαλάσσιο δικαστήριο).

Όπως ήταν λογικό κάτω από την δύσκολη οικονομική κατάσταση που βίωνε το νεοϊδρυθέν ελληνικό κράτος, ο Κυβερνήτης δεν μπορούσε να κάνει αποδεκτές τις υπέρογκες χρηματικές απαιτήσεις του οπλαρχηγού, με αποτέλεσμα να υπάρχει μια μόνιμη ένταση στις σχέσεις τους. Ο Κριεζώτης, έπειτα από προσωπική κλήτευση του Κυβερνήτη, έφθασε στο Ναύπλιο στις 18 Ιουλίου του 1830, ώστε να απολογηθεί ενώπιον του Καποδίστρια για τη συνεχιζόμενη ανυπακοή που έδειχνε στις εντολές του και τη γενικότερη αντικυβερνητική στάση που είχε επιδείξει στη Σαλαμίνα μετά την ανακοίνωση του νέου στρατιωτικού οργανισμού των ελαφρών ταγμάτων, όταν υπέγραψε μαζί με άλλους οπλαρχηγούς αναφορά υπέρ του Λεοπόλδου. Ο Καποδίστριας όμως, αντί να τιμωρήσει τον Κριεζώτη για τις έκνομες πράξεις του και την απείθεια στις κυβερνητικές εντολές που αυτός είχε επιδείξει το προηγούμενο χρονικό διάστημα επέλεξε να τον προσεταιριστεί. Έτσι, τον Οκτώβριο του 1830 ο Βιάρος, αδελφός του Ιωάννη Καποδίστρια, στεφάνωσε τον Κριεζώτη με τη Φώτω Στορνάρη¹⁷⁹.

Ο Κριεζώτης, όπως και αρκετοί ακόμα Ρουμελιώτες μεγαλοοπλαρχηγοί, ήταν δυσαρεστημένος με τον Κυβερνήτη Καποδίστρια, διότι ο τελευταίος ευνοούσε στην παροχή αξιωματών και μισθών το τακτικό στράτευμα και τους ετερόχθονες στρατιωτικούς, παραγκωνίζοντας τους Ρουμελιώτες. Χαρακτηριστική της δυσαρέσκειας των Ρουμελιωτών οπλαρχηγών είναι η επιστολή που αυτοί θα στείλουν στις 15 Μαΐου του 1829 τους στον Καποδίστρια, αναφέροντας ότι «ενώ υπήρξαν πιστοί στις μέχρι τότε διαταγές του αφού έσπευσαν να καταταγούν στον στρατιωτικό οργανισμό, η κυβέρνηση τους συμπεριφερόταν διαφορετικά από το τακτικό και ναυτικό που έπαιρναν μεγαλύτερους μισθούς». Επίσης δεν τους πλήρωνε τα χρωστούμενα και δεν τους διέτασσε να εκστρατεύσουν κάπου. Οι οπλαρχηγοί έκλειναν την επιστολή τους με την έμμεση απειλή ότι, αν δεν εισακούονταν τα αιτήματά τους, θα αναγκάζονταν να διαμαρτυρηθούν ενώπιον της πατρίδας, της αγίας τριάδος και του έθνους. Δηλαδή απειλούσαν με μία γενική εξέγερση εναντίον του Καποδίστρια, σε περίπτωση που αυτός δεν ικανοποιούσε τα αιτήματά τους. Την επιστολή υπέγραφαν οι Ν. Κριεζώτης, Γ. Δυοβουνιώτης, Β. Μαυροβουνιώτης, Χριστόδουλος Χατζηπέτρος, Διονύσιος Μορφόπουλος, Μήτρος Λιακόπουλος, Σπυρομήλιος, Ιωάννης Κλίμακας, Βασίλειος Μπούσγος και λοιποί αξιωματικοί¹⁸⁰. Επίσης υπάρχει και δεύτερη επιστολή που έστειλαν οι Κριεζώτης και Μαυροβουνιώτης στον Αυγουστίνο Καποδίστρια στις 13 Απριλίου του 1831, στην οποία

¹⁷⁹ Νικόλαος Κασομούλης, *Ενθυμήματα στρατιωτικά της Επανάστασεως των Ελλήνων 1821-1833*, τόμ. Γ' ό.π., σ. , 326-328, 338.

¹⁸⁰ Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., σ. 77-80.

εξέφραζαν τη δυσαρέσκειά τους προς την καποδιστριακή εξουσία για τα μηδαμινά αξιώματα που αυτή τους επιφύλαξε¹⁸¹.

Ένας ακόμα λόγος για τον οποίο δημιουργείτο ένταση μεταξύ του Καποδίστρια και του Κριεζώτη ήταν ο τρόπος που θα γινόταν η διανομή των μουσουλμανικών γαιών στο νησί της Εύβοιας. Η Εύβοια, με το 3ο Πρωτόκολλο του Λονδίνου στις 22 Μαρτίου του 1829, προσχωρούσε ολόκληρη στο νέο ελληνικό κράτος. Ο όρος ήταν να αποζημιωθούν οι κάτοχοι των μουσουλμανικών γαιών της νήσου. Οι Τούρκοι μπέηδες, με βάση τον όρο αυτό της συνθήκης, ζητούσαν πλήρη αποζημίωση για τα κτήματά τους. Η ελληνική κυβέρνηση όμως αντιμετώπιζε τεράστια οικονομικά προβλήματα και δεν μπορούσε να ικανοποιήσει τα αιτήματά τους, με αποτέλεσμα να παρατείνεται η τουρκική κατοχή του νησιού και μετά τις 22 Ιανουαρίου του 1831, που ήταν η καθορισμένη ημερομηνία παράδοσης. Ο Καποδίστριας, μη μπορώντας να βρει τους απαραίτητους χρηματικούς πόρους για να αγοραστούν οι μουσουλμανικές γαίες της Εύβοιας από το δημόσιο, απηύθυνε πρόσκληση σε Έλληνες και ξένους κεφαλαιούχους να αγοράσουν τα μεγάλα τσιφλίκια του νησιού. Παράλληλα, ο Κυβερνήτης συνέστησε τριμελή κτηματική επιτροπή στην Εύβοια τον Αύγουστο του 1830, με πρόεδρο τον Σπυρίδωνα Καλογερόπουλο, για να διευκολύνει την υπόθεση της εξαγοράς των μουσουλμανικών κτημάτων¹⁸².

Η προοπτική της εξαγοράς των τουρκικών τσιφλικιών της Εύβοιας από ξένους κεφαλαιούχους δεν έβρισκε σύμφωνο τον Κριεζώτη. Ο Ευβοιώτης οπλαρχηγός, θέλοντας να έχει πρωταγωνιστικό ρολό στη διαμόρφωση των δημοσίων πραγμάτων στο νησί της Εύβοιας μετεπαναστατικά, αντιμετώπιζε τους ξένους κεφαλαιούχους ως μια ανταγωνιστική προς τη δική του μορφή εξουσίας, που θα κατέφθανε μετά την πρόκληση του Καποδίστρια στο νησί και με τα χρήματά τους θα αγόραζαν τη γη την οποία αυτός αγωνίστηκε οκτώ χρόνια για να απελευθερώσει.

Χαρακτηριστική του σκεπτικού με το οποίο ο Κριεζώτης αντιλαμβανόταν την εξέλιξη των δημοσίων πραγμάτων στην Εύβοια μετεπαναστατικά, καθώς και του ρόλου που επιφύλασσε για τον εαυτό του, είναι η ακόλουθη επιστολή. Ο Κριεζώτης με επιστολή του στον Κυβερνήτη στις 5 Μαρτίου του 1831 τον καλούσε να δει εκ νέου το θέμα της Εύβοιας και διαμαρτυρόταν ότι η αγορά των μουσουλμανικών κτημάτων από πλούσιους εκτός νησιού θα ήταν κάτι κακό και τον καλούσε να πράξει τα δίκαια. Ακόμα υποστήριζε ότι, αν οι γαίες αυτές πωλούνταν σε ξένους κεφαλαιούχους, αυτοί θα» *υποδούλωναν τον λαό της Εύβοιας όπως οι Λακεδαιμόνιοι τους είλωτες*. » Την επιστολή υπέγραφαν επίσης οι Ιωάννης Οικονόμου, γραμματέας της Ε' Χιλιαρχίας, και Κωνσταντίνος Ζέρβας, ανηψιός και πρωτοπαλικάρο του Κριεζώτη, και οι δύο Ευβοιώτες στην καταγωγή και από τους πιο έμπιστους ανθρώπους του οπλαρχηγού¹⁸³.

Αν και στην επιστολή προς τον Καποδίστρια ο Αρβανίτης οπλαρχηγός προέτασσε το γενικό καλό του ευβοϊκού λαού, στην ουσία, όπως προείπαμε, έβλεπε σαν απειλή για το ίδιο και τα προνόμιά του την εισχώρηση στην Εύβοια των πλουσίων αυτών ετερόχθονων κεφαλαιούχων, αφού φοβόταν ότι με τα λεφτά τους θα έθεταν σε κίνδυνο τη μονοπωλιακή εκ μέρους του μετεπαναστατική διαχείριση των πολιτικών και οικονομικών τεκταινομένων της νήσου, που αυτός είχε κερδίσει για τον εαυτό του μέσα από τις μάχες.

Ανακεφαλαιώνοντας λοιπόν, μπορούμε να πούμε ότι οι σχέσεις του Ιωάννη Καποδίστρια με τον Κριεζώτη καθ' όλη τη διάρκεια της εξουσίας του ήταν τεταμένες και οι βασικοί λόγοι ήταν οι εξής: Πρώτον, η απείθεια του Κριεζώτη, που έβλεπε ανταγωνιστικά την εκάστοτε κεντρική εξουσία, ιδιαίτερα όταν αυτή προσπαθούσε να περιορίσει τα προνόμια και την αυτονομία των κινήσεών του. Δεύτερον, οι υπέρογκες οικονομικές διεκδικήσεις του Κριεζώτη

¹⁸¹ Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., σ. 104-107.

¹⁸² Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Από Το Γένος στο Έθνος*, ό.π., σ. 283. Κάρολος Μένδελσων Βαρθόλδης, *Ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. Β, ό.π., σ. 314.

¹⁸³ Ηλίας Παπαθανασόπουλος, *Ανέκδοτα έγγραφα περί των τουρκικών κτημάτων και της προσαρτήσεως της Ευβοίας*, Α.Ε.Μ. τόμ. ΙΖ' 1970 σ. 359-363.

από το κράτος, τις οποίες δεν ικανοποιούσε ο Κυβερνήτης. Τρίτον, οι μεταρρυθμίσεις που επέφερε ο κυβερνήτης στο στράτευμα. Τέταρτον, η εύνοια που έδειξε ο Καποδίστριας υπέρ του τακτικού στρατού και των ετερόχθονων στρατιωτικών, πληρώνοντας τους καλύτερα και τακτικότερα σε σύγκριση με τους Ρουμελιώτες. Πέμπτον, η στάση αναμονής που είχε επιλέξει ο πολιτικός εκπρόσωπος του Κριεζώτη, Ιωάννης Κωλέττης, απέναντι στη νέα κεντρική εξουσία. Η στάση του Κωλέττη οδηγούσε και τον Κριεζώτη να τηρεί με την σειρά του μία επαμφοτερίζουσα στάση απέναντι στην καποδιστριακή εξουσία. Έκτος και τελευταίος λόγος ήταν το μέλλον των τουρκικών ιδιοκτησιών της Εύβοιας.

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι ο Κριεζώτης δεν ήταν στη συγκεκριμένη χρονική συγκυρία από τους στυλοβάτες της καποδιστριακής εξουσίας, όντας αντίθετός της, για τους λόγους που εκθέσαμε παραπάνω. Βέβαια δεν μπορούμε να πούμε ότι ήταν και από τους πιο σφοδρούς πολέμιους της.

VI. Η στάση που κράτησε ο Κριεζώτης στην εμφύλια σύγκρουση μεταξύ Κυβερνητικών-Συνταγματικών μέχρι και τη δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια

Τα συγκεντρωτικά και αυταρχικά μέτρα που πήρε ο Καποδίστριας την επαύριο της άφιξής του, για να ανατάξει το κράτος, τον έφεραν αντιμέτωπο με διάφορες ισχυρές ομάδες συμφερόντων που είχαν αναδειχθεί κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κατάκτησης και της ελληνικής επανάστασης και οι οποίες μπροστά στον κίνδυνο να απολέσουν τα προνόμιά τους συνασπιστήκαν σταδιακά σε μια πανίσχυρη αντιπολίτευση, με στόχο την ανατροπή του. Η αντιπολίτευση άρχισε τις πρώτες συντονισμένες ενέργειες εναντίον του Κυβερνήτη μετά την πλήρη επικράτηση του τελευταίου στην Δ' Εθνοσυνέλευση, που έλαβε χώρα στο Άργος, από τις 11 Ιουλίου έως τις 6 Αυγούστου του 1829. Αντίθετοι με τον Καποδίστρια ήταν οι ισχυροί πλοιοκτήτες της Ύδρας, της Σύρου, η οικογένεια του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη στη Μάνη, αρκετοί Πελοποννήσιοι πρόκριτοι, διανοούμενοι και πολιτικοί της εποχής με φιλελεύθερες απόψεις, όπως οι Μαυροκορδάτος, Φαρμακίδης, Τρικούπης και Αναστάσιος Πολυζωίδης. Ο τελευταίος εξέδιδε την εφημερίδα «Απόλλων», όργανο της αντιπολιτευτικής αυτής ομάδας. Στην Ύδρα, που ήταν το κύριο αντιπολιτευτικό κέντρο, συγκροτήθηκε στα τέλη Μαΐου του 1831 συνταγματική επιτροπή που ανέλαβε τη διοίκηση του νησιού, καταργώντας τη διορισμένη δημογεροντία. Κοινό αίτημα των ετερόκλητων ομάδων που απάρτιζαν την αντιπολίτευση ήταν η παραχώρηση συντάγματος με σκοπό περιορίσουν τις εξουσίες του Κυβερνήτη.

Η κόντρα μεταξύ κυβερνητικών και συνταγματικών έφτασε σε ανοιχτή σύγκρουση, όταν στις 15 και 16 Ιουλίου του 1831 ο Μιαούλης, έπειτα από εντολή της υδραϊκής δημογεροντίας, κατέλαβε τον ναύσταθμο του Πόρου και τα ευρισκόμενα εκεί πλοία. Ο Καποδίστριας χαρακτήρισε την όλη ενέργεια ως πειρατική. Με εντολή του, κυβερνητικά στρατεύματα με αρχηγούς τους Δημήτριο Καλλέργη και Νικήτα Σταματελόπουλο κατέλαβαν την απέναντι από τον Πόρο ακτή και ο ρωσικός στόλος υπό τον ναύρχο Ricord απέκλεισε το νησί της Ύδρας. Στις 30 Ιουλίου οι κυβερνητικοί αποβίβασαν ισχυρές δυνάμεις στον Πόρο, υπό τον Σουλιώτη Γεώργιο Μαλάμο, και έπειτα από σκληρές μάχες κατέλαβαν το νησί. Την 1η Αυγούστου του 1831 και ενώ οι επαναστάτες είχαν ηττηθεί ολοκληρωτικά, ο Μιαούλης ανατίναξε τα πλοία «Ελλάς» και «Καρτερία» και διέφυγε στην Ύδρα, όπου τον υποδέχθηκαν ως ήρωα¹⁸⁴.

Με το ξέσπασμα των πολεμικών συγκρούσεων μεταξύ κυβερνητικών και συνταγματικών, οι Κριεζώτης και Μαυροβουνιώτης, ακολουθώντας τις εντολές του πολιτικού εκπροσώπου τους Κωλέττη, κράτησαν μια γραμμή ίσων αποστάσεων απέναντι στα δύο αντιμαχόμενα μέρη. Από

¹⁸⁴Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας* ό.π., σ. 211, 214-218, 227-230. Χρήστος Λούκος, *Η αντιπολίτευση κατά του Κυβερνήτη Ιω. Καποδίστρια*, ό.π., σ. 31-41, 51, 54, 57, 62, 63, 137, 144, 147, 169, 250-257, 329, 331, 332. Κωστής Βάρφης, *Πόρος 1831: το κίνημα, οι πρωταγωνιστές*, Φιλιππότης, Αθήνα 1986 σ. 41-43, 70-73, 91-92. Χρήστος Ι. Βλασσόπουλος, *Ημερολόγιον Του Αγώνος 1821* ό.π., σ. 300. Κάρολος Μένδελσων Βαρθόλης, *Ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. Β', ό.π., σ. 333, 336, 339, 349.

τον Ιούλιο του 1831 οι δύο αδελφοποιητοί βρίσκονταν στη Σαλαμίνα αρνούμενοι να συμπορευτούν με τους συνταγματικούς, αφού απάντησαν αρνητικά στον απεσταλμένο των Υδραίων Δημήτριο Κριεζή, που πήγε στη Σαλαμίνα στις 13 Αυγούστου του 1831 και τους ζήτησε να προσχωρήσουν στην εξέγερση. Επίσης αγνόησαν και την εντολή του Κυβερνήτη να περάσουν στην Ύδρα και να καταπνίξουν την εκεί στάση, προβάλλοντας υπέρογκες χρηματικές απαιτήσεις. Τηρούσαν δηλαδή απέναντι και στα δύο αντιμαχόμενα μέρη τη στάση αναμονής που τους είχε υποδείξει ο Κωλέττης. Ο Κριεζώτης, μετά την κατάπνιξη του κινήματος στον Πόρο από τα κυβερνητικά στρατεύματα, ακολούθησε για λόγους τακτικής φιλοκυβερνητική πολιτική. Ο Καποδίστριας μάλιστα τον αντάμειψε ως φίλο της ευταξίας και της ευνομίας, στις 27 Αυγούστου του 1831¹⁸⁵.

Έτσι το κλείσιμο της πρώτης αυτής φάσης του εμφυλίου βρήκε τον Κριεζώτη, αν και δυσανεκτικό με τον Καποδίστρια, να κρατά μία στάση ουδετερότητας και να μην τάσσεται ούτε με τους Καποδιστριακούς ούτε με τους Συνταγματικούς, παρά τις επανειλημμένες προσπάθειες των δύο αντιμαχόμενων μερών να τον προσελκύσουν με την πλευρά τους. Η στάση αυτή του Κριεζώτη καθορίστηκε εν πολλοίς από τη στάση του πολιτικού εκπροσώπου του, Ιωάννη Κωλέττη. Ο τελευταίος τηρούσε την πάγια στάση αναμονής του, περιμένοντας να φθαρούν τα δύο αντιμαχόμενα μέρη και τότε επεμβαίνοντας με τα ρουμελιώτικα σώματα που εκπροσωπούσε, να γείρει την πλάστιγγα προς το μέρος που θα εξυπηρετούσε καλύτερα τις επιδιώξεις του και θα αύξανε τις εξουσίες του.

VII. Η δράση του Κριεζώτη μετά τη δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια

Η προσχώρηση στην αντιπολίτευση

Μετά τη δολοφονία του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια στις 27 Σεπτεμβρίου του 1831, η Γερουσία, που ήταν πλήρως ελεγχόμενη από τους Καποδιστριακούς, ανέθεσε την προσωρινή εξουσία σε τριμελή διοικητική επιτροπή με πρόεδρο τον Αυγουστίνο Καποδίστρια και μέλη τους Θεόδωρο Κολοκοτρώνη και Ιωάννη Κωλέττη. Στόχος ήταν η παραμονή στην εξουσία της παράταξης των Καποδιστριακών και μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια. Σύντομα όμως ο Κωλέττης (Νοέμβριο 1831) παραιτήθηκε από τη διοικητική επιτροπή και προσχώρησε στην αντιπολίτευση, διατηρώντας τη θέση του ως πολιτικός καθοδηγητής και συνδετικός κρίκος της πανίσχυρης πλέον ομάδας των ρουμελιώτικων σωμάτων, που στη συντριπτική τους πλειοψηφία τον ακολούθησαν στην εναλλαγή στρατοπέδου. Στις 5 Δεκεμβρίου του 1831 άρχισε τις εργασίες της η Ε' Εθνοσυνέλευση στο Άργος παρουσία μόνο των Καποδιστριακών πληρεξουσίων και στις 20 Δεκεμβρίου, με πρόταση του Κολοκοτρώνη, ψήφισε τον Αυγουστίνο Καποδίστρια πρόεδρο της κυβέρνησης. Το συγκεκριμένο ψήφισμα εξόργισε τους Ρουμελιώτες και τον Κωλέττη και την άλλη μέρα άρχισαν ένοπλες συγκρούσεις στους δρόμους του Άργους. Οι Καποδιστριακοί, έπειτα από στρατιωτικό συμβούλιο στο οποίο συμμετείχαν οι Κολοκοτρώνης, Αυγουστίνος, Καλλέργης και Ricord, επιτέθηκαν αιφνιδιαστικά στις 23 Δεκεμβρίου του 1831 στα σταθμευμένα στο Άργος ρουμελιώτικα στρατεύματα και τα ανάγκασαν να αποσυρθούν στην Κόρινθο αρχικά και από εκεί στην Περαιχώρα. Εκεί ο Κωλέττης μαζί με τα υπόλοιπα στελέχη της αντιπολίτευσης: Γ. Κουντουριώτη και Α. Ζαΐμη έστησαν δική τους Διοικητική Επιτροπή. Έτσι, στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος δημιουργήθηκαν δύο κυβερνήσεις, η μία στο Ναύπλιο και η άλλη στην Περαιχώρα¹⁸⁶.

¹⁸⁵ Νικόλαος Κασμούλης, *Ενθυμήματα στρατιωτικά*, τόμ. Γ', ό.π., σ. 416, 423. Χρήστος Λούκος, *Η αντιπολίτευση κατά του Κυβερνήτη Ιω. Καποδίστρια*, ό.π., σ. 349-353. Κωστής Βάρφης, *Πόρος 1831*, ό.π., σ. 38-44, 93-94. Κ. Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 355.

¹⁸⁶ Κάρολος Μένδελσων Βαρθόλδης, *Ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. Β, ό.π., σ. 339, 434, 443, 446-450. Χρήστος Λούκος, *Η αντιπολίτευση κατά του Κυβερνήτη Ιω. Καποδίστρια*, ό.π., σ. 375. Γενναίος Κολοκοτρώνης, *Διάφορα έγγραφα και επιστολαί εκ της συλλογής του υποστράτηγου, αφορώντα τας κατά το 1832 μετά τον θάνατον του Κυβερνήτου Ι.*

Ο Κριεζώτης αρχιστράτηγος των Συνταγματικών στρατευμάτων κατά την εκστρατεία στη Στερεά

Ο Κωλέττης ως έμπειρος και επιδέξιος πολιτικός διοργάνωσε από την Περαχώρα εκστρατεία για να θέσει υπό την επικυριαρχία του την Στερεά Ελλάδα, αφού ο συσχετισμός δυνάμεων ήταν ευνοϊκότερος για τους Συνταγματικούς στη συγκεκριμένη περιοχή. Ο Νικόλαος Κριεζώτης από τη θέση του αρχιστράτηγου¹⁸⁷ και πλαισιωμένος από τους Νότη και Κώστα Μπότσαρη, Γ. Τζόγκαν, Ανδρέα Ίσκο, Παναγιώτη και Σωτήρη Στράτο, Μαυροβουνιώτη¹⁸⁸ κ.ά. θα εκστρατεύσει στη Στερεά Ελλάδα. Από επιστολές που θα ανταλλάξει ο Κριεζώτης με τη διοικητική επιτροπή και τον Κωλέττη πληροφορούμαστε ότι στις 20 Ιανουαρίου του 1832 έφτασε στην Λειβαδιά¹⁸⁹ και στις 26 και 30 Ιανουαρίου κατέλαβε το Χρυσό και την Σκάλα Σαλώνων συλλαμβάνοντας και τον Σπηλιωτόπουλο. Ο Κριεζώτης έκλεινε την επιστολή¹⁹⁰ λέγοντας «*πως όλη η επαρχία Σαλώνων βρισκόταν πλέον υπό την δικαιοδοσία της διοικητικής επιτροπής, πλην του κάστρου, που το υπερασπιζόταν ο πολιορκούμενος Μαμούρης και ο έκτατος επίτροπος Κωνσταντίνος Μεταξάς*»¹⁹¹ και ζητούσε χρήματα και πολεμοφόδια για τους άνδρες του. Στις 10, 11 και 12 Φεβρουαρίου ο Κριεζώτης ενημέρωνε με επιστολή του τη διοικητική επιτροπή ότι κατέλαβε την πόλη και το φρούριο της Ναυπάκτου. Αντίθετα, οι εχθροί παρ' όλη την συνθηκολόγηση δεν του είχαν παραδώσει ακόμα το φρούριο των Σαλώνων. Ο Κριεζώτης τέλος ζητούσε να δοθούν διπλώματα στους Θ. Ζιάκα και Ν. Μάνδαλο, καθώς και την αποστολή επιπλέον ανδρών και μισθών¹⁹².

Από την επιστολογραφία που αντάλλαξε ο Ευβοιώτης οπλαρχηγός με τη διοικητική επιτροπή ως το συγκεκριμένο χρονικό σημείο βλέπουμε ότι κατάφερε σε σύντομο χρονικό διάστημα να καταλάβει μεγάλο τμήμα περιοχών της Ανατολικής Στερεάς που έλεγχαν οι Καποδιστριακοί, περιορίζοντάς τους στο φρούριο των Σαλώνων και κερδίζοντας τα συγχαρητήρια της διοικητικής επιτροπής στις 27 Ιανουαρίου του 1832¹⁹³ για τα μέχρι τότε κατορθώματά του. Επίσης παρατηρούμε ότι ο Κριεζώτης κατείχε δεσπόζουσα θέση μεταξύ των

Καποδίστρια συμβάσας κατά την Ελλάδα ανωμαλίας και αναρχίας. Εκδότος Χ.Ν. Φιλαδελφείως 1855, σ. ι-10. Γιάννης Βλαχογιάννης, *Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη*, τόμ. Β' ό.π., σ. 276-286. Τρύφων Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Ιωάννου Καποδιστρίου*, ό.π., σ. 464-483. Τάκης Ν. Πιπινέλης, *Πολιτική ιστορία της Ελλ. Επανάστασης*, ό.π., σ. 214-215. John A. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση του κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο, 1833-1843* τόμ. Α', ό.π., σ. 151-153.

¹⁸⁷ Γιάννης Βλαχογιάννης, *Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη*, τόμ. Β' ό.π., σ. 279-280.

¹⁸⁸ Επιστολές που στέλνει την ίδια περίοδο στη διοικητική επιτροπή ο Μαυροβουνιώτης βεβαιώνουν ότι πολεμούσε και αυτός στην περιοχή της Ανατολικής Ελλάδος με το μέρος του Κριεζώτη. Βλέπ. σχετ. Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχειακή συλλογή ΚΕΙΝΕ (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) -Ταυτότητα τεκμηρίου:- 044-0126, 0127.

¹⁸⁹ Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχειακή συλλογή ΚΕΙΝΕ (Τμήμα ΚΕΙΝΕ) -Ταυτότητα τεκμηρίου:- 044-0082, 117-0576, 0575.

¹⁹⁰ Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχειακή συλλογή ΚΕΙΝΕ (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) -Ταυτότητα τεκμηρίου:- 044-0117, 0151, 0104.

¹⁹¹ Ο Κωνσταντίνος Μεταξάς διορίστηκε από τον Ιωάννη Καποδίστρια, μετά την Ε' Εθνοσυνέλευση του Άργους, έκτακτος επίτροπος και πληρεξούσιος για την Ανατολική Ελλάδα, συμβάλλοντας καθοριστικά στην καταπολέμηση της ληστείας στην περιοχή. Μετά τη δολοφονία του Κυβερνήτη παρέμεινε με το μέρος των Καποδιστριακών και συγκρούστηκε με τα συνταγματικά στρατεύματα που προωθήθηκαν στην περιοχή υπό την αρχηγία του Νικολάου Κριεζώτη τον Ιανουάριο του 1832. Συγκεκριμένα υπερασπίστηκε σθεναρά το κάστρο των Σαλώνων, στις αλλεπάλληλες προσπάθειες που έκαναν για να το καταλάβουν τα συνταγματικά στρατεύματα καθ' όλο το τελευταίο δεκάημερο του Ιανουαρίου του 1832. Μάλιστα σε σύγκρουση στις 27 Ιανουαρίου του 1832 τραυματίστηκε σοβαρά στην κοιλιακή χώρα ο αρχιστράτηγος των συνταγματικών στρατευμάτων στην περιοχή Νικόλαος Κριεζώτης. Αν. Γούδας, *Βίοι Παράλληλοι των επί της αναγεννήσεως της Ελλάδος διαπρεψάντων ανδρών: Πολιτικοί άνδρες τόμος 7ος*, Εν Αθήναις, 1875, σ. 164. Νικόλαος Κασομούλης, *Ενθυμήματα στρατιωτικά*, τόμ. Γ', ό.π., σ. 498.

¹⁹² Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχειακή συλλογή ΚΕΙΝΕ (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) -Ταυτότητα τεκμηρίου:- 046-0264, 0266, 0263, & 045-0241, 0235.

¹⁹³ Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχειακή συλλογή ΚΕΙΝΕ (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) -Ταυτότητα τεκμηρίου:- 117-0575.

υπολοίπων Ρουμελιωτών και Σουλιωτών μεγαλοοπληρχηγών που συμμετείχαν στην εκστρατεία, αφού είχε το αξίωμα του αρχιστράτηγου και απολάμβανε την εμπιστοσύνη και την προτίμηση του Κωλέττη.

Η εισβολή των Συνταγματικών στην Πελοπόννησο και πολιορκία του Κριεζώτη στην Αράχωβα

Με την κατάσταση στη Στερεά Ελλάδα να είναι στάσιμη, οι Συνταγματικοί αποφάσισαν να χτυπήσουν τους Καποδιστριακούς στην έδρα τους στο Ναύπλιο και να τους εκμηδενίσουν. Στις 25 Μαρτίου¹⁹⁴ του 1832 τα στρατεύματα των Συνταγματικών, αποτελούμενα από Ρουμελιώτες και Σουλιώτες ενόπλους, ξεκίνησαν την προέλασή τους εναντίον του Ναυπλίου. Αφού κέρδισαν εύκολα τα ολιγάριθμα και απλήρωτα στρατεύματα του Νικηταρά και του Καλλέργη στον ισθμό, κατέλαβαν στις 7 Απριλίου του 1832 το Άργος και στις 8 Απριλίου στάθμευσαν έξω από το Ναύπλιο. Ο Αυγουστίνος Καποδίστριας, που στις 15 Μάρτιου του 1832 είχε ψηφισθεί κυβερνήτης της Ελλάδος από τους Κυβερνητικούς πληρεξουσίους και απολάμβανε την εμπιστοσύνη και την αναγνώριση των Μεγάλων Δυνάμεων, αναγκάστηκε να παραιτηθεί. Η Γερουσία, έπειτα από αλληπάλληλες αλλαγές λόγω των αντιδράσεων των Ρουμελιωτών που ήθελαν την απόλυτη πλειοψηφία στο νέο όργανο, ανέθεσε στις 25 Απριλίου του 1832 την κυβέρνηση του κράτους σε επταμελή επιτροπή υπό τους Συνταγματικούς Γ. Κουντουριώτη, Ι. Κωλέττη, Α. Ζαΐμη, Δ. Υψηλάντη, Κ. Μπότσαρη και τους Καποδιστριακούς Μεταξά και Δ. Πλαπούτα¹⁹⁵.

Τον καιρό που οι συνταγματικοί έφτασαν νικητές στα περίχωρα του Ναυπλίου, η κατάσταση στο μέτωπο των πολεμικών εξελίξεων της Ανατολικής Ελλάδας ήταν στάσιμη. Ο Κριεζώτης, αφού απέτυχε έπειτα από επανειλημμένες προσπάθειες να καταλάβει το φρούριο των Σαλώνων, προσπάθησε ανεπιτυχώς να απαγάγει την οικογένεια του Κωνσταντίνου Μεταξά που βρισκόταν στο Γαλαξίδι, ώστε να αναγκάσει τον Μεταξά να του παραδώσει τα Σάλωνα. Τελικά ο Μεταξάς παρέδωσε με συνθήκη τα Σάλωνα στον Κριεζώτη και αποχώρησε στη Ναύπακτο. Ο Κριεζώτης όμως καταπάτησε τη συνθήκη και έστησε ενέδρα στους αποχωρούντες στρατιώτες του Μεταξά.¹⁹⁶ Η ενέργεια αυτή του Κριεζώτη οδήγησε τους Καποδιστριακούς να «σπάσουν» και αυτή από την μεριά τους τη συνθήκη. Τα καποδιστριακά στρατεύματα των Μαμούρη και Μπαλάτσου του επιτέθηκαν και τον ανάγκασαν να υποχωρήσει και να οχυρωθεί στην Αράχωβα. Ο Ευβοιώτης οπλαρχηγός πολιορκούνταν στην Αράχωβα από τους ντόπιους που αντιδρούσαν στην παρουσία του, η οποία επέφερε πολλές καταπίεσεις για αυτούς (τα στρατεύματα του Κριεζώτη λίγο καιρό πριν και κατά την πορεία τους στα Σάλωνα είχαν λεηλατήσει τα χωριά της Βοιωτίας). Μπροστά και στις επικείμενες ισχυρές ενισχύσεις που κατέφθαναν υπό τον Μαμούρη, ο Κριεζώτης άφησε τη θέση του στη Στερεά Ελλάδα και πέρασε μαζί με τη γυναίκα του στο Ναύπλιο, το οποίο βρισκόταν πλέον υπό την εξουσία των Συνταγματικών. Στη διαδρομή ο Κριεζώτης φορολόγησε αδιακρίτως τους κατοίκους των περιοχών που περνούσε για να διατηρήσει το στράτευμά του. Φτάνοντας στο Ναύπλιο οικειοποιήθηκε την κατοικία του

¹⁹⁴ Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας* ό.π., σ. 230-232.

¹⁹⁵ Κάρολος Μένδελσων Βαρθόλδης, *Ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. Β, ό.π., σ. 500, 515, 518-520, 528, 533. Γενναίος Κολοκοτρώνης, *Διάφορα έγγραφα και επιστολαί εκ της συλλογής του υποστράτηγου*, ό.π., σ. 11-14. Γιάννης Βλαχογιάννης, *Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη*, τόμ. Β ό.π., σ. 249, 250, 275-281. Τρύφων Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Ιωάννου Καποδιστρίου*, ό.π., σ. 494-496. John A. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση του κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο, 1833-1843* τόμ. Α', ό.π., σ. 154-156. Νικόλαος Δραγούμης, *Ιστορικά αναμνήσεις, εκ του τυπογραφείου Λαζ. Βηλάρα*, εν Αθήναις 1874, τόμ. Α' σ. 167-171.

¹⁹⁶ Η προσπάθεια του Κριεζώτη να απαγάγει την οικογένεια του Μεταξά και η καταπάτηση της συνθήκης ανακωχής που είχε υπογράψει με τους Καποδιστριακούς εκπροσώπους στην περιοχή δεικνύει ότι επρόκειτο για έναν σκληροτράχηλο προνεωτερικό πολεμιστή που στην προσπάθειά του να κατακτήσει τη νίκη δεν δίσταζε να μεταχειριστεί κάθε μέσο.

διευθυντηρίου του τακτικού, παραπονούμενος στους συντρόφους του επειδή τον εγκατέλειψαν σε δύσκολη κατάσταση στη Στερεά και αυτοί κατέλαβαν θέσεις στο Ναύπλιο ως νικητές¹⁹⁷.

Διακρίνουμε στο σημείο αυτό ότι ο Κριεζώτης ακολούθησε τον πολιτικό του εκπρόσωπο, Ιωάννη Κωλέττη, όταν ο τελευταίος, εγκαταλείποντας τη στάση αναμονής που κρατούσε το προηγούμενο χρονικό διάστημα, πέρασε με το μέρος των Συνταγματικών, αναδεικνυόμενος μάλιστα ως ηγετική μορφή της αντιπολίτευσης εναντίον των Καποδιστριακών. Ο Κριεζώτης, απολαμβάνοντας την εμπιστοσύνη του Κωλέττη, τέθηκε αρχηγός της εκστρατείας των συνταγματικών στρατευμάτων με σκοπό την κατάληψη της Ανατολικής Στερεάς. Δεν συμμετείχε όμως στην εισβολή των συνταγματικών δυνάμεων στην Πελοπόννησο, αφού το ίδιο χρονικό διάστημα πολεμούσε στην περιοχή της Αράχωβας. Στη συνέχεια, πληροφορούμενος ότι οι Συνταγματικοί εισήλθαν θριαμβευτικά ως νικητές στο Ναύπλιο, εγκατέλειψε τη θέση του και πέρασε στην Πελοπόννησο. Η ταχεία άφιξή του στο Ναύπλιο φανερώνει τη θέλησή του να μη μείνει έξω από τις διεργασίες που λάμβαναν χώρα εκεί, σχετικά με την επομένη μέρα του κράτους. Όντας μάλιστα με το μέρος των νικητών, ήθελε να διεκδικήσει το χρηματικό μερίδιο και τα αξιώματα που του αναλογούσαν.

VIII. Ένα περιστατικό αναρχίας

Στην Πελοπόννησο ο Κολοκοτρώνης και η φατρία του, που αποτελούσαν τον κύριο πυλώνα στήριξης της καποδιστριακής παράταξης, παρά την αποχώρηση του Αυγουστίνου και την ήττα των Κυβερνητικών, συνέχισε τις συγκρούσεις με τα συνταγματικά στρατεύματα που λεηλατούσαν τις επαρχίες της Πελοποννήσου. Έτσι, τον Ιούλιο του 1832 ο Καλλέργης έπειτα από συνεννόηση με τον Κολοκοτρώνη έπιασε τους Μύλους κοντά στο Ναύπλιο. Η κυβέρνηση έστειλε εναντίον του τον Κριεζώτη, υποσχόμενη να του πληρώσει τους καθυστερούμενους μισθούς. Ο Καπετάν Νικόλας για μία ακόμη φορά πείστηκε από τις υποσχέσεις του Κωλέττη και υπερασπίστηκε την έδρα της κυβέρνησης, απομακρύνοντας τον Καλλέργη στα ενδότερα της Πελοποννήσου. Όμως, η αδυναμία της κυβέρνησης να τηρήσει την υπόσχεσή της και να του πληρώσει τους καθυστερούμενους μισθούς τον δυσαρέστησε. Έτσι παρέμενε με το στράτευμά του στα χωριά τριγύρω από το Άργος, αρχίζοντας να δείχνει ανυπακοή στις κυβερνητικές διαταγές¹⁹⁸.

Η απείθεια και η δυσαρέσκεια του Κριεζώτη, όπως και των υπολοίπων Ρουμελιωτών και Σουλιωτών οπλαρχηγών, έναντι της κυβερνήσεως στο Ναύπλιο εντεινόταν μέρα με την μέρα όλο και περισσότερο. Οι οπλαρχηγοί συγκέντρωναν την οργή τους στο πρόσωπο του Ιωάννη Κωλέττη, που αδυνατούσε να διασφαλίσει τα απαραίτητα χρήματα για τη συντήρηση των στρατευμάτων τους.

Στο τεταμένο αυτό πλαίσιο σημειώθηκε το ακόλουθο περιστατικό, στο οποίο συμμετείχε και ο Κριεζώτης. Άνδρες που ανήκαν στο σώμα του Κριεζώτη και του Δ. Ζέρβα, με αρχηγούς τους Θ. Καζάνη¹⁹⁹, Γ. Κοντούλη²⁰⁰ και Λ. Κάντζο, είχαν συστήσει ληστρική ομάδα λεηλατώντας

¹⁹⁷ Νικόλαος Κασομούλης, *Ενθυμήματα στρατιωτικά*, τόμ. Γ', ό.π., σ. 549-550, 561-562. Κάρολος Μένδελσων Βαρθόλδης, *Ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. Β, ό.π., σ. 543. Κωνσταντίνος Μεταξάς, *Ιστορικά απομνημονεύματα εκ της ελληνικής επαναστάσεως*, Απομνημονεύματα αγωνιστών του 1821, Επιμελητής της εκδόσεως: Εμμανουήλ Πρωτοψάλτης Τομος 6ος, Βιβλιοθήκη Γ. Τσουκαλάς, Αθήνα 1956, σ. 192-201.

¹⁹⁸ Γενναίος Κολοκοτρώνης, *Διάφορα έγγραφα και επιστολαί εκ της συλλογής του υποστράτηγου*, ό.π., σ. 147-148. Γεώργιος Ασπρέας, *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος*, 1821-1960 Εκδότης: Χρήσιμα βιβλία, Αθήνα: 1965 τόμ. Α' σ. 118. Κάρολος Μένδελσων Βαρθόλδης, *Ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. Β', ό.π., σ. 555. Τάκης Ν. Πιπινέλης, *Πολιτική ιστορία της Ελλ. Επαναστάσεως*, ό.π., σ. 216-217.

¹⁹⁹ Ο Θεόδωρος Καζάνης γεννήθηκε στα Στύρα και συμμετείχε σε αρκετές μάχες υπό την αρχηγία του Κριεζώτη, όντας αξιωματικός του. Το 1824 έλαβε τον βαθμό του χιλιάρχου και έφτασε ως αυτόν του ταγματάρχη. Μετά το πέρας του αγώνα εγκαταστάθηκε στα Στύρα όπου και πέθανε το 1840. Βλέπ. σχετ. Κ. Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 339.

²⁰⁰ Ο Γιάννης (Ιωάννης) Κοντούλης ήταν αξιωματικός του οπλαρχηγού Διαμαντή Ζέρβα και πρωτοστάτησε μαζί με άνδρες του Ν. Κριεζώτη στην διάλυση της συνελεύσεως και στην απαγωγή πληρεξουσίων με σκοπό τα λύτρα. Βλέπ.

την περιοχή και απήγαγαν τον πρόεδρο της συνελεύσεως Π. Νοταρά, καθώς και αρκετούς πληρεξουσίου και τους μετέφεραν στο στρατόπεδό τους στην Άρεια κοντά στο Ναύπλιο. Εκεί, αφού τους κράτησαν για αρκετές μέρες ως ομήρους, τους απελευθέρωσαν αφού πήραν τα λύτρα που ζητούσαν²⁰¹. Σύμφωνα με τον Μακρυγιάννη²⁰², οι άνδρες αυτοί δρούσαν υπό τις άμεσες εντολές του Κριεζώτη και του Διαμαντή Ζέρβα, οι οποίοι ως φρούραρχοι της συνελεύσεως ήταν υπεύθυνοι για την ασφάλεια των μελών της. Αντίθετα, ο Βαρθόλδης υποστηρίζει ότι οι άνδρες αυτοί, που είχαν λιποτακτήσει από το στράτευμα του Κριεζώτη και δρούσαν ανεξάρτητα, απήγαγαν τους πληρεξουσίου το καλοκαίρι του 1832 ζητώντας λύτρα²⁰³.

Αποψη μας είναι ότι η δράση της συγκριμένης ληστρικής ομάδας ήταν παρόμοια με τη δράση αντίστοιχων ληστρικών ομάδων υπό την εποπτεία του Κριεζώτη, που αναλύσαμε παραπάνω. Ο Κριεζώτης, βλέποντας ότι η κυβέρνηση αδυνατούσε να εξασφαλίσει τους μισθούς αυτού και των ανδρών του, χρησιμοποίησε κατά την πάγια τακτική του παραπληρωματικές δραστηριότητες για να πληρώσει τους άνδρες του. Άφησε ή και ενθάρρυνε δηλαδή μια ομάδα ανδρών του να δρα φαινομενικά ανεξάρτητα από αυτόν, ώστε να μη μπορεί να κατηγορηθεί από την κεντρική εξουσία ότι προέβαινε σε ληστρικές και λοιπές παράνομες ενέργειες. Βέβαια ο οπλαρχηγός παρείχε την πλήρη κάλυψή του στις ομάδες αυτές, με τις οποίες μοιραζόταν τα παράνομα έσοδα από τη δράση τους. Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο Κριεζώτης ήταν φρούραρχος της συνελεύσεως, όταν οι άνδρες που είχαν «λιποτακτήσει» από τα στράτευμά του συνέλαβαν τους πληρεξουσίου και τον πρόεδρο της συνέλευσης, ενώ αρνήθηκε πεισματικά τις εκκλήσεις άλλων οπλαρχηγών και της κυβέρνησης του Ναυπλίου για να τους καταδιώξει.

ΙΧ. Ο Κριεζώτης προσχωρεί στην ομάδα των στρατιωτικών υπό την αρχηγία του Κολοκοτρώνη

Η αδυναμία της κυβέρνησης να ικανοποιήσει τα αιτήματα των ατάκτων

Το περιστατικό που παρουσιάσαμε παραπάνω είναι ενδεικτικό της αναρχίας που επικρατούσε ανάμεσα στα Ρουμελιώτικα και Σουλιώτικα στρατεύματα των Συνταγματικών, που βρίσκονταν στην περιοχή της Αργολίδας. Οι οπλαρχηγοί, όντας νικητές του εμφυλίου πολέμου, ζητούσαν από την κυβερνητική τριανδρία (Κωλέττης, Ζαΐμης Μεταξάς) του Ναυπλίου, και κυρίως τον Κωλέττη που ήταν πολιτικός τους εκπρόσωπος, να ικανοποιήσει τις χρηματικές υποσχέσεις που τους είχε δώσει για να εισέλθουν στην Πελοπόννησο.

Αφού η κυβέρνηση αδυνατούσε να ικανοποιήσει τις συνεχώς διογκούμενες χρηματικές απαιτήσεις τους, τα άτακτα αυτά σώματα αποφάσισαν να διεκδικήσουν δυναμικά το έπαθλο της νίκης τους. Εγκαταστάθηκαν σε διάφορες επαρχίες της Πελοποννήσου και άρχισαν να προβαίνουν σε αναγκαστική φορολόγηση των κατοίκων, να λεηλατούν περιουσίες και να συμπεριφέρονται δεσποτικά ως ηγεμονίσκοι, αδιαφορώντας πλήρως για τις κυβερνητικές διαταγές. Η πολιτική ηγεσία του Ναυπλίου ένιωθε όλο και περισσότερο ανασφαλής απέναντι στις θελήσεις των άτακτων οπλαρχηγών. Έχοντας τη στήριξη των τριών Μεγάλων Δυνάμεων, κάλεσε για ασφάλειά της στο Ναύπλιο γαλλική δύναμη που βρισκόταν στα μεσσηνιακά φρούρια. Έτσι στις 19-5-1832 δύναμη 1.200 Γάλλων στρατιωτών υπό τον Γάλλο στρατηγό Κορβέ εισήλθε στο Ναύπλιο²⁰⁴.

σχετ. Νικόλαος Κ. Κασομούλης, *Ημερολόγιον: εξ αγνώστου και το πρώτον νυν εκδιδόμενον χειρογράφον*, επιμέλεια, εισαγωγή, σχόλια Εμμ. Γ. Πρωτοψάλτη, Βαγιονάκης Αθήναι 1968 σ. 45.

²⁰¹ Γενναίος Κολοκοτρώνης, *Διάφορα έγγραφα και επιστολαί εκ της συλλογής του υποστράτηγου*, ό.π., σ. 30. Γεώργιος Ασπρέας, *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος*, τόμ. Α', ό.π., σ. 118.

²⁰² Γιάννης Βλαχογιάννης, *Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη*, τόμ. Β' ό.π., σ. 288.

²⁰³ Κάρολος Μένδελσων Βαρθόλδης, *Ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. Β', ό.π., σ. 572.

²⁰⁴ Γενναίος Κολοκοτρώνης, *Διάφορα έγγραφα και επιστολαί εκ της συλλογής του υποστράτηγου*, ό.π., σ. 15-20, 32-34, 41. Γιάννης Βλαχογιάννης, *Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη*, τόμ. Β ό.π., σ. 282-285. Κάρολος Μένδελσων Βαρθόλδης, *Ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. Β, ό.π., σ. 536, 542, 543, 547.

Ο Κριεζώτης προσχωρεί στη στρατιωτική επιτροπή

Ο Κολοκοτρώνης, βλέποντας τη δυσарέσκεια των ρουμελιώτικων-σουλιώτικων σωμάτων απέναντι στην κυβέρνηση και κυρίως προς τον Κωλέττη, ο οποίος ήταν πολιτικός τους εκπρόσωπος και αδυνατούσε να τηρήσει τις υποσχέσεις που τους είχε δώσει, αποφάσισε να εκμεταλλευτεί τη συγκυρία και να τραβήξει τα άτακτα αυτά στρατεύματα με το μέρος του. Έτσι δεν δίστασε να αποδεχτεί ως νόμιμες και λογικές τις υπερβολικές οικονομικές διεκδικήσεις των άτακτων αυτών σωμάτων, κατηγορώντας την κυβέρνηση του Ναυπλίου και προσωπικά τον Κωλέττη ότι δεν μπορούσε να τους παράσχει αυτά που τους υποσχέθηκε. Επρόκειτο για μια κίνηση τακτικής από τον Γέρο του Μωριά, που κατάφερε με τον τρόπο αυτό, ένεκα και της δύσκολης οικονομικής συγκυρίας, να τραβήξει με το μέρος του τη συντριπτική πλειοψηφία των ρουμελιώτικων και σουλιώτικων στρατευμάτων, που μέχρι τότε εκπροσωπούνταν από τον Κωλέττη.

Οι διεργασίες μεταξύ των άτακτων στρατευμάτων και του Κολοκοτρώνη²⁰⁵ από τα τέλη Μαΐου του 1832 μέχρι και τον Αύγουστο του 1832 κατέληξαν σε συμφωνία. Με διακήρυξή τους στις 29 Σεπτεμβρίου 1832 τα άτακτα σώματα των Ρουμελιωτών και των Σουλιωτών, μαζί με τη φατρία Κολοκοτρώνη (που πριν λίγες εβδομάδες συγκρούονταν μεταξύ τους) προχώρησαν στη διακήρυξη της σύστασης στρατιωτικής επιτροπής, με προεξάρχοντα τον Θ. Κολοκοτρώνη²⁰⁶.

Συγκεκριμένα οι Θ. Κολοκοτρώνης, Ν. Μπότζαρης, Ν. Κριεζώτης, Χατζηχρήστος, Κ. Τζαβέλας, Ι. Στράτος και Δ. Τσόκρης συνέστησαν στρατιωτική επιτροπή με γραμματέα τον Ιωάννη Φιλήμονα. Στην προκήρυξη δήλωναν: α) την άρνησή τους να δεχθούν τον Ι. Κωλέττη, β) την πεποίθησή τους ότι η Δ' κατά συνέχεια Εθνική Συνέλευση αποσκοπεί στην επικύρωση της βίας και της αδικίας και γ) την απαίτησή τους η Γερουσία να διατηρήσει την εξουσία με την οποία το έθνος την περιέβαλε. Αποφάσισαν να διαιρεθεί ο στρατός σε τρία σώματα που θα τα διοικούσαν τα μέλη της στρατιωτικής επιτροπής. Το Α' τμήμα της στρατιωτικής επιτροπής, υπό τους Θ. Κολοκοτρώνη και Χατζηχρήστο, θα είχε έδρα στην Τρίπολη και θα έλεγχε τις περιοχές της Καρύταινας, Τρίπολης, Μιστρά, Μονεμβασίας, Μεσσηνίας, Αρκαδίας, Λεονταρίου και Φαναρίου. Το Β' τμήμα, υπό τους Νότη Μπότσαρη και Κίτσο Τζαβέλα, θα είχε έδρα στην Γαστούνη και θα έλεγχε τις περιοχές: Πάτρας, Καλαβρύτων, Γαστούνης, Βοστίτσας και Πύργου. Το Γ' τμήμα, υπό τους Ν. Κριεζώτη, Δ. Τσόκρη και Ι. Στράτο, θα έδρευε στο Άργος και θα είχε τον έλεγχο των επαρχιών: Ναυπλίου, Άργους, Κορίνθου, κάτω Ναχαγιάς, Αγίου Πέτρου και Πραστού.

Μετά τη διανομή των περιοχών, οι Ρουμελιώτες και οι Σουλιώτες άτακτοι εγκαταστάθηκαν στις ορισμένες επαρχίες και προέβησαν με τις «ευλογίες» του Κολοκοτρώνη σε παντός είδους καταχρήσεις και λεηλασίες, πλατιστικολογώντας περιουσίες και εισπράττοντας καταχρηστικά δασμούς.²⁰⁷ Δηλαδή σκοπός των στρατιωτικών ήταν να εκμηδενίσουν πλήρως την ισχύ της πολιτικής τριανδρίας του Ναυπλίου και να ελέγξουν την Πελοπόννησο, ως ανεξάρτητοι

²⁰⁵ Πρόκριτοι και κάτοικοι των χωριών της Πελοποννήσου έστελναν παρακλητικές επιστολές από τον Ιούνιο του 1832 μέχρι και τον Οκτώβριο του 1832 στον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, ζητώντας του να τους απαλλάξει από τις καταχρήσεις που έκαναν τα ρουμελιώτικα στίφη στα χωριά τους. Ο Κολοκοτρώνης όμως δεν ενδιαφέρθηκε για τις εκκλήσεις τους αφού είχε ήδη αρχίσει τις διαβουλεύσεις για να προσεταιριστεί τους Ρουμελιώτες και Σουλιώτες οπλαρχηγούς. Μάλιστα με διακήρυξή του προς τους κατοίκους της Πελοποννήσου στις 10 Ιουνίου του 1832 έλεγε ότι για όλες αυτές τις καταχρήσεις ευθυνόταν η κυβέρνηση του Ναυπλίου, που ήταν «ανίκανη να θρέψει τον απλήρωτο αθώο στρατιώτη και τον οδηγούσε σε τέτοιες καταχρήσεις.» Βλέπ. σχετ. Γενναίος Κολοκοτρώνης, *Διάφορα έγγραφα και επιστολαί εκ της συλλογής του υποστρατήγου*, ό.π., σ. 89-96, 124-127, 214-216.

²⁰⁶ Γενναίος Κολοκοτρώνης, *Διάφορα έγγραφα και επιστολαί εκ της συλλογής του υποστρατήγου*, ό.π., σ. 43-44, 112-113, 121, 149-153. Κάρολος Μένδελσων Βαρθόλδης, *Ιστορία της Ελλάδας*, τόμ. Β, ό.π., σ. 540, 552, 578. Γιάννης Βλαχογιάννης, *Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη*, τόμ. Β ό.π., σ. 289-290. Νικόλαος Κασομούλης, *Ενθυμήματα στρατιωτικά*, τόμ. Γ', ό.π., σ. 561, 588. John A. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση του κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο, 1833-1843* τόμ. Α', ό.π., σ. 160-161.

²⁰⁷ Γενναίος Κολοκοτρώνης, *Διάφορα έγγραφα και επιστολαί εκ της συλλογής του υποστρατήγου*, ό.π., σ. 31, 32, 41-43, 102, 103, 145, 146, 162-164, 171-173, 222, 238.

τοπάρχες μέχρι και τον ερχομό του Όθωνα. Μάταια η κυβερνητική τριανδρία από το Ναύπλιο με διακήρυξή της την 1η Οκτωβρίου του 1832 καλούσε τους στρατιωτικούς να δείξουν ευπείθεια, αφήνοντας τα στρατιωτικά κινήματα και επιστρέφοντας στη νομιμότητα²⁰⁸.

Μπροστά στο νέο δίπολο πολιτικών-στρατιωτικών που δημιουργήθηκε, ο Κριεζώτης όντας από το 1824 αταλάντευτα στο πελατειακό σύστημα του Κωλέττη, κλήθηκε να πάρει μια δύσκολη απόφαση. Τελικά αποφάσισε να εγκαταλείψει τον επί σειρά ετών πολιτικό του εκπρόσωπο και να περάσει στη στρατιωτική επιτροπή. Η επιλογή του αυτή υπαγορεύθηκε από την ιδιότητά του ως στρατιωτικού, αφού το νέο αυτό διχαστικό δίπολο εδραζόταν στη διαμάχη στρατιωτικών-πολιτικών για την πρωτοκαθεδρία στα δημόσια πράγματα του κράτους. Επίσης πέρασε στην ομάδα υπό τον Κολοκοτρώνη, θεωρώντας πως έτσι θα εξυπηρετούσε καλύτερα τα προσωπικά του συμφέροντα καλύπτοντας τη φιλοχρηματία του ίδιου και των ανδρών του μέσα από το πλιάτσικο των επαρχιών που βρίσκονταν και επίσημα πλέον υπό την απόλυτη διοίκησή του. Τέλος, ο Ευβοιώτης οπλαρχηγός αποκτούσε πλέον πλήρη ανεξαρτησία κινήσεων, διοικώντας ως ηγεμόνας ολόκληρη σχεδόν τη βορειανατολική Πελοπόννησο, χωρίς να υπόκειται στον έλεγχο καμίας ανώτερης αρχής.

Ο Κριεζώτης διοικεί απολυταρχικά την περιοχή ελέγχου του

Στις 16 Οκτωβρίου του 1832 ο Κριεζώτης είχε ήδη μετακινηθεί στην περιοχή της εποπτείας του, καθώς ήταν με το στράτευμά του στο χωριό Άγιος Βασίλειος Κορινθίας, όπου καταδυνάστευε τους ντόπιους²⁰⁹. Την εξουσία του Κριεζώτη στην περιοχή ελέγχου του περιγράφει ως δεσποτική ο Κόκκινος²¹⁰ λέγοντας: «*Ο Κριεζώτης είχε δημιουργήσει στο βόρειο τμήμα της Πελοποννήσου στρατιωτικήν βιαιοκρατίαν*». Επίσης και οι Ευαγγελίδης και Βαρθόλδης περιγράφουν την εξουσία του Κριεζώτη στην περιοχή ελέγχου του ως εξής: «*Ο Κριεζώτης εν τη βορείω Πελοποννήσω ου μόνον εισέπρατε φόρους, αλλά και edίκαζε και καταdίκαζε και προυβίβαζε αξιωματικούς εν τω στρατώ και ίδρυνε αρχάς και ετιμώρει και ήρχε, τρόπον τινά, ως ηγεμονίσκος ανεξάρτητος*²¹¹». Μάλιστα η διοικητική επιτροπή της Ελλάδος με διαταγή της στις 6 Οκτωβρίου του 1832 «έκανε εκπτώτους του βαθμού τους Κωνσταντίνο Ζέρβα, Αναστάσιο Καραμάνο και Ιωάννη Οικονόμου που με εκατό οπλοφόρους βασάνιζαν ακόμα και με τύφλωση τους κατοίκους της Περαχώρας για να τους αποσπάσουν χρήματα». Επιπλέον η κυβέρνηση «dήμεινε την ακίνητη και κινητή περιουσία τους και ζητούσε από το αρμόδιο στρατιωτικό συμβούλιο να τους τιμωρήσει περαιτέρω²¹²». Οι άνδρες αυτοί είχαν αρχηγικό ρόλο στο στράτευμα του Κριεζώτη και ήταν από τους πλέον έμπιστους του. Ο Κωνσταντίνος Ζέρβας ήταν πρωτοπαλίκαρο του αρχηγού και είχε παντρευτεί την ανιψιά του Μάρω. Ο Ιωάννης Οικονόμου ήταν γραμματέας στη χλειαρχία Κριεζώτη, καθώς και όταν ο τελευταίος τέθηκε αρχηγός τριών ταγμάτων στην περιοχή της Αταλάντης.

²⁰⁸ Γενναίος Κολοκοτρώνης, *Διάφορα έγγραφα και επιστολαί εκ της συλλογής του υποστρατήγου*, ό.π., σ. 48.

²⁰⁹ Γενναίος Κολοκοτρώνης, *Διάφορα έγγραφα και επιστολαί εκ της συλλογής του υποστρατήγου*, ό.π., σ. 125.

²¹⁰ Διονύσιος Α. Κόκκινος, *Η Ελληνική επανάσταση*, Εκδόσεις Μέλισσα, Αθήναι 1956-1960, τόμ. 12^{ος} Αθήναι 1956-1960 σ. 572-574.

²¹¹ Τρύφων Ε. Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Όθωνος Βασιλέως της Ελλάδος (1832-1862)*: Κατά τας νεωτάτας πηγάς ξένων τε και ημετέρων ιστορικών, Εκδότης: Αριστείδης Γ. Γαλανός, Εν Αθήναις 1894. σ. 25. Βαρθόλδης ό.π., τόμ. Β' σ. 594-596.

²¹² Γενναίος Κολοκοτρώνης, *Διάφορα έγγραφα και επιστολαί εκ της συλλογής του υποστρατήγου*, ό.π., σ. 85, 86, 97. Γιάννης Βλαχογιάννης, *Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη*, τόμ. Β' ό.π., σ. 45.

Η σύγκρουση του Κριεζώτη με τα γαλλικά στρατεύματα

Μπροστά στον επικείμενο ερχομό του Όθωνα, οι δύο αντίπαλες παρατάξεις επεδίωκαν να έχουν την πρωτοκαθεδρία κινήσεων, εκμηδενίζοντας παράλληλα τη δύναμη των αντιπάλων τους, ώστε να έχουν κυρίαρχο ρόλο στην εξέλιξη των δημοσίων πραγμάτων, καταλαμβάνοντας αξιώματα και κερδίζοντας προνόμια. Πάνω σε αυτή την λογική, στρατεύματα της στρατιωτικής επιτροπής άρχισαν να συγκεντρώνονται στο Άργος. Οι Κριεζώτης και Τσόκρης ήταν σταθμευμένοι εκεί, περιμένοντας τα στρατεύματα των Κολοκοτρώνη και Νικηταρά, ώστε να προελάσουν ως το Ναύπλιο σε μια επίδειξη δύναμης και να υποδεχθούν τον βασιλιά. Στο Άργος στάθμευαν όμως και γαλλικοί λόχοι, υπό τον διοικητή Νωδ που εγγυώνταν την ασφάλεια της κυβέρνησης του Ναυπλίου. Οι άτακτοι έπνεαν μένεα εναντίον του γαλλικού στρατεύματος, που ουσιαστικά τους έφραζε τον δρόμο για την προέλαση στο Ναύπλιο και επιπλέον δρούσε κατασταλτικά στις ληστρικές τους ενέργειες.

Στις 13 Ιανουαρίου στρατεύματα των Κριεζώτη και Τσόκρη επιτεθήκαν απρόκλητα στα γαλλικά στρατεύματα που έδρευαν στα περίχωρα του Άργους και του Ναυπλίου. Στις 16 Ιανουαρίου σημειώθηκε γενικευμένη σύρραξη, κατά την οποία συνετρίβησαν τα στρατεύματα των Συνταγματικών. Ο Τσόκρης κατάφερε να διαφύγει, ο Κριεζώτης όμως συνελήφθη, αλλά του χαρίστηκε η ζωή χάρις στην παρέμβαση του Γάλλου διοικητή Νωδ²¹³.

Το τέλος της καποδιστριακής εποχής θα βρει τον Κριεζώτη να μην έχει πραγματοποιήσει τον αρχικό του στόχο από την στιγμή που εισήλθε στην επανάσταση. Ο στόχος αυτός ήταν ο στρατιωτικός και κατ' επέκταση ολοκληρωτικός έλεγχος της επαρχίας Καρυστίας από τον ίδιο. Βασικό εμπόδιο ήταν η παράταση της κατοχής του νησιού από τις τουρκικές δυνάμεις του Ομέρ πασά, αν και το νησί της Εύβοιας είχε αποδοθεί, με το 3ο Πρωτόκολλο του Λονδίνου στις 22 Μαρτίου του 1829, στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος.

Παρ' όλα αυτά όμως, ο Αρβανίτης οπλαρχηγός θα βρεθεί παραμονές της έλευσης της νέας οθωνικής εξουσίας σε θέση ισχύος, αφού διοικούσε ως τοπάρχης μαζί με τους Δ. Τζόκρη και Ι. Στράτο το 1/3 της Πελοποννήσου (ολόκληρο το βορειοανατολικό τμήμα), απολαμβάνοντας ουσιαστικά πλήρη ανεξαρτησία, αφού δεν υπόκειτο σε καμία ανώτερη πολιτική ή στρατιωτική εξουσία.

Τα πράγματα εξελίχθηκαν πολύ ευνοϊκά για τον Αρβανίτη βοσκό. Έντεκα χρόνια μετά την ένταξή του στην επανάσταση θα καταφέρει, χάρις στην επιδεξιότητα, τις ικανότητές του και εκμεταλλευόμενος την εκάστοτε συγκύρια, να εξέρχεται αλώβητος έπειτα από κάθε εμφύλια σύγκρουση και συμπαράτασσομένος σε όλες τις περιπτώσεις με το μέρος της νικήτριας παράταξης να αυξάνει με γεωμετρική πρόοδο τα προνόμια και τις εξουσίες του. Πλέον, μαζί με τους υπολοίπους έξι ισχυρότερους οπλαρχηγούς της περιόδου, είχαν καταφέρει να χωρίσουν την Πελοπόννησο σε τρία τμήματα, θέτοντας στο περιθώριο τις πολιτικές δυνάμεις και κάθε άλλη ανταγωνιστική προς την δική τους εξουσία, κυβερνώντας τις περιοχές ελέγχου τους ως ανεξάρτητοι τοπάρχες.

Δηλαδή ο Κριεζώτης είχε καταφέρει να ξεπεράσει τον αρχικό του στόχο που ήταν ο πλήρης έλεγχος των δημοσίων πραγμάτων της επαρχίας Καρυστίας. Πλέον έλεγχε με τον δεσποτικό τρόπο που είχε στο μυαλό του το 1/3 της Πελοποννήσου, δηλαδή μια σημαντική γεωγραφικά και πληθυσμιακά έκταση. Παράλληλα, είχε ξεφύγει από την τοπική εμβέλεια της

²¹³ Τρύφων Ε. Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Όθωνος Βασιλέως της Ελλάδος (1832-1862)*, ό.π., σ. 26-28. Γιάννης Βλαχογιάννης, *Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη*, τόμ. Β ό.π., σ. 49. Κάρολος Μένδελσων Βαρθόλης, *Ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. Β', ό.π., σ. 594-599. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Β'* ό.π., σ. 963. Τρύφων Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Ιωάννου Καποδιστρίου*, ό.π., σ. 513-515.

Εύβοιας και απολάμβανε την αναγνώριση σε μεγαλύτερη εμβέλεια, μέσω της σύμπραξής του με τον Κολοκοτρώνη και την στρατιωτική επιτροπή.

Με την άφιξή της, η νέα ισχυρή οθωνική εξουσία θα ανατρέψει τον προγενέστερο υπέρ των στρατιωτικών συσχετισμό δυνάμεων. Η νέα κεντρική εξουσία θα είναι εξίσου συγκεντρωτική με αυτή του Καποδίστρια, αλλά περισσότερο ισχυρή στρατιωτικά, οικονομικά και θεσμικά. Δηλαδή ισχυρότερη σε όλους τους τομείς και περισσότερο νομιμοποιημένη. Η εξουσία που είχε εδραιώσει ο Κριεζώτης και οι λοιποί οπλαρχηγοί ήταν ανταγωνιστική και αποδιαιθροτική για την εγκαθίδρυση μιας νέας κεντρικής εξουσίας, εν προκειμένω της οθωνικής. Έτσι ο Ευβοιώτης οπλαρχηγός, με τον ερχομό της οθωνικής εξουσίας θα βρεθεί σε κατάσταση ανασφάλειας σχετικά με το μέλλον και τη σταδιοδρομία του στο νέο ελληνικό βασίλειο. Συνεργαζόμενος με τους υπολοίπους ισχυρούς στρατιωτικούς της περιόδου, θα προσπαθήσει να αντιδράσει στη νέα κεντρική, συγκεντρωτική εξουσία, που δρούσε με τη σειρά της ανταγωνιστικά και αποσαθροτικά στη δική του εξουσία. Η προσπάθειά του αυτή και τα αποτελέσματά της θα περιγραφούν αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης.

Κεφάλαιο 3: Η σταδιοδρομία του Νικολάου Κριεζώτη κατά την οθωνική εποχή (1833-1847)

I. Οι αντιδράσεις του Κριεζώτη στις μεταρρυθμίσεις που εισήγαγε η Αντιβασιλεία στο στράτευμα και τη διοίκηση του ελληνικού βασιλείου

Οι αλλαγές στο στράτευμα

Στις 6 Φεβρουαρίου του 1833, ο Όθωνας αποβιβάστηκε στο Ναύπλιο. Μέχρι την ενηλικίωσή του το 1835, την εξουσία θα ασκούσε τριμελής αντιβασιλεία. (Ιωσήφ Αρμανσπεργκ, Γκέοργκ Μάουρερ, Κάρολος Χάιντεκ)²¹⁴.

Το καθεστώς της πρώτης Βασιλείας δεν διέφερε σε γενικές γραμμές από το καποδιστριακό πρότυπο διακυβέρνησης, αφού κύριος στόχος του ήταν η δημιουργία ενός άκρως συγκεντρωτικού κράτους που θα είχε τον απόλυτο έλεγχο επάνω στην πολιτική, τη διοίκηση και βεβαίως στον στρατό. Έτσι, από τις πρώτες ενέργειες της νέας εξουσίας ήταν ο εκσυγχρονισμός του στρατεύματος. Η Αντιβασιλεία θεωρούσε τα άτακτα σώματα της περιόδου ως μη αξιόμαχα, ως πηγή αναρχίας και καταχρήσεων σε βάρος του λαού και ως μια οικονομική «πληγή» για τα οικονομικά του κράτους, που βρίσκονταν σε πολύ άσχημη κατάσταση, αφού απορροφούσαν μεγάλο μέρος του κρατικού προϋπολογισμού. Επιπλέον θεωρούσε τους άτακτους της περιόδου ως έναν ανταγωνιστικό φορέα, που θα μπορούσε να αμφισβητήσει την πρωτοκαθεδρία της νέας εξουσίας. Η επίθεση των ατάκτων στα γαλλικά στρατεύματα στο Άργος, δύο μόλις βδομάδες πριν την άφιξη της βασιλικής αποστολής στο Ναύπλιο, ενίσχυσε αυτή τη γνώμη των Βαυαρών για τα άτακτα σώματα της περιόδου. Συγκεκριμένα, όταν ο Κολοκοτρώνης ως αρχηγός των Καποδιστριακών-Στρατιωτικής επιτροπής θέλησε να εισέλθει στο Ναύπλιο για να συναντήσει τον βασιλιά, αποπλίστηκε τόσο ο ίδιος όσο και η σωματοφυλακή του. Επιπλέον, η Αντιβασιλεία διέταξε και τον αφοπλισμό των χιλιάδων άτακτων στρατιωτών που βρίσκονταν στην περιοχή του Άργους²¹⁵.

Η νέα κεντρική εξουσία για όλους τους παραπάνω λόγους, αλλά και επειδή στόχευε στη δημιουργία ενός τακτικού στρατού με δυτικού τύπου ιεραρχία και κεντρική μισθοδοσία που θα

²¹⁴ Χριστόφορος Νέεζερ, 1808-1883, *Απομνημονεύματα των πρώτων ετών της ιδρύσεως του ελληνικού βασιλείου*, (Μετάφρασις εκ του Γερμανικού), εκδιδόντος Ιωάννου Χ. Νέεζερ, Τύποις Α. Κορομηλά Εν Κωνσταντινουπόλει 1911 σ. 17. Νικόλαος Δραγούμης, *Ιστορικά αναμνήσεις*, εκ του Τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφέως, Εν Αθήναις: 1879 τόμ. Β΄ σ. 1.

²¹⁵ Χριστόφορος Νέεζερ, 1808-1883, *Απομνημονεύματα*, ό.π., σ. 23, 28, 29.

ελεγχόταν πλήρως από την ίδια, προχώρησε με γοργά βήματα σε δραστικές αλλαγές στο στράτευμα, έχοντας και ως παρακαταθήκη τη δύναμη 3.500 Βαυαρών στρατιωτών. Συγκεκριμένα, με διάταγμα της 25ης Φεβρουαρίου του 1833 διαλύθηκε το σώμα των τακτικών που είχε ιδρύσει ο Καποδίστριας και με διάταγμα της 2ας Μαρτίου του 1833, διαλύονταν όλα τα σώματα των ατάκτων και όσοι είχαν στρατολογηθεί σε αυτά μετά την 1η Δεκεμβρίου του 1831 έπρεπε να γυρίσουν στις πατρίδες τους. Οι υπόλοιποι, που ήταν αποδεδειγμένα ενταγμένοι πριν την 1η Δεκεμβρίου του 1831, θα μπορούσαν να ενταχθούν στα δέκα νεότευκτα τάγματα των ακροβολιστών ή στο πεζικό γραμμής, εφόσον ήταν κάτω των 30 ετών. Επικεφαλής των ταγμάτων διορίστηκαν παλιοί οπλαρχηγοί του αγώνα. Στα δέκα νέα τάγματα ακροβολιστών που δημιουργήθηκαν εντάχθηκαν 2.000 άτακτοι πολεμιστές, ενώ πολλοί περισσότεροι έμειναν εκτός στρατεύματος. Ο Κριεζώτης στις 16 Μαρτίου του 1833 κοινοποίησε το διάταγμα της αντιβασιλείας στο στράτευμά του που βρισκόταν στην Κερατέα, καλώντας κάθε στρατιώτη του να επιστρέψει στην οικία του. Ο ίδιος αποσύρθηκε σε ιδιωτεία στη Χαλκίδα²¹⁶.

Η αντίδραση του Κριεζώτη και η σύλληψη του

Ο Κριεζώτης και οι λοιποί μεγαλοπλαρχηγοί δεν έμειναν ικανοποιημένοι από τις παροχές της αντιβασιλείας και απαιτούσαν υψηλούς βαθμούς, αφού πλέον ο υψηλότερος βαθμός που μπορούσαν να λάβουν ήταν αυτός του ταγματάρχη. Επιπλέον ήταν έντονα δυσαρεστημένοι και με τις μισθολογικές τους απολαβές, διότι τα βαυαρικά στρατεύματα στην Ελλάδα έπαιρναν πολύ υψηλότερους μισθούς και οι Βαυαροί αξιωματικοί είχαν την ανώτερη διοίκηση σε όλα τα μικτά ελληνοβαυαρικά σώματα²¹⁷.

Ο Κριεζώτης, που λίγο χρονικό διάστημα πριν τον ερχομό της βασιλείας διοικούσε ως τοπάρχης το 1/3 της Πελοποννήσου χωρίς να υπόκειται σε καμία ανώτερη εξουσία, αντέδρασε έντονα μπροστά στη νέα προοπτική της εγκαθίδρυσης μιας συγκεντρωτικής εξουσίας που θα ήταν ανταγωνιστική και επιζήμια για τα συμφέροντά του. Η αντίδρασή του αυτή έγινε σε συνεργασία με τους υπόλοιπους μεγαλοπλαρχηγούς που συγκροτούσαν τη στρατιωτική επιτροπή και είχε ως στόχο να εμποδίσει τη νέα κεντρική εξουσία να αποδιαρθρώσει όλον τον παραδοσιακό κόσμο των όπλων, πάνω στον οποίο στήριζαν τη ζωή και την επιβίωσή τους. Ο Ευβιούτης καπετάνιος λοιπόν, από κοινού με τους υπόλοιπους μεγαλοκαπετάνιους των οποίων θίγονταν τα προνόμια και οι όροι αναπαραγωγής, συνέστησαν συνωμοτική ομάδα που είχε ως στόχο να εμποδίσει τη νέα οθωνική εξουσία να ανατρέψει την παγιωμένη πρωτοκαθεδρία τους στη μετακαποδιστριακή εποχή, προς όφελός της.

Η Αντιβασιλεία, απαντώντας με άτεγκτο τρόπο ακόμα και στην υποψία τέτοιων ενεργειών, που υπονόμευαν την πρωτοκαθεδρία της και τον πλήρη και αποκλειστικό έλεγχο των δημοσίων πραγμάτων από την ίδια²¹⁸, τους κατηγορήσε για συνωμοσία εναντίον του στέμματος με την

²¹⁶ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμ. Β', εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα 1971, σ. 64, 274. Τάκης Ν. Πιπινέλης, *Η μοναρχία εν Ελλάδι : 1833-1843*, Τύποις Ι. Βλαστού, εν Αθήναις 1932 σ. 24-39. Ι.Α. Πετρόπουλος, Αικ. Κουμαριανού, *Η θεμελίωση του ελληνικού κράτους, 1833-1843*, Παπαζήσης, Αθήνα 1982 σ. 92-96. Δημήτριος Μάλεσης, *Ο Ελληνικός στρατός στην πρώτη Οθωνική δεκαετία (1833-1843): πολιτική οργάνωση και πελατειακές σχέσεις*, Διδακτορική Διατριβή - Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 1992 σ. 83-86. John A. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση του κράτους*, τόμ. Α', ό.π., σ. 197-204. Απ. Βακαλόπουλος, *Τα ελληνικά στρατεύματα του 1821*, ό.π., σ. 286-292.

²¹⁷ Χριστόφορος Νέεζερ, 1808-1883, *Απομνημονεύματα*, ό.π., σ. 8, 29-30. Γιάννης Βλαχογιάννης, *Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη*, τόμ. Β', ό.π., σ. 59-63.

²¹⁸ "Η οργάνωση του νέου ελληνικού κράτους συνοδεύεται από την άρθρωση ενός αυστηρού συστήματος κανόνων και ποινικοποιήσεων, βάση του οποίου επιχειρείται η περιχαράκωση του δημοσίου και του πολιτικού χώρου απέναντι στις παραδοσιακές μορφές της πολιτικής ζωής." Βλέπ. σχετ. Νίκος Θεοτοκάς-Νίκος Κοταρίδης, *Πολιτικό σύστημα και οριοθέτηση της νομιμότητας*. Η λειτουργία της αμνηστίας κατά την οθωνική περίοδο, Αφιέρωμα στην μνήμη Ηλία Δασκαλάκη, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 1991.

ονομασία «Φοίνικας» και τους συνέλαβε τον Σεπτέμβριο του 1833²¹⁹. Ανάμεσα στους συλληφθέντες ήταν οι: Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, Γενναίος Κολοκοτρώνης, Δημήτριος Πλαπούτας, Νικόλαος Κριεζώτης Κίτσος Τζαβέλας, Γιάννης Μαμούρης, Σπυρομήλιος, Βάσος Μαυροβουνιώτης, Θεοδωράκης Γρίβας, Γιάννης Ρούκης κ.ά.

Στις 30 Απριλίου του 1834 ξεκίνησε η δίκη των πρωταγωνιστών, γνωστότερη ως δίκη Κολοκοτρώνη και Πλαπούτα. Οι κατηγορούμενοι καταδικαστήκαν σε θάνατο, εφόσον έγινε αποδεκτή η κατηγορία περί σύστασης συνωμοτικής οργάνωσης, που είχε ως σκοπό να ταράξει την κοινή ησυχία, να καταργήσει το εγκατεστημένο πολίτευμα και να παρακινήσει σε ληστεία, στοχεύοντας στην παράλυση της βασιλικής εξουσίας και στην προπαρασκευή εμφυλίου πολέμου. Τελικά, έπειτα από διαφωνίες και αντιδράσεις των δικαστών Τερτσέτη και Πολυζοΐδη, η θανατική καταδίκη τους μετατράπηκε από την Αντιβασιλεία σε φυλάκιση 25 ετών για τους περισσότερους συνωμότες, που κλείστηκαν στις φυλακές του Ιτς Καλέ στο Ναύπλιο. Μετά την ενηλικίωση του Όθωνα, τον Ιούνιο του 1835²²⁰, αμνηστεύθηκαν όλοι τους από τον βασιλιά που τους έδωσε χάρη.

Κομβικό ρόλο στην απελευθέρωση κυρίως των Ρουμελιωτών οπλαρχηγών έπαιξε, εκτός από τη μεγαλοθυμία του Όθωνα, και ο Κωλέττης. Ο αρχηγός του Γαλλικού κόμματος, όντας με αναβαθμισμένες εξουσίες μετά τον διορισμό του στη θέση του υπουργού των εσωτερικών από τις 15 Απριλίου του 1833, φρόντισε να αποφυλακιστούν οι Ρουμελιώτες, που ήταν στην πλειοψηφία τους ενταγμένοι στο Γαλλικό κόμμα και αποτελούσαν τη βάση στην οποία εδραζόταν η δύναμή του.²²¹

Η προσάρτηση της Εύβοιας στο ελληνικό κράτος

Η Εύβοια²²², αν και τυπικά προσαρτήθηκε στο ελληνικό κράτος με το 3ο Πρωτόκολλο του Λονδίνου στις 22 Μαρτίου του 1829, προσχώρησε ουσιαστικά στο νέο ελληνικό κράτος μετά την άφιξη της νέας οθωνικής εξουσίας. Συγκεκριμένα, η Αντιβασιλεία εξέδωσε προκήρυξη στις 22 Φεβρουαρίου του 1833, βάσει της οποίας καταλάμβανε το νησί και καλούσε τους κατοίκους του να την αποδεχτούν ως μοναδική νόμιμη αρχή. Βαυαρικά στρατεύματα με την συνοδεία του βασιλικού επιτρόπου και υπουργού παιδείας και θρησκευμάτων Ιακώβου Ρίζου Νερουλού παρέλαβαν από τον Ισμαήλ Μπέη²²³ στις 25 και 27 Μαρτίου του 1833 τα κάστρα της Χαλκίδας

²¹⁹ Τάκης Ν. Πιπινέλης, *Η μοναρχία εν Ελλάδι: 1833-1843*, Τύποις Ι. Βλαστού, εν Αθήναις 1932 σ. 132. Ι.Α. Πετρόπουλος, Αικ. Κουμαριανού, *Η θεμελίωση του ελληνικού κράτους, 1833-1843*, Παπαζήσης, Αθήνα 1982 σ. 117-119. John A. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση του κράτους*, τόμ. Α', ό.π., σ. 240-241.

²²⁰ Ι.Α. Πετρόπουλος, Αικ. Κουμαριανού, *Η θεμελίωση του ελληνικού κράτους, 1833-1843*, Παπαζήσης, Αθήνα 1982 σ. 147.

²²¹ Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας*, ό.π., σ. 236-250, 260. Επαμεινώνδας Κ. Κυριακίδης, *Ιστορία του σύγχρονου ελληνισμού, Από της ιδρύσεως του βασιλείου της Ελλάδος μέχρι των ημερών-μας. 1832-1892*, Αθήνα 1892 τόμ. Α' σ. 240, 246. Χριστόφορος Νέεζερ, 1808-1883, *Απομνημονεύματα*, ό.π., σ. 77-81, 94-96. Νικόλαος Δραγούμης, *Ιστορικά αναμνήσεις*, εκ του Τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφείως, Εν Αθήναις : 1879 τόμ. Βσ. 9. Ι.Α. Πετρόπουλος, Αικ. Κουμαριανού, *Η θεμελίωση του ελληνικού κράτους, 1833-1843*, Παπαζήσης, Αθήνα 1982 σ. 124-125. John A. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση του κράτους*, τόμ. Α', ό.π., σ. 242-243. Τρύφων Ε. Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Όθωνος Βασιλέως της Ελλάδος (1832-1862)*, ό.π., σ. 36-45, 54. *Η δίκη του αοιδίμου Θ. Κολοκοτρώνη και Δ. Πλαπούτα*: Σκηνή πολιτική του 1833 Έτους: Πρόθεσις κατά του ελληνικού εθνισμού υπό Β, Εκ της Τυπογραφίας Κ. Αντωνιάδου, 1843. σ. λβ', μζ', 1-4. Γιάννης Βλαχογιάννης, *Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη*, τόμ. Β ό.π., σ. 71-73. Κάρολος Μένδελσων Βαρθόλδης, *Ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. Β, ό.π., σ. 669-688.

²²² Η αναφορά που γίνεται σε αρκετά κεφάλαια της παρούσας μελέτης στη γεωγραφική περιοχή της Εύβοιας είναι κομβικής σημασίας, αφού, παρακολουθώντας την εξέλιξη των δημοσίων πραγμάτων στο νησί από την προεπαναστατική μέχρι και την οθωνική περίοδο, αντλούμε σημαντικές πληροφορίες για το αντικείμενο της έρευνάς μας, τον οπλαρχηγό Νικόλαο Κριεζώτη. Η σταδιοδρομία του τελευταίου ήταν συνυφασμένη με την εξελικτική πορεία του νησιού, αφού επρόκειτο για τον τόπο καταγωγής του και το μέρος στο οποίο έδρασε κατά το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του.

²²³ Ο Χατζή Ισμαήλ μπέης Μολλάς ήταν έμπειρος Τούρκος μεγαλοτσιφλικάς και νομικός με καταγωγή από την Χαλκίδα και πήρε μέρος στην επιτροπή των επί των εκποιήσεων των κατά την Αττική και Εύβοια τουρκικών ιδιοκτησιών, ως εκπρόσωπος του Σουλτάνου. Στις 25 Μαρτίου του 1833 ως αντιπρόσωπος του Ομέρ πασά παρέδωσε

και της Καρύστου αντίστοιχα. Πρώτος διοικητής του νησιού διορίστηκε ο Γ. Ψύλλας στις 28 Μαρτίου 1833 και πρώτος Νομάρχης ο Γ. Αινιάν στις 23 Απριλίου του 1833. Οι Τούρκοι έχοντας πουλήσει, έπειτα και από πιέσεις των ελληνικών αρχών, το μεγαλύτερο μέρος της ακίνητης περιουσίας τους στο νησί από το 1832 μέχρι και το 1834, αναχώρησαν μετά την προσάρτησή του στο νέο ελληνικό βασίλειο με τέσσερα σουλτανικά πλοία για την Κρήνη (Τσεσμέ). Το 1887 είχαν απομείνει στην Πόλη της Χαλκίδας μόνο 68 μουσουλμάνοι²²⁴. Αντίστοιχα στην πόλη της Καρύστου οι τελευταίοι μουσουλμάνοι αναχώρησαν το 1870²²⁵. Χαρακτηριστικό είναι το ακόλουθο ποίημα που έγραψαν οι Καρυστινοί Τούρκοι για τη χαμένη τους πατρίδα: «Κατακαημένη Κάρυστο με τα κρύα νερά σου / φύγαν τα παλικάρια σου και καίγεται η καρδιά σου. Κατακαημένη Κάρυστο, που σουν μισό Μισίρι / Τσε τώρα εκατόντησες να γίνεις Ρωμιοσύνη. Που σ' έτρεμε μια Έγριπο, μια ζηλεμένη Αθήνα / Τσε τώρα σ' εδώσανε στο Φράγκο, στη Ρουσία. Να 'ταν ο κάμπος θάλασσα και τα βουνά ποτάμια / Να πνίγανε τον Τάταρη που έφερε τα φερμάνια. Τσαι τα φερμάνια γράφανε το βέβαιο χαμπερί: / να φύγουν οι Καρυστινοί τούτο το καλοκαίρι».

Οι αλλαγές που εισήγαγε η νέα κεντρική εξουσία στη διοίκηση του νησιού και πώς αυτές επηρέασαν τον Κριεζώτη

Με τις αλλαγές που εισήγαγε η νέα κεντρική εξουσία η επικράτεια διαιρέθηκε σε 30 διοικήσεις – παλαιοί νομοί. Με βασιλικό διάταγμα στις 3 Απριλίου 1833 ο νομός της Εύβοιας χωρίστηκε σε τρεις επαρχίες: Χαλκίδος (περιλάμβανε 15 δήμους), Καρύστου (8 δήμους) και Βορείων Σποράδων (4 δήμους). Πρωτεύουσα του νομού ορίστηκε η Χαλκίδα, που ήταν και η μεγαλύτερη πληθυσμιακά πόλη. Με βασιλικό διάταγμα 20/21-6-1836 ορίστηκε ότι έδρα της επαρχίας Καρύστου, που παράλληλα οριζόταν και ως έδρα επισκόπου, θα ήταν η Κύμη. Η επαρχία Καρύστου χωρίστηκε σε 6 δήμους: Κυμαίων, Κοτυλαίων, Κονιστρίων, Στυρίων, Δυστίων και Καρυστιών. Σε νομαρχιακό επίπεδο η εξουσία χωριζόταν οριζοντίως σε επτά αξιωματούχους: ο τοπικός επίσκοπος, ο έφορος, ο νομάρχης, ο νομαρχιακός ταμίας, ο μοίραρχος της χωροφυλακής, ο νομιάτρος, και ο αξιωματικός του μηχανικού. Βάσει του σχεδιασμού αυτού οι νομάρχες και οι έπαρχοι διορίζονταν απευθείας από την κεντρική διοίκηση, ενώ, παρόλο που στην εκλογή αντιπρόσωπων για τις πρωτοβάθμιες διοικητικές μονάδες ίσχυε η εκλογή τους από δημότες, ήταν απίθανο για κάποιον αν δεν ήταν ευνοούμενος της κεντρικής εξουσίας να εκλεγεί ως δήμαρχος ιδιαίτερα στους μεγάλους δήμους. Με διάταγμα του 1836 η διοικητική οργάνωση της χώρας τροποποιήθηκε μερικώς διά της εισαγωγής νέας διοικητικής διαίρεσης. Συγκεκριμένα οι οργανικές θέσεις των νομαρχών και των επάρχων αντικαταστάθηκαν με εκείνες του διοικητή και υποδιοικητή²²⁶.

τα κλειδιά του φρουρίου της Χαλκίδας στον αντιπρόσωπο της ελληνικής κυβέρνησης, Ιάκωβο Ρίζο Νερουλό . Ο Ομέρ πασάς με το επιτελείο και το χαρέμι του είχε φύγει νωρίτερα για τη Θεσσαλονίκη, ώστε να μην παρευρίσκεται σε παράδοση φρουρίου στους Έλληνες. Βλέπ. σχετ. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Γ'* ό.π., σ. 1799-1800.

²²⁴ Σπύρος Κοκκίνης, *Η Χαλκίδα όπως την είδε ένας περιηγητής στα 1887*, Χαλκίδα 1958, σ. 6.

²²⁵ Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Γ'* ό.π., σ. 1759-1961. Γιώργος Αθ. Καδίτης, *Η απελευθέρωση της Εύβοιας από τους Τούρκους και το ξανασκλάβωμά της από Έλληνες και ξένους τσιφλικάδες*, Εταιρεία Ευβοϊκών Σπουδών, Τοπικό Τμήμα Χαλκίδας, 2000. Δημήτρης Δεμερτζής & Σπύρος Κοκκίνης, *Το Εικοσιένα στην Εύβοια*, ό.π., σ. 18-19. Ευάγγελος Κ. Ρούσος, *Τα της προσαρτήσεως της Εύβοιας ει την Ελλάδα*, εκδόσεις Παύλου, Αθήνα 1936 σ. 7-13. Επαμεινώνδας Βρανόπουλος, *Η Ευρωπαϊκή διπλωματία*, ό.π., σ. 264-269. Ευαγγελία Μπαλτά, *Η Οθωμανική μαρτυρία* ό.π., σ. 198. Ηλίας Παπαθανασόπουλος, *Ανέκδοτα έγγραφα περί των τουρκικών κτημάτων και της προσαρτήσεως της Ευβοίας*, Α.Ε.Μ. τόμ. ΙΖ' 1970 σ. 313, 315. Γεώργιος Καδίτης, *Ο Αγγελής Γωβιός*, ό.π., σ. 98-99. Π. Πιπινέλης, *Η θέσις της Εύβοιας εις την Ελληνικήν Ιστορίαν*, Α.Ε.Μ., τόμος Η' σ. 296. Γεώργιου Ι. Φουσαρά, *Η Συμβολή της Εύβοιας*, ό.π., σ. 55. Γεώργιου Ι. Φουσαρά, *Η μεταπαναστατική Χαλκίδα στα ανέκδοτα απομνημονεύματα του Γεώργιου Ψύλλα*, Α.Ε.Μ. τόμ. Η' Αθήνα 1961 σ. 127.

²²⁶ Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Από Το Γένος στο Έθνος*, ό.π., σ. 316-321. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Β'* ό.π., σ. 825, 826. Ι.Α. Πετρόπουλος, Αικ. Κουμαριανού, *Η θεμελίωση του ελληνικού κράτους*, ό.π., σ. 97-100. Κάρολος Μένδελσων Βαρθόλδης, *Ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. . Β, ό.π., σ. 639- 640. John A. Petropoulos,

Στόχος της Αντιβασιλείας με τις άνωθεν μεταρρυθμίσεις που εισήγαγε στη διοίκηση του κράτους, ήταν η δημιουργία μιας ισχυρής συγκεντρωτικής εξουσίας με σκοπό να διεισδύσει στην περιφέρεια του ελληνικού βασιλείου και να την ελέγξει, αποδιορθώνοντας τα τοπικά συστήματα ισχύος που είχαν συστήσει διάφοροι ισχυροί, στρατιωτικοί, γαιοκτήμονες κ.ά. Έτσι, όταν ο Κριεζώτης μετά την αποφυλάκισή του από τις φυλακές του Ναυπλίου επέστρεψε στην Εύβοια, βρέθηκε μπροστά σε μια τετελεσμένη και καθοριστική αλλαγή στην εξουσιαστική πυραμίδα του νησιού. Πλέον αυτός ετίθετο στο περιθώριο από τη νέα κεντρική εξουσία, η οποία δεν του επιφύλασσε καμία ουσιαστική θέση στα δημόσια πράγματα της νέας εποχής του νησιού. Αντιθέτως υπέσκαπτε το τοπικό σύστημα ισχύος που αυτός είχε εγκαθιδρύσει, διορίζοντας δικούς της ανθρώπους στη διοίκηση της Εύβοιας.

II. Από την αποφυλάκιση μέχρι τη συνταγματική επανάσταση του 1843

Οι μηχανισμοί με τους οποίους η οθωνική εξουσία επιδίωξε να προσεταιριστεί τον Κριεζώτη μετά την αποφυλάκισή του

Η προσπάθεια της βασιλικής εξουσίας να προσεταιριστεί τον Κριεζώτη μετά την αποφυλάκιση του τον Ιούνιο του 1834 από τις φυλακές του Ναυπλίου²²⁷ έγκειται στο γενικότερο πλάνο που είχε για να προσελκύσει τους ισχυρούς στρατιωτικούς της περιόδου, περιορίζοντας ταυτόχρονα και τις αντιδράσεις τους εναντίον της. Η προσπάθεια αυτή της κεντρικής εξουσίας μπορούμε να πούμε ότι βασίστηκε σε δύο πυλώνες.

Κατ' αρχάς στην παροχή αξιωματών, τα οποία όμως δεν είχαν καμία ουσιαστική ισχύ στη νέα πραγματικότητα. Όμως το πομπώδες του τίτλου έφτανε, τουλάχιστον αρχικά, για να ικανοποιήσει τους παλαιούς στρατιωτικούς του αγώνα, που έχοντας τίτλους στρατηγού και αντιστράτηγου από τα επαναστατικά χρόνια αντιδρούσαν στους χαμηλότερους στρατιωτικούς βαθμούς όπως του ταγματάρχη, που τους παρείχε η καποδιστριακή και οθωνική εξουσία, αφού τους θεωρούσαν σαν υποβιβασμό των εξουσιών και της αίγλης τους. Επίσης η νέα κεντρική εξουσία φρόντισε να παρέχει στους οπλαρχηγούς αυτούς μεγάλα χρηματικά ποσά, που θα τους εξασφάλιζαν μια άνετη ζωή και θα περιόριζαν τις όποιες σκέψεις τους για εξεγέρσεις εναντίον της. Στο πλαίσιο αυτό, ιδρύθηκε το 1835 η βασιλική φάλαγγα και σε αυτή ενταχθήκαν μεγαλοκαπετάνιοι και λοιποί αξιωματικοί της προεπαναστατικής και καποδιστριακής περιόδου, στους οποίους απονεμήθηκαν τιμή και υλικά οφέλη για τις εκδουλεύσεις και την πρόσφορα τους στον αγώνα υπέρ της ελληνικής ανεξαρτησίας. Το σώμα διαιρέθηκε σε 13 τετραρχίες, την διοίκηση των οποίων ανέλαβαν επιφανείς στρατιωτικοί της προηγούμενης περιόδου. Οι 900 αξιωματικοί της φάλαγγας χρηματοδοτούνταν ετησίως από το κρατικό ταμείο με το υπέρογκο ποσό του 1.000.000 εκατομμυρίου δραχμών.

Ο Κριεζώτης ανέλαβε την 13η τετραρχία με έδρα την Χαλκίδα. Επιπλέον διορίστηκε από την οθωνική εξουσία ως μέλος της επιτροπής που θα έκρινε ποιοι από τους παλιούς αγωνιστές θα εντάσσονταν στη βασιλική φάλαγγα. Εκτός του Κριεζώτη, μέλη της συγκεκριμένης επιτροπής ήταν οι: Νικηταράς, Τζαβέλλας, Μακρυγιάννης, Ευμορφόπουλος και πρόεδρος ο στρατηγός Τσωρτζ.²²⁸

Η οθωνική εξουσία, στην προσπάθειά της να προσεταιριστεί τον Κριεζώτη μετά την αποφυλάκισή του και να διασφαλίσει τη νομιμοφροσύνη του προς αυτή, συνέχισε την αθρόα

Πολιτική και συγκρότηση του κράτους, τόμ. Α', ό.π., σ. 205-207. Τάκης Ν. Πιπινέλης, *Η μοναρχία εν Ελλάδι*, ό.π., σ. 87-93. Τρύφων Ε. Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Όθωνος Βασιλέως της Ελλάδος (1832-1862)*, ό.π., σ. 59-60.

²²⁷ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 290.

²²⁸ Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Από Το Γένος στο Έθνος*, ό.π., σ. 337-339. Κεντρική Υπηρεσία, *Γ.Α.Κ. Αριστείας*, Χρονολογίες: 1834 – 1865. Ι.Α. Πετρόπουλος, Αικ. Κουμαριανού, *Η θεμελίωση του ελληνικού κράτους*, ό.π., σ. 151-153. John A. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση του κράτους*, τόμ. Α', ό.π., σ. 227. Γιάννης Βλαχογιάννης, *Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη*, τόμ. Β', ό.π., σ. 81.

παροχή αξιωμάτων και τιμητικών διακρίσεων στο πρόσωπό του. Συγκεκριμένα μετά την αποφυλάκισή του ο Αρβανίτης οπλαρχηγός διοριζόταν με βασιλική διαταγή την πρώτη Αυγούστου του 1834 συνταγματάρχης. Επιπλέον στις 13 Δεκεμβρίου του 1834 του απονεμόταν ο σταυρός των ταξiάρχων του βασιλικού τάγματος του σωτήρος. Στις 26 Φεβρουαρίου του 1836 ο συνταγματάρχης Κριεζώτης έλαβε από τη γραμματεία των στρατιωτικών το αργυρό νομισματόσημον, ως ανταμοιβή για την προσφορά του στον πόλεμο της ανεξαρτησίας και στις 25 Απριλίου του 1836 διορίστηκε από τη βασιλεία στρατιωτικός νομοεπιθεωρητής Ευβοίας. Τέλος στις 21 Σεπτεμβρίου του 1837 με βασιλική διαταγή διορίστηκε ανώτερος ταξiάρχης του βασιλικού τάγματος του Σωτήρος²²⁹.

Όπως προείπαμε, τα παραπάνω αξιώματα και οι διακρίσεις που έλαβε ο Κριεζώτης από την βασιλική εξουσία από το 1834 μέχρι και το 1837 δεν είχαν καμία ουσιαστική βαρύτητα για την διοίκηση της Εύβοιας. Ήταν αξιώματα τιμητικού χαρακτήρα, που είχαν στόχο να «καλοπιάσουν» τον στρατηγό και να διασφαλίσουν την ικανοποίησή του και τη νομιμοφροσύνη του απέναντι στη νέα εξουσία.

Η προσπάθεια προσαρμογής και επιβίωσης του Καπετάν-Νικόλα στη νέα πραγματικότητα

Η διάλυση του στρατεύματός του, πάνω στο οποίο έδραζε τη δύναμη και τα προνόμιά του από τα επαναστατικά χρόνια, καθώς και ο αποκλεισμός του από κάθε κρατικό αξίωμα (νομάρχης, μοίραρχος της χωροφυλακής κ.ά.) από τη νέα κεντρική εξουσία, οδήγησε τον Κριεζώτη σε μια κατάσταση ανασφάλειας που δεν είχε βιώσει ποτέ μέχρι τότε, αφού ακόμα και στην καποδιστριακή εποχή είχε διοριστεί σε υψηλά στρατιωτικά αξιώματα ουσιαστικού χαρακτήρα.

Ο Κριεζώτης έχοντας στο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα να αντιπαρατεθεί με μια πανίσχυρη στρατιωτικά, θεσμικά και πολιτικά κεντρική εξουσία και έχοντας χρησιμοποιήσει ανεπιτυχώς για τον ίδιο το χαρτί της εξέγερσης (συνελήφθη και φυλακίστηκε το 1833 με λοιπούς οπλαρχηγούς), έπρεπε να βρει άλλους τρόπους σταδιοδρομίας στο νεωτερικό γίγνεσθαι το οποίο ήταν εχθρικό και αποσαθρωτικό για τις βάσεις πάνω στις οποίες έδραζε μέχρι τότε τα προνόμιά του και τις εξουσίες του.

Έτσι, μπροστά στον αρνητικό συσχετισμό ισχύος που είχε εδραιωθεί για το ίδιο με την άφιξη της βασιλείας, αποσύρθηκε σε ιδιωτεία από το 1834 μέχρι και το 1843. Στο διάστημα αυτό ασχολήθηκε με την αύξηση και τη φροντίδα της προσωπικής του περιουσίας, η οποία περιλάμβανε ενδεικτικά: κτήματα στη Θήβα, κτήματα και μύλους στην Εύβοια, ένα καφενείο στην παραλία της Χαλκίδας, μαγαζιά στον Πειραιά, καθώς και δύο ολόκληρα χωριά στην Εύβοια ως τσιφλίκια, την Τριάδα και το Κυπαρίσι²³⁰. Επίσης ο καπετάν Νικόλας έγινε ενοικιαστής και φοροεισπράκτορας των δημοσίων προσόδων²³¹ διαφόρων περιοχών, όπως του χωριού της Βάθειας το 1833 και των προβατονομιών της Χαλκίδας και της Καρυστίας το 1836²³².

²²⁹ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 74. Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης* ό.π., σ. 107-111.

²³⁰ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 70-78, 88, 306-308.

²³¹ Η ενοικίαση φόρων προσέδιδε στον ενοικιαστή εκτός από πλούτο και φήμη. Έτσι οι ηγέτιδες ομάδες (προεστοί, οπλαρχηγοί) από την προεπαναστατική εποχή, μέχρι και το 1885 έδιναν αγώνα μεταξύ τους για το ποιος θα κατοχύρωνε την ενοικίαση των φόρων, διαφόρων περιοχών. Βλέπ. σχετ. Καίτη Αρώνη-Τσίχλη, *Αγροτικές εξεγέρσεις στην παλιά Ελλάδα, 1833-1881*, Εκδόσεις Παπαζήση Αθήνα 2009 σ. 64-65.

²³² Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 76, 288, 296.

III. Ο Κριεζώτης αποδιαρθρώνει την κρατική εξουσία στο νησί της Εύβοιας με μοχλό το πελατειακό του σύστημα

Πειστήρια δύναμης

Ο Κριεζώτης, εγκατεστημένος στη Χαλκίδα μετά την αποφυλάκιση του, συγκέντρωσε σταδιακά μεγάλη εξουσία στα χέρια του, αν και δεν είχε κάποιο θεσμικό αξίωμα. Η προφορική παράδοση τον θέλει να κάθεται στο ισόγειο του σπιτιού του στη Χαλκίδα καπνίζοντας και κρατώντας ένα μεγάλο ραβδί, να δικάζει κατά το δοκούν διαφορές υποθέσεις απλού κόσμου που απευθυνόταν σε αυτόν²³³. Ένα ακόμα χαρακτηριστικό δείγμα της ισχύος που συγκέντρωνε ο Κριεζώτης στην Εύβοια, καθώς και των μεγάλων φιλοδοξιών που έτρεφε αντλούμε από το παρακάτω παραστατικό. Όταν ο Όθωνας επισκέφθηκε την Εύβοια στις 16 Σεπτεμβρίου του 1841 για πρώτη φορά,²³⁴ έμεινε πολύ ευχαριστημένος από την υποδοχή και τις περιποιήσεις που του προσέφερε ο Κριεζώτης και του είπε σύμφωνα με τη σωζόμενη στιχομυθία «στρατηγέ ουδέποτε θα λησμονήσω την δεξίωσιν ης τυχόν έτυχον ενταύθα και εν όλη την Ευβοία τη πατρίδι υμών, εις ανάμνησιν αυτής επιθυμώ να σου κάμω οιανδήποτε χάριν μου ζητήσεις» και ο Κριεζώτης απάντησε: « Ε! μεγαλειότητα και τιν χάριν να μου κάμης. Σν να ήσε εις τας Αθήνας και γω στο Γρυπονήσι», εννοώντας βασιλιάς²³⁵. Το χαρακτηριστικότερο όμως παράδειγμα της ισχύος που απολάμβανε ο Κριεζώτης στο νησί της Εύβοιας τη συγκεκριμένη περίοδο αντλείται και βεβαιώνεται από το ακόλουθο περιστατικό, το οποίο δεν βασίζεται στην προφορική παράδοση αλλά σε επίσημα δημόσια έγγραφα.

Όπως προείπαμε, ο Κριεζώτης, είχε στην κατοχή το χωριό Τριάδα ως τσιφλίκι. Δίπλα στο τσιφλίκι της Τριάδας, πριν αυτό περιέλθει στην κατοχή του Κριεζώτη, είχαν αγοράσει κτήματα οι Ι. Κριεζής και ο Μ. Βιτάλης. Ο Γ. Ντεγιάννης στο έργο του *Ο Νικόλαος Κριεζώτης*, παίρνοντας το μέρος των υπερασπιστών του Κριεζώτη²³⁶, κατηγορεί τους Βιτάλη και Κριεζή ότι καταπάτησαν τμήμα του τσιφλικιού του στρατηγού και, όταν αυτός τους υποχρέωσε να επιστρέψουν την καταπατημένη γη, αυτοί εξέδωσαν καταγγελτικό κείμενο εναντίον του κατηγορώντας τον για καταχρηστική διοίκηση στην Εύβοια. Οι Ι. Κριεζής και Μ. Βιτάλης όμως, στο κείμενο που εξέδωσαν εναντίον του Κριεζώτη στις 3 Μαρτίου του 1842, παρουσιάζουν διαφορετικά τα γεγονότα. Συγκεκριμένα κατηγορούσαν τον Κριεζώτη ότι, από την στιγμή που αγόρασε τα δύο χωριά καταπάτησε και τα γειτνιάζοντα δικά τους κτήματα, μη διστάζοντας να ξυλοφορτώσει και τον Ι. Κριεζή εντός της οικίας του.

Χωρίς να μπορούμε να είμαστε βέβαιοι για το πώς ακριβώς έγιναν τα πράγματα και τίνος η εκδοχή (Ντεγιάννη ή Κριεζή και Βιτάλη) είναι πιο κοντά στην πραγματικότητα, μπορούμε να πούμε ότι το φυλλάδιο περιέχει αλήθειες για τη δράση του στρατηγού (όπως για την συμμετοχή του στους εμφύλιους πολέμους και το πλιατσικολόγημα εκ μέρους του διαφόρων περιοχών), αλλά και αρκετές ανακρίβειες. Επιπλέον στο τέλος του φυλλαδίου οι δύο κατήγοροι του Κριεζώτη κάνουν μία πρόβλεψη, συμβουλευοντας τον Βασιλιά και την Κυβέρνηση να αφαιρέσουν κάθε εξουσία από τον Κριεζώτη, προειδοποιώντας ότι η συνεχόμενη αύξηση της

²³³ Γιάννης Βλαχογιάννης, *Ιστορική ανθολογία : Ανέκδοτα. Γνωμικά. Περίεργα αστεία εκ του βίου διασήμων Ελλήνων 1820-1864*, Αθήνα 1927, σ. 172-173. Κ. Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 335.

²³⁴ Π. Μπουρνέλος, *Η πρώτη επίσκεψη του Βασιλέως Όθωνος στην Εύβοια* Α.ΕΜ Τόμ. Δ' 1956 σ. 121-122.

²³⁵ Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης* ό.π., σ. 173.

²³⁶ Ο Ντεγιάννης υιοθετεί άκριτα την άποψη που εξέφρασαν τα δημοτικά συμβούλια της Εύβοιας για το συγκεκριμένο φυλλάδιο. Η άποψη των δημοτικών συμβουλίων της εποχής είναι ουσιαστικά άποψη υπερασπιστική προς τον Κριεζώτη, αφού η επιρροή που ασκούσε σε αυτά επηρέαζε καίρια την όποια ετυμηγορία τους προς όφελος του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό του δημοτικού συμβουλίου Χαλκίδας, που στις 27 Μαρτίου του 1842 καταδίκασε το φυλλάδιο των Βιτάλη και Κριεζή. Στο συγκεκριμένο συμβούλιο πρόεδρος τελούσε ο Νικόλαος Κριεζώτης, οπότε θα ήταν απίθανο οι υπόλοιποι δημοτικοί σύμβουλοι να έπαιρναν θέση υπέρ του φυλλαδίου και εναντίον του Κριεζώτη, για ευνόητους λόγους.

δύναμης και της επιρροής του στην Εύβοια θα μπορούσε να επιφέρει ανάλογο κίνημα εναντίον της Κυβέρνησης και του Βασιλιά, όπως αυτό των Μωχάμετ Άλυ και Αλή Πασά εναντίον του Σουλτάνου. Η πρόβλεψη των δύο κατηγορών παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, καθώς επαληθεύθηκε μετά από πέντε χρόνια, με το κίνημα του ισχυρού στρατιωτικού²³⁷.

Το φυλλάδιο αυτό πρέπει να προκάλεσε μεγάλη αναστάτωση στον Κριεζώτη, αφού ήταν μία ευθεία αμφισβήτηση της κυριαρχίας και των πεπραγμένων του στην Εύβοια. Έτσι έχουμε την καταδίκη των συντακτών του από το δημοτικό συμβούλιο Στύρων στις 2 Απριλίου του 1842, που με απόφασή του χαρακτήριζε τους συντάκτες ως «μισητούς από τον λαό της Εύβοιας, αφού ο Κριεζώτης απολαμβάνει τον σεβασμό και την αγάπη όλων των συνδημοτών». Οι συντάκτες του φυλλαδίου καταδικάστηκαν επίσης από το δημοτικό συμβούλιο Χαλκίδας στις 27 Μαρτίου του 1842, από το οποίο την ημέρα της απόφασης απουσίαζε ο πρόεδρος αυτού Νικόλαος Κριεζώτης. Το συμβούλιο έλεγε χαρακτηριστικά ότι «το φυλλάδιο της 3ης Μαρτίου του 1842 ήταν συκοφαντικό και εξυπηρετούσε ιδιοτελείς σκοπούς»²³⁸. Το γεγονός ότι τα περισσότερα τοπικά δημοτικά συμβούλια έδωσαν δίκιο στον στρατηγό, καταδικάζοντας τους εκδότες του φυλλαδίου ως συκοφάντες, είναι μία ακόμη απόδειξη της επιρροής και της ισχύος του τοπικού συστήματος που είχε εγκαθιδρύσει ο Κριεζώτης στο νησί και το οποίο περιλάμβανε δήμαρχους, δημοτικούς σύμβουλους, κοινοτάρχες κ.ά. ισχυρά δημόσια πρόσωπα, όπως θα αναδείξουμε λεπτομερέστερα σε επόμενες γραμμές.

Ο Κριεζώτης <<υιοθετεί>> ένα «νέο» τρόπο αντίδρασης στην παρεμβατικότητα της κρατικής εξουσίας στην περιφέρεια ελέγχου του

Από τα παραπάνω παρατηρούμε ότι η απόσυρση του Κριεζώτη από τα δημόσια πράγματα της Εύβοιας δεν ήταν επιλογή του, αλλά του επιβλήθηκε, όπως είπαμε, από τη νέα κεντρική εξουσία. Ο επίμονος, σκληροτράχηλος, φιλόδοξος και διορατικός στρατιωτικός, ο οποίος κατάφερε κατά τη επαναστατική και καποδιστριακή εποχή να εξέλθει αλώβητος και να επιβιώσει μια σειράς δύσκολων καταστάσεων, κατακτώντας με το σπαθί του και τις ικανότητές του σημαντική θέση στα δημόσια πράγματα του ελληνικού κράτους, δεν θα μπορούσε να υποταχθεί τόσο εύκολα στις βουλήσεις της οθωμανικής εξουσίας και να συμβιβαστεί με τη θέση αποστρατείας από τα δημόσια αξιώματα που αυτή του επιφύλασσε. Έτσι ξεκίνησε ένα υπόγειο πόλεμο ενάντια στην οθωμανική εξουσία, η οποία ήταν ανταγωνιστική προς τη δική του εξουσία στην Εύβοια.

Φτάνοντας λοιπόν στις παραμονές της Συνταγματικής επανάστασης του 1843, υπήρχαν στην Εύβοια δύο εξουσίες, που η μία δρούσε ανταγωνιστικά στην ύπαρξη της άλλης και το αντίστροφο. Από την μία υπήρχε η επίσημη κρατική εξουσία που η νομιμοποίηση της εκπορευόταν από τον βασιλιά και εκπροσωπούνταν στο νησί της Εύβοιας από τους εκεί κρατικούς αξιωματούχους (νομάρχη, μοίραρχο χωροφυλακής κ.ά.). Από την άλλη υπήρχε και μία ανεπίσημη εξουσία στο νησί, της οποίας η νομιμοποίηση αντλούνταν από τον Νικόλαο Κριεζώτη και το πελατειακό σύστημα που αυτός είχε εγκαθιδρύσει στο νησί.

Η εξουσία του Κριεζώτη χαρακτηρίζεται ως ανεπίσημη, διότι χωρίς να διαθέτει κανένα ουσιαστικό θεσμικό αξίωμα κατάφερε ενισχύοντας και επεκτείνοντας συνεχώς το πελατειακό του σύστημα στην Εύβοια να επιβάλει μέσω αυτού μια ντεφάκτο εξουσία στο νησί. Η εξουσία αυτή βασιζόταν σε ένα πολύκλαδο πελατειακό σύστημα, το οποίο εδραζόταν κυρίως στην Εύβοια, αλλά εν μέρει και στην Ανατολική Στερεά. Στην κορυφή αυτού του τοπικού συστήματος ισχύος, βρισκόταν το «Λιοντάρι»²³⁹ της Εύβοιας, ο Νικόλαος Κριεζώτης.

²³⁷ Ι. Κριεζής & Μ. Βιτάλης, *Η Εύβοια και ο Κριεζώτης*, Εν Αθήναις: 1842, σ. 6-14.

²³⁸ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 88, 306-308. Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης* ό.π., σ. 111-114.

²³⁹ Ο Κριεζώτης προσονομαζόταν και ως λιοντάρι της Εύβοιας λόγω της σωματικής του δύναμης, αλλά και της σκληρότητας που τον διέκρινε ως χαρακτήρα. Βλέπ. σχετ. Σπύρος Κοκκίνης, *Ρωμιοσύνη: Είκοσι Δοκίμια για πρόσωπα και πράγματα της Τουρκοκρατίας και του Εικοσιένα*, Α.Ε.Μ. Αθήνα 1971, σ. 109.

Δηλαδή ο καπετάν Νικόλας, στο χρονικό διάστημα που η οθωνική εξουσία τον εξοβέλισε από τα δημόσια πράγματα της Εύβοιας και του στέρησε τον στρατιωτικό του βραχίονα πάνω στον οποίο στήριζε τη δύναμή του, κατάφερε όχι μόνο να μην καταστραφεί το τοπικό σύστημα ισχύος του, αλλά αντιθέτως να το επεκτείνει, «αγκαλιάζοντας» σταδιακά από την επαρχία Καρυστίας, που ήταν ο τόπος καταγωγής του, ολόκληρη την Εύβοια και μέρος της Ανατολικής Στερεάς.

Ακολούθησε λοιπόν τη γνώριμη γι' αυτόν τακτική της υπονόμησης προς την κεντρική εξουσία, όπως έκανε σε ανάλογες περιπτώσεις κατά την προεπαναστατική και καποδιστριακή εποχή, όταν οι αντίστοιχες κεντρικές εξουσίες έθιγαν τα προνόμια και τους όρους αναπαραγωγής του. Η διαφορά στην περίπτωση αυτή έχει να κάνει με το ότι η υπονόμηση αυτή του Κριεζώτη δεν πήρε τον χαρακτήρα ανοιχτής ανταρσίας-απειθείας εναντίον της οθωνικής εξουσίας. Ο Ευβοιώτης αγωνιστής μετά τη σκληρή στάση με την οποία τον αντιμετώπισε η νέα, πανίσχυρη κεντρική εξουσία, ακόμα και στην υποψία εκδήλωσης ανταρσίας του ιδίου, φυλακίζοντας τον μαζί με άλλους οπλαρχηγούς το 1833 υιοθέτησε ένα νέο τρόπο αντίδρασης. Παραμένοντας φαινομενικά ευπειθής και νομιμόφρων στη νέα κεντρική εξουσία την υπονόμηση υπογείως, έχοντας ως κύριο μοχλό το τοπικό πελατειακό του σύστημα. Δηλαδή ο Κριεζώτης τροποποίησε μερικώς τον μηχανισμό της απειθείας-ανταρσίας ενάντια στην κεντρική εξουσία, χωρίς όμως να αλλάξει τον κεντρικό πυρήνα του. Αντί να συγκρουστεί ανοιχτά και άμεσα μαζί της, όπως έκανε σε ανάλογες περιπτώσεις στο παρελθόν (επαναστατική, καποδιστριακή περίοδο), την έφθειρε υπογείως, περιμένοντας την κατάλληλη στιγμή για να την αποβάλει από το νησί της Εύβοιας – περιφέρεια ελέγχου του.

Έτσι ο Κριεζώτης, επιδεικνύοντας τη συνηθισμένη του υπομονή και επιμονή, θα καταφέρει όχι μόνο να εξέλθει αλώβητος, αλλά και ενισχυμένος στο τέλος της δεκαετίας αυτής. Έχοντας διατηρήσει και ενδυναμώσει περαιτέρω το τοπικό του σύστημα ισχύος στην Εύβοια, αποσθαρώνοντας παράλληλα καίρια την οθωνική εξουσία στο νησί, περίμενε την κατάλληλη ευκαιρία ώστε να επανέλθει στο προσκήνιο, ανατρέποντας έπειτα από μία δεκαετία τον συσχετισμό ισχύος υπέρ του. Στόχος του ήταν η πλήρης κατάργηση της ανταγωνιστικής προς την δική του οθωνικής εξουσίας, που θα του επέτρεπε να διοικεί το νησί ανεξάρτητα ως τοπάρχης, που δεν θα λογοδοτούσε σε καμία ανώτερη αρχή. Όπως θα δούμε παρακάτω, η ευκαιρία αυτή του παρουσιάστηκε με τη συνταγματική επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου του 1843.

IV. Η συμμετοχή του Κριεζώτη στη Συνταγματική επανάσταση του 1843

Η απολυταρχική διοίκηση που άσκησε ο Όθωνας κατά την πρώτη οκταετία της βασιλείας του τον έφερε, όπως και στην περίπτωση του Καποδίστρια, σταδιακά αντιμέτωπο με τις παραδοσιακές ελίτ της χώρας. Η απολυταρχική αυτή διοίκηση, σε συνάρτηση δε και με την αδέξια πολιτική που ακολούθησε, συνένωσαν εναντίον του όλες τις ετερόκλητες δυνάμεις της αντιπολίτευσης όπως: άτακτους στρατιωτικούς, περιφερειακούς τοπάρχες καθώς και φιλελεύθερους δημοκράτες και συνταγματικούς, σε μια κοινή αντιπολιτευτική ομάδα με κοινό αίτημα την πολιτειακή αλλαγή, που θα περιόριζε τις εξουσίες του βασιλιά και θα αύξανε τις δικές τους. Σημαντικά πρόσωπα στη συνομωσία εναντίον του στέμματος ήταν οι Ανδρέας Λόντος, Ανδρέας Μεταξάς, Κωνσταντίνος Ζωγράφος, Κωνσταντίνος Κανάρης, Ιωάννης Μακρυγιάννης κ.ά., γεγονός που δείχνει τη συμμαχία και των τριών κομμάτων της εποχής εναντίον του Όθωνα. Για την επιτυχία της επανάστασης θεωρήθηκε απαραίτητη από τα ιθύνοντα μέλη της συνομωσίας και η προσχώρηση ισχυρών στρατιωτικών παραγόντων της εποχής, ιδιαίτερα δε όσων βρίσκονταν στην Αθήνα²⁴⁰.

²⁴⁰ Νικόλαος Δραγούμης, *Ιστορικοί αναμνήσεις*, εκ του Τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφείως, Εν Αθήναις : 1879 τόμ. Βσ. 75, 80. Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Από Το Γένος στο Έθνος*, ό.π., σ. 399-400. Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας*, ό.π., σ. 277-282. Γιάννης Βλαχογιάννης, *Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη*, τόμ. Β ό.π., σ. 125-128.

Οι πρωτεργάτες της επανάστασης προσέγγισαν και τον Κριεζώτη, ο οποίος ήταν η ισχυρότερη στρατιωτική φυσιογνωμία της Ανατολικής Στερεάς. Ο ισχυρός στρατιωτικός, όπως αναλύσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, ήταν άμεσα θιγμένος από την οθωνική εξουσία, που τον έθεσε στο περιθώριο των δημοσίων πραγμάτων και ήταν ανταγωνιστική προς την εξουσία του στην Εύβοια. Έψαχνε λοιπόν την κατάλληλη ευκαιρία για να επανέλθει και επίσημα στο προσκήνιο των δημοσίων πραγμάτων της Εύβοιας, καταργώντας κάθε άλλη εξουσία που ήταν ανταγωνιστική προς τη δική του. Η επανάσταση του 1843 του έδωσε αυτήν την ευκαιρία, αφού συνεργαζόμενος με την τότε ισχυρή προς τον Όθωνα αντιπολίτευση θα είχε τη δυνατότητα να πραγματοποιήσει τους στόχους του. Συμμετείχε λοιπόν ενεργά στην επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου²⁴¹ του 1843, ως υποστράτηγος και νομοεπιθεωρητής Ευβοίας.

Στο μέτωπο των επιχειρήσεων αρχικά ο Κριεζώτης και ο Α. Γεωργαντάς είχαν συμφωνήσει να είναι σε ετοιμότητα ώστε, σε περίπτωση που χρειαζόταν, να εισβάλουν με 2.500 ενόπλους στην Αθήνα για να στηρίξουν την επανάσταση, χωρίς τελικά όμως να χρειαστεί η συνδρομή τους. Ο Κριεζώτης τη νύχτα της 3ης Σεπτεμβρίου κατέλαβε με μικρή δύναμη ανδρών το φρούριο του Καράμπαμπα στη Χαλκίδα, απελευθέρωσε τους κρατούμενους και αντικατέστησε τον φρούραρχο Μουράτη και τις υπόλοιπες κρατικές αρχές του νησιού (διοικητικές, στρατιωτικές, δικαστικές)²⁴². Επιπλέον δεν έμεινε μόνο στην κατάλυση των κρατικών αρχών στην Εύβοια, αλλά ήθελε να τιμωρήσει με εκτέλεση τους κρατικούς αξιωματούχους στο νησί (εισαγγελέα Βαλσαμάκη, ανακριτή Χαν, υπογραμματέα, ειρηνοδίκη κ.ά.), οι οποίοι τα προηγούμενα χρόνια ασκούσαν ανταγωνιστική προς τη δική του εξουσία στο νησί²⁴³. Χαρακτηριστική στο σημείο αυτό είναι και η επιστολή που έστειλε στις 9 Μαΐου του 1844 ο Ελβετός τσιφλικάς της βόρειας Εύβοιας Muller στον Carlo Leutwein, πληροφορώντας τον για τα γεγονότα που έλαβαν χώρα στην Εύβοια μετά την επανάσταση του 1843. Ο Muller έγραφε συγκεκριμένα «ότι μετά την επανάσταση του 1843 ο Κριεζώτης με τα παλικάρια του προκάλεσε αναταραχή, λήστεψε ξένους και ντόπιους, τρομοκράτησε τον ντόπιο πληθυσμό, έδιωξε τους γερμανούς στρατιώτες και τους λοιπούς κρατικούς αξιωματούχους και κυριάρχησε πλήρως στην Εύβοια ως πασάς, διοικώντας το νησί κατά το δοκούν»²⁴⁴. Τα γραφόμενα της επιστολής Muller επιβεβαιώνει και η επιστολή της βασίλισσας Αμαλίας στον πατέρα της, στις 17 Σεπτεμβρίου του 1843. Η Αμαλία ανέφερε χαρακτηριστικά ότι «η Χαλκίδα ανάμεσα σε άλλες πόλεις ήταν πλέον στα χέρια των επαναστατών και οι Βαυαροί απολύονταν από όλες τις δημόσιες θέσεις»²⁴⁵. Επίσης η Αμαλία με έτερη επιστολή της προς τον πατέρα της, την 17^η/29^η Σεπτεμβρίου του 1843 τον ενημέρωνε ότι «την 6^η Οκτωβρίου ο Κριεζώτης που είχε καταλάβει το κάστρο της Χαλκίδας συνέχιζε να στρατολογεί»²⁴⁶.

Δηλαδή ο Κριεζώτης, όντας με την πλευρά των νικητών μετά την επιτυχία της επανάστασης του 1843, ήταν ανεξέλεγκτος και προχώρησε σε ποικίλες πράξεις βίας και ανομίας, όπως πιστοποιεί και επιστολή που έλαβε από τον ανήκοντα στο ίδιο στρατόπεδο Μακρυγιάννη. Ο τελευταίος καλούσε με την επιστολή του τον Κριεζώτη «να προσέχει την συμπεριφορά του ώστε να μην βρίσκουν πάτημα οι ενάντιοι τους για να τους κατηγορούν»²⁴⁷.

²⁴¹ Ο Μακρυγιάννης στα απομνημονεύματά του υποστηρίζει ότι αυτός μύησε τον Κριεζώτη στην επανάσταση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου και ότι ο Ευβοιώτης οπλαρχηγός περίμενε σήμα του για να εισβάλει με 300 άνδρες στην Αθήνα και να στηρίξει την επανάσταση. Βλέπ. σχετ. Γιάννης Βλαχογιάννης, *Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη*, τόμ. Β' ό.π., σ. 129-131.

²⁴² Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 89. Αθ. Γιάννης Βλαχογιάννης, *ιστορική ανθολογία*, ό.π. σ. 66. Αθ. Μαυρομάτης, *Λόγοι επικήδειοι*, ό.π., σ. 42, 53.

²⁴³ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 89-91. Γιάννης Βλαχογιάννης, *ιστορική ανθολογία*, ό.π., σ. 66. Κ. Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 360. Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., σ. 117.

²⁴⁴ Karl Reber, *Γράμματα από το Αχμέτ-Αγά: Μεγαλοκτηματίες από την Ελβετία στην Εύβοια του 19ου αιώνα*, Α.Ε.Μ. τόμ. ΔΓ', σ. 99.

²⁴⁵ Βάνα Μπουσέ, Μιχαέλ Μπουσέ, *Ανέκδοτες επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας*, τόμ. Α', ό.π., σ. 431-432.

²⁴⁶ Βάνα Μπουσέ, Μιχαέλ Μπουσέ, *Ανέκδοτες επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας*, τόμ. Α', ό.π., σ. 448.

²⁴⁷ Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, ό.π., σ. 147.

Η συμμετοχή του Κριεζώτη στην επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου και ο κομβικός ρόλος που διαδραμάτισε για την εδραίωση αυτής στην Εύβοια αποκρυσταλλώνεται και σε ένα εύρος επιστολών που αυτός αντάλλαξε με διάφορα σημαίνοντα πρόσωπα της επανάστασης όπως: Ανδρέα Μεταξά, Ανδρέα Λόντο, Κωνσταντίνο Κανάρη, Μακρυγιάννη κ.ά. Οι αρχηγοί της συνταγματικής επανάστασης σε όλες τις επιστολές τους προς τον Αρβανίτη οπλαρχηγό του εξέφραζαν τη στήριξή τους. Η πιο χαρακτηριστική επιστολή που έλαβε ο Κριεζώτης ήταν αυτή από τον αρχηγό του Αγγλικού κόμματος Ανδρέα Λόντο, στις 11-9-1843. Οκτώ μέρες μετά την επιτυχία της επανάστασης ο Λόντος με την επιστολή του προσέφερε στον Κριεζώτη τη στήριξή του, καθώς και τη διοίκηση όλης της Εύβοιας. Επίσης ανέφερε στον Στρατηγό ότι «*η συμμετοχή του στην επανάσταση της 7^{ης} Σεπτεμβρίου με το μέρος τους ήταν κομβικής σημασίας για να αποφασίσουν να επαναστατήσουν καθώς η επιρροή και η γενναιότητα του συνετέλεσαν τα μέγιστα στην επιτυχία της επανάστασης στην Εύβοια*». Ο Λόντος έκλεινε την επιστολή του στον Κριεζώτη λέγοντάς του «*αν θέλει να του στείλει κάποιο αξιωματικό να εκπαιδεύσει τους 120 άνδρες της οροφυλακής που βρίσκονταν υπό τις διαταγές του Κριεζώτη και στους οποίους βασιζόνταν πλέον η ευταξία της Εύβοιας*». Με δεύτερη επιστολή του στις 17 Σεπτεμβρίου του 1843 ο Ανδρέας Λόντος, με την ιδιότητα του γραμματέα της επικρατείας επί των στρατιωτικών, γνωστοποιούσε στον Κριεζώτη «*ότι κάθε ενέργεια και μέτρο που πήρε ο υποστράτηγος για την ευταξία και ασφάλεια της Εύβοιας είχε την έγκρισή τους*».²⁴⁸ Τέλος τα δημοτικά συμβούλια Χαλκίδας, Καρύστου, Ιστιαίας και Δυστίων, με αποφάσεις τους στις 4 Σεπτεμβρίου, 17 Σεπτεμβρίου, 7 Οκτώβριου και 10 Οκτώβριου του 1843 αντίστοιχα, έσπευδαν να ευχαριστήσουν και να συγχαρούν τον υποστράτηγο Κριεζώτη για τη συμμετοχή του στην επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου του 1843²⁴⁹.

Από τις παραπάνω επιστολές και τα γεγονότα που παραθέσαμε, βλέπουμε ότι Κριεζώτης συμμετείχε ενεργά στη Συνταγματική επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου του 1843 συνεργαζόμενος με την αντιπολίτευση, για την επιβολή Συντάγματος. Η συμμετοχή του αυτή στην επανάσταση δεν υπαγορεύτηκε από συνταγματικές ευαισθησίες, από τις οποίες δεν διαπνεόταν ο οπλαρχηγός. Αντίθετα, όπως και οι υπόλοιπες παραδοσιακές ελίτ τις εποχής τους, αντιμετώπισαν το Σύνταγμα σαν μια ευκαιρία για να περιορίσουν τις εξουσίες του βασιλιά και να επανακτήσουν την πρωτοκαθεδρία στα δημόσια πράγματα των περιφερειών τους. Μια πρωτοκαθεδρία που είχε θέσει εν αμφιβόλω η κεντρική οθωνική εξουσία τα προηγούμενα χρόνια. Έτσι ο Κριεζώτης αμέσως μετά την επιτυχία της επανάστασης, συμπεριφερόμενος κάθε άλλο παρά με συνταγματικό τρόπο, έσπευσε να αποβάλει από την Εύβοια την ανταγωνιστική για την εξουσία του κρατική εξουσία²⁵⁰. Διώχνοντας λοιπόν τους κρατικούς αξιωματούχους και συγκεντρώνοντας όλες τις εξουσίες στα χέρια του, έγινε ο απόλυτος στρατιωτικοπολιτικός κυρίαρχος της Εύβοιας.

²⁴⁸ Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης* ό.π., σ. 116-121, 146.

²⁴⁹ Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης* ό.π., σ. 123-145.

²⁵⁰ «*Η μεγαλύτερη πολιτική σύγκρουση στις τρεις πρώτες δεκαετίες της μεταπελευθερωτικής περιόδου γινόταν ανάμεσα στις συγκεντρωτικές προσπάθειες της μοναρχίας και τις κεντρόφυγες τάσεις των διάφορων ντόπιων ολιγαρχιών που προσπαθούσαν να διατηρήσουν το είδος της αυτονομίας που απολάμβαναν στα χρόνια της επανάστασης, τότε που κυριολεκτικά δεν υπήρχε κεντρική κυβέρνηση. Ειδικότερα, απ' αυτή τη σκοπιά οι 'δημοκρατικές επαναστάσεις' του 1844 και του 1862, που περιόρισαν τις εξουσίες του στέμματος και ενίσχυσαν τα πολιτικά κόμματα, δεν μπορούν να θεωρηθούν λαϊκές νίκες. Ήταν απλά και μόνο προσπάθειες των ντόπιων ολιγαρχιών να υπονομεύσουν τις πολυαρχικές τάσεις της βασιλικής μοναρχίας*». Βλεπ σχετ. Ν. Μουζέλης, *Νεοελληνική Κοινωνία. Οψεις υποανάπτυξης*, Εξάντας, Αθήνα 1978, σ. 36-37. Παράλληλα και ο Τ. Πιτινέλης χαρακτηρίζει την εθνοσυνέλευση της 8ης Νοεμβρίου του 1843 «*ως μια συνέντευση της απανταχού της Ελλάδας αστικής και αγροτικής ολιγαρχίας, στην οποία ήταν παρόντες όλοι οι άρχοντες και τα μεγάλα ονόματα της προεπαναστατικής και επαναστατικής περιόδου*». Τάκης Ν. Πιτινέλης, *Η μοναρχία εν Ελλάδι*, ό.π., σ. 404.

V. Η δράση του Κριεζώτη μετά την επανάσταση του 1843 μέχρι και το αποτυχημένο κίνημα του το 1847

Ο Κριεζώτης πληρεξούσιος στην Εθνοσυνέλευση του 1843

Στις 27 Οκτωβρίου του 1843²⁵¹, με επίσημο βασιλικό διάταγμα, ανατέθηκε στον Κριεζώτη η δημιουργία ελαφρού λόχου για την ευταξία της Εύβοιας. Βέβαια, όπως είδαμε, ο οπλαρχηγός είχε σχηματίσει τον λόχο αμέσως μετά την επιτυχημένη επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου, με τις ευλογίες και των πρωτεργατών του κινήματος. Απλά, τώρα πιστοποιούνταν με τον πλέον επίσημο τρόπο το βασιλικό διάταγμα, η νίκη της αντιπολίτευσης. Ο Όθωνας «παραδεχόταν» τον νέο συσχετισμό ισχύος που ήταν αρνητικός για τον ίδιο και διόριζε τον Κριεζώτη ως απόλυτη στρατιωτικοπολιτική αρχή της Εύβοιας. Δηλαδή η κεντρική διοίκηση αποδεχόταν την ήττα της μετά την επικράτηση του συντάγματος του 1843 και παραχωρούσε στον Κριεζώτη αυτό που ο ίδιος διεκδίκησε μεθοδικά και υπομονετικά από την αρχή της επανάστασης: την πρωτοκαθεδρία επί των στρατιωτικών και κατ' επέκταση πολιτικών πραγμάτων της Ευβοίας.

Ο Κριεζώτης μετά την επιτυχία της επανάστασης της 3ης Σεπτεμβρίου, θέλοντας να έχει ενεργό ρόλο στα δημόσια πράγματα της χώρας, κατάφερε να εκλεγεί πρώτος σε σταυρούς πληρεξούσιος Ευβοίας για την εθνοσυνέλευση του 1843²⁵². Ενδιαφέρον είναι στο σημείο αυτό να δούμε τις προτάσεις που έκανε ο Κριεζώτης ως πληρεξούσιος²⁵³. Αρχικά πρότεινε λόγω της δύσκολης οικονομικής συγκυρίας οι αντιπρόσωποι να μην παίρνουν μισθό. Επίσης πρότεινε για λόγους οικονομίας μόνο μία βουλή και όχι και γερουσία. Χαρακτηριστικά δήλωσε «μια βουλή και όχι άλλο. Δεν έχει ο λαός να πληρώσει χαραμτζίδες. Είναι πτωχός και θέλει ελάφρυνση». Τέλος πρότεινε να δοθεί στους εκτός Ελλάδος Έλληνες η δυνατότητα να δημιουργήσουν συνοικισμό εντός του ελληνικού κράτους²⁵⁴.

Οι προτάσεις του να μην παίρνουν μισθό οι πληρεξούσιοι και να γίνει μόνο βουλή και όχι γερουσία πάλι για λόγους οικονομίας, για το καλό του έθνους, από ένα πρόσωπο που καθ' όλη τη σταδιοδρομία του το χρήμα και η κατάκτηση αξιωμάτων ήταν ο κινητήριος μοχλός δράσης του, καθώς τέλος και η πρότασή του για παροχή γης σε ετερόχθονες, όταν ο ίδιος κατά την καθοδιστρίακή περίοδο υπήρξε από τους σφοδρότερους αυτόχθονες, δείχνουν ότι οι νεωτερικές ιδέες είχαν επηρεάσει τον στρατηγό σε σημαντικό βαθμό. Δηλαδή η ώσμωση του Κριεζώτη με τις νεωτερικές ιδέες της εποχής του, μετέτρεψε σταδιακά και σε κάποιο βαθμό τον τρόπο με τον οποίο αυτός αντιμετώπιζε καταστάσεις και γεγονότα, κάνοντάς τον να λειτουργήσει ορισμένες φορές και ως φορέας νεωτερικών προταγμάτων.

²⁵¹ Στον νεοσχηματιζόμενο ελαφρό λόχο της Εύβοιας ταγματάρχης διοριζόταν ο Κωνσταντίνος Ζέρβας, πρόσωπο της απολύτου εμπιστοσύνης του Κριεζώτη από την αρχή της επανάστασης, που είχε παντρευτεί τη Μαρία, ανιψιά του Κριεζώτη. Επίσης διορίζονταν ως υπολοχαγός ο Χρήστος Λιανόπουλος από τις Κονίστρες και Ανθυπολοχαγός ο Απόστολος Σιδέρης, ο παλιός σημαιοφόρος του Κριεζώτη. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 104-105, 283.

²⁵² Στις 14-10-1843 οι 93 εκλέκτορες από όλη την Εύβοια συγκεντρώθηκαν στον Άγιο Δημήτριο της Χαλκίδας, ώστε να βγάλουν πληρεξούσιους για την εθνοσυνέλευση. Ο Κριεζώτης εκλέχθηκε πρώτος και παμνηφεί, μαζί με τους Ιωάννη Οικονόμου, Ιωάννη Κωλέττη, και Αθανάσιο Πετζάλη. Βλέπ. σχετ. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης*, τόμος Β', ό.π., σ. 282.

²⁵³ Ο Μακρυγιάννης υποστηρίζει στα απομνημονεύματά του ότι, όταν ξεκίνησε η εθνοσυνέλευση, πολλοί διεκδικούσαν για τον εαυτό τους τη θέση φρουράρχου της συνελεύσεως, ανάμεσα σε αυτούς και ο Κριεζώτης. Ο τελευταίος είχε αυταρχικό χαρακτήρα και ήταν φιλόδοξος. Μαζί με τους Κολιόπουλο και Πετμεζά απαιτούσαν να μην είναι ο Καλλέργης φρουράρχος της συνελεύσεως. Βλέπ. σχετ. Γιάννης Βλαχογιάννης, *Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη*, τόμ. Β ό.π., σ. 157-161. Βάνα Μπουσέ, Μιχαέλ Μπουσέ, *Ανέκδοτες επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας*, τόμ. Α', ό.π., σ. 501.

²⁵⁴ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 95.

Ο Κριεζώτης βουλευτής

Η εθνοσυνέλευση άρχισε τις εργασίες της στις 8 Νοέμβριου του 1843 και τις ολοκλήρωσε με την ψήφιση του Συντάγματος, στις 18 Μαρτίου του 1844. Ο Κριεζώτης μετά τη θητεία του ως πληρεξούσιος στην εθνοσυνέλευση θέλησε να εκλεγεί και βουλευτής, ώστε κατά την πάγια επιδίωξή του να έχει ενεργό ρολό και λόγο στα δημόσια πράγματα του κράτους και στην κεντρική πολιτική σκηνή²⁵⁵. Η πρώτη κυβέρνηση οικουμενικού-μεταβατικού χαρακτήρα που σχηματίστηκε μετά την επανάσταση του 1843, υπό την πρωθυπουργία του Α. Μεταξά, παραιτήθηκε στις 28 Φεβρουαρίου του 1844 λόγω πολιτικής αποδυνάμωσης και διαφωνιών που ανέκυψαν στην εθνοσυνέλευση. Τον διαδέχτηκε με κυβέρνηση μεταβατικού επίσης χαρακτήρα ο Κ. Κανάρης, ως τις 30 Μαρτίου.²⁵⁶ Την κυβέρνηση Κανάρη διαδέχτηκε η επίσης υπηρεσιακού χαρακτήρα κυβέρνηση του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου, στις 30 Μαρτίου του 1844, με στόχο τις εκλογές για την ανάδειξη βουλευτών. Ο Κωλέττης αρνήθηκε να συμμετάσχει στην κυβέρνηση Μαυροκορδάτου, περιμένοντας να φθαρεί, ώστε να αναλάμβανε ο ίδιος²⁵⁷.

Στις εκλογές που ακολούθησαν, προεκλογικά συμάχησαν το Ρωσικό και το Γαλλικό κόμμα, που αναδείχτηκε πρώτη δύναμη. Ο Μαυροκορδάτος παραιτήθηκε στις 4 Αυγούστου του 1844 και στις 6 Αυγούστου, κυβέρνηση σχημάτισε ο νικητής των εκλογών Ι. Κωλέττης. Βάσει του εκλογικού νόμου της 18ης Μαρτίου, οι πρώτες βουλευτικές εκλογές στις οποίες σημειώθηκε όργιο βίας και νοθείας, κυρίως από τους οπαδούς του Κωλέττη, διήρκεσαν μερικούς μήνες, από τον Μάιο μέχρι τον Ιούνιο του 1844, ενώ σε ορισμένες εκλογικές περιφέρειες συνέχιζαν να διεξάγονται και μετά τον σχηματισμό της βουλής²⁵⁸. Χαρακτηριστικά της κατάστασης νοθείας και βίας που επικρατούσε στις πρώτες βουλευτικές εκλογές είναι τα ακόλουθα αποσπάσματα: «*οι πρώτες εκλογές που ακολούθησαν κράτησαν τρεις μήνες κατά τους οποίους η Ελλάδα έγινε λεία των οπλισμένων συμμοριών του Κωλέττη, που έβαλε σ' ενέργεια όλα τα μέσα για να συντρίψει τον αντίπαλο και να εξασφαλίσει την πλειοψηφία στη Βουλή. Συνταγματικός όταν στην αντιπολίτευση, Κωλέττης δείχτηκε υπερβολικά συγκεντρωτικός όταν πήρε την εξουσία κι ενθάρρυνε τις επεμβάσεις του στέμματος στην πολιτική ζωή. Η πραγματική εσωτερική πολιτική του συνίστατο στη διάθεση των κρατικών εσόδων για λογαριασμό των φίλων του χωρίς κανένα σοβαρό μέτρο για τη διοργάνωση και οικονομική ανάπτυξη της χώρας.*»²⁵⁹ Χαρακτηριστικό της νοθείας που έλαβε μέρος στις πρώτες αυτές εκλογές του 1844 είναι και το απόσπασμα του Γ. Ασπρέα: «*Πάσα αρχή δικαίου περιφρονήθη προ του κομματικού συμφέροντος και πάσα αντίληψις δικαιοσύνης εσβέσθη προ του κομματικού μίσους. Ο Ανδρ. Λόντος, ο Ζαΐμης, ο Σισίνης, ως και αυτός ο Μαυροκορδάτος εξώσθησαν της Βουλής και μετ' αυτών όλοι οι επίλεκτοι του κόμματος, όσοι είχαν κατορθώσει να επιτύχουν, παρά την έκτασιν των κυβερνητικών επεμβάσεων. Μόνον δε διά της επεμβάσεως του Μεταξά επεκυρώθη μία των εκλογών του Μαυροκορδάτου, όστις επέτυχεν εις 4 περιφέρειας. Πεντήκοντα τρεις επέτυχον εν συνόλω του κόμματος του Μαυροκορδάτου και ο Κωλέττης παντοδύναμος, απέβαλε της Βουλής τους τεσσαράκοντα και ένα, συγκατετεθείς να περιορίση τον*

²⁵⁵ Ο Κριεζώτης, αντιλαμβανόμενος ότι με την αναπόφευκτη ισχυροποίηση της κεντρικής εξουσίας το βάρος των πολιτικών διεργασιών μετατοπιζόταν από την περιφέρεια στο κέντρο, επιδίωξε και κατάφερε να έχει ενεργό ρόλο και θέση στις νέες διεργασίες που συντελούνταν. Ο οπλαρχηγός κατανοούσε ότι η συμμετοχή του στην κεντρική πολιτική σκηνή ήταν απαραίτητος όρος για να διατηρήσει και για να αυξήσει την πρωτοκαθεδρία του, καθώς και τα προνόμια και τους όρους αναπαραγωγής του, στην περιφέρειά του.

²⁵⁶ Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, *Οι Ελληνικές Κυβερνήσεις 1843-2004*, σ. 6.

²⁵⁷ Τρύφων Ε. Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Όθωνος Βασιλέως της Ελλάδος (1832-1862)*, ό.π., σ. 286. Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, *Οι Ελληνικές Κυβερνήσεις 1843-2004*, σ. 6. Γιάννης Βλαχογιάννης, *Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη*, τόμ. Β ό.π., σ. 176-177.

²⁵⁸ Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Από Το Γένος στο Έθνος*, ό.π., σ. 426-427. Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, *Οι Ελληνικές Κυβερνήσεις 1843-2004*, σ. 6.

²⁵⁹ Νίκος Σβορώνος, *Επισκόπηση της νεοελληνικής Ιστορίας*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1976 σ. 84.

αριθμόν των αντιπολιτευομένων εις δώδεκα και τούτους άνευ των αρχηγών των και άνευ επιλέκτων»²⁶⁰.

Τέλος, και ο Ν. Δραγούμης περιγράφει με γλαφυρό τρόπο τα γεγονότα που έλαβαν χώρα στις πρώτες αυτές εκλογές. «Προέκειτο να κυρωθώσι φιλικαί εκλογαί; Ευθύς και αι δεινότατοι παραβιάσεις παρεσιωπώντο ή εχαρακτηρίζοντο επουσιώδεις παρατυπιαί· και η μεν βία, η στάσις αυτή, απεκαλούντο δικαία άμυνα, η δε αδικία, ακολασία, το ψεύδος, δικαιοσύνη, μετριότης, αλήθεια. Και αυταί αι λέξεις ήλλαξαν σημασίαν· η μεν παραβίασις των καλπών ωνομάσθη συστολή των σανίδων, αι δε σαπυνοκασέλαι και τα σακκούλια κάλπαι, η λύμανσις των σφραγίδων τυχαία σύντριψις, οι συμβολαιογράφοι επί της ψηφοφορίας επιτροπαί και οι απόβλητοι του λαού εκλεκτοί αυτού. Ο νόμος νυν μεν έπρεπε να κοιμάται, νυν δε ν' αγρυπνή, ποτέ μεν να ερμηνεύεται κατά γράμμα, ποτέ δε κατ' έννοιαν και άλλοτε να διαστρέφονται και αι σαφέσταται, αι καθαρότατοι, αι ρητότατοι διατάξεις. Οποία πολιτική και ηθική ασέλγεια!»²⁶¹

Ο Κριεζώτης, μέσα στο τεταμένο κλίμα γενικευμένης νοθείας που επικρατούσε, όντας υπονήφιος με το Γαλλικό κόμμα, εκλέχθηκε βουλευτής²⁶² Χαλκίδας στις 17 Ιουλίου του 1844 με 2.032 ψήφους. Μαζί με τον Κριεζώτη εκλέχθηκαν βουλευτές στην επαρχία Χαλκίδος οι Ιωάννης Οικονόμου, Αθανάσιος Πετσάλης και Ιωάννης Κωλέττης²⁶³.

Ο Κριεζώτης, αντιλαμβανόμενος ότι στο νεωτερικό γίγνεσθαι ο ρόλος των πολιτικών ενισχύονταν, επιδίωξε και πέτυχε να ασκήσει εκτός από την ιδιότητα του στρατιωτικού και αυτήν του πολιτικού. Έτσι, μετά τις πρώτες εκλογές του 1844 θα έχει την διπλή ταυτότητα, του στρατιωτικού και του πολιτικού, αποκτώντας αναβαθμισμένο ρόλο στα δημόσια πράγματα της περιόδου και ισχυροποιώντας τη θέση του περαιτέρω.

Κατά τη διάρκεια της πρώτης αυτής βουλής ο καπετάν Νικόλας, όντας από τα δυναμικά στελέχη του Γαλλικού κόμματος, επιδείκνυε προκλητική συμπεριφορά απέναντι στους βουλευτές της αντιπολίτευσης, μη διστάζοντας ακόμα και να έρθει στα χέρια μαζί τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο ξυλοδαρμός του αντιπολιτευομένου βουλευτή Σταμάτη Δάρα από τον Κριεζώτη, τον Μάρτιο του 1846²⁶⁴.

²⁶⁰ Γεώργιος Ασπρέας, *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος*, τόμ. Α', ό.π., σ. 197.

²⁶¹ Νικόλαος Δραγούμης, *Ιστορικά αναμνήσεις*, εκ του Τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφέως, Εν Αθήναις : 1879 τόμ. Β' σ. 126-127.

²⁶² Η διαγωγή που επέδειξε ο Κριεζώτης κατά τη μακρά προεκλογική περίοδο των πρώτων εκλογών του ελληνικού κράτους ήταν ανάλογη με αυτή του πολιτικού του εκπροσώπου, του Κωλέττη. Οι πράξεις του οπλαρχηγού διαπνέονταν από αυταρχισμό και βία και αποσκοπούσαν στην πάση θυσία εκλογή του, καθώς και στην παράλληλη νίκη του Γαλλικού κόμματος στο όποιο ήταν ενταγμένος. Χαρακτηριστικά η βασίλισσα Αμαλία ενημέρωνε με επιστολή της στις 21 Μαΐου του 1844 τον πατέρα της ότι « σύμφωνα με ανεπιβεβαίωτες μέχρι εκείνη τη Στιγμή φήμες ο Κριεζώτης σχεδίαζε στις 29 Μαΐου να καταλάβει του φρούριο της χαλκίδας » Βλέπ. σχετ. Βάνα Μπουσέ, Μιχαέλ Μπουσέ, *Ανέκδοτες επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας*, τόμ. Α', ό.π., σ. 578.

²⁶³ Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης* ό.π., σ. 149. Κ.Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 356. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Γ'* ό.π., σ. 1762. Γεώργιος Δ. Σέττας, *Ευβοϊκά κείμενα*, Αθήνα 1970-1971 τόμ. Α' σ. 7.

²⁶⁴ Γιάννης Βλαχογιάννης, *Ιστορική ανθολογία*, ό.π., σ. 87.

Ο Κριεζώτης, ως πιστός κωλεττικός, πρωτοστατεί στην ακύρωση των εκλογών της επαρχίας Καρύστου

Η κυβέρνηση που σχηματίστηκε ήταν συνεργασία μεταξύ Γαλλικού και Ρωσικού κόμματος, υπό την πρωθυπουργία του Κωλέττη. Ο Βλάχος πολιτικός κυβέρνησε αυταρχικά και συγκεντρωτικά, αγνοώντας την βουλή, τους νομούς και καταστρατηγώντας κάθε έννοια δικαιοσύνης και αμεροληψίας, με τα άτομα που ανήκαν στο πελατειακό του σύστημα να καταλαμβάνουν κάθε δημόσιο αξίωμα. Ο Κωλέττης, πέραν του φαύλου τρόπου διακυβέρνησης που εγκαθίδρυσε, επιδίωξε, έχοντας και την υποστήριξη του Όθωνα, να δημιουργήσει απόλυτη πλειοψηφία στη νέα βουλή. Αυτό το κατόρθωσε όχι μόνο με διάφορες παραβάσεις και νοθείες κατά τις εκλογές, αλλά και με την ακύρωση της εκλογής πολλών πληρεξουσίων προσκεϊμένων στο Μαυροκορδάτο, ακόμα και του ίδιου του Μαυροκορδάτου, ο οποίος είχε εκλεγεί από τέσσερις περιφέρειες²⁶⁵.

Μια τέτοια περίπτωση ήταν και αυτή της επαρχίας Καρυστίας. Ο Κωλέττης σε συνεργασία με τον Κριεζώτη ακύρωσαν²⁶⁶ τις εκλογές της επαρχίας στις 6-4-1845. Στην επαναληπτική ψηφοφορία που πραγματοποιήθηκε στις 25-8-1845, ο Κριεζώτης αναμίχθηκε²⁶⁷ ενεργά τρομοκρατώντας τον πληθυσμό και χρησιμοποιώντας τη δύναμη²⁶⁸ του πελατειακού του συστήματος στο νησί κατάφερε, να εκλεγούν οι κωλεττικοί υποψήφιοι Β. Νικολαΐδης, Γ. Γουναρόπουλος και Β. Καραγιάννης. Παρά τις κατηγορίες που εξαπέλυσαν εναντίον του βουλευτές του Μαυροκορδάτου, ότι αναμίχθηκε ενεργά²⁶⁹ στις επαναληπτικές εκλογές της επαρχίας, ο Κριεζώτης λίγο νοιάστηκε. Η εκλογή των νέων αντιπρόσωπων για την επαρχία Καρύστου επικυρώθηκε με ψηφοφορία στη συνεδρίαση της βουλής στις 23-10-1845²⁷⁰.

Η σύγκρουση του Κριεζώτη με τον ανιψιό του Κωνσταντίνο Ζέρβα

Η προσπάθεια του Κριεζώτη να ακυρώσει τα αποτελέσματα των εκλογών στην επαρχία Καρύστου τον έφερε αντιμέτωπο με τον ανιψιό του και έμπιστο του από την αρχή της επανάστασης, Κωνσταντίνο Ζέρβα. Ο τελευταίος, μετά την επανάσταση του 1843, όντας στο πλευρό του Κριεζώτη προήχθη από ανθυπολοχαγό σε ταγματάρχη, στις 27 Σεπτεμβρίου 1843 και τέθηκε επικεφαλής ελαφρού λόχου για την ευταξία της Εύβοιας. Δηλαδή έγινε η δεύτερη ισχυρότερη στρατιωτική φυσιογνωμία της Εύβοιας μετά τον νομοεπιθεωρητή Κριεζώτη²⁷¹.

Ο Ζέρβας στις εκλογές του 1844 θα ακολουθήσει διαφορετική γραμμή από αυτή του θείου-προστάτη του Νικολάου Κριεζώτη, αφού κατέβηκε ως υποψήφιος βουλευτής Καρυστίας με το κόμμα του Μαυροκορδάτου. Ο Κριεζώτης κατάφερε να εκλεγούν οι κωλεττικοί υποψήφιοι στην επαρχία Χαλκίδας και στην επαρχία Βορείων Σποράδων, χωρίς όμως να καταφέρει να

²⁶⁵ Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Από Το Γένος στο Έθνος*, ό.π., σ. 428-433. Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, *Οι Ελληνικές Κυβερνήσεις 1843-2004*, σ. 6. Γιώργος Ρωμαίος, *Η Περιπέτεια του Κοινοβουλευτισμού στην Ελλάδα (1844-2009)*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2011, τόμ. Α' σ. 169.

²⁶⁶ Γιώργος Καρανικόλας, *Νόθες εκλογές στην Ελλάδα (1844-1936)*, Αθήνα: Τυποεκδοτική 1973 σ. 41, 43.

²⁶⁷ Οι επαναληπτικές εκλογές Καρυστίας διεξήχθησαν χωρίς εκλογικούς καταλόγους και χωρίς επιτροπή για την καταμέτρηση των ψήφων. Επιπλέον ο Κριεζώτης αποβιβάστηκε με 400 άνδρες του στην Κάρυστο, από γαλλικό πλοίο παραμονές των εκλογών και εξέλεξε τα πρόσωπα που ήθελε. Βλεπ. σχετ. Εφημερίδα *Αθηνά*, φύλλο 1261/ 18 Οκτωβρίου 1847.

²⁶⁹ Η επιστολή του Κριεζώτη στον βουλευτή Χαλκίδας και έμπιστο του επί σειρά ετών Ιωάννη Οικονόμου στις 15 Οκτωβρίου του 1845, αποδεικνύει με τον πλέον χαρακτηριστικό τρόπο τη Συμμετοχή του οπλαρχηγού στις επαναληπτικές εκλογές της επαρχίας Καρύστου, προς όφελος των κωλετικών υποψηφίων. Ο Κριεζώτης έλεγε ότι «είχαν συμφέρον και δίκιο να υπερασπίσουν τη εκλογή Καρύστου» και ζητούσε για τον σκοπό αυτό την αρωγή του Οικονόμου. Βλέπ. σχετ. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 112.

²⁷⁰ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης*, τόμος Β', ό.π., σ. 102-112.

²⁷¹ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης*, τόμος Β', ό.π., σ. 104-105.

εκλεγούν οι κωλεττικοί υποψήφιοι στην επαρχία Καρυστίας, αφού η επιρροή που ασκούσε στην περιοχή ο Ζέρβας βοήθησε στο να εκλεγούν οι υποψήφιοι του Μαυροκορδάτου.

Η αυτονόμηση του ανιψιού του εξόργισε τον καπετάν Νικόλα. Ο τελευταίος, θέλοντας να τιμωρήσει τον Ζέρβα, τον συνέλαβε, συνεπικουρούμενος από τη σωματοφυλακή του στην άνω Βάθεια, και τον ξυλοκόπησε άγρια, αφήνοντάς τον μισοπεθαμένο. Ο Ζέρβας κατήγγειλε τον Κριεζώτη για τον ξυλοδαρμό, η Εισαγγελία Εφετών όμως χαρακτήρισε το αδίκημα ως πλημμέλημα και ακύρωσε το ένταλμα προφυλάκισης του Στρατηγού²⁷².

Στο σημείο αυτό παρατηρούμε ότι ο Κριεζώτης μετά την επιτυχία της επανάστασης της 6^{ης} Σεπτεμβρίου του 1843, στην οποία συμμετείχε με το μέρος των συνταγματικών, εδραιώθηκε ως αδιαφιλονίκητος πολιτικοστρατιωτικός κυρίαρχος ολόκληρης της Ευβοίας, έχοντας «αποβάλλει» από το νησί την ανταγωνιστική προς την δική του κρατική εξουσία. Η δύναμη αυτή του Κριεζώτη εδραζόταν στη σχέση του με τον πρωθυπουργό Ι. Κωλέττη, μια σχέση συναλλαγής που κρατούσε χρόνια, και κυρίως στο πανίσχυρο πελατειακό σύστημα που είχαν εγκαθιδρύσει οι Κωλέττης και Κριεζώτης στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Στερεάς και της Εύβοιας. Τη λειτουργία αυτού του δικτύου θα αναλύσουμε στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης.

VI. Το πελατειακό σύστημα Κωλέττη-Κριεζώτη στην Εύβοια

Οι απαρχές του τοπικού δικτύου Κριεζώτη

Θέλοντας να διερευνήσουμε τις απαρχές του πελατειακού συστήματος που συνέστησε ο Κριεζώτης κυρίως στην περιοχή της Εύβοιας, αλλά και εν μέρει στην Ανατολική Στερεά, πρέπει να ξεκινήσουμε την αναδρομή μας από τον Σεπτέμβριο του 1821. Το συγκριμένο χρονικό διάστημα ο τότε γενικός αρχηγός των επαναστατικών δυνάμεων στο νησί της Εύβοιας, Αγγελής Γοβγίνας, διόρισε το πιστό του πρωτοπαλικάρο Νικόλαο Κριεζώτη καπετάνιο και επιτετραμμένο του για την επαρχία Καρυστίας και τον απέστειλε με δύναμη τριάντα ανδρών στην περιοχή. Κομβικό σημείο για τη δημιουργία τοπικού δικτύου από τον Κριεζώτη θα είναι ο σκοτωμός του αρχηγού Αγγελή Γοβγίνα, καθώς και του υπαρχηγού του Κώτσου Δημητρίου, σε ενέδρα των Τούρκων στα Δύο Βουνά, στις 28-3-1822. Ο Κριεζώτης, μικροκαπετάνιος ως τότε της επαρχίας Καρυστίας, θα εμφανιστεί ως μοναδικός κληρονόμος του τοπικού συστήματος ισχύος που είχε δημιουργήσει ο Γοβγίνας, ενισχύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο περαιτέρω ένα αρχικό ευρύ²⁷³ οικογενειακό δίκτυο συγγενών εξ αίματος και εξ αγχιστείας, το οποίο διέθετε. Είναι χαρακτηριστικό ότι μετά τον θάνατο του Αγγελή οι περισσότεροι συναγωνιστές του αποθανόντος αρχηγού, όπως π.χ. ο γραμματέας του Δημήτριος Καρύδας, ακολούθησαν τον Κριεζώτη.

Στη συνέχεια ο Κριεζώτης μέσα από την συμμαχία του με τον Ανδρούτσο, οποίος ήταν η ισχυρότερη κληρονομική μορφή εξουσίας στην Ανατολική Στερεά, θα σταθεροποιήσει ακόμα περισσότερο τα τοπικά του δίκτυα ισχύος στην επαρχία Καρυστίας. Επιπλέον οι αλληπάλληλες στρατιωτικές επιτυχίες που κατήγαγε ο Αρβανίτης οπλαρχηγός εναντίον του Ομέρ μπέη, από τον Μάρτιο έως και τον Μάιο του 1823 στην πορεία του για να καταλάβει την Κάρυστο, ενίσχυσαν το κύρος και την επιρροή του Κριεζώτη στη νότιο Εύβοια και οδήγησαν πολλούς ενόπλους να τεθούν υπό τις διαταγές του, πυκνώνοντας τις τάξεις του στρατεύματός του και ενισχύοντας το τοπικό του δίκτυο.

²⁷² Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης*, τόμος Β', ό.π., σ. 108, 109, 115.

²⁷³ Ο Κριεζώτης είχε την τύχη να διαθέτει ένα ευρύ συγγενικό δίκτυο, το οποίο αποτελούνταν από πέντε αδέρφια, αρκετά ανίψια, ξαδέλφια θείου, κ.ά. Το διευρυμένο αυτό συγγενικό δίκτυο αποτέλεσε τη «μαγιά» του τοπικού συστήματος ισχύος του στρατηγού, παρέχοντάς του ικανούς και αφοσιωμένους άνδρες. Αρκετοί από τους συγγενείς του πολέμησαν στο πλευρό του Κριεζώτη και τον βοήθησαν καθοριστικά να στήσει τις βάσεις του τοπικού του συστήματος ισχύος. Ανάμεσα σε αυτούς ήταν οι: Παπαγγελής Κριεζώτης, Αναστάσιος Κριεζώτης, Γρηγόριος Κριεζώτης, Δημήτριος Κριεζώτης, Γιαννέλης κ.ά. Μάλιστα ο Γιαννέλης σκοτώθηκε στη μάχη του Ρούσσαλ υπερασπίζόμενος τον θείο του Νικόλαο.

Το τοπικό δίκτυο Κωλέττη στην Εύβοια

Τον Ιούλιο του 1823 έφτασε στο Ξηροχώρι (Ιστιαία) ως έπαρχος Ευβοίας ο Κωλέττης και παρέμεινε στην περιοχή ως τον Ιανουάριο του 1824²⁷⁴. Στο διάστημα της παραμονής²⁷⁵ του στην περιοχή ο Κωλέττης, χρησιμοποιώντας τις προσβάσεις του στην κρατική μηχανή, έβαλε τις βάσεις για τη δημιουργία ενός πολύκλαδου και ισχυρού τοπικού δικτύου στην Εύβοια, στο οποίο εντάχθηκαν ισχυροί τοπικοί οπλαρχηγοί και πρόκριτοι. Εξέχοντες φυσιογνωμίες ήταν οι: Βάσος Μαυροβουνιώτης²⁷⁶, Σταμάτης Αστέρης²⁷⁷, Σπυρίδων Καλογερόπουλος²⁷⁸, ο Επίσκοπος Καρυστίας Νεόφυτος²⁷⁹ κ.ά.

²⁷⁴ Κ. Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 227. Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχαιακή συλλογή ΚΕΙΝΕ (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) -Ταυτότητα τεκμηρίου:- 004-0011.

²⁷⁵ Χαρακτηριστική της εμπλοκής του Κωλέττη στα δημόσια πράγματα της Εύβοιας ήταν η επιστολή που έστειλε στις 5 Οκτωβρίου του 1823 από τους Ωρεούς της Β. Εύβοιας στον ευρισκόμενο στην Ύδρα Μαυροκορδάτο. Στην επιστολή ο Κωλέττης ενημέρωνε τον Μαυροκορδάτο ότι, αφού δεν αποφεύχθηκε ο διορισμός του Ανδρούτσου στην αρχηγία των όπλων της Εύβοιας, θα έπρεπε να επιτύχουν τον διορισμό των έμπιστών του Βάσου Μαυροβουνιώτη ή Γιάννη Χαλκιάτη στην αρχηγία της πολιορκίας της Καρύστου, ώστε να ανατραπεί η αρνητικά διαμορφωθείσα κατάσταση για τα συμφέροντά τους στο νησί, που είχε δημιουργηθεί μετά τον διορισμό του Ανδρούτσου στη γενική αρχηγία. Βλέπ. σχετ. Αλέξανδρος Γ. Μαυροκορδάτος, *Ιστορικών Αρχείων*, Έγγραφα του 1823, Τεύχος III, Εν Αθήναις 1968 σ. 536.

²⁷⁶ Ο Μαυροβουνιώτης έφυγε το 1817 κυνηγημένος από το Μαυροβούνιο, μαζί με άλλα μέλη της οικογένειάς του και κατέφυγε στη Σμύρνη, εκεί εργάστηκε ως επιστάτης στα κτήματα του πλούσιου Οθωμανού μπέη Καραοσμάνογλου και γνώρισε τον Νικόλαο Κριεζιώτη με τον οποίο έγινε «αδελφοποιητός». Το 1820 πέρασε στην Αττική και πολέμησε με τον βαθμό του σημαιοφόρου στο στράτευμα του Μπεχλιβάν Μπαμπά Πασά, εναντίον του αποστάτη της Πύλης Αλή Πασά των Ιωαννίνων. Με την εκδήλωση της Επανάστασης, ο Βάσος συμμετείχε πρωταγωνιστικά στον Αγώνα παίρνοντας μέρος ως καπετάνιος σε 36 συνολικά μάχες και εκστρατείες (στην Εύβοια, στη Θάσο, στην Ύδρα, στην Πελοπόννησο εναντίον του δυνάμεων του Ιμπραήμ Πασά, στην Ανατολική Ρούμελη, μέχρι και στο Λίβανο), , κατορθώνοντας να ανέλθει στην ανώτατη βαθμίδα της επαναστατικής στρατιωτικής ιεραρχίας (πεντακοσιάρχος, χιλίαρχος, στρατηγός). Παράλληλα, όπως και η πλειοψηφία των ομολόγων οπλαρχηγών της εποχής, ανέπτυξε παραπληρωματικές δραστηριότητες (πειρατικές και ληστικές), λεηλατώντας περιοχές για να αποκομίσει υλικά οφέλη. Στις εμφύλιες συρράξεις της περιόδου στοιχίστηκε με τη φατρία Κουντουριώτη, όπως άλλωστε και η συντριπτική πλειοψηφία των μη Πελοποννησίων οπλαρχηγών (σε σύγκρουση των στρατευμάτων του με αυτά των αντικυβερνητικών κατά τη διάρκεια του δεύτερου εμφυλίου, στο χωριό Θάνα κοντά στην Τρίπολη, τον Νοέμβριο του 1824 σκοτώθηκε ο πρωτότοκος γιος του Θ. Κολοκοτρώνη Πάνος). Επί Καποδίστρια ο Μαυροβουνιώτης κατόρθωσε, παρά τις αντιδράσεις των πολιτικοστρατιωτικών του αντιπάλων, να ενταχθεί στον νέο στρατιωτικό οργανισμό των χιλιαρχών, αναλαμβάνοντας τη διοίκηση της ΣΤ΄ Χιλιαρχίας και πρωταγωνιστώντας στις επιχειρήσεις για την ανακατάληψη της Ανατολικής Στερεάς. Στη διάρκεια της συγκεκριμένης περιόδου, ακολουθώντας τον πολιτικό εκπρόσωπο του Ιωάννη Κωλέττη, κράτησε αρχικά από φιλική έως ουδέτερη στάση απέναντι στο καποδιστριακό καθεστώς. Μετά τη δολοφονία του Κυβερνήτη (27 Σεπτεμβρίου 1831) όμως ο Βάσος πέρασε ανοιχτά στις γραμμές της αντιπολίτευσης των Συνταγματικών, συνεισφέροντας τα μέγιστα στη νίκη τους και την αποπομπή του Αυγουστίνου. Επί Όθωνα ο Βάσος κατόρθωσε, αντίθετα από την πλειοψηφία των ομολόγων του, να παραμείνει στο στράτευμα, καταλαμβάνοντας ισχυρά αξιώματα: μέλος της «εξεταστικής επιτροπής εκδουλεύσεων και διαγωγής των ατάκτων σωμάτων», συνταγματάρχης-επιθεωρητής Αττικής και Βοιωτίας, «Αρχηγός του Σώματος Οροφυλακής Φθιώτιδας», υποστράτηγος, Αρχηγός Οροφυλακής της Λοκρίδας και «βασιλικός υπασπιστής». Ανήκε σε εκείνη την ολιγάριθμη ομάδα επαγγελματιών ενόπλων που ξεπήδησε μέσα από τον Αγώνα και που δίχως να ανήκει στα παλιά αρματολικά τζάκια, αναρριχήθηκε στις βαθμίδες της νέας ελληνικής κοινωνίας προσφέροντας τις υπηρεσίες του στη νεοσύστατη ελληνική διοίκηση. Πέθανε στις 9 Ιουνίου 1847 από οξεία πνευμονία, μετά από κοπιαστική προεκλογική εκστρατεία και ενταφιάστηκε στο Α΄ νεκροταφείο Αθηνών. Στην προσωπική του ζωή έκανε δύο γάμους, από τους οποίους απέκτησε τέσσερα αγόρια και ένα κορίτσι. Επιπλέον είχε τέσσερις αδελφούς εκ των οποίων οι δυο σκοτώθηκαν κατά τη διάρκεια της επανάστασης. Παράλληλα προς την πολιτική ταυτότητα του πιστού οθωνιστή (Δεν συμμετείχε στη συνωμοσία που κατέληξε στην Επανάσταση της Γ΄ Σεπτεμβρίου και μάλιστα αρχικά προσπάθησε να κατέβη με τα τάγματα του στην πρωτεύουσα για να υπερασπισθεί τον Όθωνα)) εντάχθηκε και στο Γαλλικό κόμμα. Συγκεκριμένα εντάχθηκε στο πελατειακό σύστημα που έστησε ο Κωλέττης στην Εύβοια και την Ανατολική Στερεά, διατηρώντας όμως μία ανεξαρτησία κινήσεων μαζί με τον στρατηγό Νικόλαο Κριεζιώτη και τους πολιτικούς Δρόσο Μανσόλα και Αδάμ Δούκα, με τους οποίους είχε συγκροτήσει από το 1826 ιδιαίτερη αυτόνομη στρατιωτικοπολιτική ομάδα εντός του Γαλλικού κόμματος, η οποία έλεγχε τη Φθιώτιδα, Βοιωτία, τη Μεγαρίδα και την Εύβοια. Η ένταξή του στο πελατειακό σύστημα Κωλέττη αποδεικνύεται και από τις ακόλουθες επιστολές. Στις 8 Φεβρουαρίου του 1824 ο

Μαυροβουνιώτης με επιστολή του από τη Σκύρο παραπονούνταν στον Κωλέττη ότι τον είχε ξεχάσει και ζητούσε να του αναθέσει την αρχηγία σε μία νέα εκστρατεία εναντίον της Καρύστου. Επίσης, με άλλη επιστολή του από τα Σάλωνα στις 11 Αυγούστου 1825, ο Μαυροβούνιος οπλαρχηγός ζητούσε από τον Κωλέττη να φροντίσει για την πληρωμή των ανδρών του και τη μετάθεσή του. Επιπρόσθετα από τις δύο αυτές επιστολές στο Αρχείο Κωλέττη συναντάμε ένα εύρος επιστολών του Μαυροβουνιώτη προς τον Κωλέττη μέχρι και το 1838, στις οποίες ο Βάσος ζητούσε από τον πολιτικό του προστάτη διάφορες εξυπηρετήσεις, τον ενημέρωνε για διάφορες ενέργειες του ή ζητούσε ενημέρωση σε θέματα που τον αφορούσαν, όπως π.χ με την επιστολή του στις 23 Φεβρουαρίου του 1836, όπου ζητούσε πληροφορίες για την έκβαση του γαλλικού δανείου. Οι παραπάνω επιστολές επιβεβαιώνουν την ένταξη του Μαυροβουνιώτη στο πελατειακό σύστημα Κωλέττη στην Εύβοια. Ο Βάσος θα μετατοπίσει σταδιακά από το 1828 και μετά το ενδιαφέρον του από τη γεωγραφική περιοχή της Εύβοιας σε αυτήν της Ανατολικής Στερεάς. Κυριότερος λόγος ήταν η ανάδειξη ως ηγετικής στρατιωτικής φυσιογνωμίας στο νησί της Εύβοιας του αδελφοποιητού του Νικόλαου Κριεζώτη, που ανήκε επίσης στο πελατειακό σύστημα Κωλέττη στην Ανατολική Στερεά και στο Γαλλικό κόμμα. Βλέπ. σχετ. Στέφανος Π. Παπαγεωργίου & Ιωάννα Πεπελάση-Μινόγλου, *Τιμές και αγαθά στην Αθήνα, 1834: κοινωνική συμπεριφορά και οικονομικός ορθολογισμός της οικογένειας Βάσου Μαυροβουνιώτη*, ΜΙΕΤ Αθήνα 1988 σ. 23-42. Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχειακή συλλογή ΚΕΙΝΕ (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) - Ταυτότητα τεκμηρίου:- 005-0012, -015-0389, 060-0006. Στέφανος Παπαγεωργίου, *Μία καταγεγραμμένη αφήγηση του αγωνιστή Βασίλη Χατζησταύρου*, ό.π. σ. 14-16. Δημήτριος Θεοχάρης, *Η Σκύρος κατά την επανάσταση του 1821*, Σύλλογος Σκυριανών, Αθήναι 1979 σ. 21-22. Χρήστος Ι. Βλασσόπουλος, *Ημερολόγιον Του Αγώνος 1821* ό.π., σ. 208-210, 458-459. Α. Χρυσολόγης, *Βάσος Μαυροβουνιώτης*, ό.π., σ. 22-23. Στέφανος Παπαγεωργίου, *Βάσος Μαυροβουνιώτης – Brajović*, LEXICON-1821, Κ.Ε.Ν.Ι Πάντειο Πανεπιστήμιο. Γεώργιος Καδότης, *Ο Αγγελής Γωβιός*, ό.π., σ. 93-94.

²⁷⁷ Ο Σταμάτης Αστέρης (Ντελισταμάτης) γεννήθηκε σε άγνωστη χρονολογία στην Κύμη της Εύβοιας και ήταν από τους ισχυρότερους πρόκριτους-πλοιοκτήτες της Κύμης. Καθ' όλη τη διάρκεια του επαναστατικού αγώνα ήταν με το μέρος της διοίκησης και του Άρειου Πάγου και ήρθε σε σύγκρουση με τον Κριεζώτη όταν ο τελευταίος εναντιώθηκε στον Άρειο Πάγο και πήγε με το μέρος του Ανδρούτσου. Ο Αστέρης εντάχθηκε στο παρακλάδι του πελατειακού συστήματος Κωλέττη στην Εύβοια και τον ενημέρωνε με επιστολές του τακτικά για τα τεκταινόμενα της επαρχίας Καρυστίας. Χαρακτηριστική η επιστολή που έστειλε ο Αστέρης στον Κωλέττη στις 16 Ιουλίου του 1823 και στην οποία κατηγορούσε τον σύμμαχο του Ανδρούτσο τότε, Κριεζώτη. Επίσης ο Αστέρης με επιστολή του στον Κωλέττη στις 12 Μαρτίου του 1825 τον ενημέρωνε για τις κινήσεις Ανδρούτσου και τις συνεννοήσεις αυτού με τον Ομέρ πασά. Οι τρεις παραπάνω επιστολές πιστοποιούν την ένταξη του Σταμάτη Αστέρη στο πελατειακό σύστημα του Ιωάννη Κωλέττη στην Εύβοια. Ο Σταμάτιος Αστέρης, όντας δήμαρχος Κύμης από το 1841, δολοφονήθηκε το 1842 με άγριο τρόπο καθώς ψάρευε, πιθανόν από πολιτικούς του αντιπάλους. Βλέπ. σχετ. Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχειακή συλλογή ΚΕΙΝΕ (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) - Ταυτότητα τεκμηρίου:- 004-0013, 012-0108, 013-0169. Κ.Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 339. Κωστή Αναστ. Κωνσταντινίδη, *Η ληστεία και η πειρατεία στη Σκύρο, Σκιάθο και Σκόπελο κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821 μέχρι και της αντιβασιλείας του Οθωνα: Ιστορική μελέτη βασισμένη αποκλειστικά επί εγγράφων Κωστή Αναστ. Κωνσταντινίδη*, Αθήνα 1988 σ. 79. Γιώργος Ι. Παπαϊωάννου, *Ηρωικά της Εύβοιας: 51 άγνωστοι Κοιμητές αγωνιστές του 1821*, Κασσιούμης, Αθήνα 1985 σ. 53.

²⁷⁸ Ο Σπυρίδων Καλογερόπουλος γεννήθηκε στην Κέρκυρα το 1790. Διετέλεσε μέλος της τριμελούς επιτροπής που συστάθηκε επι Καποδίστρια για το μοίρασμα των κτημάτων της Εύβοιας, μετά την αποχώρηση των Οθωμανών από το νησί. Εκμεταλλευόμενος το θεσμικό του αξίωμα και τις προσβάσεις του στη βασιλική αυλή κατέλαβε αυθαίρετα το χωριό τσιφλίκι στην επαρχία Ξηροχωρίου της βόρειας Εύβοιας. Το 1842, όντας δήμαρχος Χαλκίδας, εξέδωσε διάταγμα εναντίον των Μ. Βιτάλη και Ι. Κριεζή που κατηγορούσαν τον Νικόλαο Κριεζώτη για παρανομίες και απολυταρχική διοίκηση της Εύβοιας. Το 1844 εξελέγη βουλευτής Καρυστίας. Ανήκε στο παρακλάδι του πελατειακού συστήματος Κωλέττη στο νησί της Εύβοιας, όπως φαίνεται από την τακτική επιστολογραφία που διατηρούσε με τον Βλάχο πολιτικό. Χαρακτηριστικά ο Καλογερόπουλος με επιστολές του στις 25 Μαΐου του 1836, 30 Ιανουαρίου του 1837 και 10 Φεβρουαρίου του 1838 ζητούσε διαφορές πελατειακές εξυπηρετήσεις, όπως την αρωγή του Κωλέττη στον γιο του Γιάγκο που σπούδαζε στο Παρίσι. Επίσης ο Σπυρίδων Καλογερόπουλος με επιστολές του προς τον Κωλέττη στις 23 Αυγούστου του 1845 ζητούσε τον διορισμό του ανιψιού του Σπυρίδωνα σε κάποιο υπουργείο ή τελωνείο, ενώ στις 14 Σεπτεμβρίου του 1845 με νέα επιστολή του προς τον Κωλέττη ζητούσε τον διορισμό του ανιψιού του Σπυρίδωνα ως υπογραμματέα της νομαρχίας Χαλκίδας ή ως υγειονόμου Κύμης. Ο Σπυρίδων Καλογερόπουλος πέθανε στις 7 Ιανουαρίου του 1864. Βλέπ. σχετ. Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχειακή συλλογή ΚΕΙΝΕ (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) - Ταυτότητα τεκμηρίου:- 061-0005. Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχειακή συλλογή ΚΕΙΝΕ (Τμήμα ΚΕΙΝΕ) - Ταυτότητα τεκμηρίου:- 060-0044, 04-205, 098-2493, 094-2115. Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης* ό.π., σ. 113-114. Κωστή Αναστ. Κωνσταντινίδη, *Η ληστεία και η πειρατεία*, ό.π., σ. 79.

²⁷⁹ Ο Νεόφυτος γεννήθηκε στα Φύλλα της Εύβοιας το 1779. Το χωριό ήταν βακούφι της Βαλιντέ Σουλτάνας και απολάμβανε σειρά προνομίων. Ο πατέρας του ονομαζόταν Ανέστης Αδάμης, ήταν έμπορος και απεβίωσε πριν γεννηθεί. Η μητέρα του ονομαζόταν Ερατώ. Σε ηλικία δεκατριών ετών ο Νεόφυτος κατετάγη μοναχός στη μονή του Αγίου Γεωργίου Αρμά κοντά στο χωριό του. Εκεί αντικατέστησε το κοσμικό του όνομα Νικόλαος με το εκκλησιαστικό

Το τοπικό δίκτυο που συνέστησε ο Κωλέττης στην Εύβοια ήταν επέκταση αυτού που είχε συστήσει στην Ανατολική Στερεά το 1822, όταν διορίστηκε στο εθνικό αξίωμα του Υπουργού των πολεμικών και των εσωτερικών, βάζοντας τις βάσεις της φατρίας του η οποία σταδιακά θα εξελισσόταν στο Γαλλικό κόμμα²⁸⁰.

Νεόφυτος και γνωρίστηκε με τον τότε Μητροπολίτη Ευβοίας Ιερόθεο, ο οποίος τον έχρισε διάκονο σε ηλικία 19 ετών. Όταν ο Ιερόθεος εκλέχτηκε μητροπολίτης Ιωαννίνων πήρε μαζί του τον Νεόφυτο στα Γιάννενα, που παρουσίαζαν μεγάλη πνευματική και οικονομική άνθηση. Εκεί ο Νεόφυτος ολοκλήρωσε τη μόρφωσή του, γνώρισε τον μητροπολίτη Άρτας Πορφύριο και υπηρέτησε έως αρχidiaκονος και πρωτοσύγγελος της μητρόπολης Άρτας. Με τη βοήθεια και τις γνωριμίες του Πορφύριου στους πατριαρχικούς κύκλους, ο Νεόφυτος εκλέχτηκε επίσκοπος Μελιτουπόλεως το 1813, και το 1817 διαδέχθηκε τον αποθανόντα επίσκοπο Καρύστου, που ονομαζόταν επίσης Νεόφυτος. Το 1818 μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία στην Κωνσταντινούπολη. Παρόλο που ανήκε στην ανώτατη εκκλησιαστική ιεραρχία, πέρασε αμέσως με το μέρος της ελληνικής επανάστασης, μη διστάζοντας να διακυβεύσει το αξίωμα και τα προνόμιά του. Έτσι το ξεκίνημα της επανάστασης στην Εύβοια βρήκε τον Νεόφυτο στην Σάμο να στρατολογεί. Από εκεί πέρασε στο στρατόπεδο στα Βέρβαινα, όπου πήρε την έγκριση του αρχιστράτηγου Δημ. Υψηλάντη για τη σχεδιαζόμενη επιχείρηση εναντίον της Καρύστου και συνέχισε να στρατολογεί στις Κυκλάδες. Μετά την τρίτη αποτυχημένη απόπειρα κατάληψης της Καρύστου υπό τον Ανδρούτσο, εγκατέλειψε την Εύβοια και διορίστηκε από τη διοίκηση στις 15 Σεπτεμβρίου του 1823 έξαρχος Κυκλάδων και Σποράδων. Το 1833 διορίστηκε επίσκοπος Φωκίδας και στις 20 Δεκεμβρίου του 1841 διορίστηκε επίσκοπος Χαλκίδας, που από το 1842 περιήλθε σε αυτή και η επισκοπή Καρυστίας. Ο Νεόφυτος ως επίσκοπος Ευβοίας διατέλεσε οκτώ χρόνια πρόεδρος της Ιεράς Συνόδου. Πέθανε στη Χαλκίδα στις 11 Απριλίου 1851 και τάφηκε στην εκκλησία του Αγίου Δημητρίου. Η επιτυχημένη σταδιοδρομία του Νεόφυτου με την κατάληψη εκ μέρους του σημαντικών θέσεων στην πολιτική και θρησκευτική ιεραρχία οφειλόταν εκτός των άλλων και στην ένταξή του στο πελατειακό σύστημα του Ι. Κωλέττη, ένταξη που πιστοποιείται στις ακόλουθες επιστολές. Ο Νεόφυτος με επιστολή του προς τον Κωλέττη στις 3 Ιουνίου του 1829 του γνωστοποιούσε την ικανοποίησή του για την πολιτογράφηση συμπατριωτών από την Εύβοια και την εκτίμησή που έτρεφε προς το πρόσωπό του. Επίσης με επιστολή του προς τον Κωλέττη στις 26 Ιουλίου του 1845 του υπενθύμιζε να μην τον ξεχάσει για ορκωμοσία του ως Πρωθυπουργός και με νέα επιστολή του στις 4 Νοεμβρίου του 1845 πρότεινε τον Αδάμ Δούκα για τη θέση του Νομάρχη Ευβοίας. Βλέπ. σχετ. Δημήτρης Δεμερτζής & Σπύρος Κοκκίνης, *Το Εικοσιένα στην Εύβοια*, ό.π., σ. 19-22. Αν.Γούδας, *Βίοι Παράλληλοι, Κλήρος, τόμος Ιος* ό.π., σ. 419-429. Άτσης Γ. Βασιλείου, *Ο Ευβοίας Νεόφυτος Αδάμ*, Α.Ε.Μ. Τόμος Δ', 1956, σ. 58-63. Εμμανουήλ Σαγκριώτης, *Νεόφυτος Επίσκοπος Καρύστου*, τύποις Σεργιάδου, Αθήναι, 1926 σ. 4, 5, 8-10. Θέμελη Χρυσοστόμου, *Ο Ευβοίας Νεόφυτος*, Α.Ε.Μ. τόμ. Ε' 1958 σ. 115, 118, 119. Γ. Γρυπάρης, *Βιογραφικά τίνες ειδήσεις περί του αιδίου επισκόπου Ευβοίας Νεοφύτου*, Α.Ε.Μ. Τόμος ΙΖ' 1970 σ. 451-454. Κουλόπουλος, *Οι Ευβοείς ήρωες*, ό.π., σ. 5-8. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Β'*, ό.π., σ. 1195-1196, 1201-1203. Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχαική συλλογή ΚΕΙΝΕ (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) -Ταυτότητα τεκμηρίου:-033-0423. -089-1606, -097-2369.

²⁸⁰ John A. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση του κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο, 1833-1843* τόμ. Α', ό.π., σ. 114-117.

Η συνένωση των δύο τοπικών δικτύων

Παραμονή των εμφυλίων πολέμων που θα ξεσπάσουν το 1824, ο Κριεζώτης εγκατέλειψε τον μέχρι τότε σύμμαχο και προστάτη του Ανδρούτσο και πέρασε με το μέρος της εχθρικής μέχρι πρότινος διοίκησης, αφού θεωρούσε πως έτσι θα μεγιστοποιούσε τα προνόμιά του και θα επιτύγχανε καλύτερα τις προσωπικές του επιδιώξεις. Συγκεκριμένα ο Κριεζώτης πέρασε υπό την επιρροή του Ιωάννη Κωλέττη. Ο τελευταίος, όπως είδαμε, ήταν διορισμένος από το 1823, ως έπαρχος Ευβοίας και είχε συστήσει στο νησί το δικό του τοπικό δίκτυο ισχύος. Στη μεταπήδηση αυτή του Κριεζώτη από το ένα στρατόπεδο στο άλλο τον ακολούθησε και το τοπικό δίκτυο ισχύος που αυτός είχε εγκαθιδρύσει μέχρι τότε, στην επαρχία Καρυστίας. Έτσι προέκυψε μία συνένωση των δύο ισχυρότερων τοπικών δικτύων που δρούσαν τότε στην Εύβοια, των οποίων την αρχική δομή παρουσιάσαμε παραπάνω. Επιπρόσθετα η περαιτέρω συνένωση των δύο αυτών ισχυρότερων τοπικών δικτύων και με άλλα ήσσονος σημασίας τοπικά δίκτυα που λειτουργούσαν στο νησί δημιούργησε ένα πανίσχυρο πελατειακό σύστημα στην Εύβοια, το οποίο θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε ως σύστημα Κωλέττη-Κριεζώτη. Με την πάροδο του χρόνου και την ταυτόχρονη ισχυροποίηση των δύο κεφαλών του, το σύστημα δυνάμωνε και επεκτεινόταν, φτάνοντας παραμονές της επανάστασης του 1843 να ελέγχει όχι μόνο ολόκληρη την Εύβοια, αλλά και μέρος της Ανατολικής Στερεάς.

Το πελατειακό σύστημα των Κριεζώτη-Κωλέττη στην Εύβοια λειτουργούσε στο πλαίσιο του ευρύτερου πελατειακού συστήματος με την επωνυμία Γαλλικό κόμμα το οποίο είχε αρχηγό τον Ι. Κωλέττη. Βάση ισχύος του Γαλλικού κόμματος, ήταν η Ανατολική Στερεά κατά κύριο λόγο, με την πάροδο του χρόνου όμως όμως απέκτησε ισχυρούς οπαδούς και στη Δυτική Στερεά (Θ. Γρίβας) αλλά και στην Πελοπόννησο (φατρία Δεληγιάνη, Ρήγας Παλαμήδης κ.ά.). Το όλο σύστημα λειτουργούσε με μια πυραμοειδή μορφή. Στην κορυφή του ήταν ο Κωλέττης, ιδρυτής του Γαλλικού κόμματος, το οποίο απαρτιζόταν από διάφορες ετερόκλητες ομάδες (φατρίες) συμφερόντων με αυτονομία κινήσεων και δικά τους αυτόνομα ισχυρά πελατειακά συστήματα. Όλες αυτές οι φατρίες ενώνονταν υπό την αιγίδα του Κωλέττη σε ένα μεγαλύτερο σχηματισμό, αποκτώντας επικοινωνία, σχέσεις μεταξύ τους και μεγιστοποιώντας τη δύναμη και τις βλέψεις τους, από τη μικρή κλίμακα τοπικής δράσης τους σε μια μεγαλύτερη, συναποτελώντας το Γαλλικό κόμμα²⁸¹.

Ο Κριεζώτης, χάρις την εντοπιότητα του, τις αδιαμφισβήτητες στρατιωτικές του ικανότητες, το ισχυρό οικογενειακό του δίκτυο και το τοπικό δίκτυο του Γοβγίνα το οποίο κληρονόμησε, θα αναδειχθεί σταδιακά στην επιφανέστερη φυσιογνωμία του κωλεττικού συστήματος στο νησί της Εύβοιας, ισχυροποιώντας και επεκτείνοντας το όλο σύστημα περαιτέρω. Ο Κριεζώτης, μετά τη συνένωση των δύο τοπικών δικτύων και την ανέλιξη του στην κορυφή της εξουσιαστικής πυραμίδας του ιδιόμορφου αυτού συστήματος, θα διαθέτει εκτός του τοπικού συστήματος που ο ίδιος είχε συστήσει πριν το 1824 και το τοπικό σύστημα που είχε εγκαθιδρύσει ο Κωλέττης στο νησί και το οποίο περιλάμβανε ισχυρούς προκρίτους και λοιπούς πολιτικούς παράγοντες, που δεν υπήρχαν στο αρχικό, προ του 1824, τοπικό δίκτυο του Κριεζώτη.

Με τη διαρκή ισχυροποίηση του Κριεζώτη και την αδιαμφισβήτητη πρωτοκαθεδρία του στην εξουσιαστική πυραμίδα του πελατειακού συστήματος στην Εύβοια, το όλο σύστημα θα δουλεύει σαν ένα καλοκουρδισμένο ρολόι με δύο γρανάζια (Κριεζώτη-Κωλέττη) σε αгаστή συνεργασία μεταξύ τους. Όσο το ιδιόμορφο αυτό πελατειακό σύστημα εξυπηρετούσε τα συμφέροντα και τις επιδιώξεις και των δύο, το σύστημα δούλευε χωρίς αναταράξεις ως εξής: Ο οπλαρχηγός παρείχε στον Κωλέττη την αμέριστη στήριξη του σε στρατιωτικό και μετέπειτα πολιτικό επίπεδο, βοηθώντας τον να ανελίσσεται διαρκώς στην κεντρική πολιτική σκηνή, καταλαμβάνοντας όλο και μεγαλύτερα αξιώματα. Από την άλλη μεριά ο Κωλέττης, που με τη

²⁸¹ John A. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση του κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο, 1833-1843* τόμ. Α', ό.π., σ. 165-170.

βοήθεια του Κριεζώτη και άλλων ισχυρών στρατιωτικών παραγόντων αναρριχάτο διαρκώς στην κεντρική διοίκηση, μεσολαβούσε για τις υποθέσεις του Ευβοιώτη οπλαρχηγού στην κεντρική εξουσία, φροντίζοντας να ικανοποιούνται τα αιτήματά του.

Η δομή του πελατειακού συστήματος Κριεζώτη στην Εύβοια και τα πρόσωπα που το συγκροτούσαν

Το ισχυρό πελατειακό σύστημα του Κριεζώτη στην Εύβοια αποτελούνταν από το δίκτυο που ο αυτός είχε συστήσει προ του 1824, το δίκτυο του Κωλέττη στην Εύβοια, καθώς και από άλλες προσωπικότητες που ενταχθήκαν σ' αυτό με τη συνακόλουθη συν τω χρόνω ισχυροποίηση και επέκτασή του.

Το όλο σύστημα ακολουθούσε την οργάνωση του Γαλλικού κόμματος, δηλαδή ήταν δομημένο σε μια πυραμιδική βάση. Στην κορυφή της πυραμίδας ήταν ο Κριεζώτης, του οποίου οι σχέσεις με όλα τα υπόλοιπα πρόσωπα που συνάρθρωναν το πελατειακό του σύστημα ήταν κάθετες. Συγκεκριμένα, κάτω από τον οπλαρχηγό υπήρχε μια κλειστή ομάδα ευνοουμένων του, που με μικρές προσθαφαιρέσεις στο πέρασμα του χρόνου συμβουλευόταν ο Κριεζώτης για να πάρει τις αποφάσεις του σχετικά με την πορεία των δημοσίων και όχι μόνο πραγμάτων της Εύβοιας. Η ομάδα αυτή αποτελούνταν από τους Ιωάννη Οικονόμου, Κωνσταντίνο Ζέρβα και Παναγή Ιγγλέση (για μικρότερο χρονικό διάστημα). Οι σχέσεις μεταξύ των μελών αυτής της τριμελούς ομάδας ήταν οριζόντιες.

Τα πρόσωπα που εντάχθηκαν στο πελατειακό σύστημα του Κριεζώτη στην Εύβοια ήταν εκατοντάδες και δεν είναι δυνατόν να εντοπιστούν και να αναφερθούν όλα στην παρούσα μελέτη. Θα περιοριστούμε στην αναφορά ορισμένων από τα σημαντικότερα που είχαν κομβικό ρόλο στο διευρυμένο πελατειακό σύστημα του Κριεζώτη στην Εύβοια και την Ανατολική Στερεά και ήταν τα ακόλουθα: ο Γρηγόριος Κριεζώτης (μοναχός)²⁸², ο Κωνσταντίνος Ζέρβας (Κούτουπας)²⁸³, ο Ιωάννης Οικονόμου²⁸⁴, ο Παναγής Ιγγλέσης,²⁸⁵ ο Νικόλαος (Νικολός)

²⁸² Ο Γρηγόριος Κριεζώτης (μοναχός) γεννήθηκε στο χωριό Βύρα (Αργυρό) της επαρχίας Καρυστίας σε άγνωστη χρονολογία. Ήταν αδελφός του Νικολάου Κριεζώτη και άλλαξε το οικογενειακό επίθετο Χαραχλιάνης, παίρνοντας το Κριεζώτης είτε επειδή ο πατέρας του Ισίδωρος Χαραχλιάνης κατάγονταν από το χωριό Κριεζά, είτε επειδή η οικογένεια εγκαταστάθηκε στο χωριό Κριεζά σε απροσδιόριστη χρονολογία. Η δεύτερη ερμηνεία συγκεντρώνει τις περισσότερες πιθανότητες. Ο Γρηγόριος προεπαναστατικά εγκατέλειψε την Εύβοια και χειροτονήθηκε ιερέας στις Κυδωνίες της Μ. Ασίας. Με το ξέσπασμα της ελληνικής επανάστασης αναχώρησαν από τη Μ. Ασία μαζί με τον αδελφό του Νικόλαο Κριεζώτη και αποβιβάστηκαν στην Κύμη της Εύβοιας τον Μάιο του 1821. Τα δύο αδέρφια μετά την αποβίβαση τους ακολούθησαν διαφορετική πορεία, καθώς ο Νικόλαος εντάχθηκε στο επαναστατικό στράτευμα του Αγγελή Γοβγίνα που βρισκόταν στα Βρυσάκια, ενώ ο Γρηγόριος μόνασε στη μονή Μάντζαρη μεταξύ Κύμης και Αυλωναρίου. Μετά τον διορισμό του αδελφού του Νικολάου Κριεζώτη στη θέση του πεντακοσιάρχου, ο Γρηγόριος τον ακολούθησε, ως αρμόδιος για τη στρατολόγηση, σε όλες τις μάχες που έδωσε ο πρώτος σε Εύβοια, Στερεά και Αττική. Με το πέρας της επανάστασης εγκαταστάθηκε στη μονή Καρυών (Αγίου Χαραλάμπους) ως ιερέας και πέθανε στα Κριεζά το 1848. Βλέπ. σχετ. Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά*. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια* Τόμος Β' ό.π., σ. 950.

²⁸³ Ο οπλαρχηγός Κωνσταντίνος Ζέρβας (Κούτουπας) καταγόταν από τη Λίμνη Ευβοίας, ήταν ανιψιός του πρωτοκαπετάνιου του ευβοϊκού αγώνα Αγγελή Γοβγίνα και ανήκε στον πυρήνα ανδρών που απέστειλε ο Γοβγίνας στην επαρχία Καρυστίας το 1822, υπό την αρχηγία του τότε άσημου μικροκαπετάνιου Νικολάου Κριεζώτη. Ο Ζέρβας πολέμησε σε όλες τις μάχες που έδωσε ο Κριεζώτης κατά την επαναστατική και καποδιστριακή περίοδο, αναδεικνυόμενος σταδιακά σε πρωτοπαλικάρο του στρατηγού και έμπιστο του. Μάλιστα μετά το γάμο του με την ανιψιά του Κριεζώτη Μαρία οι σχέσεις μεταξύ των δύο ανδρών έγιναν ακόμα στενότερες, με τον Αρβανίτη οπλαρχηγό να θεωρεί πλέον τον Ζέρβα ως ανιψιό του. Με χρηματική βοήθεια της δεύτερης γυναίκας του Κριεζώτη Φώτως Στορνάρη αγόρασε ο Ζέρβας το 1833 σπίτι στη Χαλκίδα, κοντά σε αυτό του στρατηγού, έναντι 205 χρυσών φλουριών Κωνσταντινούπολης. Στην επανάσταση του 1843 ήταν ανάμεσα στους άνδρες του Κριεζώτη που σήκωσαν τη σημαία της επανάστασης στην Εύβοια και κατέλαβαν το φρούριο Καράμπαμπα της Χαλκίδας. Ο Ζέρβας τον Οκτώβριο του 1843 μετά την επιτυχία της επανάστασης, προήχθη στον βαθμό του ταγματάρχη και διατάχθηκε από τον Κριεζώτη να αναλάβει τη διοίκηση του ελαφρού λόχου, που θα ήταν υπεύθυνος για την ευταξία της Εύβοιας και τη στερέωση του καθεστώτος της 3^{ης} Σεπτεμβρίου του 1843. Δηλαδή έγινε η δεύτερη ισχυρότερη πολιτικοστρατιωτική μορφή της Εύβοιας μετά τον Κριεζώτη. Στη συνέχεια ο Ζέρβας εκλέχθηκε αντιπρόσωπος στην Α' Εθνοσυνέλευση του 1843, ενώ

Μπουντούρης,²⁸⁶ ο Γεώργιος Σκουρτανιώτης²⁸⁷, ο Δημήτριος Κριεζώτης²⁸⁸, ο Σπυρίδων Καλογερόπουλος, ο Σταμάτης Αστέρης, ο επίσκοπος Καρυστίας Νεόφυτος κ.α.

στις βουλευτικές του 1844 εκλέχθηκε βουλευτής Καρυστίας με το κόμμα του Μαυροκορδάτου, εναντιούμενος στον θείο και προστάτη του Νικόλαο Κριεζώτη που υποστήριζε το κόμμα του Κωλέττη. Ο Κριεζώτης αντιλαμβανόμενος ως προδοσία την πράξη αυτή του ευνοούμενού του Ζέρβα, τον συνέλαβε και τον ξυλοκόπησε σκληρά. Παράλληλα ο Ζέρβας μίλησε τον Κριεζώτη για τον ξυλοδαρμό του. Η «τρικυμία» στις σχέσεις των δύο ανδρών κόπασε σύντομα, με τον Ζέρβα να είναι από τους πρωτεργάτες του κινήματος του Κριεζώτη την 1η Αυγούστου του 1847. Συγκριμένα ο Ζέρβας είχε θέση υπαρχηγού στο αποτυχημένο κίνημα του Κριεζώτη το 1847, στρατολογώντας σε όλη την επαρχία Καρυστίας και ανήκοντας στον στενό πυρήνα ανδρών που συμβουλευόταν ο Κριεζώτης για τις κινήσεις του. Μετά την αποτυχία του κινήματος ο Ζέρβας ακολούθησε τον Κριεζώτη στην Οθωμανική επικράτεια. Έπειτα από την αμνηστία που έδωσε ο Όθωνας το 1848 σε όλους τους πρωτεργάτες του κινήματος του Κριεζώτη, πλην του ίδιου του αρχηγού, ο Ζέρβας επέστρεψε Εύβοια. Κατά τη διάρκεια του Κριμαϊκού πολέμου κατατάχθηκε ως εθελοντής στην Ελληνική Λεγεώνα και πολέμησε ως διοικητής του 1^{ου} τάγματος Ελλήνων εθελοντών στο πλευρό της Ρωσίας, μέχρι τις 20 Σεπτεμβρίου του 1854. Πέθανε σε απροσδιόριστη χρονολογία στα Κριεζά της Εύβοιας. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια. Τόμος Β΄* ό.π., σ. 660-661. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β΄, ό.π., σ. 102-103, 218, 302-303.

²⁸⁴ Ο Ιωάννης Οικονόμου γεννήθηκε στη Χαλκίδα το 1796. Ο πατέρας του Βελισάριος καταγόταν από το Γαλαξίδι και ασκούσε το επάγγελμα του ιερέα. Ο Ιωάννης σε νεαρή ηλικία έγινε γραμματέας του πλούσιου και ισχυρού Ρεσίτ μπέη της Χαλκίδας. Εργάστηκε για άγνωστο χρονικό διάστημα ως γραμματέας της επαρχίας Θηβών πριν την έναρξη της επανάστασης και δύο χρόνια μετά την επανάσταση, έως και το 1823. Στη συνέχεια εκπροσώπησε την Εύβοια ως πληρεξούσιος στην Γ΄ Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου και στην Δ΄ Εθνοσυνέλευση του Άργους. Μετά τον σχηματισμό της Ε΄ χιλιαρχίας υπό τον Νικόλαο Κριεζώτη, ο Οικονόμου προήχθη ως πρώτος γραμματέας, από το 1828 που συστάθηκε η χιλιαρχία μέχρι και την κατάργησή όλων των άτακτων σωμάτων από την Αντιβασιλεία το 1833. (Η θέση των γραμματέα στους επαναστατικούς χρόνους ήταν κομβικής σημασίας, αφού οι οπλαρχηγοί της περιόδου, όντας στις περισσότερες περιπτώσεις εντελώς αγράμματοι, δεν μπορούσαν να διεκπεραιώσουν την αλληλογραφία, με αποτέλεσμα να καθιστάται η επικοινωνία τους από προβληματική ως αδύνατη.) Μετά την κατάργηση όλων των άτακτων σωμάτων το 1833 ο Οικονόμου διορίστηκε ειρηνοδίκης Κύμης και από το 1835 έως το 1843 εργάστηκε ως συμβολαιογράφος στη Χαλκίδα. Επί Όθωνα το 1838 τιμήθηκε με το αργυρό νομισματοδόσημο για τις υπηρεσίες του στον αγώνα και προήχθη στον βαθμό του ταγματάρχη φάλαγγος. Ο Οικονόμου, μετά τη διάλυση των άτακτων σωμάτων το 1833, συνέχισε να είναι από τους έμπιστους του οπλαρχηγού Νικολάου Κριεζώτη, διεκπεραιώνοντας την αλληλογραφία του στρατηγού, συμμετέχοντας με ποσοστό σε οικονομικές δραστηριότητές του κ.ά. Επίσης επωφεληθήκε από τη δύναμη του πελατειακού συστήματος του Κριεζώτη στην Εύβοια για να εκλεγεί πληρεξούσιος Ευβοίας στην εθνική συνέλευση του 1843 και βουλευτής στις πρώτες βουλευτικές εκλογές του 1844. Αν και όπως παρατηρούμε ήταν στενά συνδεδεμένος με τον Κριεζώτη, δεν ακολούθησε τον τελευταίο στο κίνημά του το 1847, παραμένοντας πιστός στην οθωνική εξουσία και τον Κωλέττη. Ο Κριεζώτης έφερε βαρέως τη στάση αυτή του ευνοούμενού του επί χρόνια Οικονόμου, απειλώντας τον πως μόλις έμπαινε με το στράτευμά του στη Χαλκίδα θα του έκαινε όλα τα υπάρχοντα. Ο Οικονόμου εκλέχθηκε επανειλημμένα βουλευτής Χαλκίδος και το 1851 διορίστηκε ως γερουσιαστής. Το 1858 τιμήθηκε με τον αργυρό σταυρό της σωτήρος λόγω της αφοσίωσης του στον θρόνο και το δημόσιο συμφέρον και πέθανε στις 31 Ιουλίου του 1860. Ήταν παντρεμένος με τη Βασιλική Ντόρμτζα, με την οποία απέκτησε τέσσερα παιδιά. Βλ. σχετ. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, Ο Νικόλαος Κριεζώτης τόμος Β΄, ό.π., σ. 20-21, 298-299. Κωνσταντίνος Αλεξανδρής, *Το αρχείο του στρατηγού Ν. Κριεζώτου*, ό.π., σ. 76, 77. Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας τόμ. 2^{ος}, ό.π., σ. 620.

²⁸⁵ Ο Παναγής Ιγγλέσης γεννήθηκε το 1801 στην Κεφαλονιά και διετέλεσε ταμίας, γραμματέας και υπασπιστής του Κριεζώτη στην Ε΄ χιλιαρχία. Μετά τη διάλυση των άτακτων στρατιωτικών σωμάτων από την Αντιβασιλεία εγκαταστάθηκε στη Θήβα. Ο Ιγγλέσης το 1836, χάρις και στη μεσολάβηση του Κριεζώτη, μπήκε ως υπολοχαγός και υπασπιστής στην υπηρεσία του Βάσου Μαυροβουνιώτη, που βρισκόταν στην περιοχή της Λαμίας. Ο Ιγγλέσης το 1844 προήχθη στον βαθμό του λοχαγού και παράλληλα διορίστηκε και επιστάτης στο ταχυδρομείο της Θήβας. Μετά τον θάνατο του Μαυροβουνιώτη τον Ιούνιο του 1847, ο Ιγγλέσης που συνέχιζε, παρ' όλη την εγκατάστασή του στη Θήβα, να διατηρεί επαφές με τον παλαιό του αρχηγό Κριεζώτη, συμμετείχε στο κίνημα του καπετάν Νικόλα τον Αύγουστο του 1847 με τον βαθμό αξιωματικού φάλαγγας. Μετά την αποτυχία του κινήματος ήταν ανάμεσα στον κλειστό πυρήνα οπαδών του Κριεζώτη, που ακολούθησαν τον οπλαρχηγό κατά τη διαφυγή του στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Μετά την αμνηστία που παραχώρησε ο Όθωνας τον Μάρτιο του 1848 στους συμμετέχοντες στο κίνημα του Κριεζώτη (πλην του ίδιου του αρχηγού), ο Ιγγλέσης επέστρεψε στη Θήβα. Το 1854 διορίστηκε δασονόμος Λειβαδιάς και έζησε στην Θήβα μέχρι τον θάνατο του το 1870. Ήταν παντρεμένος με κάποια Μίλην και συνέγραψε την ιστορία των ανδραγαθιών του Κριεζώτη, η οποία δεν διασώζεται. Βλέπ. σχετ. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β΄, ό.π., σ. 23, 285, 295-302. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια*, Τόμος Β΄ ό.π., σ. 709. Σπύρος Κοκκίνης, *Η επανάσταση και η δίκη του Κριεζώτη στα 1847 κατά τον 174 ανέκδοτο Κώδικα της της Βιβλιοθήκης της Βουλής*, Α.Ε.Μ. τόμ. ΙΖ΄ 1970 σ. 65.

²⁸⁶ Ο Νικόλαος (Νικολός) Βασ. Μπουντούρης, γιος του προκρίτου Βασιλείου Νικ. Μπουντούρη γεννήθηκε στην Υδρα το 1805. Κατά τη διάρκεια της επανάστασης έλαβε μέρος σε διαφορές πολεμικές επιχειρήσεις με τα υδραϊκά πολεμικά

Η ιδιαίτερη ομάδα εντός του Γαλλικού κόμματος

Ο Κριεζώτης, παράλληλα με τη δημιουργία του πελατειακού του συστήματος στην Εύβοια, συνέστησε μαζί με τους Δρόσο Μανσόλα²⁸⁹, Αδάμ Δούκα²⁹⁰ και Βάσο Μαυροβουνιώτη

πλοία «Θεμιστοκλής» και «Αχιλλέας». Το 1831 διορίστηκε από τους δημογέροντες της Ύδρας μέλος της εν Σύρα Επιτροπής για να αναλάβει να συλλέξει τους εθνικούς πόρους των νησιών του Αιγαίου. από το 1837 μέχρι το 1844 υπηρέτησε στο Τελωνείο Πειραιά υπό τη διεύθυνση του Ι. Σέρρου ως Υγειονόμος. Το 1845 προήχθη σε Γενικό Επιθεωρητή των Υγειονομείων και εγκαταστάθηκε στη Χαλκίδα. Από την υπηρεσία αυτή απολύθηκε το 1847 ύστερα από τη συμμετοχή του στο κίνημα του στρατηγού Ν. Κριεζώτη. Μετά την αποτυχία του κινήματος συνέχισε να διατηρεί αλληλογραφία με τον εγκατεστημένο στη Σμύρνη πλέον Κριεζώτη. Το 1853 ο Νικόλαος Β. Μπουντούρης εκλέχθηκε για πρώτη φορά βουλευτής της επαρχίας Χαλκίδας. Την ίδια χρονιά εκλέχθηκε πρώτος δημαρχιακός πάρεδρος του Δήμου Χαλκίδας και για την περίοδο 1855-1857, δήμαρχος Χαλκίδας. Το 1862, μετά την έξωση του Όθωνα συμμετείχε σε επιτροπή για τη σύσταση Εθνοφυλακής στην επαρχία Χαλκίδας. Στο διάστημα της Μεσοβασιλείας συμμετείχε ως υπουργός Ναυτικών στην κυβέρνηση Δ. Κυριακού (9 Απριλίου 1863) και δύο χρόνια αργότερα στις 28 Νοεμβρίου στην κυβέρνηση Μπ. Ρούφου πάλι ως υπουργός Ναυτικών, θέση από την οποία παραιτήθηκε στις 26 Ιανουαρίου 1866. Παντρεύτηκε τη Βασιλική, κόρη Αναγνώστου Γιουρδή, με την οποία απέκτησαν επτά παιδιά: Τιμήθηκε με τον Αργυρό και τον Χρυσό Σταυρό του Σωτήρος (1840, 1866) και με το Αριστείο 3ης Σεπτεμβρίου (1844), καθώς και με το δίπλωμα ευεργέτη της εν Αθήναις Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας (1846). Πέθανε στη Χαλκίδα στις 6 Ιανουαρίου 1868. Βλέπ. σχετ. Χριστίνα Βάρδα. *Αρχείο οικογένειας Μπουντούρη Βουδούρη*, επιμέλεια Ε.Λ.Ι.Α. Αθήνα 1995 σ. 15. Γεώργιος Δ. Σέττας, *Ευβοϊκά κείμενα*, Αθήνα 1970-1971, τόμ. Α' σ. 8.

²⁸⁷ Ο Γεώργιος Σκουρτανιώτης, με καταγωγή από το χωριό Σκούρτα της Βοιωτίας, υπήρξε αδελφός του Αθανάσιου Σκουρτανιώτη, καπετάνιου της περιοχής της Βοιωτίας που σκοτώθηκε κατά τη διάρκεια της επανάστασης στη μάχη του Μαυροματιού, τον Νοέμβριο του 1825. Ο Γεώργιος, διαδεχόμενος τον σκοτωμένο αδερφό του Αθανάσιο στην αρχηγία της οικογένειας, συμμετείχε και ο ίδιος ενεργά στις πολεμικές συγκρούσεις της επανάστασης (μάχη του Ανηφορίτη κ.ά.) Μετεπαναστατικά απολάμβανε πλούτο και επιρροή, ενοικιάζοντας φορολογικές προσόδους ολόκληρων χωριών και αποτελώντας ουσιαστικά τον άρχοντα του Ωρωπού, τότε έδρας του Δήμου Περαιάς της Επαρχίας Αττικής του Νομού Αττικής και Βοιωτίας. Αν και ήταν ενταγμένος στην αυτόνομη ομάδα που είχαν συστήσει οι Μαυροβουνιώτης, Μανσόλας, Δούκας και Κριεζώτης εντός του Γαλλικού κόμματος και παράλληλα ανήκε και στο πελατειακό σύστημα που είχε συστήσει ο Κριεζώτης στην περιοχή της Εύβοιας και στα γειτνιάζοντα με αυτή μέρη της Ανατολικής Στερεάς, είχε στενές σχέσεις και με το Ρωσικό κόμμα. Συμμετείχε στο κίνημα του Κριεζώτη τον Αύγουστο του 1847, έχοντας στρατολογήσει ομάδα ανδρών από τον τόπο διαμονής του (Ωρωπό). Κατά το κίνημα του 1847 είχε θέση υπαρχηγού και μετά την αποτυχία του κινήματος ακολούθησε τον Κριεζώτη στα οθωμανικά εδάφη, επιστρέφοντας στην Ελλάδα μετά από την αμνηστία που έδωσε ο Όθωνας τον Μάρτιο του 1848. Βλέπ. σχετ. Στέφανος Π. Παπαγεωργίου & Ιωάννα Πεπελάση-Μινόγλου, *Τιμές και αγαθά στην Αθήνα, 1834: κοινωνική συμπεριφορά και οικονομικός ορθολογισμός της οικογένειας Βάσου Μαυροβουνιώτη*, ΜΙΕΤ Αθήνα 1988 σ. 36, 49. Στέφανος Παπαγεωργίου, *Αρχείο Στρατηγού Βάσου Μαυροβουνιώτη*, τόμ. ΣΤ' Έγγραφα έτους 1844, Εργαστήριο Τεκμηρίωσης και Μελέτης της Ελληνικής Επανάστασης (Ε.Τ.Μ.Ε.Ε.Π.) Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2015 σ. 259, 339. Ιωάννης Τσαουσής, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Γ' ό.π.*, σ. 1485. Εφημερίδα Αιών, φύλλο 800 / 6 Αύγουστου 1847.

²⁸⁸ Ο Δημήτριος Κριεζώτης ήταν ξάδελφος του οπλαρχηγού Νικόλαου Κριεζώτη. Διεύθυνε τον πειρατικό στολίσκο που είχε ναυπηγήσει ο καπετάν Νικόλαος από το 1826 και κρατούσε ποσοστό από τα κέρδη που προέρχονταν από τις πειρατικές επιδρομές εναντίων караβιών και περιοχών. Τον Απρίλιο του 1828, όντας δραπέτης των φυλακών και καταζητούμενος από τις καποδιστριακές αρχές, φυγαδεύτηκε με τη βοήθεια του ξαδέλφου του Νικόλαου από την Κέα, με τις πληροφορίες για την πορεία της ζωής από τότε του να χάνονται. Βλ. σχετ. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Α', ό.π., σ. 303-305.

²⁸⁹ Ο Δρόσος Μανσόλας γεννήθηκε το 1789 στη Θεσσαλία. Ήταν Φιλικός και πολιτικός της επαναστατικής, της καποδιστριακής και της οθωνικής περιόδου, με σπουδές στη Γερμανία (Ιένα). Επέστρεψε στις επαναστατημένες ελληνικές επαρχίες για να συμμετάσχει στον Αγώνα. Διατέλεσε μέλος του Αρείου Πάγου και πληρεξούσιος στις εθνοσυνελεύσεις της επαναστατικής περιόδου (1821-1832). Πολιτικά είχε συνταχθεί με το Γαλλικό κόμμα του Ιωάννη Κωλέττη, συμμετέχοντας όμως στη διακριτή ομάδα των καπετάνιων και πολιτικών της Ανατολικής Στερεάς (Βάσος Μαυροβουνιώτης, Νικόλαος Κριεζώτης, Αδάμ Δούκας). Η ένταξή του στο πελατειακό σύστημα του Ι. Κωλέττη στην ευρύτερη Ανατολική Στερεά βεβαιώνεται και από επιστολές που βρίσκονται στο Αρχείο Κωλέττη και οι οποίες επιβεβαιώνουν ότι ο Μανσόλας διατηρούσε επικοινωνία με τον Κωλέττη, ανταλλάσσοντας απόψεις για την πορεία των δημοσίων πραγμάτων και θέτοντάς του και διάφορα πελατειακά αιτήματα. Ο Μανσόλας συνέχισε την πολιτική δραστηριότητά του και κατά την οθωνική περίοδο ως πολιτικός εκπρόσωπος του πελατειακού συστήματος του ισχυρού στρατιωτικού παράγοντα της Ανατολικής Στερεάς Βάσου Μαυροβουνιώτη, υπηρετώντας σε διάφορες υψηλές πολιτικές θέσεις (υπουργός Εσωτερικών στις κυβερνήσεις του Αρμανσπεργκ (1836) και του Ρούντχαρτ (1837)). Μετά την επικράτηση της Επανάστασης της Γ' Σεπτεμβρίου, στην προετοιμασία της οποίας είχε μνηθεί, εκλέχθηκε πληρεξούσιος Ζητούνιου στην Εθνοσυνέλευση του 1843 και εκπροσώπησε το Γαλλικό Κόμμα στην κυβέρνηση

μια αυτόνομη ομάδα εντός του Γαλλικού κόμματος, ελέγχοντας ολόκληρη την Ανατολική Στερεά. Οι σχέσεις μεταξύ των μελών της συγκεκριμένης αυτής ομάδας ήταν οριζόντιες. Ο Μαυροβουνιώτης με την ιδιότητα του στρατιωτικού έλεγχε τη Βοιωτία, την Αττική και τη Φθιώτιδα, έχοντας ως πολιτικό εκπρόσωπο τον Δρόσο Μανσόλα, ενώ ο Κριεζώτης στρατιωτικός και αδελφοποιητός του Μαυροβουνιώτη, από τη νεανική τους ηλικία, έλεγχε την Εύβοια και τα γειτονικά σε αυτή παράλια, έχοντας ως πολιτικό του εκπρόσωπο τον Αδάμ Δούκα²⁹¹.

Με βάση τις πληροφορίες που παραθέσαμε, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο Κριεζώτης αντλούσε την δύναμή του από το πελατειακό του σύστημα που είχε εγκαθιδρύσει στην Εύβοια και την Ανατολική Στερεά, από την αυτόνομη ομάδα που είχε συστήσει με τους Μαυροβουνιώτη, Δούκα και Μανσόλα εντός του Γαλλικού κόμματος και από την σχέση του με τον Κωλέττη. Οι τρεις αυτοί πυλώνες από τους οποίους πήγαζε η δύναμή του, αν και διέθεταν φαινομενική αυτονομία μεταξύ τους, είχαν στενή αλληλεπίδραση, διότι οι εξελίξεις και οι μεταβολές στον καθένα επηρέαζαν και τους άλλους δύο αντίστοιχα, αφού και οι τρεις εντάσσονταν στην ευρύτερη δομή και λειτουργία του Γαλλικού κόμματος.

Από την ομαλή συνεργασία στη ρήξη

Ένα πλήθος επιστολών μεταξύ Κριεζώτη και Κωλέττη, που εντοπίσαμε κυρίως στο Αρχείο Κωλέττη από το 1824 μέχρι και το 1845, αποκαλύπτουν μια σχέση ενός ισχυρού πολιτικού πάτρωνα (Κωλέττη) και ενός ικανού και απαιτητικού πελάτη (Κριεζώτη). Συγκριμένα ο Κριεζώτης με επιστολή του προς τον Κωλέττη στις 26 Ιουνίου του 1824 τον ενημέρωνε ότι σκότωσε τρεις και αιχμαλώτισε δύο Τούρκους στην Κάρυστο και παράλληλα παρακαλούσε τον Κωλέττη να τον κρατά ενήμερο για τις πολιτικές εξελίξεις²⁹².

Ανδρέα Μεταξύ από το αξίωμα του υπουργού Οικονομικών (Σεπτέμβριος 1843 - Φεβρουάριος 1844), ενώ ανέλαβε τα υπουργεία Εξωτερικών και Βασιλικού Οίκου στη βραχύβια κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Κανάρη (Μάρτιος 1844). Το 1848, επί κυβερνήσεως Γεωργίου Κουντουριώτη τοποθετήθηκε στο υπουργείο Εξωτερικών (Μάρτιος - Ιούνιος 1848) και το 1856 διορίστηκε γεροϋσιαστής. Πέθανε στην Αθήνα σε ηλικία 81 ετών. Βλέπ. σχετ. Στέφανος Παπαγεωργίου, *Δρόσος Μανσόλας*, LEXICON-1821, Κ.Ε.Ν.Ι Πάντειο Πανεπιστήμιο. Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχειακή συλλογή KEINE (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) -Ταυτότητα τεκμηρίου:- 080-0573, 138G-0015.

²⁹⁰ Ο Αδάμ Δούκας γεννήθηκε το 1790 στα Ιωάννινα ή στην Πρεμετή. Έλαβε σημαντική μόρφωση και υπήρξε σύμβουλος του Αλή πασά. Μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία και αποτελούσε ένα από τα πιο σημαντικά και δραστήρια στελέχη της στην περιοχή της Ανατολικής Ελλάδας. Μετά το ξέσπασμα της ελληνικής επανάστασης εγκαταστάθηκε στη Λειβαδιά, κοντά στον ισχυρό θείο του, αδελφό του πατέρα του, Ιωάννη Ζώτο και υπηρέτησε σε μια σειρά από σημαντικές δημόσιες θέσεις. Το 1822 διορίστηκε αρχιγραμματέας του Αρείου Πάγου και μετείχε στις εργασίες της Α΄, της Γ΄ Εθνοσυνέλευσης καθώς και στις εργασίες της Δ΄ Εθνικής Συνέλευσης (Αργος 1829) ως αντιπρόσωπος Ευρίπου και Καρύστου. Το 1825 διετέλεσε Υπουργός του Πολέμου και εκείνη την περίοδο συνδέθηκε με τους ισχυρούς στρατιωτικούς της Ανατολικής Στερεάς Βάσο Μαυροβουνιώτη και Νικόλαο Κριεζιώτη στη συγκρότηση μίας ισχυρής πολιτικής ομάδας που δρούσε αυτόνομα στο πλαίσιο του Γαλλικού κόμματος. Η ένταξή του στο Γαλλικό κόμμα και η στενή σχέση του με τον Ι. Κωλέττη πιστοποιείται από μια σειρά επιστολών που υπάρχουν μεταξύ αυτού και του Βλάχου πολιτικού, από τον Αύγουστο του 1823 μέχρι τον Ιούλιο του 1845. Στις επιστολές εξέφραζε διάφορα πελατειακά αιτήματα, όπως π.χ. στις 18 Φεβρουαρίου του 1844 ζητούσε τον διορισμό του ίδιου ως γεροϋσιαστή. Επίσης ενημέρωνε τον Κωλέττη για την πορεία διαφόρων τεκταινόμενων της δημόσιας σφαίρας, όπως π.χ. με επιστολή του στις 31 Αυγούστου του 1823 για την εισβολή των Τούρκων στην Αθήνα. Μετά το τέλος της Επανάστασης ορίστηκε διοικητής Φθιώτιδας. Στη θέση αυτή υπηρετούσε το 1837, χρονιά που ενεγράφη στην Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία και του απονεμήθηκε το δίπλωμα μέλους. Το 1852 διορίστηκε νομάρχης Εύβοιας. Κατά τη διάρκεια της οθωνικής περιόδου διετέλεσε τέσσερις φορές γεροϋσιαστής στο διάστημα μεταξύ του 1850 και του 1860. Απεβίωσε στη Χαλκίδα όπου και διέμενε, το 1860, σε ηλικία 70 ετών. Βλέπ. σχετ. Σοφία Μπελόκα, *Αδάμ Δούκας*, LEXICON-1821, Κ.Ε.Ν.Ι Πάντειο Πανεπιστήμιο. Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχειακή συλλογή KEINE (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) -Ταυτότητα τεκμηρίου:-004-0036, 019-0308, 020-0008, 137-0035, 078-047, 088-1548, 1470, 073-0056, 025-0114, 024-0009.

²⁹¹ John A. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση του κράτους*, τόμ. Α΄, ό.π., σ. 165-166. Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Από Το Γένος στο Έθνος*, ό.π., σ. 361-363.

Ο Κριεζώτης συμμετείχε στις επιχειρήσεις εναντίον του Ανδρούτσου και ενημέρωνε με επιστολή του στις 2 Απριλίου του 1825 τον Κωλέττη για την έκβαση των επιχειρήσεων, ζητώντας παράλληλα μισθούς και εφόδια.²⁹³ Ο Κριεζώτης σε άλλη επιστολή του στον Κωλέττη από την Κέα, στις 12 Φεβρουαρίου του 1826²⁹⁴, ανέφερε ότι αποστέλλονταν οι Καρυστινοί πληρεξούσιοι Γ. Παπαντωνίου και Δ. Παλαιολόγος για να τους θέσει υπό την προστασία του και να τους καθοδηγήσει εν όψει της επικείμενης εθνοσυνέλευσης. Με νέα επιστολή του από την Άνδρο, στις 2 Απριλίου του 1826²⁹⁵, ζητούσε τη μεσολάβηση του Κωλέττη για την ικανοποίηση διαφόρων πελατειακών αιτημάτων, όπως την αποστολή χρημάτων και την εξυπηρέτηση ανθρώπων του.

Στις 13 Σεπτεμβρίου του 1826 ο Κωλέττης έστειλε επιστολή στον Κριεζώτη, επαινώντας τον για τα κατορθώματά του στα πεδία των μαχών. Επιπλέον, του υποσχόταν ότι σύντομα θα πληρωθούν οι μισθοί των στρατιωτών του και έκλεινε την επιστολή του λέγοντάς του ότι «δεν έκανε λάθος που τον είχε για μεσίτη των αιτημάτων του στην διοίκηση, αφού όπως πάντα μέχρι τότε αυτός θα φρόντιζε να ικανοποιηθούν τα αιτήματά του»²⁹⁶. Στη συγκριμένη επιστολή αποτυπώνεται με τον πλέον εμφανή τρόπο η πελατειακή σχέση μεταξύ Κριεζώτη και Κωλέττη.

Επί Ιωάννη Καποδίστρια ο Κριεζώτης συμμετείχε στις επιχειρήσεις εκκαθάρισης της Στερεάς Ελλάδας από τις τουρκικές φρουρές και στις 24 Μαΐου 1829 έστειλε επιστολή στον Κωλέττη, αναφέροντάς του τα μέχρι τότε τεκταινόμενα στο πεδίο των πολεμικών επιχειρήσεων και ζητώντας του οικονομική ενίσχυση²⁹⁷.

Την περίοδο του εμφύλιου μεταξύ Καποδιστριακών-Συνταγματικών, που ξέσπασε μετά τον θάνατο του Καποδίστρια, ο Κριεζώτης πολέμα στο πλευρό των Συνταγματικών, όντας υπό την επιρροή του Κωλέττη. Θα διοριστεί μάλιστα και ως αρχιστράτηγος των συνταγματικών στρατευμάτων που εισέβαλαν στη Στερεά, γεγονός που καταδεικνύει ότι απήλαυε της πλήρους εμπιστοσύνης του Κωλέττη. Με επιστολές του από τις 20 Ιανουαρίου του 1832, ημερομηνία που έφτασε στην Λειβαδιά, μέχρι και τον Μάιο του 1832, ο Κριεζώτης ενημέρωνε τη Διοικητική επιτροπή στην οποία ηγεμόνευε ο Κωλέττης, αλλά και τον Κωλέττη προσωπικά με ξεχωριστές επιστολές για την έκβαση των πολεμικών επιχειρήσεων, τις κινήσεις των εχθρών (Μαμούρης, Κωσταντίνος Μεταξάς κ.ά.) και τις δικές του και ζητούσε χρήματα και εφόδια για αυτόν και τους άνδρες του.²⁹⁸ Παράλληλα, από τον Μάρτιο έως και τον Ιούλιο του 1832, μετά την νίκη της παράταξης των Συνταγματικών, στην οποία και ανήκε, ο Κριεζώτης ζητούσε με επιστολές του από τον Κωλέττη μία σειρά εξυπηρετήσεων, όπως π.χ. να δοθεί το δίπλωμα αντιστρατηγίας στον αδελφό του Κ. Κότζιο και τη μεσολάβηση του Βλάχου πολιτικού για την ικανοποίηση των οικονομικών του διεκδικήσεων²⁹⁹.

Επί πρωθυπουργίας του Κωλέττη, ο Κριεζώτης, έχοντας συμβάλει καθοριστικά στο να αναρριχηθεί ο Βλάχος πολιτικός στη θέση του πρωθυπουργού και να αναδειχθεί στη δεύτερη ισχυρότερη πολιτική φυσιογνωμία της χώρας, όντας κάτω μόνο από τον Όθωνα, αποστέλλει ενα μεγάλο αριθμό επιστολών στον Κωλέττη, στις οποίες εξέφραζε την απαίτησή του να

²⁹² Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχειακή συλλογή KEINE (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) -Ταυτότητα τεκμηρίου:- 009-0330.

²⁹³ Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχειακή συλλογή KEINE (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) -Ταυτότητα τεκμηρίου:- 013-0170, 014-0347, 015-0426.

²⁹⁴ Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχειακή συλλογή KEINE (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) -Ταυτότητα τεκμηρίου:- 016-0082.

²⁹⁵ Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχειακή συλλογή KEINE (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) -Ταυτότητα τεκμηρίου:- 018-0185.

²⁹⁶ Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης* ό.π., σ. 89-90.

²⁹⁷ Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχειακή συλλογή KEINE (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) -Ταυτότητα τεκμηρίου:-032-0391.

²⁹⁸ Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχειακή συλλογή KEINE (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) -Ταυτότητα τεκμηρίου:- 044-0117, 0151, 0114, 045-0241, 0235 -046-0264, 0266, 0263, -053-0933.

²⁹⁹ Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχειακή συλλογή KEINE (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) -Ταυτότητα τεκμηρίου:-048-0485, 055-1130 -056-1283, 1210, 1203.

ικανοποιηθούν διάφορα πελατειακά του αιτήματα. Συγκριμένα ο Κριεζώτης με επιστολή του στις 6 Ιουνίου του 1845, γνωρίζοντας ότι στο σπίτι του Κωλέττη πραγματοποιούνταν υπουργικό συμβούλιο, τον παρακαλούσε να θέσει υπόψη του συμβουλίου το ζήτημα της πληρωμής του.

Με ένα πλήθος επιστολών που ακολούθησαν από τον Ιούνιο μέχρι τον Νοέμβριο του 1845, ο Κριεζώτης ζητούσε από τον Κωλέττη κάθε είδους πελατειακές εξυπηρετήσεις για αυτόν και τους οπαδούς του. Όπως τον διορισμό σε δημόσιες υπηρεσίες και παροχή χρηματικών βοηθημάτων σε οπαδούς του, προβιβασμούς στρατιωτών του, χρήματα για τον ίδιο κ.ά.³⁰⁰

Από τις παραπάνω επιστολές και ιδιαίτερα από αυτή της 13^{ης} Σεπτεμβρίου του 1826, παρατηρούμε ότι η σχέση μεταξύ Κριεζώτη και Κωλέττη ήταν περισσότερο οριζόντια παρά κάθετη. Η συνεργασία τους αλληλοσυμπλήρωνε και ενίσχυε την εξουσία και των δύο.

Ο Κριεζώτης είχε παρουσία σε όλα σχεδόν τα σημαντικά γεγονότα που έλαβαν μέρος στην Στερεά Ελλάδα και την Πελοπόννησο – περιοχές που αποτέλεσαν τον πυρήνα του πρώτου ελληνικού κράτους – κατά την επαναστατική, καποδιστριακή και οθωνική εποχή, όπως στους εμφυλίους του 1824, στην εκκαθάριση της Στερεάς υπό τη γενική αρχιστρατηγία Υψηλάντη το 1829, στις συγκρούσεις μεταξύ Καποδιστριακών-Συνταγματικών κ.ά., και ενημέρωνε σε όλες τις περιπτώσεις τον πολιτικό εκπρόσωπό του Κωλέττη.

Από την έρευνά μας στο Αρχείο Κωλέττη παρατηρούμε ότι ο Κριεζώτης μετά από κάθε νίκη της φατριάς Κωλέττη, στην οποία συμμετείχε σχεδόν πάντα³⁰¹ πύκνωνε την αλληλογραφία του μαζί του, ζητώντας ένα μεγάλο εύρος πελατειακών εξυπηρετήσεων. Δηλαδή ζητούσε το μερτικό του από τη νίκη, το οποίο μεταφραζόταν σε χρήματα, αξιώματα και κάθε είδους εξυπηρετήσεις και διευκολύνσεις για αυτόν και τους οπαδούς του.

Η ισχυρή συμμαχία και η σχέση συναλλαγής που είχαν εγκαθιδρύσει οι δύο άνδρες θα διαλυθεί οριστικά το 1847 με την εξέγερση του Κριεζώτη. Παράλληλα θα «σπάσει» σε δύο μέρη και το ισχυρό πελατειακό σύστημα που πρόεκυψε στην Εύβοια και την Ανατολική Στερεά από τη συνένωση των δύο τοπικών τους δικτύων και στο οποίο επικεφαλής είχε τεθεί ο Κριεζώτης. Τα δύο μέχρι τότε συνεργαζόμενα (όσο οι δύο άνδρες είχαν κοινούς στόχους και φιλοδοξίες) τοπικά δίκτυα που, μαζί με άλλα ήσσονος σημασίας τοπικά δίκτυα, συνάθρωναν το πελατειακό σύστημα του Κριεζώτη στην Εύβοια, θα περάσουν σε μια φάση ανταγωνισμού, από τη στιγμή που οι δύο κεφαλές τους θα έχουν αντικρουόμενα συμφέροντα, ερχόμενα σε μια κατάσταση όπως προ του 1824, όταν ήταν ανταγωνιστικά και ο μεν Κριεζώτης ήταν με το μέρος του Ανδρούτσου ο δε Κωλέττης με το μέρος της διοίκησης. Βέβαια πλέον οι συνθήκες ήταν διαφορετικές και τα δύο τοπικά συστήματα μεγαλύτερης κλίμακας και απείρως ισχυρότερα. Έτσι, στο κίνημα του Κριεζώτη το 1847, ένα μέρος των οπαδών-πελατών του ιδιόμορφου αυτού πελατειακού συστήματος ακολούθησε τον οπλαρχηγό και ένα άλλο μέρος τον Κωλέττη. Οι λόγοι της ρήξης θα αναλυθούν στο επόμενο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης.

³⁰⁰ Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχειακή συλλογή KEINE (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) -Ταυτότητα τεκμηρίου:-079-0546, 084-0948, 085-1002, 086-1164, -090-1737, 1773, 092-1998, 093-2033, 094-2147, 096-2246, 097-2446, 098-2449, 098-2474, 099-2578.

³⁰¹ Η διετία 1832 -1834 θα είναι η μόνη περίοδος από το 1824 μέχρι το 1847 που ο Κριεζώτης εγκατέλειψε τον πολιτικό του εκπρόσωπο Κωλέττη, περνώντας όπως και πολλοί ομόλογοί του μεγαλοκαπετάνιοι της Στερεάς Ελλάδας με το μέρος της φατριάς Κολοκοτρώνη και συνθέτοντας από κοινού με τους υπόλοιπους μεγαλοοπλαρχηγούς της περιόδου τη Στρατιωτική επιτροπή. Ο Κριεζώτης άλλαξε στρατόπεδο με σκοπό να εξασφαλίσει τις μεγαλύτερες δυνατές εξουσίες και προνόμια για τον ίδιο. Μετά την φυλάκισή του με τον Κολοκοτρώνη και τους υπόλοιπους οπλαρχηγούς από την Αντιβασιλεία τον Σεπτέμβριο του 1833 και την απελευθέρωσή του χάρις και στην παρέμβαση του Κωλέττη, ο Κριεζώτης θα επανέλθει στη σφαίρα επιρροής του παλαιού πολιτικού του προστάτη, που πλέον είχε αναβαθμισμένες εξουσίες ως υπουργός εσωτερικών.

VII. Το κίνημα του Κριεζώτη

Οι σχέσεις μεταξύ Όθωνα και Κριεζώτη

Στην προσπάθειά μας να κατανοήσουμε τους λόγους που οδήγησαν τον Κριεζώτη στο κίνημα του 1847 εναντίον της κεντρικής εξουσίας, επικεντρώσαμε την έρευνά μας στη σχέση του Ευβοιώτη οπλαρχηγού με τους δύο ισχυρότερους θεσμικούς εκπροσώπους της κεντρικής εξουσίας. Τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο αυτοί ήταν ο βασιλιάς Όθωνας και ο πρωθυπουργός Ι. Κωλέττης. Ο Α. Χρυσολόγης αναφέρει ότι ο Κριεζώτης ως το 1840 απολάμβανε τη βασιλική εύνοια. «Τότε διάφοροι κόλακες του βασιλέως βλέποντας την δύναμη και την επιρροή του Κριεζώτη στην Εύβοια και την Βοιωτία άρχισαν να τον διαβάλλουν στο βασιλιά ως άνθρωπο που διοικούσε απολυταρχικά το νησί και ήθελε να επιβάλει την προσωπική τυραννία επ' αυτού»³⁰².

Τη συγκεκριμένη περίοδο που αναφέρει ο Χρυσολόγης ως χρονικό σημείο επιδείνωσης των σχέσεων μεταξύ Κριεζώτη και βασιλιά, έχουμε το πρώτο ταξίδι του Όθωνα στην Εύβοια. Συγκεκριμένα, τον Σεπτέμβριο του 1841 ο Όθωνας επισκέφθηκε για πρώτη φορά την Εύβοια, αποβιβαζόμενος στις 17 Σεπτεμβρίου στο λιμάνι της Καρύστου. Τον βασιλιά συνόδευαν οι στρατηγός Τζαβέλας, ο συνταγματάρχης Γαρδικιώτης Γρίβας κ.ά. Αφού περιηγηθήκαν σε όλο το νησί επέστρεψαν στην Αθήνα στις 9 Οκτωβρίου.³⁰³ Ο βασιλιάς στο ταξίδι του αυτό στην Εύβοια θα είχε την ευκαιρία να διαπιστώσει την αυταρχική διοίκηση και την επιρροή που ασκούσε ο Κριεζώτης στο νησί.

Επιπλέον ο Κριεζώτης, παίζοντας πρωταγωνιστικό (τουλάχιστον για το νησί της Εύβοιας) ρόλο στην επανάσταση της Γ' Σεπτεμβρίου του 1843, συνετέλεσε στην επιτυχία του κινήματος και τη συνακόλουθη μείωση των εξουσιών του βασιλιά. Μάλιστα η βασιλική-κεντρική εξουσία αποβλήθηκε πλήρως από την Εύβοια κατά την τετραετία 1843-1847, προς όφελος του Κριεζώτη, γεγονός που ήταν δυσάρεστο για το κύρος και την ισχύ του Όθωνα.

Ακόμα μια σειρά από διασωθείσες προφορικές μαρτυρίες και περιστατικά έρχονται να ενισχύσουν τις υποθέσεις για μια τεταμένη σχέση μεταξύ των δύο ανδρών. Συγκεκριμένα υπάρχει μαρτυρία που θέλει τον Κριεζώτη, μετά την ψήφιση του συντάγματος του 1843, να ρώτησε τον Όθωνα σε κατ' ιδίαν συζήτηση, ποιο ήταν το σύνολο των φόρων που απέδιδε η Εύβοια στο δημόσιο ταμείο, προτείνοντας να του δοθεί όλο το νησί ως τσιφλίκι και αυτός να αποδίδει το διπλάσιο κατ' έτος ποσό στο κράτος³⁰⁴.

Κατά τη διάρκεια του δεύτερου ταξιδιού του Όθωνα και της συνοδείας του στην Εύβοια μεταξύ 5 και 11 Οκτωβρίου του 1844, ο Κριεζώτης είχε στείλει γραπτές επιστολές σε όλα τα χωριά να περιποιηθούν τον βασιλιά, αλλιώς θα λογοδοτούσαν σε αυτόν³⁰⁵. Επίσης, όταν κατά τη διάρκεια του δεύτερου αυτού ταξιδιού οι επίσημες κρατικές αρχές στο νησί δεν μπορούσαν να συγκεντρώσουν τα απαραίτητα άλογα για την περιοδεία της βασιλικής αποστολής, ο Κριεζώτης συγκέντρωσε ένα πολύ μεγαλύτερο αριθμό ίππων σχεδόν αμέσως και τους τον παρέδωσε³⁰⁶. Έτσι κατά το δεύτερο ταξίδι του στην Εύβοια, ο βασιλιάς αντίκρισε παντού την απολυτή επιρροή που ασκούσε ο Κριεζώτης σε ολόκληρο το νησί της Εύβοιας, μεγεθυμένη μάλιστα μετά και την επανάσταση της Γ' Σεπτεμβρίου. Ο Χρυσολόγης αναφέρει ότι σε σχετική στιχομυθία μεταξύ Όθωνα και Κριεζώτη, ο τελευταίος είπε χαρακτηριστικά στον βασιλιά: «Μεγαλειότατε ουδέν σοί

³⁰² Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης* ό.π., σ. 111.

³⁰³ Παναγιώτης Μπουρνέλος, *Η πρώτη επίσκεψη του Βασιλέως Όθωνος στην Εύβοια*, Α.Ε.Μ. τόμ. Δ' 1956 σ. 121, 122. Γιώργος Ντεγιάννης, *Βασιλικά ταξίδια στην Εύβοια και τις Β. Σποράδες. Όπως τα περιέγραψαν ο L. Ross*, Α.Ε.Μ. τόμ. Ζ' σ. 283, 284, 294, 298, 301, 303, 304, 306, 307.

³⁰⁴ Γεώργιος Ασπρέας, *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος*, τόμ. Α', ό.π., σ. 207.

³⁰⁵ Γιάννης Βλαχογιάννης, *Ιστορική ανθολογία*, ό.π. σ. 179. Βάνα Μπουσέ, Μιχαέλ Μπουσέ, *Ανέκδοτες επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας*, τόμ. Α', ό.π., σ. 652-653.

³⁰⁶ Γιάννης Βλαχογιάννης, *Ιστορική ανθολογία*, ό.π. σ. 179.

χρεωστώ, η θέσις ην κατέχω ανήκει εις την ατομικήν μου αξίαν». Επίσης ο Χρυσολόγης αναφέρει ότι στο δεύτερο αυτό ταξίδι του Όθωνα στην Εύβοια ο βασιλιάς, όντας ευχαριστημένος από την υποδοχή που του επιφύλαξε ο Κριεζώτης είπε σε αυτόν να του ζητήσει όποια χάρη ήθελε. Τότε ο στρατηγός απάντησε: «Ε! μεγαλειότατε, και τι χάριν να μου κάμης· σύ να ήσε εις τας Αθήνας και γώ στο Γρυπνήσι», εννοώντας βασιλιάς³⁰⁷.

Ακόμη και αν θα μπορούσαν να υπάρξουν αμφιβολίες για την αξιοπιστία των παραπάνω γεγονότων και στιχομυθιών, που βασίζονται κυρίως σε προφορικές μαρτυρίες, έρχονται οι επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας προς τον πατέρα της, τον Μέγα Δούκα Παύλο Φρειδερίκο Αύγουστο του Όλντενμπουργκ, να επιβεβαιώσουν με τον πλέον εμφατικό τρόπο την ταραγμένη σχέση μεταξύ Κριεζώτη και Όθωνα. Σε επιστολή της λοιπόν στις 11 Οκτωβρίου του 1843 ανέφερε ότι «ο στρατηγός Κριεζώτης που είχε καταλάβει την Χαλκίδα και ήταν ο πλουσιότερος γαιοκτήμονας της Εύβοιας και αυτήν την στιγμή κυρίαρχος εκεί, συγκεντρώνει στρατό και έρχεται». Η Αμαλία συνέχιζε λέγοντας ότι η ηγεσία των Συνταγματικών στην Αθήνα δεν ήθελε την παρουσία του Κριεζώτη στην πρωτεύουσα, γι' αυτό στην αρχή του έδωσε άδεια να πάει με δέκα άνδρες και μετά δεν του το επέτρεψαν καθόλου. Επιπλέον στην ίδια επιστολή η Αμαλία ανέφερε ότι στις 18 Οκτωβρίου ο Κριεζώτης, μετά από την άσχημη συμπεριφορά του υπουργού στρατιωτικών στον Θ. Κολοκοτρώνη, απειλούσε ότι, αν συνεχίζονταν τέτοιες συμπεριφορές προς του αγωνιστές του εικοσιένα, θα κατέβαινε στην Αθήνα με 4.000 στρατό να τους σφάζει³⁰⁸.

Σε νέα επιστολή της η Αμαλία, την 1η Φεβρουαρίου του 1844, ανέφερε ότι οι Κριεζώτης και Γρίβας στρατολογούσαν κόσμο και μάλιστα κάποια φορά ήθελαν να καταλάβουν τον χώρο της εθνοσυνέλευσης και να υποχρεώσουν τους πληρεξουσίους να ενεργούν όπως οι ίδιοι ήθελαν. Συνέχιζε δε λέγοντας πως «στην πραγματικότητα οι στρατιωτικοί αρχηγοί είχαν μοιράσει την Ελλάδα μεταξύ τους. Ο Κριεζώτης ήθελε την Εύβοια και την Ανατολική Ελλάδα με το φρούριο της Χαλκίδας. Ο Θ. Γρίβας την Δυτική Ελλάδα με την Βόνιτσα και ο Μακρυγιάννης την Αθήνα και την Αττική»³⁰⁹. Τέλος, η βασίλισσα στις 5/17 Μαΐου του 1844 περιέγραφε τον πανικό-συναγερμό που προκλήθηκε για μία ακόμα φορά στις 20 Μαΐου του 1844 στο παλάτι, όταν υπήρξε η φήμη ότι ο Κριεζώτης κινείται με στρατό στην Αθήνα για να ρίξει το υπουργείο³¹⁰.

Το χρονικό σημείο που τοποθετούνται οι επιστολές της Αμαλίας είναι αμέσως μετά την επιτυχία της επανάστασεως του 1843, όπου βρήκε τον Κριεζώτη με το μέρος των νικητών και παντοδύναμο. Η δύναμη του οπλαρχηγού δεν περιοριζόταν μόνο στην Εύβοια, αλλά εκτεινόταν σε ολόκληρη την Ανατολική Στερεά, μέσω του πολύκλαδου πελατειακού συστήματος που είχε συστήσει και των οριζόντιων και κάθετων συμμαχιών που είχε κάνει με άλλες ισχυρές φυσιογνωμίες, κυρίως του γαλλικού κόμματος. Από τις επιστολές της Αμαλίας φαίνεται ο φόβος και ο πανικός που προκαλούσε στη βασιλική αυλή ακόμα και η απλή φήμη για μια ενδεχόμενη κάθοδο του πανίσχυρου οπλαρχηγού στην Αθήνα με τους ατάκτους του. Επίσης φαίνεται η απείθεια του Κριεζώτη προς την εκάστοτε κεντρική διοίκηση, αφού κανείς (ακόμα και οι σύμμαχοί του) δεν μπορούσε να εγγυηθεί για τη νομιμοφροσύνη του.

Σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία, μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι οι σχέσεις μεταξύ Όθωνα (πρώτος τη τάξει εκπρόσωπος της κεντρικής εξουσίας) και Κριεζώτη (από τους ισχυρότερους τοπάρχες του νέου ελληνικού βασιλείου) ήταν κάτι παραπάνω από αρνητικές, θα μπορούσαμε να τις χαρακτηρίσουμε μέχρι και εχθρικές. Η αντιπαλότητα αυτή εκπορευόταν από τον ανταγωνισμό τους, για την πρωτοκαθεδρία στα δημόσια πράγματα μιας γεωγραφικής έκτασης, η οποία κάλυπτε τότε περίπου το 1/3 του νεοσύστατου ελληνικού κράτους Εύβοια και Ανατολική Στερεά).

³⁰⁷ Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης* ό.π., σ. 150, 173.

³⁰⁸ Βάνα Μπουσέ, Μιχαέλ Μπουσέ, *Ανέκδοτες επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας*, τόμ. Α', ό.π., σ. 456, 459.

³⁰⁹ Βάνα Μπουσέ, Μιχαέλ Μπουσέ, *Ανέκδοτες επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας*, τόμ. Α', ό.π., σ. 504-505.

³¹⁰ Βάνα Μπουσέ, Μιχαέλ Μπουσέ, *Ανέκδοτες επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας*, τόμ. Α', ό.π., σ. 572-573.

Τα αίτια της ρήξης μεταξύ Κριεζώτη και Κωλέττη

Παρά την αρνητική ατμόσφαιρα που υπήρχε στις σχέσεις μεταξύ βασιλιά και Κριεζώτη, κομβικό ρόλο για να οδηγηθεί ο Ευβοιώτης στρατιωτικός στο αποτυχημένο κίνημα του 1847 έπαιξε η ρήξη του Κριεζώτη με τον επί σειρά ετών συνεργάτη και πολιτικό εκπρόσωπό του Ιωάννη Κωλέττη, ο οποίος τη συγκεκριμένη περίοδο κατείχε το αξίωμα του πρωθυπουργού.

Η σχέση μεταξύ του Κριεζώτη και του Κωλέττη κυλούσε ομαλά μέχρι το 1846, ο Κριεζώτης ήταν από τα δυναμικά στοιχεία εντός του γαλλικού κόμματος και πιστός οπαδός του Κωλέττη, βοηθώντας τον μάλιστα καθοριστικά να ακυρώσει τις εκλογές Καρυστίας στις 6-4-1845. Επιπλέον, παρενέβη ενεργά ασκώντας την επιρροή του στο νησί, ώστε να εκλεγούν οι κωλεττικοί υποψήφιοι στις επαναληπτικές εκλογές της επαρχίας στις 25-8-1845. Η υποστήριξη αυτή του Κριεζώτη δεν ήταν άνευ ανταλλάγματος, ο οπλαρχηγός ζητούσε, όπως δείξαμε σε επιστολές που παραθέσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, όλο και περισσότερες πελατειακές εξυπηρετήσεις από τον πολιτικό του πάτρωνα.

Το ενδεχόμενο η ρήξη στη μεταξύ τους επιτυχημένη και ωφέλιμη και για τους δύο συνεργασία να προήλθε, όπως υποστηρίζει ο Γ. Κορδάτος, από το ότι δεν δόθηκε στον Κριεζώτη από την κυβέρνηση κάποιο τουρκικό τσιφλίκι στην Ανατολική Στερεά³¹¹, δεν συγκεντρώνει σοβαρές πιθανότητες. Ο οπλαρχηγός ήταν πολύ ευκατάστατος³¹², με το ετήσιο εισόδημά του να υπολογίζεται σε 40.000 δραχμές³¹³. Διέθετε στην κατοχή του πολλά τσιφλίκια στην Εύβοια και την Ανατολική Στερεά και είχε και τα χρηματικά μέσα, αλλά και την πολιτική δύναμη να καταλάβει όποιο τσιφλίκι ήθελε (δημόσιο ή ιδιωτικό) τουλάχιστον στην περιοχή δραστηριοποίησής του. Ένας τόσο ήσσονος σημασίας λόγος δεν θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να είναι το αίτιο ρήξης σε μια μακρόχρονη, επιτυχημένη και ωφέλιμη και για τα δύο μέρη (Κριεζώτη-Κωλέττη) σχέση. Ίσως το συγκεκριμένο περιστατικό που αναφέρει ο Κορδάτος, μαζί με κάποια άλλα παρεμφερούς σημασίας, να αποτέλεσαν την αφορμή.

Η απάντηση στη ραγδαία επιδείνωση των σχέσεων μεταξύ των δύο ανδρών, που οδήγησε σε πλήρη ρήξη μεταξύ τους, κρύβεται στη σταδιακή μεταβολή που υπέστη η σχέση τους μετά την εκλογή του Κωλέττη στο αξίωμα του πρωθυπουργού τον Αύγουστο του 1844.

Η πρώτη διακυβέρνηση Κωλέττη, 1844-1847, αναλώθηκε σε μια διαχειριστικού τύπου εξουσία, αφού ο πρωθυπουργός ήταν δέσμιος των αιτημάτων διαφόρων ισχυρών παραγόντων της περιφέρειας που τον έφεραν στην εξουσία. Ένας τέτοιος ισχυρός τοπάρχης ήταν ο Κριεζώτης, που μετά την επανάσταση του 1843 απέβαλε πλήρως την ανταγωνιστική προς τον ίδιο κρατική εξουσία στην Εύβοια και βοήθησε μαζί με άλλους οπλαρχηγούς τον Κωλέττη να αναρριχηθεί στο δεύτερο ανώτερο πολιτειακό αξίωμα της χώρας. Ο Κριεζώτης, εκτός από την απόλυτη εξουσία που ασκούσε στο νησί της Εύβοιας από το 1843 και μετά, ζητούσε, όπως είδαμε παραπάνω, με δεκάδες επιστολές του ένα πλήθος πελατειακών εξυπηρετήσεων από τον Κωλέττη.

Από την άλλη μεριά ο Κωλέττης μετά την εδραίωσή του στον πρωθυπουργικό θώκο, αντλούσε πλέον δύναμη και από το αξίωμά του, αλλά και από τη σχέση του με τον βασιλιά, ο οποίος τον υποστήριζε. Έτσι θα προσπαθήσει σταδιακά να περιορίσει την εξάρτησή του από τους ισχυρούς αυτούς τοπάρχες, των οποίων τα συμφέροντα ήταν αντικρουόμενα με την ισχυρή

³¹¹ Γιάννης Κορδάτος, *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας*, Εκδόσεις 20ος αιώνας, Αθήνα, 1957-58. Τόμ. Γ' σ. 424.

³¹² Η βασίλισσα Αμαλία σε επιστολή της προς τον πατέρα της στις 11 Οκτωβρίου του 1843 αναφέρεται στον Κριεζώτη χαρακτηρίζοντάς τον ως τον πλουσιότερο γαιοκτήμονα της Εύβοιας. Επίσης σε νέα επιστολή της την 6^η /18^η Ιουνίου του 1847 χαρακτήριζε τον Κριεζώτη ως τον πλουσιότερο άνθρωπο στην Ελλάδα. Βλέπ. σχετ. Βάνα Μπουσέ, Μιχαέλ Μπουσέ, *Ανέκδοτες επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας*, τόμ. Α', ό.π., σ. 456 & τόμ. Β ό.π., σ. 263.

³¹³ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 331.

κεντρική εξουσία. Δηλαδή η μείωση της ισχύος της κεντρικής εξουσίας προς όφελος των περιφερειακών τοπαρχών οδηγούσε συνακόλουθα στη μείωση και της δύναμης του Κωλέττη, ο οποίος ήταν ο δεύτερος σημαντικότερος εκπρόσωπος της κεντρικής εξουσίας μετά τον βασιλιά.

Ο Κριεζώτης από την μεριά του δεν μπορούσε, όπως ήταν λογικό, να ερμηνεύσει και πολύ περισσότερο να αποδεχθεί την αλλαγή της στάσης του Κωλέττη. Αφού έβλεπε ότι ο άνθρωπος τον οποίο βοήθησε να ανέλθει στο αξίωμα του πρωθυπουργού, αντί να εξυπηρετεί καλύτερα τα συμφέροντά του από την αναβαθμισμένη θέση που διέθετε στην κεντρική εξουσία, δρούσε ενάντια προς αυτά, προωθώντας κυρίως μετά το 1846 την ισχυροποίηση της κεντρικής εξουσίας, και άρα και τη δική του ως πρωθυπουργού, έναντι των συμφερόντων διαφόρων ισχυρών περιφερειακών τοπαρχών³¹⁴.

Μπορούμε να πούμε λοιπόν ότι η βασική αιτία που οδήγησε τον Κριεζώτη να απομακρυνθεί από τον Κωλέττη, από τις αρχές του 1847, και να προσεγγίζει σταδιακά την αντιπολίτευση ήταν η άγια θέση του Ευβοιώτη οπλαρχηγού να προσχωρεί στον συνασπισμό εκείνον που θα τον βοηθούσε να διατηρήσει και να επεκτείνει τις εξουσίες και τα προνόμιά του, εξασφαλίζοντάς του την αποκλειστική διαχείριση των δημοσίων πραγμάτων της Εύβοιας και αποκλείοντας κάθε διεύδυση της κρατικής εξουσίας στο νησί.

Έτσι ο Κριεζώτης άρχισε να προσεγγίζει την αντιπολίτευση, από την στιγμή που ο επί σειρά ετών πολιτικός του εκπρόσωπος Κωλέττης δεν μπορούσε να του εγγυηθεί την εσαεί αποκλειστική πρωτοκαθεδρία του στα δημόσια πράγματα της Εύβοιας και επιπρόσθετα προωθούσε σταδιακά τα αντίπαλα προς εκείνα του Κριεζώτη συμφέροντα της κεντρικής εξουσίας.

Ενισχυτικά στην επιθυμία του Κριεζώτη να προσεταιριστεί την αντιπολίτευση λειτούργησαν η αύξηση της δύναμης της τελευταίας και η συνακόλουθη μείωση της δύναμης του Κωλέττη. Το ρωσικό κόμμα, που από το 1844 συγκυβερνούσε μαζί με το γαλλικό κόμμα, μετά την ρήξη που πρόέκυψε μεταξύ τους για το εκκλησιαστικό ζήτημα τον Ιούλιο του 1845, αποσύρθηκε από τον κυβερνητικό συνασπισμό και προσχώρησε στην αντιπολίτευση μαζί με το αγγλικό κόμμα. Επιπλέον, η επιδείνωση της υγείας του Κωλέττη από τα τέλη του 1846 οδήγησε σε διαμάχες εντός του γαλλικού κόμματος για τη διαδοχή του. Η γενικότερη αναταραχή εντός του κόμματος ήταν μία καλή ευκαιρία για τον Κριεζώτη να μεγιστοποιήσει τις εξουσίες και τα προνόμιά του, συμμετέχοντας από θέση ισχύος στις διαδικασίες διαδοχής του Κωλέττη, παίρνοντας παράλληλα και αποστάσεις από τον αρχηγό που εξασθενούσε βιολογικά και πολιτικά μέρα με τη μέρα³¹⁵.

Δηλαδή η απόφαση του Κριεζώτη να εγκαταλείψει τον πολιτικό του σύμμαχο, τον Κωλέττη, και να περάσει στις τάξεις της αντιπολίτευσης, ήταν ένας καλά ζυγισμένος πολιτικός υπολογισμός εκ μέρους του, διότι συνυπολόγιζε, εκτός του ποια παράταξη θα προωθούσε καλύτερα τις επιδιώξεις του, και τη γενικότερη συγκυρία και ροή των πραγμάτων. Η επιλογή αυτή του Κριεζώτη ανταποκρινόταν στη διαχρονική στάση του να συμπαρατάσσεται με την παράταξη που θεωρούσε πως θα του εξασφάλιζε την αυτόνομη διοίκηση των δημοσίων πραγμάτων της Εύβοιας ή της εκάστοτε περιοχής ελέγχου του. Ανάλογα ερμηνεύεται και η στάση του να συμπαραταχθεί με τον Ανδρούτσο το 1822-1823, όπου έλεγξε την επαρχία Καρυστίας. Επίσης η συμμαχία του με τον Κολοκοτρώνη και τη στρατιωτική επιτροπή το 1832, όπου έλεγξε δεσποτικά ως τοπάρχης το βορειοανατολικό τμήμα της Πελοποννήσου, καθώς και η

³¹⁴ Χαρακτηριστικά του τρόπου με τον οποίο οι διάφοροι ισχυροί περιφερειακοί τοπάρχες ερμήνευσαν τη στάση του Κωλέττη απέναντι στα αιτήματά τους είναι τα παρακάτω λεγόμενα του Μακρυγιάννη: «Πήρε με το μέρος του πολλούς βουλευτάς πολιτικούς και στρατιωτικούς, διοτελείς όλους, Κριεζώτη, Γριβαίους, Παπακώστα, κι' επίλοιπους κι' έκαμεν δια 'νεργείας αυτηνών τους κακούς του σκοπούς –ωφελήθηκαν και αυτήνοι. Κι αφού τους καταλάσπωσε, τους δίνει μια κλωτζά . Και τους κατατρέπει όλους. Τότε κι' αυτήνοι θέλησαν να δείξουν τα πατριωτικά τους αισθήματα εις την Βουλή-γύρισαν με την αντιπολίτευσιν». Βλέπ. σχετ. Γιάννης Βλαχογιάννης, *Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη*, τόμ. Β' ό.π., σ. 190.

³¹⁵ Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Από Το Γένος στο Έθνος*, ό.π., σ. 428, 433. Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, *Οι Ελληνικές Κυβερνήσεις 1843-2004*, σ. 7.

σύμπλευση του με την αντιπολίτευση των Συνταγματικών κατά την επανάσταση του 1843, όπου απέκτησε την πρωτοκαθεδρία στα δημόσια πράγματα της Εύβοιας, έναντι της κεντρικής εξουσία.

Η πορεία προς το κίνημα

Η μετατόπιση αυτή του Κριεζώτη από τη σφαίρα επιρροής του Κωλέττη στην ενιαία παράταξη της αντιπολίτευσης που συγκροτούσαν το αγγλικό και ρωσικό κόμμα δεν θα γίνει μια και έξω. Αντιθέτως θα ακολουθήσει μια μακρόσυρτη διαδικασία. Αρχικά, την πρωτοχρονιά του 1847 ο Κριεζώτης θα παραιτηθεί από το αξίωμα του Νομοεπιθεωρητή Ευβοίας³¹⁶. Επρόκειτο για μια κίνηση τακτικής, με σκοπό να πείσει τον μέχρι πρότινος πολιτικό του προστάτη Κωλέττη και να στείλει το μήνυμα σ' αυτόν και την αντιπολίτευση ότι πλέον ήταν αποδεσμευμένος από την πρότερη συμμαχία του με τον βλάχο πολιτικό και ελεύθερος να επαναδιαπραγματευθεί από μηδενική βάση την ένταξή του σε όποια ομάδα θα εξασφάλιζε στον ίδιο την εσαεί αυτόνομη διοίκηση της Εύβοιας³¹⁷.

Η κυβέρνηση Κωλέττη, αμέσως μετά την παραίτηση του Κριεζώτη από το αξίωμα του Νομοεπιθεωρητή, έστειλε στη Χαλκίδα στρατό. Ο Αρβανίτης οπλαρχηγός διαμαρτυρήθηκε έντονα στη βουλή στις 4-3-1847 για τους αρχηγούς του στρατού και της αστυνομίας που τοποθέτησε η κυβέρνηση στη Χαλκίδα. Η πράξη αυτή της κυβέρνησης ήρε τις όποιες επιφυλάξεις του Κριεζώτη, ο οποίος πέρασε οριστικά στις τάξεις της αντιπολίτευσης στις 12 Απριλίου του 1847, όταν μαζί με 54 αντιπολιτευόμενους προς τον Κωλέττη βουλευτές υπέβαλαν διαμαρτυρία για την αποχή του Πρωθυπουργού³¹⁸ από τις συνεδριάσεις της βουλής³¹⁹. Τέλη Μαρτίου του 1847 η κυβέρνηση Κωλέττη δεν διέθετε την πλειοψηφία στο κοινοβούλιο. Ο Κωλέττης σε συνεννόηση με τον Όθωνα διέλυσε τη βουλή και προκηρύχθηκαν εκλογές³²⁰.

Μετά τη διάλυση της βουλής, αφού ο Κωλέττης προσπάθησε ανεπιτυχώς να πάρει και πάλι με το μέρος του τον Κριεζώτη μέσω διαφόρων υποσχέσεων³²¹, οι τοπικές αρχές της Εύβοιας με

³¹⁶ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 125.

³¹⁷ Παράλληλα με τον Κριεζώτη παραιτήθηκε και ο επίσης δυσανεκτός με τη στάση του Κωλέττη Θεόδωρος Γρίβας από γενικός επιθεωρητής του στρατού. Αφορμή για την παραίτησή τους, όπως δήλωσαν με επιστολή τους στην εφημερίδα *Ελπίς* στις 11 Ιανουαρίου του 1847, ήταν η μη πρόσκλησή τους κατά την ανακοίνωση του βασιλικού προγράμματος κατά το έτος 1847. Στην ανακοίνωση του προγράμματος είχαν καλεσθεί όλες οι υπόλοιπες στρατιωτικές αρχές του τόπου, με αποτέλεσμα οι δύο οπλαρχηγοί να το εκλάβουν ως προσβολή. Επίσης αιτιολογούσαν την παραίτησή τους ισχυριζόμενοι πως ήθελαν να αφοσιωθούν αναπόσπαστοι στο πολιτικό τους στάδιο. Οι λόγοι που αναφέρουν οι δύο οπλαρχηγοί δεν μπορούν να θεωρηθούν σε καμία περίπτωση ως τα αίτια που τους οδήγησαν στην απόφαση να παραιτηθούν από τα στρατιωτικά τους αξιώματα. Η όλη στάση τους είχε να κάνει με τη δυσανεκσία τους απέναντι στη στάση του πρωθυπουργού Κωλέττη, ο οποίος προωθούσε στις περιφέρειές τους τα συμφέροντα κεντρικής εξουσίας, εις βάρος τους. Βλέπ. σχετ. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 125, 348-349. Γιάννης Βλαχογιάννης, *Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη*, τόμ. Β' ό.π., σ. 192.

³¹⁸ «Ο Κωλέττης το 1846/1847 κατείχε ο ίδιος πέντε από τα επτά υπουργεία, δεν εμφανίστηκε όμως σε καμία από τις δέκα συνεδριάσεις της βουλής. Και όταν δεν έμενε άλλο μέσο, τότε οι βουλευτές του αποχωρούσαν από την αίθουσα, για να μην μπορεί η βουλή να αποφασίσει». Βλέπ. σχετ. Gunnar Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα, 1821-1936*, μετάφραση Θόδωρος Παρασκευόπουλος ΜΙΕΤ Αθήνα, 2008 τόμ. Α' σ. 293-294.

³¹⁹ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 128.

³²⁰ Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Από Το Γένος στο Έθνος*, ό.π., σ. 428, 433. Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, *Οι Ελληνικές Κυβερνήσεις 1843-2004*, σ. 7.

³²¹ Διάφορα υψηλόβαθμα στελέχη του Γαλλικού κόμματος (ο νομάρχης της Εύβοιας Δ. Χατζίσκος και ο γερουσιαστής Αδάμ Δούκας) αλλά και ο ίδιος ο Κωλέττης προσπάθησαν να προσεγγίσουν τον Κριεζώτη και να αποκαταστήσουν τις σχέσεις μεταξύ των δύο ανδρών. Οι προτάσεις που έκαναν οι μεσολαβητές του Κωλέττη στον Κριεζώτη για να επιστρέψει στο κυβερνητικό στρατόπεδο, όπως: θέση στους κυβερνητικούς συνδυασμούς και σε περίπτωση αποτυχίας διορισμό σε θέση γερουσιαστή κτλ, ήταν αποκλειστικά εντός του πλαισίου των ανταλλαγμάτων που μπορούσε να προσφέρει η κεντρική εξουσία στον οπλαρχηγό, χωρίς να απολέσει όμως προς όφελός του την πρωτοκαθεδρία της στα δημόσια πράγματα της Εύβοιας. Για τον Κριεζώτη αυτές οι προτάσεις ήταν ασήμαντες μπροστά στον γενικότερο σχεδιασμό που είχε στο μυαλό του και ο οποίος τον ήθελε μοναδικό διαχειριστή των δημοσίων πραγμάτων της Εύβοιας. Δηλαδή ακόμα και η προσπάθεια διαπραγμάτευσης που έκανε η κεντρική εξουσία με τον Κριεζώτη ήταν εκτός του κεντρικού πυρήνα των επιδιώξεων του Αρβανίτη στρατιωτικού. Έτσι, η όποια πρόταση και απόπειρα διαπραγμάτευσης ήταν εκ προοιμίου καταδικασμένη σε αποτυχία, καθότι τα δύο μέρη προσέρχονταν στο τραπέζι των

εντολή του υπουργείου στρατιωτικών περιόρισαν τον Κριεζώτη (που πλέον ήταν φανερό ότι στις επικείμενες εκλογές θα αντιπολιτευόταν τους κωλεττικούς υποψηφίους στην Εύβοια) στη Χαλκίδα, κάτω από αστυνομική παρακολούθηση.

Ο καπετάν Νικόλας έφθασε στην Αθήνα στις 8 Ιουνίου του 1847, με σκοπό να εκθέσει τα παράπονά του στον Βασιλιά, πριν όμως προλάβει, συνελήφθη από άγημα της χωροφυλακής και μεταφέρθηκε στις φυλακές της Χαλκίδας³²². Οι κατηγορίες που περιλάμβανε το ένταλμα του ανακριτή Χαλκίδας είχαν να κάνουν με έκνομες πράξεις στις οποίες είχε προβεί πριν και μετά την επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου του 1843. Συγκεκριμένα ο Κριεζώτης κατηγορούνταν ότι τον Αύγουστο του 1843 συνέλαβε και κακοποίησε κάποιον Πετεινάρα από τα Ψαχνά αποσπώντας του 120 δραχμές. Επίσης τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους φυλάκισε στη Χαλκίδα τους Θωμά Γεωργίου Τριμίλον και Γεώργιο Αθανασίου και τους βασάνισε, με σκοπό να τους αποσπάσει χρήματα υπέρ του Δημήτριου Σπυρόπουλου³²³.

Συνολικά έγιναν δεκαεπτά καταμηνύσεις εναντίον του οπλαρχηγού, οι οποίες σχετίζονταν με την καταχρηστική εξουσία που αυτός ασκούσε στο νησί της Εύβοιας. Από τις κατηγορίες αυτές άλλες ευσταθούσαν και άλλες όχι. Πάντως η στιγμή που επιλέχθηκε να έρθουν στην επιφάνεια, τέσσερα χρόνια μετά την επανάσταση της 7ης Σεπτεμβρίου του 1843, όταν φαινόταν ότι ο Κριεζώτης θα εναντιωνόταν στον Κωλέττη, δείχνει ότι από πίσω κρύβονταν ιδιοτελείς σκοποί του βλάχου πολιτικού, που ήθελε να εμποδίσει τον Κριεζώτη να ενισχύσει τους αντιπολιτευόμενους βουλευτές στην Εύβοια, κατά τις επικείμενες εκλογές³²⁴.

Ο στόχος του Κωλέττη επιτεύχθηκε, γιατί ο Κριεζώτης, όντας φυλακισμένος, δεν κατάφερε να εκλεγεί βουλευτής στις εκλογές για την επαρχία Χαλκίδας, που ολοκληρώθηκαν στις 16 Ιουνίου του 1847 μέσα σε ένα γενικευμένο κλίμα βίας και νοθείας³²⁵, παίρνοντας μόλις 89 ψήφους³²⁶. Μαζί με αυτόν απέτυχαν οι Πετσάλης και Καφετζόγλου, οι οποίοι ανήκαν στον συνδυασμό του Μαυροκορδάτου. Αντιθέτως, εξελέγη ο κωλεττικός συνδυασμός³²⁷, αποτελούμενος από τους Ιωάννη Οικονόμου, Μάρκο Βιτάλη³²⁸ και Ιωάννη Τασσαίο³²⁹.

διαπραγματεύσεων με εντελώς διαφορετικές και αντικρουόμενες προσλαμβάνουσες. Βλέπ. σχετ. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 134-135. Γιάννης Βλαχογιάννης, *Ιστορικά σημειώματα, προλόγισμα - επιμέλεια Γεώργιος Κουρνούτος, επιμέλεια ελληνικών κδόσεων, εκδοτική 19.σ. 101, 107. Ανδρέας Σπ. Σκανδάλης, Σελίδες πολιτικής ιστορίας και κριτικής: η τριακονταετία της βασιλείας του Όθωνος, 1832-1862, Αθήνα 1961 τόμ. Α' σ. 450-452.*

³²² Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 333-336.

³²³ Εφημερίδα Ελπίς, φύλλο 396 /10 Ιουνίου 1847.

³²⁴ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 154. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης* ό.π., σ. 151-152, 161.

³²⁵ Εφημερίδα Ελπίς, φύλλο 408/ 2 Αυγούστου 1847 & φύλλο 396/ 10 Ιουνίου 1847.

³²⁶ Εφημερίδα Ελπίς, φύλλο 412/ 25 Αυγούστου 1847.

³²⁷ Γεώργιος Δ. Σέττας, *Ευβοϊκά κείμενα*, Αθήνα 1970-1971 τόμ. Α' σ. 7.

³²⁸ Ο Μάρκος Βιτάλης ήταν ετερόχθονας και ανήκε στο ευρύτερο πελατειακό σύστημα του Γαλλικού κόμματος. Η σχέση του με τον Ι. Κωλέττη πιστοποιείται από επιστολές που εντοπίζουμε στο Αρχείο Κωλέττη από το 1832 μέχρι το 1844. Στις επιστολές αυτές ο Βιτάλης ζητούσε από τον πολιτικό του πρόγονο την ικανοποίηση διαφόρων αιτημάτων, όπως με την επιστολή του στις 21 Μάρτιου του 1844 που ζητούσε οικονομική αρωγή από τον Κωλέττη, μέχρι να διοριζόταν από τον Ανδρέα Λόντο σε κάποια υπηρεσία. Επίσης σε άλλες επιστολές του ενημέρωνε τον Κωλέττη για την πορεία διαφόρων ζητημάτων που αφορούσαν τον Βλάχο πολιτικό, όπως στις 5 Ιουνίου του 1832 που ενημέρωνε με επιστολή του από τα Καλάβρυτα τον Κωλέττη για την απόφαση των οπαδών του Ζαΐμη να συνδράμουν τον Κολοκοτρώνη. Ο Βιτάλης από το 1842 θα εγκατασταθεί μόνιμα στην Εύβοια, αγοράζοντας μαζί με τον Ι. Κριεζή κτήματα στο νησί. Παρότι ανήκε στο Γαλλικό κόμμα, η ετερόχθονη καταγωγή του και η δεσπόζουσα παρουσία του πελατειακού συστήματος Κριεζώτη στο νησί θα αποτελέσουν ανάχωμα για να αναρριχηθεί και να καταλάβει μεγάλα δημόσια αξιώματα. Στο σημείο αυτό πρέπει να διευκρινίσουμε ότι η όλη δομή του Γαλλικού κόμματος ήταν σύνθετη και αρκετά περιπλοκή. Το κόμμα συνάρθρωναν αρκετές μικρές ή μεγαλύτερες φατρίες, οι οποίες σε άλλες περιπτώσεις, ακόμα και στο πλαίσιο του ίδιου κόμματος είχαν κοινά ή αντικρουόμενα συμφέροντα. Μια τέτοια φατρία – ομάδα μικρής εμβελείας στην Εύβοια ήταν και αυτή των Μ. Βιτάλη και Ι. Κριεζή. Ο Βιτάλης λοιπόν, αν και ανήκε στο Γαλλικό κόμμα, δεν συμπεριλήφθηκε, κυρίως λόγω ετεροχθονίας και ύστερης δραστηριοποίησής τους στα δημόσια πράγματα της Ευβοίας, στο πελατειακό σύστημα που εγκαθίδρυσε ο Κριεζώτης στο νησί. Ο Βιτάλης στην προσπάθειά του να πληξεί τον πανίσχυρο στρατιωτικό εξέδωσε μαζί με τον Ι. Κριεζή στις 3 Μαρτίου του 1842 φυλλάδιο, περιγράφοντας την αυταρχική διοίκηση του Κριεζώτη στην Εύβοια και τις διάφορες καταχρήσεις στις

Οι δεύτερες αυτές βουλευτικές εκλογές χαρακτηρίστηκαν όπως και οι πρώτες από βία και νοθεία, κυρίως από τους οπαδούς του Κωλέττη³³⁰. «Χαρακτηριστικές υπήρξαν οι καταγγελίες του Μιχ. Σχινά στη Βουλή σε βάρος της γαλλόφιλης (και υποστηριζόμενης από τον Όθωνα) κυβέρνησης Κωλέττη, την επομένη της διεξαγωγής των εκλογών το 1847: Μέσα διπλά, τριπλά, τετραπλά, παραπείσεων, απειλών, υποσχέσεων ετίθεντο εν χρήσει ίνα συλλέξωσι την διεσπαρμένην και απολωλόσαν πλειοψηφίαν»³³¹.

Κάνοντας μια ανασκόπηση στα γεγονότα που οδήγησαν τον Κριεζώτη στο κίνημα του 1847, παρατηρούμε ότι αυτός απάντησε στη μεταβολή της στάσης του μέχρι πρότινος πολιτικού του προστάτη χρησιμοποιώντας τους παραδοσιακούς μηχανισμούς απείθειας και ανταρσίας προς την κεντρική εξουσία, που είχε επεξεργαστεί καθ' όλη τη μακρόχρονη πορεία του στα δημόσια πράγματα από την επαναστατική ήδη περίοδο, όποτε έκρινε πως η εκάστοτε κεντρική εξουσία λειτουργούσε ανταγωνιστικά στα πρόνοια και τις επιδιώξεις του. Σκοπός του ήταν να υπερασπιστεί την παγιωμένη υπέρ του κατάσταση.

Τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή όμως, η αντίδραση του Κριεζώτη προς την κυβέρνηση, που εκφράστηκε αρχικά με την παραίτησή του από το στρατιωτικό αξίωμα την 1-1-1847, δεν θα έχει τα προσδοκώμενα από τον ίδιο αποτελέσματα. Η κεντρική εξουσία ήταν πολύ ισχυρότερη από ό,τι σε ανάλογες στιγμές κατά το παρελθόν και απέρριπτε κάθε πιθανότητα διαπραγμάτευσης³³² με τους ισχυρούς οπλαρχηγούς-τοπάρχες της περιόδου ως μέσου επίλυσης των διαφωνιών. Έτσι, αντί να συρθεί σε μια λογική διαπραγμάτευσης με τον Κριεζώτη ικανοποιώντας τα αιτήματά του, απάντησε με τρόπο δυναμικό στις κινήσεις του οπλαρχηγού. Επιπρόσθετα χρησιμοποίησε την αντίδραση του Κριεζώτη, για να εισχωρήσει στην περιφέρειά του και να την ελέγξει. Οι κινήσεις αυτές της κυβέρνησης «σκλήρυναν» συνακόλουθα και την στάση του Κριεζώτη, που έβλεπε ότι η ανταγωνιστική του κρατική εξουσία δεν του άφηνε κανένα περιθώριο διαπραγμάτευσης, αλλά αντιθέτως εισέρχονταν εκ νέου στο νησί της Εύβοιας, «απογυμνώνοντάς» τον από κάθε αξίωμα και θέτοντάς τον στο περιθώριο των δημοσίων πραγμάτων. Μάλιστα σ' όλες αυτές τις ενέργειες πρωτοστατούσε ο μέχρι πρότινος πολιτικός του

οποίες αυτός προέβαινε. Όμως η θέση του στο όλο σύστημα Κωλέττη ήταν χαμηλή και δεν μπορούσε σε καμία περίπτωση να αντιπαρατεθεί με τον πολύ ισχυρότερο εσωκομματικό του εχθρό, στα ευρύτερα πλαίσια του Γαλλικού κόμματος, Κριεζώτη. Η ρήξη του τελευταίου με τον Κωλέττη το 1847 ήταν η ευκαιρία που περίμενε επί χρόνια ο Βιτάλης για να εξέλθει από το περιθώριο των δημοσίων πραγμάτων, στο νησί της Εύβοιας. Ο Κωλέττης χρησιμοποίησε, μετά τη ρήξη του με τον Κριεζώτη, άτομα του τοπικού δικτύου του στην Εύβοια που έμειναν πιστά σε αυτόν και είχαν αντικρουόμενα συμφέροντα με τον Κριεζώτη. Μετά τη φυλάκιση του οπλαρχηγού τον Ιούνιο του 1847, ο Βιτάλης κατάφερε να εκλέγει βουλευτής Χαλκίδας με τον κωλεττικό συνδυασμό. Η σταδιοδρομία του όμως δεν υπήρξε ανάλογη, διότι όντας ετερόχθονας και στενά συνδεδεμένος με τον Κωλέττη δεν κατάφερε μετά τον θάνατο του πολιτικού του πάτωνα, τον Αύγουστο του 1847, να επανεκλεγεί ως βουλευτής ή να διοριστεί σε κάποιο άλλο δημόσιο αξίωμα. Βλέπ. σχετ.: Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχειακή συλλογή KEINE (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) -Ταυτότητα τεκμηρίου:- 054-1008, 060-0092, 068-0009, 070-0068.

³²⁹ Ο Ιωάννης Τασσαίος γεννήθηκε το 1801 στον Άγιο Λαυρέντιο του Πηλίου και καταγόταν από ευκατάστατη οικογένεια. Αφού σπούδασε ιατρική στην Πίζα επέστρεψε στην Ελλάδα. Το 1835 με την αρωγή του πλούσιου εμπόρου και θείου του Ευστάθιου Νικολαΐδη από την Κωνσταντινούπολη αγόρασε το χωριό Ελληνικά στη Β. Εύβοια και την περιφέρειά του μέχρι 15 χιλιόμετρα, από τον Τούρκο Σεκίπ Αφέντη. Το 1841 απέτυχε να διοριστεί δήμαρχος Ιστιαίας, αφού προτιμήθηκε ο «Κριεζωτικός» Γ. Μπάνης. Το 1843 εκλέχθηκε δήμαρχος Ιστιαίας, θέση που κράτησε για 10 χρόνια. Τον Ιούνιο του 1847 εκλέχθηκε βουλευτής Χαλκίδας με τον κωλεττικό συνδυασμό. Ήταν αντίπαλος του Ν. Κριεζώτη και βοήθησε στην προφυλάκιση του στρατηγού, δίνοντας ως γιατρός ψεύτικα δικαιολογητικά με προγενέστερες ημερομηνίες για να παρουσιαστεί νομότυπο το ένταλμα προφυλάκισης του στρατηγού. Ο Τασσαίος μετά την έξωση του Όθωνα αναγκάστηκε ως οθωνικός να εγκαταλείψει την Ελλάδα και εγκαταστάθηκε στην ιδιαίτερη πατρίδα του τον Βόλο. Εκεί συνέχισε να ασκεί το επάγγελμα του γιατρού ως τον θάνατό του το 1871. Ο Τασσαίος δεν παντρεύτηκε και δεν άφησε απογόνους. Βλέπ. σχετ. Γιώργος Θωμάς, *Ιωάννης Τασσαίος :ο Πηλιορείτης γιατρός που έδρασε πατριωτικά στην Εύβοια*, Α.Ε.Μ. τόμ. Α' 1992-1993 σ. 56- 65, 94-95.

³³⁰ Γιώργος Ρωμαίος, *Η Περιπέτεια του Κοινοβουλευτισμού στην Ελλάδα (1844-2009)*, Εκδόσεις Πατακη, Αθήνα 2011, τόμ. Α' σ. 170-171.

³³¹ Παύλος Πετρίδης, *Πολιτικές δυνάμεις και συνταγματικοί θεσμοί στη νεώτερη Ελλάδα, 1844-1936*, Θεσσαλονίκη, 1984, σ. 24-25.

³³² Νίκος Γ. Κοταρίδης, *Παραδοσιακή επανάσταση και Εικοσιένα*, Εκδόσεις: Πλέθρον, Αθήνα 1993 σ. 261.

εκπρόσωπος Ι. Κωλέττης, που αντί να προστατεύει την αυτόνομη διοίκηση του Κριεζώτη στην Εύβοια, λειτουργούσε πλέον ως αιχμή του δόρατος της κεντρικής εξουσίας στο νησί.

Η αδιάλλακτη στάση των δύο μερών, του Κριεζώτη από την μία πλευρά, που δεν μπορούσε να αποδεχθεί την αλλαγή ισορροπιών και την πρωτοκαθεδρία της κεντρικής εξουσίας, και της κρατικής εξουσίας από την άλλη, που δεν έμπαινε στην παραμικρή διαδικασία διαπραγμάτευσης με τον ισχυρό περιφερειάρχη, θα κλιμακώσει σταδιακά όλο και περισσότερο τη στάση και των δύο μερών, οδηγώντας τελεσίδικα σε ένοπλη σύγκρουση μεταξύ τους.

Η ένοπλη σύγκρουση

Ο Κριεζώτης, όντας φυλακισμένος και «απογυμνωμένος» από κάθε εξουσία και βλέποντας, ότι όλες οι παραδοσιακές μορφές διαπραγμάτευσης που χρησιμοποίησε στην προσπάθειά του να επιτύχει ένα συμβιβασμό με την κεντρική εξουσία δεν βρήκαν πρόσφορο έδαφος, περιήλθε σε τέτοια δεινή θέση, που σε όμοια της δεν είχε βρεθεί από την αρχή της επανάστασης. Ένιωθε θυμωμένος, προδομένος, ταπεινωμένος και σε πρωτοφανή ανασφάλεια, με το οικοδόμημα που είχε χτίσει έπειτα από κόπο και υπομονή χρόνων στην Εύβοια, να «τρίζει» στη βάση του, από μια ανταγωνιστική κρατική εξουσία, που με επικεφαλής τον παλαιό του φίλο και προστάτη ερχόταν με αυθαίρετο τρόπο να ελέγξει τα του οίκου του³³³ και να αποδιαικλώσει όλα τα παραδοσιακά θεμέλια πάνω στα οποία βάσιζε την εξουσία του. Για τον Αρβανίτη στρατιωτικό δεν υπήρχε πλέον γυρισμός. Η ένοπλη στάση ήταν ο μόνος τρόπος που του απέμενε για να διαφυλάξει αυτό το οποίο κατέκτησε με τόσο κόπο σε βάθος δύο δεκαετιών. Θα καταφύγει λοιπόν στην ένοπλη εξέγερση³³⁴, το τελευταίο χαρτί³³⁵ που του είχε απομείνει, για να διεκδικήσει πίσω τον χαμένο του «παράδεισο» στην Εύβοια από τη «σκληρή» και «κακιά» κεντρική εξουσία. Άλλωστε, είχε και κατά το παρελθόν χρησιμοποιήσει επιτυχημένα την ίδια τακτική. Βέβαια οι συσχετισμοί ισχύος ήταν πολύ διαφορετικοί για αυτόν από ό,τι σε ανάλογες στιγμές στο παρελθόν, όπου κατάφερνε μέσα από επιτυχημένες συμμαχίες να επιβληθεί της εκάστοτε κεντρικής εξουσίας.

Συγκεκριμένα το 1822-1824, όταν συγκρούστηκε με τον Άρειο Πάγο και έλεγξε την επαρχία Καρύστου είχε τη στήριξη του Ανδρούτσου, που ήταν η ισχυρότερη στρατιωτική φυσιογνωμία της Στερεάς Ελλάδας. Επίσης το 1832, όταν κατάφερε να ελέγξει δεσποτικά, το βορειοανατολικό τμήμα της Πελοποννήσου είχε την στήριξη της πανίσχυρης στρατιωτικής επιτροπής. Τέλος, όταν μετά από την επανάσταση του 1843 έγινε απόλυτος κυρίαρχος της Ευβοίας, αποβάλλοντας την κρατική εξουσία από το νησί για τέσσερα χρόνια, είχε τη στήριξη της ισχυρής και διευρυμένης αντιπολίτευσης των Συνταγματικών. Αντίθετα με τις παραπάνω περιπτώσεις, στο κίνημα του 1847 είχε να αντιπαρατεθεί με μία ισχυρότερη σε όλα τα επίπεδα (στρατιωτικό, πολιτικό, οικονομικό) κεντρική εξουσία, η οποία δεν άφηνε κανένα περιθώριο παραδοσιακού τύπου διαπραγμάτευσης.

Ο Κριεζώτης στην προκειμένη περίπτωση αντλούσε την δύναμή του μόνο από το πελατειακό του σύστημα στην Εύβοια και την Ανατολική Στερεά, το οποίο μάλιστα αποδυναμώθηκε μπροστά στην επικείμενη σύγκρουση σημαντικά, όταν αρκετοί κορυφαίοι αλλά

³³³ Νίκος Θεοτοκάς-Νίκος Κοταρίδης, *Η οικονομία της βίας : παραδοσιακές και νεωτερικές εξουσίες στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, Βιβλιόραμα Αθήνα 2006 σ. 193.

³³⁴ Ο θάνατος του αδελφοποιτού του και πιστού οθωνικού Βάσου Μαυροβουνιώτη, τον Ιούνιο του 1847, με τον οποίο ήταν στενά συνδεδεμένοι από τα προεπαναστατικά χρόνια, σηματοδότησε το τέλος μιας εποχής και για την αυτόνομη πολιτικοστρατιωτική ομάδα που είχαν συστήσει οι δυο τους εντός του Γαλλικού κόμματος και ίσως ήταν ένας ακόμα πιθανός λόγος που οδήγησε τον Κριεζώτη στο κίνημα του 1847.

³³⁵ Νίκος Γ. Κοταρίδης, *Παραδοσιακή επανάσταση και Εικοσιένα*, Εκδόσεις: Πλέθρον, Αθήνα 1993 σ. 267-269, 276, 279.

και ήσσονος σημασίας παράγοντες του επέλεξαν, για λόγους που ανάγονταν στην όλη δομή του συστήματος, να συστρατευτούν με τον Κωλέττη³³⁶ και την κυβέρνηση.

Τη νύχτα της 31ης Ιουλίου του 1847 ο προφυλακισμένος υποστράτηγος Κριεζώτης εξήλθε ανενόχλητος³³⁷ από τις φύλακες της Χαλκίδας με την αρωγή 97 οπαδών του και έχοντας προηγουμένως συνεννοηθεί με τους φύλακες του³³⁸. Την 1η Αυγούστου το ευρισκόμενο στο χωριό Βασιλικά στράτευμα του Κριεζώτη συγκρούστηκε με τον μοίραρχο Φιλάρετο, που βγήκε για να καταδιώξει τον υποστράτηγο και τον ανάγκασαν να επιστρέψει τραυματισμένος στη Χαλκίδα.

Στις 2 Αυγούστου ο Κριεζώτης μετακινήθηκε στην τοποθεσία Κοπανά, μισή ώρα απόσταση από την Χαλκίδα, αποκλείοντας κάθε πρόσβαση στην πόλη. Εκεί έστησε το στρατόπεδό του, στο οποίο μέρα με την μέρα άρχισαν να συρρέουν όλο και περισσότεροι οπαδοί του από όλα τα μέρη της Εύβοιας. Άλλοι από αυτούς εκουσίως και άλλοι στρατολογηθέντες βιαίως³³⁹. Ο οπλαρχηγός αρνήθηκε την πρόταση της κυβέρνησης να σταματήσει την εξέγερση,

³³⁶ Ο Κωλέττης πληροφορήθηκε το κίνημα του Κριεζώτη ενώ βρισκόταν στο Ναύπλιο για το μνημόσυνο της μητέρας του. Ο Όθωνας, έπειτα από σύσκεψη με το υπουργικό συμβούλιο, έστειλε εναντίον του Κριεζώτη, τον Γαρδικιώτη Γρίβα. Σε νέο υπουργικό συμβούλιο που ακολούθησε μετά την επιστροφή του Κωλέττη στην Αθήνα, ο βλάχος πολιτικός διαφώνησε με την επιλογή του Γαρδικιώτη, λέγοντας πως θα προτιμούσε τον αρχηγό της Χωροφυλακής Μήτρο Δεληγιώργη που είχε καταστείλει επιτυχώς και την ανταρσία της Μάνης τον προηγούμενο χρόνο, καθώς και το κίνημα του Θ. Γρίβα στην Αιτωλοακαρνανία στις 4 Ιουνίου του 1847. Χαρακτηριστική είναι γνώμη που θα εκφέρει ο Κωλέττης για τους άτακτους οπλαρχηγούς, ενώ μαινόταν η εξέγερση του Κριεζώτη. «Εγνώρισα καλώς τους άτακτους στρατιωτικούς από της Επαναστάσεως· όσο ανδρείοι είναι εις τον πόλεμον, τόσον αδύνατοι εις τον πολιτικόν των χαρακτήρα· διά τούτο κατά το 1845 δεν άφησα τον Βασιλέα να κάμει Γερουσιαστές ούτε τον Ναύαρχον Α. Γ. Κριεζήν, ούτε τον Βάσσον, ούτε άλλους φίλους μου στρατιωτικούς βουλευτάς, αλλ' ούτε και τον Τζαβέλαν συναδελφόν μου. Όλοι αυτοί πίπτοντες εμού, θα γίνουν φίλοι των διαδόχων μου, προσέχοντες εις τα νεύματα του Βασιλέως· είναι δε και αγόρταστοι εις τας απαιτήσεις των. Ο Γαρδικιώτης κατά το 1845 καμμίαν πολιτικήν σημασίαν δεν είχε, παρά ότι συνειννοούμενος τότε μετα πτον Βασιλέως, ηδύνατο κατά των να με συντρέξει εις την υπογραφήν του διορισμού των δεκαέξ Γερουσιαστών. Αλλά όμως και τη δύναμιν αυτήν την επώλησε, προσθέσας εις τον κατάλογον των διορισθέντων έναν ασημότατον άνθρωπον, τον Διαλέτην, μακρινόν συγγενήν του, όστις δεν είχε και τα προσόντα. Τώρα να νικήσει τον Κριεζώτην πως θα οικονομήσομεν τα απαιτήσεις του αφού μάλιστα θα έχει και τον βασιλέα όπισθεν όστις τον ευνοεί περισσοτέρων από κάθε άλλον, και θα είναι πάντοτε ο σκόληξ πάσης Κυβερνήσεως». Η άποψη που εξέφρασε ο Κωλέττης για τους άτακτους οπλαρχηγούς δεικνύει ότι ο βλάχος πολιτικός, ιδιαίτερα από τη στιγμή που ανέβηκε στον πρωθυπουργικό θώκο - αν και η κόντρα πολιτικών και στρατιωτικών είχε τις ρίζες της από τις αρχές της επανάστασης - αντιμετώπιζε όλο και αρνητικότερα τις πιέσεις των άτακτων μεγαλοοπλαρχηγών της περιόδου. Οι τελευταίοι, αφού βοήθησαν τον Κωλέττη να ανέλθει στην κορυφή της κεντρικής διοίκησης, απέκτησαν για τους εαυτούς τους μεγάλη επιρροή και δύναμη, υπονομεύοντας τη δύναμη της κεντρικής εξουσίας. Βλέπ. σχετ. Γιάννης Βλαχογιάννης, □στορικά σημειώματα, προλόγισμα - □πιμέλεια Γεώργιος Κουρνούτος, □ταιρεία □λληνικ□ν □κδόσεων, □θ□ναι, [19--] σ. 110.

³³⁷ Ο Κριεζώτης μία μέρα πριν την απόδρασή του γευμάτισε με τους φύλακές του, ενώ ο υπεύθυνος για τη φύλαξή του δεκανέας κερνούσε κρασί κρατούμενους και φύλακες, γιορτάζοντας όλοι μαζί την επικείμενη απελευθέρωση του καπετάνιου. Ο οπλαρχηγός κατά την αποχώρησή του πήρε μαζί του υπηρετή του στη φυλακή Μήτρο Κατσίκη και τον φύλακα του Μελέτιο Δέδε. Όπως φαίνεται, οι σχέσεις του με τους φύλακές του δεν ήταν οι τυπικές σχέσεις κρατούμενου και σωφρονιστικού υπαλλήλου. Το όνομα Κριεζώτης και η επιρροή που αυτός ασκούσε σε ολόκληρη την Εύβοια ενέπνεαν σεβασμό και φόβο σε όλους τους Ευβοείς. Επιπλέον είναι αρκετά πιθανό πολλοί από τους φύλακες του Κριεζώτη να είχαν πολεμήσει υπό τις εντολές του κατά την επαναστατική ή την κατοδιστριακή περίοδο (χιλιαρχία, ελαφρά τάγματα) και να είχαν ένα ακόμα λόγο σεβασμού στο πρόσωπο του οπλαρχηγού. Δηλαδή οι φύλακες του Ευβοιώτη οπλαρχηγού ήταν περισσότερο υπηρέτες του παρά σωφρονιστικοί υπάλληλοι αφοσιωμένοι στο καθήκον τους. Έτσι, όταν ο Κριεζώτης αποφάσισε πως είχε έρθει ώρα να εξέλθει από τη φυλακή, δεν βρήκε κανένα ουσιαστικό εμπόδιο, αφού οι φύλακες υπάκουσαν στις προσταγές του τοπικού άρχοντα και μερικοί μάλιστα εγκατέλειψαν τη θέση τους και συμπαράταχθηκαν μαζί του. Βλέπ. σχετ. Σπύρος Κοκκίνης, *Η επανάσταση και η δίκη του Κριεζώτη στα 1847*, ό.π., σ. 54-57.

³³⁸ Σπύρος Κοκκίνης, *Η επανάσταση και η δίκη του Κριεζώτη στα 1847*, ό.π., σ. 54-57. Εφημερίδα Ελπίς, φύλλο 408 / 2 Αυγούστου 1847.

³³⁹ Ο Κριεζώτης μετά την απελευθέρωσή του έγραψε απειλητικές και παρακλητικές αποστολές σε δημοσίους αξιωματούχους και προκρίτους διαφόρων χωριών της Εύβοιας να τον ακολουθήσουν. Επίσης οι διακηρύξεις του καλούσαν όλο τον λαό της Εύβοιας να πάρει τα όπλα και να ενωθεί μαζί του στον Κοπανά για την προάσπιση της θρησκείας, του Συντάγματος, της τιμής, της ιδιοκτησίας και της ελευθερίας. Στην επαρχία Καρυστίας έστειλε τον ταγματάρχη Κωνσταντίνο Ζέρβα για να στρατολογήσει, στην επαρχία Ξηροχωρίου (Ιστιαίας) τους Μητάκη Δημητρίου και Β. Σκριβανόν. Σύντομα στο στρατόπεδο του Κριεζώτη στην περιοχή του Κοπανά συγκεντρώθηκαν πάνω από

παρά την αμνηστία που του παραχωρούνταν, υποστηρίζοντας ότι ο λαός τον απελευθέρωσε από την άδικη φυλάκισή του. Επιπρόσθετα αντιπρότεινε στους κυβερνητικούς αξιωματούχους, τον Στρατηγό Γρίβα και τον ανθυπομάρχη Φιλάρετο, «ο βασιλέας να διαλύσει την βουλή ως παράνομη, να παύσει την κυβέρνηση που ποδοπατούσε το σύνταγμα και νόμους και να χορηγούσε αμνηστία»³⁴⁰. Οι όροι του Κριεζώτη δεν έγιναν δεκτοί από την κυβέρνηση και πλέον τον λόγο είχαν τα όπλα³⁴¹. Από τις 2 Αυγούστου ξεκίνησαν οι πρώτες αψιμαχίες μεταξύ των στρατευμάτων του Κριεζώτη και αυτών του υποστράτηγου, υπασπιστή και βασιλικού σταβλάρχη Γαρδικιώτη Γρίβα³⁴². Ο τελευταίος ενισχύθηκε από άνδρες του συνταγματάρχη Ιωάννη Κλίμακα³⁴³. Ο Κλίμακας αντιμετώπισε μεγάλες δυσκολίες στις στρατολογήσεις ανδρών στα χωριά της Θήβας, αφού οι κάτοικοι φοβούνταν ή δεν ήθελαν να πολεμήσουν εναντίον του Κριεζώτη³⁴⁴.

2.000 άνδρες, εκ των οποίων οι περισσότεροι ήταν ελλειπώς οπλισμένοι. Βλέπ. σχετ. Σπύρος Κοκκίνης, *Η επανάσταση και η δίκη του Κριεζώτη στα 1847*, ό.π., σ. 65.

³⁴⁰ Η αμνηστία που έθετε ως όρο ο Κριεζώτης για να επανέλθει στη νομιμότητα, συνδυαστικά με την παύση της άδικης κυβέρνησης, ήταν όροι που εξασφάλιζαν στον οπλαρχηγό όχι μόνο την παύση της δίωξης του, αλλά και την εξασφάλιση των όρων που θα επέτρεπαν την αναπαραγωγή της κοινωνικοπολιτικής του δύναμης και επιρροής στην περιφέρεια έλεγχου του. Βλέπ. σχετ. Νίκος Θεοτοκάς-Νίκος Κοταρίδης, *Η οικονομία της βίας : παραδοσιακές και νεωτερικές εξουσίες στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, Βιβλιόραμα Αθήνα 2006 σ. 100.

³⁴¹ Σπύρος Κοκκίνης, *Η επανάσταση και η δίκη του Κριεζώτη στα 1847*, ό.π., σ. 51-52. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 158-160

³⁴² Με βασιλικό διάταγμα στις 2 Αύγουστου του 1847 διοριζόταν ο υποστράτηγος και βασιλικός υπασπιστής Γαρδικιώτης Γρίβας εναντίον του Κριεζώτη. Με βασιλικό διάταγμα στις 5 Αύγουστου του 1847 αποκλειόταν η Εύβοια από στεριά και θάλασσα. Με βασιλικό διάταγμα στις 13 Αυγούστου του 1847 διατασσόταν η λήξη του αποκλεισμού της Εύβοιας. Τέλος, με βασιλικό διάταγμα στις 30 Αυγούστου του 1847, ο Όθωνας συνέχαιρε τον Γαρδικιώτη Γρίβα για την κατάπνιξη του κινήματος Κριεζώτη και την επαναφορά της τάξης, επιβραβεύοντάς τον με αύξηση του μισθού του. Βλέπ. σχετ. Σπύρος Κοκκίνης, *Η επανάσταση και η δίκη του Κριεζώτη στα 1847*, ό.π., σ. 90-93. Εφημερίδα Αθηνά, φύλλο 1443/ 3 Αυγούστου 1847. Εφημερίδα Ελπίς, φύλλο 409/ 7 Αυγούστου 1847. Εφημερίδα Αιών, φύλλο 799/ 2 Αύγουστου 1847. Εφημερίδα Αιών, φύλλο 800/6 Αυγούστου 1847. Εφημερίδα Εθνική, φύλλο 123/ 4 Αύγουστου 1847.

³⁴³ Ο Ιωάννης Κλίμακας ήταν Θηβαίος καπετάνιος με σημαντική συμμετοχή στις μάχες της επαναστατικής περιόδου. Επί Καποδίστρια ανέλαβε πεντακοσίαρχος της ΣΤ' χιλιαρχίας του Βάσου Μαυροβουνιώτη και συμμετείχε στις επιχειρήσεις για την ανακατάληψη της Στερεάς. Κατά την οθωνική περίοδο εντάχθηκε στην Οροφυλακή με τον βαθμό του ταγματάρχη (1836) και ανέλαβε τη διοίκηση τάγματος, υπό τη γενική διοίκηση του Μαυροβουνιώτη. Από το 1843 είχε προαχθεί σε αντισυνταγματάρχη, ενώ στις εκλογές του 1844 εκλέχθηκε βουλευτής. Ο Κλίμακας ήταν χαρακτηριστική περίπτωση οπαδού που ανήκε στο πελαταιακό σύστημα Κριεζώτη στην Εύβοια, στην αυτόνομη ομάδα που είχαν συστήσει οι Κριεζώτης και Μαυροβουνιώτης στην Ανατολική Στερεά και Εύβοια στο πλαίσιο του Γαλλικού κόμματος και γενικότερα στο Γαλλικό κόμμα. Χαρακτηριστική η επιστολή του Ιωάννη Κλίμακα από τη Θήβα στον Κωλέττη, στις 11 Ιουνίου του 1844. Στην επιστολή ο Κλίμακας προέτρεπε τον Κωλέττη να ζητήσουν την αρωγή του Ν. Κριεζώτη για την εκλογή δεύτερου προσώπου. Επιπρόσθετα στο Αρχείο Μαυροβουνιώτη εντοπίσαμε επιστολή του Νικολάου Κριεζώτη προς τον Βάσο Μαυροβουνιώτη στις 20 Σεπτεμβρίου του 1844. Στη συγκεκριμένη επιστολή ο Κριεζώτης διαβεβαίωνε τον αδελφοποιητό του, ότι θα στήριζε τον βουλευτή Θηβών Ιωάννη Κλίμακα με όλες του τις δυνάμεις. Παρατηρούμε δηλαδή ότι ήταν αρκετά σύνθηες πρόσωπα να είναι ενταγμένα σε δύο, τρεις ή και παραπάνω ομάδες, ιδιαίτερα στην περίπτωση του Γαλλικού κόμματος, το οποίο συναρθωνόταν από πολλές μικρότερες αυτόνομες φατρίες, που πολλές φορές είχαν και αντικρουόμενα συμφέροντα μεταξύ τους. Ο Ιωάννης Κλίμακας από τα πρωτοπαλικά του Κριεζώτη στην επαναστατική περίοδο, με το ξέσπασμα του κινήματος του στρατηγού το 1847, εκπληρώνοντας μια σειρά από διακριτούς ρόλους στις διαφορετικές ομάδες που από συνεργαζόμενες ήταν πλέον συγκρουόμενες και ανταγωνιστικές μεταξύ τους, κλήθηκε να πάρει μια δύσκολη απόφαση, η οποία ανέτρεπε ισορροπίες και σχέσεις χρόνων. Επέλεξε λοιπόν να παραμείνει πιστός στον Κωλέττη και συμμετείχε έχοντας πρωταγωνιστικό ρόλο στις συγκρούσεις των κυβερνητικών στρατευμάτων με τα στρατεύματα του μέχρι πρότινος προστάτη του Κριεζώτη. Βλέπ. σχετ. Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχειακή συλλογή ΚΕΙΝΕ (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) -Ταυτότητα τεκμηρίου:-070-0069. Βάνα Μπουσέ, Μιχαέλ Μπουσέ, *Ανέκδοτες επιστολές της βασιλίσσας Αμαλίας*, τόμ. Β, ό.π., σ. 293. Στέφανος Παπαγεωργίου, *Αρχείο Στρατηγού Βάσου Μαυροβουνιώτη*, τόμ. ΣΤ' Έγγραφα έτους 1844, Εργαστήριο Τεκμηρίωσης και Μελέτης της Ελληνικής Επανάστασης (Ε.Τ.Μ.Ε.Λ.Ε.Π.) Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2015 σ. 324. Στέφανος Παπαγεωργίου, *Αρχείο Στρατηγού Βάσου Μαυροβουνιώτη*, τόμος Η' Έγγραφα έτους 1847, Εργαστήριο Τεκμηρίωσης και Μελέτης της Ελληνικής Επανάστασης (Ε.Τ.Μ.Ε.Λ.Ε.Π.) Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2015 σ. 40, 174.

³⁴⁴ Εφημερίδα Αιών, φύλλο 801/11 Αυγούστου 1847. Εφημερίδα Ελπίς, φύλλο 409/ 7 Αυγούστου 1847. Εφημερίδα Αθηνά, φύλλο 1434/ 7 Αυγούστου 1847.

Στις 6 Αυγούστου και ενώ οι συγκρούσεις μεταξύ των δύο αντίπαλων στρατευμάτων συνεχίζονταν, ο Κριεζώτης χτυπήθηκε από οβίδα κανονιού που του σπαράλιασε το αριστερό του χέρι. Τότε ο οπλαρχηγός προβαίνοντας σε μία μοναδική πράξη ανδρείας, απέκοψε μόνος του το διαλυμένο του χέρι και το βούτηξε σε πίσσα για να σταματήσει την αιμορραγία. Όντας βαρύντατα τραυματισμένος στο χέρι και στην κοιλιά, δεν μπορούσε να διευθύνει το στράτευμα, που μετά τον σοβαρό τραυματισμό του αρχηγού του άρχισε να λιποτακτεί μαζικά³⁴⁵. Έτσι στις 8 Αυγούστου ο Κριεζώτης διέλυσε το στρατόπεδό του και με περίπου εξήντα οπαδούς του κατέφυγε στην Κύμη, από όπου και αναχώρησε καταδιωκόμενος με πλοίο του Δελησταμάτη, αρχικά για τα Ψαρά και από εκεί για την Χίο, όπου γιατρός περιποιήθηκε τις πληγές του. Από τη Χίο, σουλτανικό ατμόπλοιο τον μετέφερε στην Κωνσταντινούπολη, όπου έγινε δεκτός με τιμές και πολλοί υπουργοί προσέτρεξαν να τον καλωσορίσουν³⁴⁶.

Σύμφωνα με δικαστικό πόρισμα που εξέδωσαν στις 11 Ιανουαρίου 1848 στη Χαλκίδα ο Πρόεδρος Γ. Πραντούνας, ο προσωρινός ανακριτής Β. Βρυζάκης και ο Δ. Σιλίβεργος, παραπέμπονταν στο κακουργιοδικείο, ως αρχηγοί κάτω από τον Κριεζώτη στο κίνημα του οπλαρχηγού, τα ακόλουθα άτομα: Ο αντισυνταγματάρχης Γεώργιος Σκουρτανιώτης, κάτοικος Ωρωπού, ο οποίος σύμφωνα με τις καταθέσεις μαρτύρων και στοιχεία που ανέδειξε η έρευνα κατά την 3^η Αύγουστου ενώθηκε με έντεκα οπλοφόρους που είχε στρατολογήσει με το στράτευμα του Κριεζώτη στον Κοπανά. Είχε θέση υπαρχηγού στο κίνημα και μάλιστα μετά τον σοβαρό τραυματισμό του Κριεζώτη στις 6 Αυγούστου τον αντικατέστησε προσωρινά στην αρχηγία του στρατεύματος. Ο Βασίλειος Κουρουπίτζας, ο οποίος συμμετείχε στην απελευθέρωση του οπλαρχηγού και είχε ρόλο στρατολόγου. Ο ταγματάρχης Κωνσταντίνος Ζέρβας μαζί με τον Παναγή Χρυσοστάλη ήταν στρατολόγοι του Κριεζώτη για την επαρχία Καρυστίας. Ο Δημήτριος Περδικάρης, γραμματικός του Κριεζώτη, συνέτασσε παράλληλα τις προκηρύξεις του οπλαρχηγού. Οι Βασίλειος Σκριβάνος και Μητάκης Δημητρίου, άτομα της απολύτου εμπιστοσύνης του οπλαρχηγού, οι οποίοι συμμετείχαν στην απόδρασή του από τις φυλακές Χαλκίδας και στρατολογούσαν υπέρ του Κριεζώτη στην επαρχία Ξηροχωρίου. Ο Κώστας Ράγκος, λοχαγός φάλαγγος ετών 55, συγκέντρωσε πολεμοφόδια, στρατολόγησε χωρικούς και μετέβη στον Κοπανά, επιπλέον διορίστηκε από τον Κριεζώτη αρχηγός σώματος πενήντα οπλοφόρων και είχε ρόλο εμπροσθοφυλακής στις συγκρούσεις των στρατευμάτων του Κριεζώτη με τα κυβερνητικά στρατεύματα. Ο Πανάγος Συρόπουλος, λοχαγός φάλαγγος, ανήκε στο επιτελείο που συμβούλευε τον Κριεζώτη. Οι Δημήτριος Μακρής, Μιχαήλ Κάργας, Πέτρος Κάργας, Αντώνιος Δημητρίου, Αγγελής Τόγιας, αξιωματικοί που στρατολογούσαν υπέρ του Κριεζώτη και ήταν επικεφαλής ενόπλων σωμάτων στον Κοπανά. Οι Παναγιώτης Καραμούζας, Αντώνιος Θάνος, Δήμος Φουσέκας και Βασίλειος Καραγιάννης ήταν έμπιστοι άνδρες του Κριεζώτη, οι οποίοι μετέβησαν σε κοντινά με το επαναστατικό στρατόπεδο χωριά προς στρατολόγηση. Ο Γεώργιος Καλάης, δήμαρχος Κηρονηλέων ετών 45, είχε ενεργό συμμετοχή στο στασιαστικό κίνημα του Κριεζώτη στην επαρχία Ξηροχωρίου, αφού με τους εκεί απεσταλμένους του στρατηγού Μ. Δημητρίου και Β. Σκριβάνο, παρακίνησε τους δημότες του να συνταχθούν με τον Κριεζώτη. Ο δήμαρχος Κύμης Δημήτριος Γιαννάκης³⁴⁷ ετών 69 υποδέχθηκε τον απεσταλμένο του Κριεζώτη Κ. Ζέρβα και προέτρεψε δημότες του να συνταχθούν με το κίνημα.

³⁴⁵ Οι άνδρες του Κριεζώτη μετά τον σοβαρό τραυματισμό του άρχισαν να τον εγκαταλείπουν μαζικά, παρόλο που ο οπλαρχηγός προσπάθησε αρχικά να κρύψει τον σοβαρό τραυματισμό του. Βλέπ. σχετ. Εφημερίδα Αθηνά, φύλλο 1435/ 10 Αυγούστου 1847.

³⁴⁶ Σπύρος Κοκκίνης, *Η επανάσταση και η δίκη του Κριεζώτη στα 1847*, ό.π., σ. 39-41, 52-53. Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης* ό.π., σ. 159-161. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 186-187. Εφημερίδα Αθηνά, φύλλο 1434/ 7 Αυγούστου 1847. Εφημερίδα Αιών, φύλλο 801/11 Αυγούστου 1847. Εφημερίδα Ελπίς, φύλλο 410/ 14 Αυγούστου 1847. Εφημερίδα Αθηνά, φύλλο 1435/ 10 Αυγούστου 1847. Εφημερίδα Αιών, φύλλο 804 /20 Αυγούστου 1847. Εφημερίδα Εθνική, φύλλο 125/ 9 Αύγουστου 1847. Εφημερίδα Εθνική, φύλλο 126/ 14 Αύγουστου 1847. Εφημερίδα Εθνική, φύλλο 127/ 18 Αύγουστου 1847. Εφημερίδα Εθνική, φύλλο 132/ 18 Σεπτεμβρίου 1847.

³⁴⁷ Ο Δημήτριος Γιαννάκης ανήκε στο πελατειακό σύστημα του Κριεζώτη και είχε διοριστεί χάρις στη μεσολάβηση του οπλαρχηγού, δύο τετραετίες ως δήμαρχος Κύμης.

Ο Παναγιώτης Κοντογιάννης, ετών 65, κτηματίας και πάρεδρος του χωρίου Βασιλικά, που υποστήριξε το κίνημα του Κριεζώτη. Τέλος, άλλα 37 άτομα κατηγορούνταν για την συμμετοχή τους, ως δευτερεύουσας σημασίας πρόσωπα στο κίνημα του Κριεζώτη. Για όλα τα παραπάνω πρόσωπα, διατασσόταν η σύλληψη και προφυλάκισή τους³⁴⁸.

Χαρακτηριστική της κατάστασης που επικράτησε στην Εύβοια μετά τη φυλάκιση του Κριεζώτη και το κίνημά του είναι και η ακόλουθη επιστολή. Στις 13 Σεπτεμβρίου του 1847, ο Muller έγραφε στον Carlo Leutwein ότι η κατάσταση στη χώρα είχε χειροτερέψει, λόγω των εκλογών στις οποίες ο Κωλέττης πήρε την πλειοψηφία με τη βία λίγο πριν τον θάνατό του. Ο Ελβετός τσιφλικάς της βόρειας Εύβοιας έγραφε: «*Επικρατεί γενικευμένος αναβρασμός σε αρκετές περιοχές λόγω των εκλογών νοθείας και τον θάνατο του Κωλέττη. Στην Εύβοια ο Κριεζώτης το παλικάρι εισέβαλε με τις άτακτες ομάδες του επωφελούμενος της κατάστασης, άρχισε το πλιατσικολόγημα και τις βίαιες στρατολογήσεις.*». Σύμφωνα με τον Muller, 30 αγρότες του στρατολογήθηκαν από τον Κριεζώτη αναγκαστικά.

Σε νέο γράμμα ο Muller έγραφε στον Carlo Leutwein, στις 27 Σεπτεμβρίου του 1847, ότι είχε κοπάσει ο αναβρασμός στο νησί. «*Ο Κριεζώτης απειλεί μια νέα επίθεση στο νησί αλλά δεν τον τρομάζει ιδιαίτερα αφού ήταν βαριά πληγωμένος με κομμένο το αριστερό του χέρι και τραύματα στην κοιλιά*»³⁴⁹.

Κάνοντας μια ανασκόπηση στα επαναστατικά γεγονότα, παρατηρούμε ότι η επανάσταση του Κριεζώτη βρήκε απήχηση σε ολόκληρη την Εύβοια, αφού στρατολογήθηκαν κάτοικοι από όλο το νησί, καθώς και την ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Στερεάς, ένας πάρεδρος, δύο δήμαρχοι και αρκετά ακόμα ισχυρά πρόσωπα. Ο Κριεζώτης και οι ένοπλοι χωρικοί που τον ακολούθησαν δεν είχαν σαφή γνώση των ιδεολογικών και πολιτικών αιτημάτων που προέβαλλαν, όπως: σύνταγμα, πολιτικές ελευθερίες, δικαιοσύνη κ.ά. Αντιθέτως, τα χρησιμοποιούσαν σαν μια προμετωπίδα προοδευτικότητας, πίσω από την οποία κρύβονταν οι πραγματικοί λόγοι του ξεσηκωμού τους. Αυτοί είχαν να κάνουν με πιο απτά αίτια, τα οποία αντιλαμβάνονταν στην καθημερινότητά τους.

Έτσι ο Κριεζώτης, που η μέχρι τότε δράση δεν είχε δείξει ότι διαπνεόταν από συνταγματικές ανησυχίες, επαναστάτησε θέλοντας να αποτρέψει τη διεύθυνση της κεντρικής εξουσίας στην περιφέρειά του, που ανέτρεπε την πρωτοκαθεδρία του σε αυτή και κλόνιζε τα προνόμια και τις εξουσίες του. Αντίστοιχα οι παλαιοί συναγωνιστές του που τον ακολούθησαν το έκαναν με σκοπό να αποκαταστήσουν τις αδικίες της κυβερνήσης σε βάρος τους και να αποκτήσουν πλούτη και αξιώματα. Τέλος, όσοι από τους χωρικούς τον ακολούθησαν αυτοβούλως και δεν ήταν θύματα της αναγκαστικής στρατολόγηση που επέβαλε ο οπλαρχηγός σε όλη την Εύβοια, ξεσηκώθηκαν για λόγους που εκείνοι αντιλαμβάνονταν και είχαν να κάνουν με οικονομικές και φορολογικές ελαφρύνσεις και θρησκευτικούς λόγους, όπως η υπεράσπιση της ορθοδοξίας από τα δυτικά δόγματα.

Δηλαδή επρόκειτο για εξέγερση³⁵⁰ που υποκινήθηκε από συντηρητικά αιτήματα³⁵¹, όπως και αντίστοιχες εξεγέρσεις της περιόδου που υποκινήθηκαν από στελέχη των παλαιών παραδοσιακών τάξεων, οι οποίοι χρησιμοποίησαν τους ελεγχόμενους από τους ίδιους χωρικούς για την υπεράσπιση των κεκτημένων προνομίων τους. Η άμεση διάλυση του κινήματος, μετά τον σοβαρό τραυματισμό του Κριεζώτη, δεικνύει ότι το όλο κίνημα ήταν περισσότερο προσωποπαγές και δεν είχε παγιωμένη λαϊκή υποστήριξη και συγκροτημένα αιτήματα.

³⁴⁸ Σπύρος Κοκκίνης, *Η επανάσταση και η δίκη του Κριεζώτη στα 1847*, ό.π., σ. 44-51, 64- 86.

³⁴⁹ Karl Reber, *Γράμματα από το Αχμέτ-Αγά: Μεγαλοκτηματίες από την Ελβετία στην Εύβοια του 19ου αιώνα*, Α.Ε.Μ. τόμ. ΔΓ', 1998-2000, σ. 104-105.

³⁵⁰ Για μια τυπολογία των εξεγέρσεων της περιόδου, βλέπ. σχετ. Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Από Το Γένος στο Έθνος*, ό.π., σ. 372-373. Νίκος Γ. Κοταρίδης, *Παραδοσιακή επανάσταση και Εικοσιένα*, Εκδόσεις: Πλέθρον, Αθήνα 1993 σ. 253-259.

³⁵¹ Καίτη Αρώνη Τσίγλη, *Αγροτικές εξεγέρσεις στην παλιά Ελλάδα, 1833-1881*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2009 σ. 44, 269-278. Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Από Το Γένος στο Έθνος*, ό.π., σ. 439-442.

Η αντίδραση των κρατικών αρχών ήταν άμεση, διότι εκτός του ότι επρόκειτο για ένα κίνημα το οποίο ήταν κοντά στην Αθήνα και γινόταν από τον ισχυρότερο στρατιωτικό της Ανατολικής Στερεάς, ήταν και μια ανταρσία ενός κορυφαίου παράγοντα του γαλλικού κόμματος, που κλυδωνίζε όλη τη δομή πάνω στην οποία έδραζε το πελατειακό του σύστημα ο Κωλέττης. Έτσι ο τελευταίος ως πρωθυπουργός είχε έναν ακόμα λόγο να θέλει τη γρήγορη καταστολή του κινήματος που εξελισσόταν στην περιφέρεια της Ανατολικής Στερεάς, η οποία αποτελούσε προπύργιο του κόμματος και του πελατειακού του συστήματος και όχι σε κάποια ήσσονος σημασίας για το γαλλικό κόμμα επαρχία, π.χ. της Πελοποννήσου.

Βάσει των όσων εκθέσαμε παραπάνω λοιπόν θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε το κίνημα του Ευβοιώτη καπετάνιου ως το αποκορύφωμα ενός μηχανισμού απείθειας-ανταρσίας, που αυτός είχε δημιουργήσει κατά τη διάρκεια των ετών, με σκοπό να παίρνει αυτό που ήθελε από την εκάστοτε κεντρική εξουσία.

Τα αίτια της αποτυχίας του κινήματος δεν είχαν να κάνουν μόνο με τους συσχετισμούς δύναμης, οι οποίοι, όπως δείξαμε και παραπάνω, ήταν αρνητικοί για τον Κριεζώτη τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Στον νεωτερικό κόσμο που σηματοδότησε η δημιουργία του νέου ελληνικού κράτους, ο δεσποτικός τύπος διοίκησης που είχε στο μυαλό του ο οπλαρχηγός για την περιφέρεια δραστηριοποίησής του και ο οποίος προσομοίαζε στο μοντέλο οργάνωσης των αρματολικίων των προεπαναστατικών χρόνων, δεν μπορούσε να σταθεί.

Το κίνημα του Κριεζώτη μέσα από τις επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας στον πατέρα της

Οι επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας προς τον πατέρα της σχετικά με το κίνημα του Κριεζώτη έχουν εξαιρετικό ενδιαφέρον, καθώς αποτελούν ένα σημαντικό τεκμήριο που δείχνει πώς αντιμετώπισε και νοσηματοδότησε η κεντρική εξουσία και συγκεκριμένα ο βασιλικός περίγυρος το κίνημα του ισχυρού οπλαρχηγού.

Αρχικά στις 11 Ιουνίου του 1847 η Αμαλία σε επιστολή της ανέφερε στον πατέρα της ότι ο Κριεζώτης είχε συλληφθεί.³⁵² Σε άλλη επιστολή της στις 6/18 Ιουνίου 1847 έλεγε ότι στις 19 Ιουνίου ο Κριεζώτης, στον οποίο τα πράγματα δεν πήγαιναν πλέον καλά, καθώς επιτηρούνταν στενά, βρίσκονταν σε εξέλιξη μηνύσεις εναντίον του και πλέον δεν ήταν βουλευτής, εμφανίστηκε ξαφνικά μια νύχτα στην Αθήνα για να ζητήσει βοήθεια και συγχώρεση από τον βασιλιά. Η Αμαλία έκλεινε την επιστολή λέγοντας χαρακτηριστικά «*η πράξη ταπείνωσης και αδυναμίας του πλουσιότερου ανθρώπου στην Ελλάδα που όλοι τον φοβούνταν μεγάλωσε πολύ το κύρος της κυβέρνησης*»³⁵³.

Σε νέα επιστολή της στις 13/25 Ιουνίου του 1847 η Αμαλία ενημέρωνε τον πατέρα της ότι τη Δευτέρα νωρίς το πρωί επιδόθηκε στον Κριεζώτη ένταλμα σύλληψης και τον έστειλαν με συνοδεία χωροφυλάκων στο φρούριο της Χαλκίδας, γεγονός που προκάλεσε κατάπληξη στην Εύβοια και πλήθος κόσμου πήγε να δει αν πραγματικά τόλμησε η κυβέρνηση να φυλακίσει τον ισχυρό αυτό άνδρα³⁵⁴.

Κατά την 1/13 Αυγούστου του 1847 πληροφορούσε τον πατέρα της ότι ο Κριεζώτης δραπέτευσε και οχυρώθηκε στο χωριό Βασιλικά συγκεντρώνοντας άνδρες. Η βασίλισσα συνέχιζε λέγοντας ότι θα στελνόταν εναντίον του ο Γαρδικιώτης Γρίβας, με την ελπίδα να έβαζε ένα τέλος στην υπόθεση, διότι τέτοια γεγονότα σε απόσταση δώδεκα ωρών από την πρωτεύουσα δεν ήταν ευχάριστα. Επίσης ανέφερε ότι ο Κριεζώτης ασκούσε μεν επιρροή στα χωριά της περιοχής, αλλά ευτυχώς δεν κατείχε το φρούριο της Χαλκίδας. Η φρουρά του κάστρου θα αντικαθίστατο άμεσα, διότι για να αποδράσει έπρεπε να περάσει τέσσερις φρουρούς. Η Αμαλία έκλεινε την επιστολή

³⁵²Βάνα Μπουσέ, Μιχαέλ Μπουσέ, *Ανέκδοτες επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας*, τόμ. Β, ό.π., σ. 258.

³⁵³Βάνα Μπουσέ, Μιχαέλ Μπουσέ, *Ανέκδοτες επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας*, τόμ. Β, ό.π., σ. 263.

³⁵⁴Βάνα Μπουσέ, Μιχαέλ Μπουσέ, *Ανέκδοτες επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας*, τόμ. Β, ό.π., σ. 266.

λέγοντας ότι ο Κριεζώτης βρισκόταν μπροστά από τα τείχη της Χαλκίδας και ο υπομοίραρχος τραυματίστηκε όταν άνδρες του συνεπλάκησαν με αντάρτες³⁵⁵.

Στις 20 Αυγούστου του 1847 η Αμαλία έγραφε στον πατέρα της ότι ο Κριεζώτης ήταν οχυρωμένος και διέθετε τριπλάσιους άνδρες από τα κυβερνητικά στρατεύματα του Γαρδικιώτη και περιέγραφε το κόψιμο του χεριού του στρατηγού και τη θλιβερή θέση στην οποία αυτός περιήλθε. Επίσης, αναφερόταν στον αντισυνταγματάρχη Σκουρτανιώτη, που ήταν υποστηρικτής του ρωσικού κόμματος, και θεωρούσε ότι το κίνημα υποστηριζόταν από την Ρωσία. Συνέχιζε γράφοντας ανακουφισμένη για τη νίκη του Γρίβα και την διάλυση των ανταρτών, που όμως είχε σαν αποτέλεσμα να σκοτωθούν πολλοί άνθρωποι, και εξέφραζε την άποψή της σχετικά με το μέλλον του Κριεζώτη, λέγοντας ότι, αν και διέφυγε τη σύλληψη, ήταν βαριά τραυματισμένος και θα υπέκυπτε στα τραύματά του. Τέλος, θεωρούσε ότι η όλη έκβαση της υπόθεσης θα είχε θετικό αντίκτυπο στις επαρχίες, γιατί αυτή η νίκη κατά της αναρχίας θα συγκρατούσε τους υπόλοιπους και θα τους έκανε να φοβηθούν. Η δήλωση της Αμαλίας σχετικά με το μάθημα που θα έπαιρναν οι υπόλοιποι ατίθασοι περιφερειάρχες είχε ως εξής: «*Θα δουν ότι οι συνωμοσίες και οι εξεγέρσεις δεν είναι παιχνίδι*»³⁵⁶.

Η τελευταία επιστολή που έστειλε η Αμαλία στον πατέρα της σχετικά με τα γεγονότα του έλαβαν χώρα στο κίνημα του Κριεζώτη ήταν στις 13/26 Αύγουστου 1847. Περιέγραφε τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν τα κυβερνητικά στρατεύματα στην Εύβοια. Κανείς δεν ήθελε να στρατολογηθεί σ' αυτά, καθώς φοβόντουσαν υπέρμετρα τον Κριεζώτη. Μάλιστα εξαιτίας της επιρροής του τελευταίου και της συνήθειας που υπήρχε στους κατοίκους της Εύβοιας να τον ακολουθούν, αλλά και από φόβο, γιατί αμέσως μόλις δραπετεύσε έβαλε να κόψουν μερικά κεφάλια, είχε εξεγερθεί όλο το νησί. Με τους παραπάνω τρόπους ο Κριεζώτης συγκέντρωσε 2.800 άνδρες, εκ των οποίων οι 1.500 ήταν οπλισμένοι. Μετά τον σοβαρό τραυματισμό του αρχηγού το στράτευμά του άρχισε να διαλύεται. Η Αμαλία συνέχιζε λέγοντας ότι φοβερή αναστάτωση προήλθε στην Αθήνα, καθώς πολλά τριγύρω χωριά ακολούθησαν τον παλαιό αρχηγό τους. Επίσης έλεγε ότι παρ' όλα αυτά, ο Κριεζώτης και οι άνδρες του ζητωκραύγαζαν υπέρ του βασιλιά, πράξη που χαρακτήριζε ως ανωμαλία στις έννοιες τις οποίες οι άνθρωποι αυτοί είχαν στο μυαλό τους και απέδιδε την όλη σύγχυσή τους στην ταραγμένη εποχή³⁵⁷. Η βασίλισσα έγραφε ακόμη ότι ο Κριεζώτης με τους Ζέρβα, Σκουρτανιώτη και εξήντα πιστούς οπαδούς του πέρασε από τα Ψαρά στη Χίο, ώστε να φροντίσει ο εκεί γιατρός τις πληγές του. Η επιστολή της έκλεινε με τα παρακάτω λόγια: «*και έτσι ο καημένος ο Κριεζώτης, ο οποίος φαίνεται ότι υποφέρει πολύ, μάλλον θα την πληρώσει με τον θάνατό του*»³⁵⁸.

Οι παραπάνω επιστολές που έστειλε η βασίλισσα Αμαλία στον πατέρα της έχουν εξαιρετικό ενδιαφέρον, καθώς, πέραν του ότι αποκαλύπτουν με ενάργεια τον τρόπο με τον οποίο αντιμετώπισε και ερμήνευσε η κεντρική εξουσία το κίνημα του Κριεζώτη το 1847, αποτελούν και ένα επιπλέον ασφαλές τεκμήριο που επιβεβαιώνει σε μεγάλο βαθμό τις πληροφορίες που αντλήσαμε από άλλες πηγές σχετικά με το κίνημα του 1847. Έτσι, βασιζόμενοι και στις

³⁵⁵ Βάνα Μπουσέ, Μιχαέλ Μπουσέ, *Ανέκδοτες επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας*, τόμ. Β, ό.π., σ. 287, 288.

³⁵⁶ Βάνα Μπουσέ, Μιχαέλ Μπουσέ, *Ανέκδοτες επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας*, τόμ. Β, ό.π., σ. 290-292.

³⁵⁷ Η στάση του Κριεζώτη και των οπαδών του να επευφημούν τον βασιλιά, έχοντας την ίδια στιγμή επαναστατήσει εναντίον του, αποδίδεται από τη βασίλισσα Αμαλία σε σύγχυση που επικρατούσε στο μυαλό αυτών των ανθρώπων. Η άποψη της βασίλισσας ήταν σύμφωνη με την οπτική γωνία που έβλεπε το όλο κίνημα. Στην ουσία όμως η επανάσταση του Κριεζώτη, όπως και οι υπόλοιπες της περιόδου, δεν είχε στόχο να επιφέρει την πολιτειακή μεταβολή. Άλλωστε στη συλλογιστική των παραδοσιακών ανθρώπων της εποχής ο βασιλιάς ήταν ο δίκαιος πατέρας που είχε ξεγελαστεί από τον κακό περίγυρό του. Στόχος των επαναστατών ήταν να επιτύχουν μια σειρά προνομίων για τους εαυτούς τους, επαναφέροντας έτσι τον παραπλανηθέντα βασιλιά στον δρόμο της δικαιοσύνης, χωρίς να έχουν ούτε κατ' ελάχιστο στόχο την πολιτειακή μεταβολή. Άλλωστε τόσο προοδευτικά προτάγματα ήταν άγνωστα για την πλειοψηφία των εξεγερμένων που εμφορούνταν κυρίως από παραδοσιακές αξίες και προσωπικά κίνητρα. Για το μοτίβο του δίκαιου βασιλιά που είχε παρασυρθεί σε λάθος αποφάσεις από τους κακούς συμβούλους, βλέπ. σχετ. Νίκος Θεοτοκάς-Νίκος Κοταρίδης, *Η οικονομία της βίας: παραδοσιακές και νεωτερικές εξουσίες στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, Βιβλιόραμα Αθήνα 2006 σ. 32, 72, 74, 231, 235.

³⁵⁸ Βάνα Μπουσέ, Μιχαέλ Μπουσέ, *Ανέκδοτες επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας*, τόμ. Β', ό.π., σ. 293-296.

παραπάνω επιστολές, μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι το στράτευμα του Κριεζώτη ήταν αριθμητικά μεγαλύτερο από της κυβέρνησης αλλά ελλιπώς εξοπλισμένο, ότι το κίνημά του βρήκε απήχηση σε όλη στην ακτίνα της επιρροής, δηλαδή σε ολόκληρη την Εύβοια αλλά και σε αρκετές περιοχές της Ανατολικής Στερεάς, και έχουμε πληροφορίες για τη συμμετοχή των φυλάκων του στην απόδρασή του, για τον σοβαρό τραυματισμό του οπλαρχηγού, που οδήγησε σε διάλυση του στρατεύματός του, για τη διαδρομή που αυτός ακολούθησε μετά την αποτυχία του κινήματος και μέχρι την εγκατάστασή του στη Σμύρνη κ.ά. Επιπλέον προστίθενται και κάποιες νέες πληροφορίες από τη βασίλισσα, ότι το κίνημα του Κριεζώτη ενισχυόταν από τις ξένες δυνάμεις και συγκριμένα τη Ρωσία. Τελευταίο και ουσιαστικότερο, επιβεβαιώνεται από τις επιστολές, το συμπέρασμά μας που ήθελε τη βασιλική εξουσία να μη δέχεται καμία διαπραγματεύση με τον οπλαρχηγό η οποία θα υπέσκαπτε την πρωτοκαθεδρία της οθωνικής εξουσίας στο νησί της Ευβοίας, υπέρ αυτού. Γεγονός που φαίνεται από την ικανοποίηση³⁵⁹ και την ανακούφιση με την οποία αντιμετώπισε η βασιλική αυλή τη διάλυση του κινήματός του και τον σοβαρό τραυματισμό του Κριεζώτη.

Οι λεηλασίες των κυβερνητικών στρατευμάτων, η αμνηστία και ο τύπος της εποχής

Μετά τη διάλυση του κινήματος του Κριεζώτη, τα κυβερνητικά στρατεύματα του Γαρδικιώτη Γρίβα έκαψαν τρία αγροτόσπιτα του οπλαρχηγού και προέβησαν σε διώξεις οπαδών του. Τα κυβερνητικά στρατεύματα παρέμειναν στην περιοχή της Εύβοιας πάνω από ένα χρόνο, καταδυναστεύοντας³⁶⁰ σκληρά τον ντόπιο πληθυσμό, που ήταν υποχρεωμένος να τα συντηρεί από το υστέρημά του³⁶¹.

Χαρακτηριστική είναι η επιστολή που έστειλαν στις 29 Σεπτεμβρίου του 1848 οι κάτοικοι του χωριού Αυλωναρίου της επαρχίας Καρυστίας προς τον Όθωνα. Στην επιστολή περιέγραφαν πώς, ένα χρόνο μετά την κατάπνιξη του κινήματος, αυτοί συνέχιζαν να δυναστεύονται από κυβερνητικό σώμα Λακώνων που είχε σταθμεύσει στο χωριό τους και ζούσε από το υστέρημά τους³⁶².

Ο Όθωνας, περιοδεύοντας την Εύβοια τον Μάρτιο του 1848 και λαμβάνοντας υπόψη και τις διαμαρτυρίες των κατοίκων του νησιού, παραχώρησε με βασιλικό διάταγμα της 25-3-1848 αμνηστία σε όλους όσους συμμετείχαν στο κίνημα του Κριεζώτη, πλην του ίδιου του οπλαρχηγού³⁶³.

³⁵⁹ Μια ακόμα χαρακτηριστική εικόνα του πώς αντιμετώπισε την κατάπνιξη του κινήματος του Κριεζώτη η βασιλική αυλή μας δίνει ο υπασπιστής του Όθωνα, Γενναίος Κολοκοτρώνης, στα απομνημονεύματά του. Ο βασιλιάς γευνάτιζε στο παλάτι όταν του αναγγέλθηκε η κατάπνιξη του κινήματος του Κριεζώτη. Οι περισσότεροι συνδαιτυμόνες, χαρούμενοι στο άκουσμα της είδησης, συνέχισαν τον Όθωνα. Μόνο ο υπασπιστής του Χατζηχρήστος στο άκουσμα της είδησης ταραχτηκε και είπε «Κρίμα, κρίμα, παιντί μου βασίλισσα, εκραύγασε, κείνο χέρι Τούρκους, δώσε ελευθερία να τρώμε εντό σήμερα και αμαργενάη για το μαντάτο». Βλέπ. σχετ. Γενναίος Κολοκοτρώνης, *Αι τελευταίαι ημέραι της βασιλείας του Όθωνος*, Εν Αθήναις 1881 σ. 6.

³⁶⁰ Οι άνδρες του νομοεπιθεωρητή Ιωάννη Ρούκη, ο οποίος διορίστηκε από την κυβέρνηση στη θέση του κινήματι Κριεζώτη, συμπεριφέρονταν βίαια και αυταρχικά στους κατοίκους, απομυζώντας το υστέρημα τους, προβαίνοντας σε αυθαιρεσίες κάθε είδους, βιασμούς και πράξεις αντεκδίκησης, όχι μόνο σε αυτούς που συντάχθηκαν με τον Κριεζώτη αλλά στο σύνολο του ευβοϊκού λαού, συμπεριφερόμενοι στο νησί και τους κατοίκους της Εύβοιας ως κατεκτημένη περιοχή. Η επιλογή της κυβέρνησης να τοποθετήσει στη θέση του Κριεζώτη τον Ρούκη, δεν ήταν τυχαία. Οι σχέσεις μεταξύ των δύο ανδρών ήταν ανταγωνιστικές από την καποδιστριακή εποχή, όταν και οι δύο ήθελαν τη θέση του επικεφαλής της νεοσύστατης Ε' χιλιαρχίας, που τελικά κατέλαβε ο Κριεζώτης. Βλέπ. σχετ. Εφημερίδα Αιών, φύλλο 802 /13 Αυγούστου 1847. Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Η Στρατιωτική Πολιτική του Καποδίστρια*, ό.π., σ. 53.

³⁶¹ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 173, 180-181. Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης* ό.π., σ. 163. Γιάννης Βλαχογιάννης, *Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη*, τόμ. Β ό.π., σ. 192-193. Εφημερίδα Ελλπίς, φύλλο 410/ 14 Αυγούστου 1847.

³⁶² Δημήτρης Σγούρος, *Το Ρόπτρο, Κείμενα ιστορίας και λαογραφίας περιοχής Αυλωναρίου*, περιοδική έκδοση τεύχος 43^ο, Αυλωνάρι 2014 σ. 11.

³⁶³ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 188-189, 194-195, 336. Σπύρος Κοκκίνης, *Η επανάσταση και η δίκη του Κριεζώτη στα 1847*, ό.π., σ. 94-95.

Ο τύπος της εποχής αντιμετώπισε το κίνημα του Κριεζώτη ανάλογα με το αν υποστήριζε ή όχι την κυβέρνηση. Οι εφημερίδες που ήταν προσκείμενες στην κυβέρνηση του Κωλέττη και στον βασιλιά αντιμετώπισαν το όλο κίνημα του στρατηγού εχθρικά, αποδίδοντάς του χαρακτήρα ξενοκίνητης ανταρσίας που σκοπό είχε να ικανοποιήσει προσωπικές επιδιώξεις του οπλαρχηγού και των οπαδών του. Συγκεκριμένα, οι εφημερίδες Φίλος του Λαού³⁶⁴, Ελπίς³⁶⁵, Moniteur Grec³⁶⁶ και Εθνική³⁶⁷ αναπαρήγαγαν αυτή την άποψη. Οι δύο πρώτες ήταν ηπιότερες στην κριτική τους, ενώ οι δύο τελευταίες εξέφρασαν την πιο σκληρή κριτική απέναντι στο κίνημα του Κριεζώτη.

Αντιθέτως, ο αντιπολιτευόμενος στην κυβέρνηση Κωλέττη τύπος, όπως π.χ. οι εφημερίδες Αιών³⁶⁸ και Αθηνά³⁶⁹, απέδωσαν την αιτία του κινήματος του Κριεζώτη στην «κακία» κυβέρνηση, που με τον αυταρχισμό και τις παρανομίες της τον οδήγησε σε αυτό στο σημείο.

³⁶⁴ Ο Φίλος του Λαού ήταν εφημερίδα πολιτική, φιλολογική και βιομηχανική. Συντάκτης της εφημερίδας ήταν ο Ι.Μ. Σχινάς. Στις 3 Ιουνίου του 1839 κυκλοφόρησε το πρώτο της φύλλο. Η εφημερίδα ήταν προσκείμενη στο Γαλλικό κόμμα και αντιπολιτευόμενη στον Όθωνα. Τη γαλλική έκδοση της εφημερίδας για όσο χρονικό διάστημα κυκλοφόρησε συνέτασσε ο Ανδρέας Παπαδόπουλος Βρετός. Μετά την επικράτηση της επανάστασης Καλλέργη και μέχρι τον Ιούνιο του 1846 ο τίτλος ήταν Φίλος του Λαού της 3ης Σεπτεμβρίου. Έκτοτε περιορίστηκε στον παλαιό τίτλο. Υπεύθυνοι συντάκτες διατέλεσαν διαδοχικά οι: Ι. Σχινάς, Φίλ. Λούης και Γούλας Ιωαννίδης. Στην πρώτη κοινοβουλευτική περίοδο η εφημερίδα υποστήριζε τον Κωλέττη, τον οποίο στη συνέχεια πολέμησε. Οι αντίπαλοι της εφημερίδας την κατηγορούσαν για έλλειψη σταθερότητας. Στον κατάλογο των εφημερίδων της Βιβλιοθήκης της βουλής η εφημερίδα φαίνεται να διέκοψε την κυκλοφορία της τον Σεπτέμβριο του 1848. Βλέπ. σχετ. Νάση Μπάλτα, Δέσποινα Παπαδημητρίου, *Σημειώσεις για την ιστορία του τύπου: η Ελληνική και η Ευρωπαϊκή διάσταση*, Εκδόσεις Οδυσσεύς, Αθήνα 1993 σ. 61. Κώστας Μάγερ, *Ιστορία του ελληνικού τύπου*, Εκδότης Α. Δημόπουλος, τόμος Α' Αθήνα 1957 σ. 59, 75.

³⁶⁵ Η Ελπίς/Die Hoffnung ήταν εφημερίδα πολιτική, φιλολογική και εμπορική. Κυκλοφόρησε πρώτη φορά στις 7 Οκτωβρίου του 1836 στην Αθήνα και στις 17 Νοεμβρίου του 1837 διέκοψε την κυκλοφορία της. Επανακυκλοφόρησε στις 9 Σεπτεμβρίου του 1843. Εκδότης της ήταν ο Κωνσταντίνος Λεβίδης. Η Ελπίς ήταν μια από τις τρεις μεγαλύτερες εφημερίδες που κυκλοφόρησαν στην πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους τα πρώτα μεταπελευθερωτικά χρόνια. Ήταν υπέρμαχος του συντάγματος και φιλογαλλική. Διέκοψε οριστικά την κυκλοφορία της στις 17 Σεπτεμβρίου 1868. Ο Κωνσταντίνος Λεβίδης πέθανε τον Οκτώβριο του ίδιου έτους. Βλέπ. σχετ. Λουκία Δρούλια - Γιούλα Κουτσοπανάγου, *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού τύπου 1784-1974: εφημερίδες, περιοδικά, δημοσιογράφοι, εκδότες*. Διάθεση: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών / Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2008 τόμος Β' σ. 175-177.

³⁶⁶ Ο Moniteur Grec ήταν εφημερίδα πολιτική και φιλολογική. Κυκλοφόρησε στην Αθήνα από το 1845 μέχρι το 1848. Εκδότης και υπεύθυνος έκδοσης της εφημερίδας ήταν ο Α. Bertrand. Το περιεχόμενο της εφημερίδας ήταν κυρίως γραμμένο στα γαλλικά. Η εφημερίδα τυπωνόταν στο βασιλικό τυπογραφείο και ήταν όργανο του Γαλλικού κόμματος. Βλέπ. σχετ. Λουκία Δρούλια - Γιούλα Κουτσοπανάγου, *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού τύπου 1784-1974*, τόμος Β', ό.π., σ. 175-177 & τόμος Δ'. ό.π., σ. 433-434.

³⁶⁷ Η Εθνική ήταν εφημερίδα πολιτική και φιλολογική. Κυκλοφόρησε πρώτη φορά τον Φεβρουάριο του 1844. Εκδότης της εφημερίδας ήταν ο Χρήστος Αναστασίου Δούκας και υπεύθυνος σύνταξης ο Α. Η. Βενιζέλος. Η εφημερίδα απηχούσε αποκλειστικά τις βασιλικές απόψεις γεγονός που καταδεικνύεται και από τον πλήρη τίτλο της που ήταν "Η Εθνική - Ο Βασιλεύς και ο λαός". Κατέκρινε σκληρά το κίνημα του Κριεζώτη χαρακτηρίζοντας ως ανόητους τους χωρικούς που ακολούθησαν μια "απονενομημένης κεφαλές επινοήματα". Επίσης θεωρούσε θέμα χρόνου την ολοκληρωτική καταστροφή των κινηματιών από τα βασιλικά στρατεύματα. Μάλιστα τα τελευταία συμφώνα με την εφημερίδα, μετά τη διάλυση του κινήματος του Κριεζώτη λυπηθήκαν τους στασιαστές, τους οποίους μπορούσαν να τους "φονεύσωσιν ως τράγων". Βλέπ. σχετ. Εφημερίδα Εθνική, φύλλο 126/ 14 Αύγουστο 1847 & φύλλο 129/29 Αυγούστου 1847.

³⁶⁸ Ο Αιών ήταν εφημερίδα πολιτική και φιλολογική. Κυκλοφορούσε στην Αθήνα από τις 25 Σεπτεμβρίου 1838. Εκδότης-διευθυντής της εφημερίδας ήταν ο Ιωάννης Φιλήμων. Η εφημερίδα αγωνίστηκε για την παραχώρηση Συντάγματος, την ελεύθερη λειτουργία του τύπου και για τις πολιτικές ελευθερίες. Ο εκδότης της έγραφε σχεδόν το σύνολο της ύλης χωρίς να αποκρύπτει τη συμπάθειά του στη ρωσική πολιτική και το ρωσικό κόμμα. Η εφημερίδα συνέχισε να εκδίδεται με μικρές διακοπές έως τις 31 Μαΐου του 1888 που διέκοψε οριστικά την κυκλοφορία της. Σύντομες προσπάθειες επανακυκλοφορίας της έγιναν από το 1889 έως το 1891 από τον Τιμολέοντα Φιλήμων γιο του Ιωάννη χωρίς να μακροημερεύσουν. Βλέπ. σχετ. Λουκία Δρούλια - Γιούλα Κουτσοπανάγου, *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού τύπου 1784-1974*, τόμος Α' ό.π., σ. 153-154. Νάση Μπάλτα, Δέσποινα Παπαδημητρίου, *Σημειώσεις για την ιστορία του τύπου*, ό.π., σ. 60.

³⁶⁹ Η Αθηνά ήταν εφημερίδα πολιτική, φιλολογική και εμπορική. Κυκλοφόρησε αρχικά για περίπου ένα χρόνο το 1832 σε Μέγαρα και Ναύπλιο. Στην Αθήνα κυκλοφόρησε από το 1835 μέχρι το 1864. Εκδόθηκε σε κρίσιμες στιγμές ως επίσημο όργανο των Συνταγματικών εναντίον του προσωρινού κυβερνήτη Αυγουστίνου Καποδίστρια. Εφημερίδα φιλελεύθερων αρχών με κύριο πρόταγμα την καθιέρωση Συντάγματος. Εκδότης της εφημερίδας ήταν ο Εμμανουήλ Αντωνιάδης. Η γραμμή τα εφημερίδας ήταν φιλογαλλική. Η εφημερίδα είχε πλούσια θεματογραφία και ποικίλη ύλη

Το κίνημα του Κριεζώτη μέσα από τη ματιά του ίδιου του οπλαρχηγού

Ο Κριεζώτης μετά την αποτυχία του κινήματός του κατέφυγε στα οθωμανικά εδάφη και με δύο επιστολές που έστειλε στον τύπο της εποχής θέλησε να παρέμβει και να δώσει τη δική του εκδοχή για το κίνημά του, απαντώντας και στις κατηγορίες που του απαγγέλθηκαν.

Η πρώτη επιστολή του στάλθηκε από τη Χίο, στις 25 Αυγούστου του 1847, στην εφημερίδα *Αμάλθεια*³⁷⁰ και αναδημοσιεύθηκε από την πλειοψηφία του τύπου της εποχής (εφημερίδες *Ελπίς*, *Φίλος του Λαού*³⁷¹ κ.ά.)

Ξεκινώντας την αναδρομή του από το 1844, ο στρατηγός ανέφερε ότι πολιτεύθηκε στις πρώτες εκλογές, με σκοπό να προσφέρει ακόμα μία φορά στους συμπολίτες του ως εκπρόσωπός τους στην βουλή, παρά τους πολυετείς μόχθους και τους αγώνες του. Η στήριξή του στον Κωλέττη υπαγορεύθηκε από τη θέληση του βασιλιά και διότι ο ίδιος γνώριζε τον Κωλέττη ως εμπνευσμένο και φιλελεύθερο άνδρα, που στην πορεία όμως βγήκε από τον σωστό δρόμο, αδίκησε αυτόν και τον Θ. Γρίβα και έγινε εχθρός του συντάγματος, θέλοντας ακόμα και να φέρει αυστριακά στρατεύματα στην Ελλάδα. Χαρακτηριστικά τα λόγια του Κριεζώτη *«Αλλά παρ' ελπίδας, ότε παρά της πλειοψηφίας ενισχύθη εις την θέσιν του, ήρχισε της μεν Κυβερνητικής πορείας του να παρεκκλίνη διά παρανομιών, εξωτερικώς δε να βουλεύηται μετά των εχθρών των ελευθεριών της πατρίδος του Δυνάμεων κατ' αυτής»*.

Ο οπλαρχηγός συνέχιζε την εξιστόρηση των γεγονότων λέγοντας ότι, μετά την παράνομη διάλυση της βουλής τον Απρίλιο του 1847 και ενώ ο ίδιος διέμενε ήσυχος στο σπίτι του στη Χαλκίδα, επιβλήθηκαν περιορισμοί στις μετακινήσεις του, που δεν του επέτρεπαν να επιτηρεί εργασίες στα ιδιόκτητα χωριά του και παρακολουθούνταν συνεχώς από χωροφύλακες, μέτρα άδικα που δεν άρμοζαν με τη θέση, την ατομική του ελευθερία και την ηλικία του και τον οδήγησαν να παρουσιαστεί στην Αθήνα για να διαμαρτυρηθεί στον βασιλιά. Πριν όμως προλάβει να παρουσιαστεί, συνελήφθη και μεταφέρθηκε στις φυλακές της Χαλκίδας. Επιπλέον, η κυβέρνηση, συνεχίζοντας τις παρανομίες, εμπόδισε τη θέληση του λαού να τον εκλέξει βουλευτή Χαλκίδας στις εκλογές του Ιουνίου του 1847, μέσω εκτεταμένης νοθείας. Έτσι ο λαός, απηυδισμένος από την καταπάτηση του συντάγματος και των νόμων, τον απελευθέρωσε με το αίτημα «Σύνταγμα ή Θάνατος». Η πράξη αυτή φάνταζε σαν όνειρο στα μάτια του Κριεζώτη, που δεν την περίμενε. Έπειτα, σύμφωνα πάντα με τη διήγηση του οπλαρχηγού, ο λαός τον έθεσε επικεφαλής και τον μετέφερε στο χωριό Βασιλικά την 1η Αυγούστου και στη συνέχεια την 2η Αυγούστου μετακινήθηκαν στο χωριό Δοκό. Εκεί αρνήθηκε την πρόταση του ανθυπολοχαγού Κουτκουτάκη, που του πρότεινε εν ονόματι του βασιλιά και του νόμου τη διάλυση του στρατεύματος και την επάνοδό τους στις φυλακές απ' όπου θα απελευθερωνόταν μετά από πέντε μέρες. Ο Κριεζώτης απάντησε ότι *«την περί εμέ ένοπλον δύναμη δεν εσυγκέντρωσα διά να την διαλύσω, αλλ' εξ εναντίας αύτη συγκεντρωθείσα μ' έφερεν εδώ, ζητούσα την σύμπραξίν μου εις την εντός του Συντάγματος υπεράσπισιν των ελευθεριών μας ότι μοί είναι δύσκολον να επανέλθω εις τας φυλακάς, καθόσον η κράτησίς μου είναι αδικωτάτη, και ότι ο σκοπός του κινήματος τούτου εκ*

σχετικά με εσωτερικά, εξωτερικά και κοινωνικά θέματα. Ο θάνατος του Αντωνιάδη τον Αύγουστο του 1863 σήμανε και το τέλος της έκδοσης της εφημερίδας, την οποία εξέδιδε και διεύθυνε επί τριάντα χρόνια. Με προσωρινό εκδότη τον Δ. Δράκο για ένα περίπου χρόνο η εφημερίδα διέκοψε οριστικά την κυκλοφορία της το 1864. Βλέπ. σχετ. Λουκία Δρούλια - Γιούλα Κουτσοπανάγου, *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού τύπου 1784-1974*, τόμος Α' ό.π., σ. 122, 123, 242, 243. Νάση Μπάλλα, Δέσποινα Παπαδημητρίου, *Σημειώσεις για την ιστορία του τύπου*, ό.π., σ. 61.

³⁷⁰ Η *Αμάλθεια* ήταν εφημερίδα πολιτική, φιλολογική κ εμπορική. Πρώτη φορά κυκλοφόρησε στη Σμύρνη στις 6 Αυγούστου του 1838. Ο ιδρυτής της Κωνσταντίνος Ροδές αποχώρησε από την εφημερίδα το 1840. Ήταν η κυριότερη εφημερίδα της Σμύρνης και η μεγαλύτερη σε κυκλοφορία, διέκοψε την κυκλοφορία της μετά από σχεδόν έναν αιώνα κυκλοφορίας τον Σεπτέμβριο του 1922. Βλέπ. σχετ. Λουκία Δρούλια - Γιούλα Κουτσοπανάγου, *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού τύπου 1784-1974*, τόμος Α' ό.π., σ. 183-184.

³⁷¹ Εφημερίδα *Φίλος του Λαού*, φύλλο 483/11 Σεπτεμβρίου 1847.

μέρους του Λαού, δεν αφορά άλλο, εμμή την πτώσιν του αντισυνταγματικού τούτου υπουργείου, και την υπεράσπισιν του καταπατηθέντος παρ' αυτού Συντάγματος. Διά τον θρόνον είμαι έτοιμος να χύσω και την τελευταίαν ρανίδα του αίματός μου, και αμέσως παρ' όλου του πλήθους αντήχησε το Ζήτω ο Βασιλεύς».

Ο Κριεζώτης συνέχιζε την εξιστόρησή του λέγοντας ότι κατόπιν οχυρώθηκε στην τοποθεσία Κοπανά, όπου συνέχιζε να εισρέει πλήθος οπλισμένων χωρικών και ως το απόγευμα της 3ης Αυγούστου είχαν συγκεντρωθεί πάνω από 1.500 άνδρες. Την ίδια μέρα αρνήθηκε την πρόταση αμνηστίας του Γαρδικιώτη Γρίβα. Στις 4 Αυγούστου το στρατόπεδο, διαρκώς ενισχυμένο, αριθμούσε πάνω από 2.000 άνδρες. Την ίδια μέρα αποκρούστηκε η πρώτη μεγάλη επίθεση των κυβερνητικών στρατευμάτων. Από τους δριμείς κανονιοβολισμούς των κυβερνητικών πλοίων τραυματίστηκε σοβαρά ο ίδιος, στις 6 Αυγούστου, στο αριστερό του χέρι και στις 8, έχοντας καταληφθεί από δριμείς πόνους, αποχώρησε για την Κύμη. Η επανάσταση εξαπλώθηκε σ' ολόκληρη την Εύβοια και στην επαρχία Ξηροχωρίου, οι οπαδοί του καταδίωξαν τον έπαρχο Κύμης και Κωλεττικό βουλευτή Βιρβίλη. Επίσης ανέφερε ότι δεν εισέβαλε στη Χαλκίδα, για να μην υποφέρουν οι συμπολίτες του από την οργή του στρατού και εμπόδιζε τους άνδρες του να πυροβολούν εναντίον των κυβερνητικών στρατιωτών, γιατί τους λυπόταν. Ο Κριεζώτης έκλεινε την πρώτη αυτή επιστολή του λέγοντας: «Εκείνο το οποίον ησθάνθην 26 ήδη έτη διά την προσφιλήν πατρίδα μου, αισθάνομαι και ήδη ·όχι, ποτέ δεν θέλω σταθή απλούς θεατής της επιβουλευομένης θρησκείας μου. Οφείλω να τα υπερασπιστώ και συνάμα ν' αποθάνω. Αλλ' έν μόνον με λυπεί· ότι πολλοί πρωταθληταί της μεταβολής της 3 7βρίου, ανελπίστως χάριν ατομικών συμφερόντων έγιναν ήδη όργανα καταστροφής ταύτης ·αλλά πρέπει να ενθυμηθώσιν οι Κύριοι ούτοι, ότι ουδείς προδότης της εαυτού πατρίδος πώποτε ευδαιμόνως ετελεύτησε, και μετά θάνατον ετιμήθη»³⁷².

Με νέα επιστολή του από τη Χίο προς την εφημερίδα *Αμάλθεια* της Σμύρνης στις 10 Σεπτεμβρίου του 1847, ο οπλαρχηγός απαντούσε στην επαναστατική προκήρυξη που παρουσίασε ως δική του ο *Moniteur Grec* στο Νο. 100, χαρακτηρίζοντας τον συντάκτη της εφημερίδας συκοφάντη και πλαστογράφο, που πληρωνόταν από το υπουργείο Κωλέττη. Ως απόδειξη επικαλούνταν και τον γραφικό χαρακτήρα του γραμματικού του Περδικάρη. Χαρακτηριστικά ο Κριεζώτης ανέφερε ότι, βγαίνοντας από το φρούριο της Χαλκίδας, τον περίμενε ο Κ. Ζέρβας, οπαδός του Μαυροκορδάτου που είχε απλά συνενωθεί με άλλους 150 νοικοκυραίους που τον περίμεναν. Σχεδόν αμέσως τους συνάντησε και ο Σκουρτανιώτης, οπαδός του Μεταξά. Οι Σκουρτανιώτης και Ζέρβας ήταν κυνηγημένοι από την κυβέρνηση και δεν είχαν άλλη λύση για να αποκρούσουν την κυβερνητική αυθαιρεσία που στραγγάλιζε την προσωπική τους ελευθερία. Ο οπλαρχηγός συνέχιζε την εξιστόρησή του περιγράφοντας τις λεηλασίες των στρατευμάτων του Γαρδικιώτη στην Εύβοια, για τις οποίες όμως δεν μπορεί να ευθυνόταν ο βασιλιάς. «Μπορεί άλλως τε να υποθέση κανείς, ότι με βασιλική διαταγή, εκτελεστήκανε τόσες ατιμίες εναντίον του λαού; Θα ήταν βλασφημία. Ο βασιλιάς είναι ανεύθυνος για ό,τι γίνεται μεταξύ έθνους και κυβέρνησης. Βασιλεύει στο 19^ο αιώνα και όχι στο μεσαίωνα. Αυτά μάλιστα είναι σημεία όπου δεν έπρεπε να σταματήσουμε ούτε στιγμή»³⁷³. Από τα παραπάνω λόγια του Κριεζώτη γίνεται φανερό ότι το κίνημά του δεν είχε στόχο να καταργήσει τον βασιλικό θεσμό, αλλά να προστατεύει τον καλό³⁷⁴ βασιλιά από τον κακόβουλο βασιλικό περίγυρο που τον οδηγούσε σε λανθασμένες αποφάσεις.

Στο τέλος της ίδιας επιστολής ακολουθούσε, όπως ισχυριζόταν ο ίδιος ο στρατηγός, η αυθεντική προκήρυξή του προς τον λαό της Εύβοιας. Στην επιστολή αυτή ο Κριεζώτης αναφερόταν στην ανάξια συμπεριφορά του υπουργείου Κωλέττη, που καταπατούσε το

³⁷² Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 340-345.

³⁷³ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 174-176.

³⁷⁴ Η εικόνα του αγαθού βασιλιά που παρασυρόταν από τους κακόβουλους κυβερνητικούς αξιωματούχους ή την βασιλική καμαρίλα ήταν κυρίαρχο μοτίβο σχεδόν σε όλες τις εξεγέρσεις της περιόδου. Βλέπ. σχετ. Νίκος Θεοτοκάς-Νίκος Κοταρίδης, *Η οικονομία της βίας*, ό.π., σ. 32, 72, 73, 74, 231, 235.

πολυτιμότερο αγαθό, το Σύνταγμα. Ο οπλαρχηγός καλούσε ως απλός πολίτης τον λαό της Εύβοιας να συνενωθεί μαζί του για να υπερασπιστούν τη θρησκεία και το Σύνταγμα με κεντρικό αίτημα το σύνθημα «Σύνταγμα ή Θάνατος». Ιδού επακριβώς τα τελευταία λόγια της προκήρυξης του Κριεζώτη: «Είμαι σήμερα απλός πολίτης ανάμεσά σας και υπερασπίζομαι μαζί σας τις ελευθερίες μας. Περιφρονείσθε τις δόλιες ραδιουργίες μερικών πληρωμένων οργάνων. Ο σκοπός μας είναι ιερός και κοινός. δε γυρεύω ούτε βαθμό ούτε θέση. Τα έχω αυτά παιτάζει προκαταβολικά όπως και την φροντίδα για τὰ χτήματά μου και την ίδια την ζωή μου. Δεν είμαστε μόνοι. Όλο μαζί το έθνος είναι μαζί μας. Θα υπερασπίσει το Σύνταγμά του. θάρρος φίλοι μου οι προστάτιδες δυνάμεις ίσως έχουν πάρει κι όλας ύπο την αιγίδα τους την ακεραιότητα των οργανισμόν μας, που έχουν εγκρίνει και εγγυηθεί. το σύνθημά μας ας είναι : Σύνταγμα ή Θάνατος.»³⁷⁵.

Η δεύτερη αυτή επιστολή του Κριεζώτη ήταν η απάντησή του στη διακήρυξη που δημοσίευσε ο Moniteur Grec στο Νο. 100 και την παρουσίαζε ως κεντρική διακήρυξη του οπλαρχηγού προς τον λαό της Εύβοιας. Στην προκήρυξη του Κριεζώτη που δημοσίευε η εφημερίδα, παρουσιαζόταν ο οπλαρχηγός να δηλώνει ότι σκοπός του κινήματος ήταν η ευημερία όλων όσων αγωνίστηκαν στον καιρό του αγώνος και έμεναν μέχρι τότε χωρίς την πρέπουσα ανταμοιβή, αφού οι κατά καιρούς κυβερνήσεις παραγκώνισαν τα συμφέροντά τους. Επίσης στην επιστολή που δημοσίευσε ο Moniteur Grec ο Κριεζώτης στρεφόταν κατά και της βασιλείας, λέγοντας πως η κυβέρνηση του Κωλέττη επανέφερε τη χώρα σε κατάσταση βαναροκρατίας, από την οποία είχε μόλις εξέλθει. Δηλαδή αυτή η επιστολή εννούσε ξεκάθαρα ότι το όλο κίνημα του Κριεζώτη στρεφόταν εναντίον του βασιλιά και της κυβέρνησης, με σκοπό να διασφαλίσει ο ίδιος και οι άνδρες του τα συμφέροντά τους, χωρίς να ενδιαφέρονται για την υπεράσπιση «υψηλών» ιδανικών, όπως το Σύνταγμα.

Κατά τη γνώμη μας η επιστολή που δημοσίευσε ο Moniteur Grec στο Νο. 100 δεν συγκεντρώνει σοβαρές πιθανότητες να ήταν η κεντρική προκήρυξη του Κριεζώτη. Αρχικά η διακήρυξη που δημοσίευσε ο Moniteur Grec δεν ανταποκρινόταν στο γενικότερο μοτίβο των επαναστατικών διακηρύξεων της περιόδου. Στην επιστολή απουσιάζει κάθε αναφορά σε ένα καθολικό αίτημα όπως αυτά που πρόβαλλαν οι επαναστάτες της εποχής και τα οποία είχαν να κάνουν με την υπεράσπιση του συντάγματος, της θρησκείας κτλ. Στην επιστολή αναφέρονταν μόνο ιδιοτελείς σκοποί του Κριεζώτη και των οπαδών του, όπως το να κερδίσουν τα παλικάρια αυτά που τους στέρησαν οι κυβερνήσεις. Αν και αυτό ήταν η γενικότερη στόχευση αυτών των κινήματων, δηλαδή να εξυπηρετηθούν ιδιοτελή συμφέροντα του αρχηγού και των ανδρών του, δεν εκφραζόταν ποτέ τόσο απροκάλυπτα στην κεντρική επαναστατική διακήρυξη των κινήματιών³⁷⁶.

Η επιστολή του Moniteur Grec θα μπορούσε να θεωρηθεί και ως πλαστή, για τον πρόσθετο λόγο ότι η συγκεκριμένη εφημερίδα ήταν προσκείμενη στο γαλλικό κόμμα. Το υστερόγραφο όμως της διακήρυξης, όπου ο Κριεζώτης καλούσε τα παλικάρια να ακολουθήσουν τον Ζέρβα μέχρι την αντάμωσή τους, μας οδηγεί στην θεώρηση ότι η διακήρυξη ήταν αληθινή, αλλά όχι η κεντρική του Κριεζώτη, για λόγους που παρουσιάσαμε παραπάνω.

Από διαφορές πηγές γνωρίζουμε ότι ο Κωνσταντίνος Ζέρβας, δεξί χέρι του Κριεζώτη από την επαναστατική περίοδο και στρατολόγος του και κατά το κίνημα του 1847³⁷⁷, είχε εφοδιαστεί με επιστολές από τον Κριεζώτη για να διευκολυνθεί στη στρατολόγηση οπαδών από την επαρχία Καρυστίας. Στις επιστολές αυτές ήταν φυσιολογικό ο Κριεζώτης να μιλάει «ανοιχτά», χωρίς την προμετωπίδα της υπεράσπισης ιδανικών, όπως το Σύνταγμα, που ήταν άγνωστα και αδιάφορα για

³⁷⁵ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 176-177.

³⁷⁶ «Η Πολιτική δεν μπορεί ποτέ να εμφανιστεί σαν απροκάλυπτη προσπάθεια κατάκτησης της εξουσίας για την προώθηση ατομικών ή συλλογικών συμφερόντων. Χρειάζεται πάντα η σύνδεση της με γενικότερους στόχους, οι οποίοι ικανοποιούν κι ταυτόχρονα προσελκύουν κοινωνικά στρώματα ευρύτερα της ομάδας που ενδιαφέρεται άμεσα για την εξουσία.» Βλέπ. σχετ. Χρήστος Λυριντζής, *το τέλος των «τζακιών» - κοινωνία και πολιτική στην Αχαΐα του 19ου αιώνα*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1991 σ. 148.

³⁷⁷ Εφημερίδα Αιών, φύλλο 803 /17 Αυγούστου 1847.

τη συντριπτική πλειοψηφία των ανθρώπων της εποχής. Το δέλεαρ των υλικών αγαθών ήταν απείρως πιο λειτουργικό για να στρατολογήσει άνδρες, που πολλοί από αυτούς είχαν βρεθεί υπό τις διαταγές του, με κύριο στόχο τα υλικά οφέλη, κατά την επαναστατική, αλλά και την καποδιστριακή περίοδο. Άρα κατά την άποψή μας αυτή η επιστολή δεν ήταν ούτε πλαστή, όπως υποστήριξε με μετέπειτα επιστολή του στην εφημερίδα *Αμάλθεια* ο Κριεζώτης, αλλά ούτε και η κεντρική διακήρυξη του οπλαρχηγού προς τον λαό της Εύβοιας, όπως επικράτησε στον τύπο της εποχής και στη μεταγενέστερη βιβλιογραφία.

Επρόκειτο για μια επιστολή που προοριζόταν για περιορισμένο ακροατήριο (παλαιούς στρατιώτες του Κριεζώτη) και είχε στόχο τη στρατολόγηση ανδρών στην επαρχία Καρύστου.

Με τις δύο αυτές επιστολές του από τη Χίο λοιπόν, ο Κριεζώτης προσπάθησε να απαντήσει στην κυρίαρχη εκδοχή της κεντρικής εξουσίας, που ήθελε το όλο κίνημά του ως μια ανταρσία που σκοπό είχε να εξυπηρετήσει τις προσωπικές φιλοδοξίες του στρατηγού, για την εσαεί αυτόνομη διοίκηση εκ μέρους του της Εύβοιας.

Ο Κριεζώτης προσπάθησε με τις επιστολές του αυτές να καταδείξει ότι το όλο κίνημα του είχε παλλαϊκό χαρακτήρα με κύριο στόχο την προστασία του Συντάγματος και ότι αυτός ήταν απλά ο εκπρόσωπος που επέλεξε ο λαός της Εύβοιας για να διεκδικήσει τα δικά του από την κεντρική εξουσία. Η πραγματικότητα των γεγονότων, όπως αναδείξαμε, ήταν αρκετά διαφορετική από τους ισχυρισμούς του οπλαρχηγού. Ο παραδοσιακός πυρήνας σκέψης του τελευταίου, παρ' όλη την επαφή του με τις νεωτερικές ιδέες της επανάστασης, που τον έκαναν να υποστηρίξει και μερικά νεωτερικά προτάγματα κατά την Εθνοσυνέλευση του 1843, παρέμεινε ουσιαστικά αμετάβλητος. Άλλωστε, με βάση και γεγονότα που παραθέσαμε σε παραπάνω γραμμές, η δράση του μετά την επανάσταση του 1843 κάθε άλλο παρά ως συνταγματική και νεωτερική μπορεί να ιδωθεί, με τον οπλαρχηγό να διοικεί απολυταρχικά την Εύβοια από το 1843 μέχρι και το 1847.

VIII. Η επιβίωση του πελατειακού συστήματος Κριεζώτη στον χρόνο

Παρά την κατάπιψη του κινήματός του και τη διαφυγή του στη Σμύρνη, το πελατειακό σύστημα που συνέστησε ο Κριεζώτης, κυρίως στην περιοχή της Ευβοίας, συνέχιζε να υφίσταται και μετά το 1847. Μάλιστα, ακόμα και μετά τον θάνατο του οπλαρχηγού το 1853, αυτό μεταβιβάστηκε στους απογόνους του. Η κεντρική εξουσία, παρ' όλο που απέκτησε την πρωτοκαθεδρία των δημοσίων πραγμάτων στην Εύβοια μετά τον εξοβελισμό του Κριεζώτη το 1847, δεν κατάφερε να καταστρέψει πλήρως το πελατειακό του σύστημα. Το τελευταίο, έπειτα τον αρχικό ισχυρό κλονισμό του μετά την αποτυχία του κινήματος του 1847, ανασυντάχθηκε και συνέχισε, αν και με περιορισμένες δυνάμεις, τη λειτουργία του. Χαρακτηριστική της επιβίωσης του πελατειακού συστήματος Κριεζώτη στην Εύβοια είναι η παρακάτω επιστολή. Ο Σταμάτης Παπά Ιωάννου είχε διατελέσει ειρηνοδίκης δημογεροντίας Κύμης Σκιάθου και Σκύρου για μια δεκαετία, πριν να χάσει τη θέση του έπειτα από παρέμβαση της κριεζωτικής μερίδας. Την 1η Οκτωβρίου του 1848 ο Σταμάτης Παπά Ιωάννου με επιστολή του στον Όθωνα ζητούσε ως πιστός του στέμματος να διοριστεί συμβολαιογράφος Κύμης³⁷⁸. Είναι ενδιαφέρον πως στην επιστολή του υποστήριζε «ότι η κριεζωτική μερίδα τον έδωξε από πράγματα και τον κρατούσε μέχρι τότε απέξω υποθαλπόμενη από υπάλληλους κυβερνήσεως». Η συγκεκριμένη επιστολή είναι κομβικής σημασίας, καθώς αποδεικνύει ότι ένα χρόνο μετά την αποτυχία του κινήματος του 1847 το πελατειακό σύστημα Κριεζώτη στην Εύβοια συνέχιζε να έχει αρκετή δύναμη και επιρροή.

Ο μοναχογιός του Νικολάου Κριεζώτη, Δημήτριος Κριεζώτης³⁷⁹, θα διαδεχτεί τον πατέρα του Νικόλαο στην πυραμίδα του πελατειακού συστήματος στην Εύβοια, μετά τον θάνατο του

³⁷⁸ Δημήτρης Σγούρος, *Το Ρόπτρο, Κείμενα ιστορίας και λαογραφίας περιοχής Αυλωναρίου*, περιοδική έκδοση τεύχος 43ο, Αυλωνάρι 2014, σ. 25.

³⁷⁹ Ο Δημήτριος Κριεζώτης ήταν γιος του Νικολάου Κριεζώτη και της Φώτης Στορνάρη. Το 1854 εξόπλισε με δικά του έξοδα σώμα Ευβοέων που συμμετείχε στις επιχειρήσεις στη Θεσσαλία. Εκλέχθηκε βουλευτής Καρυστίας στις

τελευταίου στη Σμύρνη, τον Φεβρουάριο του 1853. Την ίδια χρονιά ο Δημήτριος Κριεζώτης θα προσπαθήσει να εκλέγει βουλευτής Χαλκίδας, έχοντας τη στήριξη αρκετών παλαιών επιφανών συναγωνιστών-συνεργατών του πατέρα του, όπως ο Ιωάννης Οικονόμου, ο Παναγής Ιγγλέσης κ.ά..³⁸⁰ Μετά τον θάνατο του Δημήτριου Κριεζώτη το 1905, ο γιος του Σπυρίδων³⁸¹ θα διαδεχτεί τον πατέρα του στην κορυφή του πελατειακού συστήματος Κριεζώτη στην Εύβοια.

Έτσι, αν και η κεντρική εξουσία μετά το 1847 εισχώρησε στο νησί της Εύβοιας, δεν μπόρεσε να αποδιαιρθρώσει πλήρως το πελατειακό σύστημα που είχε συστήσει ο Νικόλαος Κριεζώτης και το οποίο, αν και αποδυναμωμένο, ήταν αρκετά ισχυρό για να διασφαλίσει στους απογόνους του οπλαρχηγού μέχρι και 70 χρόνια από τον θάνατό του μία υψηλή κοινωνικοοικονομική θέση.

ΙΧ.Τα τελευταία χρόνια της ζωής του (1847-1853)

Η τελευταία φάση της ζωής του Κριεζώτη, που χρονολογείται από τη φυγή του στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, μετά την αποτυχία του κινήματος του το 1847, μέχρι και τον θάνατο του το 1853, θα κυλήσει ήρεμα και στο ιδιωτικό³⁸² και στο δημόσιο τμήμα της. Ο Κριεζώτης,

εκλογές του 1859. Στη συνέχεια, μετά την έξωση του Όθωνα το 1862, διετέλεσε αρχηγός της πολιτοφυλακής Χαλκίδας. Εκλεγόταν συνεχώς βουλευτής Χαλκίδας από το 1865 μέχρι και τον θάνατό του, το 1905. Από τον γάμο του με τη μοναχοκόρη του Κίτσου Τζαβέλλα Καλλιόπη απέκτησε έναν γιο, τον Σπυρίδωνα Κριεζώτη. Βλέπ. σχετ. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Β΄* ό.π., σ. 966. Κωνσταντίνος Τζαβάρας, *Ογδόντα επιστολές προς τον Σπύρο Κριεζώτη από το 1904 έως το 1914*, Α.Ε.Μ τόμ. ΛΗ΄ 2008-2009 σ. 113. Γεώργιος Δ. Σέττας, *Ευβοϊκά κείμενα*, Αθήνα 1970-1971 τόμ. Α΄ σ. 9, 11.

³⁸⁰ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Α΄, ό.π., σ. 301.

³⁸¹ Ο Σπυρίδων Κριεζώτης ήταν γιος του Δημητρίου Κριεζώτη και της Καλλιόπης Τζαβέλλα. Γεννήθηκε το 1873, σπούδασε νομικά και εκλέχθηκε βουλευτής Χαλκίδας από το 1905 μέχρι το 1910, ενώ παράλληλα διετέλεσε και υπουργός δικαιοσύνης. Διατηρούσε επιβλητικό πύργο στο ιδιόκτητο χωριό Τριάδα στην περιοχή των Ψαχνών, το οποίο είχε κληρονομήσει από τον πατέρα του ως τσιφλίκι. Η Τριάδα ήταν έναν ημιορεινό χωριό έκτασης 45.000 στρεμμάτων από δάση και λιβάδια. Το χωριό αποτέλεσε τσιφλίκι του Νικολάου Κριεζώτη, που το αγόρασε το 1842. Ο Σπυρίδων Κριεζώτης διαδέχθηκε τον πατέρα του Δημήτριο στην πυραμίδα του πελατειακού συστήματος Κριεζώτη. Ήταν πρόσωπο με επιρροή και δύναμη, πράγμα που αποδεικνύεται από τις ισχυρές του γνωριμίες του, π.χ. ο βασιλιάς Αλέξανδρος και η γυναίκα του Ασπασία είχαν βαφτίσει δύο παιδιά του Σπύρου Κριεζώτη, τον Νίκο και τον Αλέξανδρο. Επίσης στη γενική επιστράτευση που κήρυξε ο Βενιζέλος το 1912, ο Σπυρίδων κατάφερε χάρις στις διασυνδέσεις του να μην του επιτάξουν τα άλογα που είχε στα κτήματά του. Επίσης ήταν πολύ πλούσιος, γεγονός που αποδεικνύεται από τον τρόπο και τα πρότυπα διαβίωσής του που περιλάμβαναν κυνήγι με άλλους ισχυρούς φίλους, εκδρομές, αγορές ακριβών αρωμάτων, σαπουνιών και λοιπών προϊόντων που απευθύνονταν τη συγκεκριμένη εποχή αποκλειστικά στους πολύ οικονομικά ευκατάστατους. Ακόμα, διέθετε και πολυάριθμο υπηρετικό προσωπικό. Σε επιστολές που συναντήσαμε στο αρχείο του Σπυρίδωνος Κριεζώτη, αυτός προσφωνούνταν ως άρχοντας και πολλοί ζητούσαν χρήματα και λοιπές πελατειακές εξυπηρετήσεις από αυτόν. Χαρακτηριστική είναι η επιστολή του Γεώργιου Μήτσα στις 9 Οκτωβρίου του 1912 από τη Λάρισα. Σε αυτή απευθυνόταν στον Σπυρίδωνα Κριεζώτη λέγοντας «Διατελούμε πάντες γονυκλινείς ενώπιόν σας, ως προς της εικόνας του Χριστού». Δηλαδή ο Σπυρίδων, έχοντας διαδεχθεί τον πατέρα του Δημήτριο στην κορυφή της πυραμίδας του πελατειακού συστήματος που είχε συστήσει ο παππούς του Νικόλαος Κριεζώτης, απολάμβανε μια υψηλή κοινωνικοοικονομική θέση. Το τσιφλίκι της Τριάδας μοιράστηκε το 1922 σε πρόσφυγες που ήρθαν από τη Μ. Ασία, βάσει νόμου του Ελευθ. Βενιζέλου, περί αναδιανομής της γης το 1917. Ο Σπυρίδων Κριεζώτης πέθανε το 1948 σε ηλικία 75 ετών. Είχε αποκτήσει τέσσερα παιδιά από τον γάμο του με τη Μαίρη Καραβοπούλου, που καταγόταν από την Αλεξάνδρεια.. Βλέπ. σχετ. Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια Τόμος Β΄* ό.π., σ. 966. Γεώργιος Δ. Σέττας, *Ευβοϊκά κείμενα*, Αθήνα 1970-1971 τόμ. Α΄ σ. 18-21. Σπύρος Κοκκίνης, *Ρωμοσύνη : Είκοσι Δοκίμια για πρόσωπα και πράγματα της Τουρκοκρατίας και του Εικοσιένα*, Α.Ε.Μ. Αθήναι 1971, σ. 111. Κωνσταντίνος Τζαβάρας, *Ογδόντα επιστολές προς τον Σπύρο Κριεζώτη από το 1904 έως το 1914*, Α.Ε.Μ. τόμ. ΛΗ΄ 2008-2009 σ. 113, 115, 121, 127, 156, 158.

³⁸² Η προσωπική ζωή του Κριεζώτη ήταν εξίσου πολυκύμαντη με τη δημόσια δράση του. Η πρώτη γυναίκα του οπλαρχηγού ήταν κάποια νεαρή μουσουλμάνα, πιθανόν από την επαρχία Καρυστίας, που αλλαξοπίστησε (νεοφώτιστη) και παντρεύτηκε τον οπλαρχηγό. Η Μαρία πέθανε τα 1825 σε μικρή ηλικία έπειτα από σύντομη αρρώστια, θάφτηκε στη μονή Πετράκη και άφησε στον Κριεζώτη μια κόρη, την Κυρατσό, η οποία παντρεύτηκε τον συνταγματάρχη Ιωάννη Κωνσταντινίδη από τη Λέσβο. Μετά τον θάνατο της πρώτης γυναίκας τους ο Κριεζώτης έκανε τουλάχιστον άλλες δύο προσπάθειες να αποκατασταθεί. Αρχικά, ενόσω βρισκόταν ως φρουράρχος στην πολιορκούμενη Ακρόπολη, λογοδοτήθηκε με τη χήρα του Γκούρα και κόρη του πλούσιου προκρίτου Αναγνώστη Λιδωρίκη, Ασήμω. Ο οπλαρχηγός

όντας εκτός Ελλάδος, δεν είχε πλέον την παραμικρή δυνατότητα παρέμβασης στα δημόσια πράγματα του ελληνικού κράτους. Φήμες ότι ο Όθωνας έστειλε δολοφόνους να τον σκοτώσουν, που παρουσιάζονται κυρίως στους επικήδειους που γράφτηκαν για τον Στρατηγό δεν ευσταθούν³⁸³. Ο Σουλτάνος τού προσέφερε επίδομα 15.000 γροσιών το μήνα, καθώς και 300 γρόσια μηνιαίως σε κάθε οπαδό που έφθασε μαζί του στην οθωμανική αυτοκρατορία. Το ποσό αυτό ήταν αρκετό για να εξασφαλίσει μία άνετη ζωή στον οπλαρχηγό. Η περιοχή της Σμύρνης, που αυτός επέλεξε να περάσει τα τελευταία χρόνια της ζωής του, ήταν γνώριμη από τα νεανικά του χρόνια. Εκεί έζησε περίπου μία εικοσαετία, πριν εγκαταλείψει την τακτοποιημένη ζωή ως επιστάτης στα κοπάδια του μπέη Καραοσμάνογλου, για να εισέλθει στον άγνωστο καινούργιο και πολλά υποσχόμενο κόσμο της επανάστασης.

Ο Κριεζώτης, παρότι απομακρύνθηκε από την Εύβοια, συνέχιζε να ενδιαφέρεται για την πορεία των δημοσίων πραγμάτων του νησιού. Έτσι έχουμε διάφορες επιστολές του με παλαιούς συναγωνιστές του και άτομα που ανήκαν στο πελατειακό του σύστημα στο νησί, όπως με τον Νικόλαο Β. Βουδούρη. Στο αρχείο της οικογένειας Μπουντούρη-Βουδούρη εντοπίσαμε επιστολή του Νικολάου Β. Μπουντούρη προς τον Νικόλαο Κριεζώτη στις 11 Φεβρουαρίου του 1851. Επίσης, στις 28 Οκτωβρίου του 1851 έχουμε επιστολή του Νικολάου Κριεζώτη από τη Σμύρνη προς τον Νικόλαο Β. Μπουντούρη. Κεντρικό θέμα και των δύο επιστολών ήταν το συνοικέσιο του Δημήτριου Κριεζώτη, γιού του Νικολάου, με την κόρη του Νικολάου Β. Μπουντούρη³⁸⁴.

Επίσης στο Αρχείο Μπουντούρη εντοπίσαμε επιστολή του Δημήτριου Αποστολίδη προς τον Νικόλαο Κριεζώτη, στις 3 Ιουνίου του 1852. Στην επιστολή ο Αποστολίδης πληροφορούσε τον ευρισκόμενο στη Σμύρνη Κριεζώτη για τα δημόσια τεκταινόμενα της Εύβοιας, για τον γιο του Δημητράκη, για διάφορα περυσιακά ζητήματα του οπλαρχηγού και στην επιστολή του εσώκλειε και γράμμα της τρίτης γυναίκας του Κριεζώτη Μαρίας, προς τον υποστράτηγο³⁸⁵.

Τέλος, στο αρχείο Μπουντούρη-Βουδούρη σώζονται τρεις επιστολές του Δημητρίου Κριεζώτη προς τον πατέρα του Νικόλαο στις 12 Φεβρουαρίου του 1851, στις 11 Νοέμβριου του 1851 και στις 15 Ιανουαρίου του 1852. Οι δύο άνδρες διατηρούσαν τακτική επιστολογραφία μεταξύ τους. Η προσφώνηση «φιλόστοργέ μου πάτερ», με την οποία απευθύνεται και στις τρεις

και η Ασήμω δεν πρόλαβαν όμως να παντρευτούν, αφού αυτή σκοτώθηκε στις 12 Ιανουαρίου του 1827, όταν βόμβες γκρέμισαν τη σκεπή του Ερεχθείου όπου κατοικούσε, καταπλακώνοντάς την. Μετά τον σκοτωμό της ο Αρβανίτης οπλαρχηγός προσπάθησε τον Μάιο του 1827 να απαγάγει και να παντρευτεί την όμορφη Αμέρισσα κόρη του Νικολάου Ζαχαρόπουλου, πρόκριτου του Καστροβαλά Κύμης, αλλά και οι δύο απόπειρές του απέτυχαν. Στις 18 Ιουλίου του 1830 ο Κριεζώτης έφτασε στο Ναύπλιο και απολογήθηκε στον Ι. Καποδίστρια για τη μέχρι τότε απείθεια που είχε επιδείξει στις διαταγές του. Εν αναμονή της αποφάσεως του Κυβερνήτη, άρχισε τις συνεννοήσεις με τον Ευθύμιο Στορνάρη, ταγματάρχη του Ι' τάγματος που έδρευε τότε στις Θερμοπύλες, για να παντρευτεί την ξαδέλφη του Φώτω, όπως και έγινε. Ο γάμος τους τελέστηκε τον Οκτώβριο του 1830 και τον στεφάνωσε ο αδελφός του Καποδίστρια Βιάρος. Μετά τον θάνατο και της δεύτερης γυναίκας του Φώτως Στορνάρη τον Αύγουστο του 1833, που του άφησε ένα γιο, τον Δημήτριο, ο Κριεζώτης παντρεύτηκε τη Σμυρνιά Μαριγώ, την οποία γνώριζε από την προεπαναστατική περίοδο, όταν και αυτός ζούσε στη Σμύρνη. Η τρίτη γυναίκα του Κριεζώτη ήταν σχετικά μορφωμένη (ήξερε να γράφει και να διαβάζει) και έζησε τουλάχιστον μέχρι το 1871, όταν όπως βεβαιώνουν έγγραφα του υποθηκοφυλακείου Χαλκίδας ως χήρα Κριεζώτη πούλησε έναν υδρόμυλο στην περιφέρεια Ψαχνών. Επρόκειτο για έναν από τους 5 μύλους και τα 47 στρέμματα γης που είχε αγοράσει το 1846 ο Νικόλαος Κριεζώτης. Από τις παραπάνω πληροφορίες που παραθέσαμε σχετικά με την ιδιωτική ζωή του Κριεζώτη μπορούμε να πούμε ότι αυτή ήταν εξίσου ταραχώδης με τον δημόσιο βίο του. Οι γάμοι που συνήψε ή προσπάθησε να συνάψει ήταν στη βάση μίας κοινωνικής στρατηγικής του, που θα τον βοηθούσε να δημιουργήσει ισχυρές συμμαχίες, μεγιστοποιώντας τη δύναμη και την επιρροή του. Εξαίρεση αποτελούσαν ο πρώτος γάμος του με μία άσημη μουσουλμάνα που αλλαξοπίστησε και ο τελευταίος του γάμος με μία Σμυρνιά που γνώριζε από τα προεπαναστατικά χρόνια. Οι δύο αυτοί γάμοι έγιναν αποκλειστικά από έρωτα, καθώς την εποχή του πρώτου του γάμου ο Κριεζώτης ήταν ένας απλός στρατιώτης υπό τις εντολές του Γοβγίνα και στον τελευταίο γάμο του ήταν πολύ ισχυρός και δεν χρειαζόταν ένα γάμο συμφέροντος για να αυξήσει τη δύναμη και την επιρροή του. Βλέπ. σχετ. Νικόλαος Κασομούλης, *Ενθυμήματα στρατιωτικά*, τόμ. Γ', ό.π., σ. 326-328, 338. Κ.Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας*, ό.π., σ. 360. Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 65, 73.

³⁸³ Αθ. Μαυρομμάτης, *Λόγοι επικήδειοι*, ό.π., σ. 55, 56.

³⁸⁴ Χριστίνα Βάρδα, *Αρχείο οικογένειας Μπουντούρη - Βουδούρη*, επιμέλεια Ε.Λ.Ι.Α. Αθήνα 1995.

³⁸⁵ Χριστίνα Βάρδα, *Αρχείο οικογένειας Μπουντούρη - Βουδούρη*, επιμέλεια Ε.Λ.Ι.Α. Αθήνα 1995.

επιστολές ο Δημητράκης προς τον πατέρα του, καθώς και οι εκφράσεις όπως «*δεν ηθέλησα να παραβώ τις εντολές σας*», «*επιθυμώ διακαώς να ιδωθούμε*», αποκαλύπτουν μία ζεστή σχέση μεταξύ πατέρα και υιού. Επιπρόσθετα, οι μεταξύ τους επιστολές αποκαλύπτουν και μια καλή σχέση μεταξύ της τρίτης γυναίκας του Κριεζώτη Μαρίας και του Δημητρίου Κριεζώτη. Ο τελευταίος στις επιστολές ενημέρωνε τον πατέρα του για το συνοικέσιό του με την κόρη του Νικόλαου Β. Μπουντούρη και για διάφορες οικονομικές υποθέσεις της οικογένειας, αφού είχε οριστεί από τον πατέρα του επιτηρητής των οικογενειακών κτημάτων.

Εκτός από τις επιστολές με τον γιο του Δημήτριο και διάφορους παλαιούς συναγωνιστές του, ο Στρατηγός στις 25 Νοεμβρίου του 1848 από την Κωνσταντινούπολη³⁸⁶ όπου βρισκόταν, έστειλε δύο μεγάλα μπρούντζινα μανουάλια και δύο κηροπήγια στο μοναστήρι του Αγίου Χαραλάμπους στο Αυλωνάρι, όπου φιλοξενήθηκε πολλές φορές σαν προσκυνητής και βρήκε καταφύγιο όντας άρρωστος από τον ηγούμενο Καλλίνικο Κούμα³⁸⁷. Πάνω στα μανουάλια είναι σκαλισμένη η εξής επιγραφή: «ΜΝΗΣΘΗΤΙ ΚΥΡΙΕ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΣΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΡΙΕΖΩΤΗ»³⁸⁸.

Ο Κριεζώτης στις 12 Φεβρουαρίου του 1853 πέθανε στο χωριό Γωνιά κοντά στη Σμύρνη, έπειτα από σύντομη ασθένεια που πρόεκυψε από υποτροπή των τραυμάτων του ή πνευμονία. Η κηδεία του έγινε στις 13 Φεβρουαρίου του 1853 στο ναό της Αγίας Φωτεινής στη Σμύρνη, με πολλές επισημότητες και τιμές εκ μέρους της τουρκικής κυβέρνησης, με τις δημόσιες υπηρεσίες να παραμένουν κλειστές σε ένδειξη πένθους και στην τελετή να παρευρίσκεται πλήθος Ελλήνων της περιοχής³⁸⁹.

Μετά την εκθρόνιση του Όθωνα, με απόφαση του υπουργικού συμβουλίου που υπέγραψαν ο πρόεδρος Μπενιζέλος Ρούφος και ο υπουργός των εξωτερικών Αθανάσιος Πετιμεζάς στις 11 Σεπτεμβρίου του 1863, εγκρινόταν η απόδοση τιμών στα οστά του ένδοξου αγωνιστή υποστράτηγου Νικόλαου Κριεζώτη «*που πέθανε για τον πατριωτισμό και τα φιλελεύθερα φρονήματά του*»³⁹⁰. Στην ανακομιδή των λειψάνων του Στρατηγού στη Χαλκίδα, στις 13 Οκτωβρίου του 1863, παρευρέθηκαν η γυναίκα του, ο γιός του και πλήθος κόσμου και δημοσίων αξιωματούχων³⁹¹.

Το δημοτικό συμβούλιο Χαλκίδας με ψήφισμά του στις 5 Απριλίου του 1863 αποφάσισε την ανέγερση μνημείου στη μνήμη του στρατηγού Νικόλαου Κριεζώτη³⁹². Τα οστά του βρίσκονταν σε ξύλινη οστεοθήκη στο εξωκλήσι της Αγίας Παρασκευής στην περιοχή Ντερνέκι της κοινότητας Μύτικα, ως το 1980. Σήμερα βρίσκονται κάτω από το άγαλμα του ήρωα, στην Πλατεία Ηρώων της Χαλκίδας³⁹³.

Ανακεφαλαιώνοντας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο Κριεζώτης ήταν ένας σκληρός, βίαιος, γενναίος, αμόρφωτος, ικανός, διορατικός, ευέλικτος τυχοδιωκτικός, επίμονος, ηγετικός, έξυπνος, υπομονετικός, φιλόδοξος, αδίστακτος, απείθαρχος και επιδέξιος στα στρατιωτικά, χαρακτήρας που αναδείχθηκε μέσα από τον οκταετή επαναστατικό αγώνα. Οι παραπάνω

³⁸⁷ Ο ηγούμενος της μονής Λευκών – Αγίου Χαραλάμπους Καλλίνικος Κούμας πολέμησε με σώμα μοναχών υπό τις εντολές του Κριεζώτη κατά τη διάρκεια της επανάστασης, όπως αποδεικνύει το πιστοποιητικό που παραχώρησε το 1844 ο ίδιος ο οπλαρχηγός στον μοναχό. Βλέπ. σχετ. Γιάννης Γ. Αναστασόπουλος, *Ιστορία των (λετουργούντων αρχαίων) Ευβοϊκών μονών*, Τυπογρ. Προμηθεύς, Αθήνα 2007, σ. 105-105, 130.

³⁸⁸ Κώστας Σγούρος, *Χρονικό Δήμου Αυλώνας 1833-1862 στον Όθωνα τα χρόνια*, έκδοση ενωτικής περιοχής Αυλωναρίου, Αθήνα 1983 σ. 60-63.

³⁸⁹ Ντεγιάννης ό.π., τόμ. Β' σ. 204. Γουναρόπουλος ό.π., σ. 356-358. Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης* ό.π., σ. Α. 153-167. Αθ. Μαυρομμάτης, *Λόγοι επικήδαιοι*, ό.π., σ. η' θ', ι', 18, 22, 43, 44, 53.

³⁹⁰ Παρατηρούμε ότι μετά την έξωση του Όθωνα η νέα κεντρική εξουσία ερμηνεύει και νοσηματοδοτεί διαφορετικά το κίνημα του οπλαρχηγού.

³⁹¹ Αθ. Μαυρομμάτης, *Λόγοι επικήδαιοι*, ό.π., σ. 47.

³⁹² Αθ. Μαυρομμάτης, *Λόγοι επικήδαιοι*, ό.π., σ. ια'. Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης* ό.π., σ. 168-169.

³⁹³ Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμος Β', ό.π., σ. 213. Αλέξανδρος Καλέμης, *Η Αποκάλυψη*, ό.π. σ. 273.

ιδιότητες μέσα και από την αντιφατικότητα τους αποκαλύπτουν την πολυσχιδή φυσιογνωμία του οπλαρχηγού, στη διαμόρφωση της οποίας συνετέλεσαν καθοριστικά, εκτός από τις καταβολές του και τα βιώματά του, και το ταραχώδες που χαρακτήριζε την εποχή της δράσης του.

Ο Κριεζώτης, αν και ήταν ταπεινής καταγωγής και δεν ανήκε στην αρματολική ελίτ που απολάμβανε προνόμια και προεπαναστατικά, επηρεάστηκε από την επαφή του κυρίως με τον Ανδρούτσο, που ήταν η ισχυρότερη κληρονομική μορφή αρματολικής εξουσίας στην Ανατολική Στερεά και υιοθέτησε αρκετές συλλογιστικές δράσεις τους, όπως: η εγγενής τάση για κυριαρχία, ο αυταρχικός-δεσποτικός τρόπος διοίκησης της περιοχής έλεγχου του κ.ά. Ερχόμενος όμως σε επαφή και με νεωτερικές ιδέες μέσα από την ενεργή συμμετοχή του στην ελληνική επανάσταση και από την επαφή του με την εκάστοτε κεντρική εξουσία του πρώτου ελληνικού κράτους, η οποία και ήταν φορέας τέτοιων ιδεών, δεν κληρονόμησε αρκετές από τις συλλογιστικές δράσεις των αρματολών όπως τα καπάκια. Και μάλιστα, όπως δείξαμε σε προηγούμενες γραμμές, μετατράπηκε μερικώς και σε φορέα νεωτερικών αιτημάτων προτείνοντας κατά την Εθνοσυνέλευση του 1843 να μην παίρνουν μισθό οι πληρεξούσιοι, προς όφελος των σε άσχημη κατάσταση δημοσίων οικονομικών, καθώς και άλλα μέτρα που στόχευαν στη γενικότερη εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος και τα οποία παρουσιάσαμε εκτενέστερα σε προηγούμενες γραμμές.

Δεν μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι ξεκίνησε τη δράση του με αποκλειστικό σκοπό να προσφέρει στην πατρίδα ή με μοναδικό στόχο να εξυπηρετήσει προσωπικές του επιδιώξεις. Η όλη δράση του ήταν ένα απότοκο της ανάγκης του για προσωπική ανέλιξη και προσφορά στην πατρίδα. Άλλωστε αυτά τα δύο ήταν ταυτόσημα για τον Κριεζώτη, που πίστευε ότι το μέλλον ήταν αποκλειστικά μόνο μέσα στο νέο ελληνικό κρατικό φορέα που δημιουργούνταν. Ίσως έτσι εξηγείται και το πάθος με το οποίο υπερασπίστηκε το διαμορφούμενο οικοδόμημα όταν αυτό κινδύνευε, υπερασπιζόμενος σε αρκετές περιπτώσεις το γενικό καλό.

Ο Κριεζώτης βέβαια, αν και αγωνίστηκε με όλες τις δυνάμεις για την απελευθέρωση και την δημιουργία κράτους, συνέλαβε διαφορετικά, με ένα δικό του μοναδικό τρόπο, την ιδέα της σύστασης ενός κράτους από ό,τι π.χ. ο Καποδίστριας ή ο Μαυροκορδάτος. Ο Ευβοιώτης στρατιωτικός οραματιζόταν και πολεμούσε για ένα κράτος στο οποίο αυτός περίπου ως τοπάρχης ή ανώτατη αρχή θα διοικούσε αρχικά δεσποτικά την επαρχία Καρυστίας, που ήταν τόπος καταγωγής του, αποδίδοντας απλά φόρους στην κεντρική διοίκηση, σαν άλλος πασάς.

Με το πέρασμα των χρόνων η διαρκώς αυξημένη δύναμη που αποκτούσε μεγέθυνε τις φιλοδοξίες του. Πλέον σχέδιό του ήταν η επέκταση της εξουσίας του σε ολόκληρη την Εύβοια και σε τμήμα της Ανατολικής Στερεάς, κάτι που πέτυχε μέσω του πανίσχυρου πελατειακού του συστήματος και των οριζόντιων συμμαχιών που είχε συνάψει με άλλους ισχυρούς στρατιωτικούς και πολιτικούς στο πλαίσιο του γαλλικού κόμματος.

Οι βλέψεις του Κριεζώτη ήταν λογικό να τον φέρουν σε σύγκρουση με την καποδιστριακή και την οθωνική εξουσία, οι οποίες δρούσαν ανταγωνιστικά στην εξουσία του και επιδίωκαν την δημιουργία μιας ισχυρής κεντρικής εξουσίας που θα επιβαλλόταν στα περιφερειακά αυτά συστήματα ισχύος, που είχαν δημιουργήσει ισχυροί τοπάρχες, σαν τον Κριεζώτη.

Ο οπλαρχηγός από την μεριά του, θέλοντας να επιβιώσει και να ευδοκιμήσει στο νεωτερικό γίγνεσθαι που σηματοδότησε η έλευση του Ιωάννου Καποδίστρια, δημιούργησε και διαχειρίστηκε με επιδεξιότητα και σύνεση ένα ισχυρό και πολύκλαδο πελατειακό σύστημα στην Εύβοια και την Ανατολική Στερεά. Επιπλέον, καταφέροντας να κινείται με επιδεξιότητα και έχοντας προτερήματα όπως η υπομονή και η επιμονή, καθώς και ένα ανεπτυγμένο πολιτικό αισθητήριο, που τον βοηθούσε να επιλέγει σχεδόν πάντα το πλευρό των νικητών, θα καταφέρνει πάντα να βγαίνει νικητής στην κόντρα του με άλλους ισχυρούς και φιλόδοξους οπλαρχηγούς, αλλά και με την κεντρική εξουσία. Δηλαδή, επιδεικνύοντας εξαιρετική προσαρμοστικότητα, κατάφερε όχι μόνο να μην «αποβληθεί» από τον νεωτερικό κόσμο αλλά να εισέλθει σε αυτόν αλλάζοντας εν μέρει αναγκαστικά και ο ίδιος, αλλά και «αναγκάζοντας» τη νέα κεντρική εξουσία να τον αποδεχθεί με τις διαφορετικότητές του.

Όλα αυτά ως το 1847, οπότε η επιλογή του Κριεζώτη να ακολουθήσει την πεπατημένη επιλογή διαπραγμάτευσης, που χαρακτηριζόταν από απείθεια και έφτανε μέχρι την εξέγερση όταν θεωρούσε ότι η εκάστοτε κεντρική διοίκηση έθιγε³⁹⁴ τα προνόμια, τις εξουσίες του και τους όρους αναπαραγωγής του, θα τον οδηγήσει σε δεινή θέση. Στη σύγκρουση που ακολούθησε μεταξύ του ισχυρού στρατιωτικού και της κεντρικής εξουσίας το 1847, ο Κριεζώτης ηττήθηκε, η κεντρική εξουσία εισχώρησε στην περιφέρειά του και αυτός οδηγήθηκε στην φυγή.

Αναλογιζόμενοι όλα τα παραπάνω, μπορούμε να πούμε ότι η θέση του οπλαρχηγού ήταν αποτέλεσμα των κινητικοτήτων που απελευθέρωσε το εικοσιένα. Η δραστηριοποίηση του Κριεζώτη σε αυτήν την ταραχώδη περίοδο μας βοηθά να ερμηνεύσουμε την αντιφατικότητα/δυσισμό που χαρακτήριζε τις πράξεις και τον χαρακτήρα του. Παρατηρώντας δηλαδή τη δράση του σφαιρικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι δεν ήταν ούτε αμιγώς παραδοσιακός ούτε νεωτερικός, ούτε αποκλειστικά εθνικός αγωνιστής ούτε λησταντάρτης, υποκινούμενος μόνο από προσωπικά κίνητρα. Οι παραπάνω θεωρήσεις είναι μερικά σωστές, καθώς αποτυπώνουν μόνο μια πλευρά της σύνθετης αυτής προσωπικότητας, αναλόγως με την οπτική γωνία από την οποία θεάται κάνεις τη δράση του οπλαρχηγού και του πιθανού ιδεολογήματος που θέλει να υποστηρίξει. Αντιθέτως, και σύμφωνα πάντα με την άποψή μας, ο Κριεζώτης ήταν μία χαρισματική φυσιογνωμία με τα προτερήματα και τις αδυναμίες της. Ήταν εν κατακλείδι ένας άνθρωπος των ταραγμένων χρόνων που έδρασε, δηλαδή ένας άνθρωπος του καιρού του. Εντάσσοντάς τον σε μια τυπολογία, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ήταν το τυπικό παράδειγμα ενόπλου που κατόρθωσε να ενταχθεί, να επιβιώσει και να ανελιχθεί στο νέο ελληνικό κράτος, χάρις στην εξαιρετική προσαρμοστικότητα που επέδειξε στα νέα δεδομένα. Μάλιστα η περίπτωση του μπορεί να λειτουργήσει ως ένα παράδειγμα από το οποίο μπορούμε να αντλήσουμε πληροφορίες που θα μας οδηγήσουν σε μία γενικότερη εικόνα για την ζωή, τους τρόπους σταδιοδρομίας και τις εγγεγραμμένες συλλογιστικές δράσεις των ενόπλων των επαναστατικών, καποδιστριακών και οθωνικών χρόνων. Συγκεκριμένα, η όλη πορεία του θα μπορούσε να ιδωθεί ως παράδειγμα πετυχημένης σταδιοδρομίας μίας κατηγορίας ενόπλων, που αναδείχθηκαν μέσα από την επανάσταση του εικοσιένα και δεν προέρχονταν από τις ισχυρές κληρονομικές ελίτ των όπλων.

³⁹⁴ Ο Κριεζώτης ήταν μέρος ενός παραδοσιακού κόσμου οποίος δεν τίθετο εξ ορισμού απέναντι στις εκσυγχρονιστικές διεργασίες που συνόδευαν την εγκαθίδρυση του νέου κράτους (ιδιαίτερα από τη στιγμή που εξασφαλιζονταν προνόμιά του, η θέση του στα δημόσια πράγματα και δεν θίγονταν οι όροι αναπαραγωγής του), αλλά επιχείρησε να οικειοποιηθεί τη νέα πραγματικότητα και τις αλλαγές που αυτή επέφερε, εισβάλλοντας και λειτουργώντας στους μηχανισμούς της, καταφέροντας έτσι να διαφυλάξει τα συμφέροντά της ή να κατακτήσει ευνοϊκότερους όρους στο νέο γίγνεσθαι και να επαναπροσδιορίσει το περιεχόμενο των έτσι κι αλλιώς ηγετικών ρόλων που επιφυλάσσονταν στις παραδοσιακές αυθεντίες. Βλέπ. σχετ. Νίκος Θεοτοκάς-Νίκος Κοταρίδης, *Η οικονομία της βίας*, ό.π., σ. 196, 317.

Πηγές

Αρχεία

Κεντρική Υπηρεσία, Γ.Α.Κ. Αριστείας, Χρονολογίες: 1834-1865.

Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας τόμος 1^{ος}, *Πρακτικά του Βουλευτικού και Προβουλευμάτων της Α΄ Βουλευτικής Περιόδου (1822-1823)* και λοιπά δημόσια έγγραφα των ετών 1821, 1822, 1823, Έτος έκδοσης 1857, Επανέκδοση 1971.

Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας τόμος 2^{ος}, *Πρακτικά του Βουλευτικού και Προβουλευμάτων της Β΄ Βουλευτικής Περιόδου (1823-1824)*, Έτος έκδοσης 1862, Επανέκδοση 1971.

Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας Τόμος 3^{ος}, *Εθνικές Συνελεύσεις: Α΄ εν Επιδαύρω 1821-1822, Β΄ εν Άστρει 1823, Γ΄ εν Επιδαύρω 1826, Γ΄ κατ' επανάληψιν εν Ερμιόνη και Τροιζήνι 1827 - Πρώτος (των Εθνοσυνελεύσεων)*, Έτος έκδοσης 1971.

Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας τόμος 4^{ος}, *εν Άργει Εθνική Συνέλευσις 1828-1829 - Δεύτερος (των Εθνοσυνελεύσεων)*. Έτος έκδοσης 1973.

Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας τόμος 8^{ος}, *Προβουλευματα και λοιπά εξερχόμενα έγγραφα του Βουλευτικού της Γ΄ Βουλευτικής Περιόδου (1824-1825-1826), Πέμπτος (των Προβουλευμάτων της Γ΄ Βουλευτ. Περιόδου)*, Έτος έκδοσης 1974.

Κωνσταντίνος Αλεξανδρής, *Το αρχείον του στρατηγού Ν. Κριεζώτου του έτους 1829-30*, Α.Ε.Μ. τόμος Η΄ 1961.

Κωνσταντίνος Αλεξανδρής, *Η Εύβοια εις την ναυτικήν ιστορίαν*, Α.Ε.Μ. τόμ. Ι΄ 1963.

Νότας Αποστόλου, *Ένας σχολαστικός παρατηρητής στην Εύβοια του 1805*, Α.Ε.Μ. τόμος Θ΄ 1974

Χριστίνα Βάρδα, *Αρχείο οικογένειας Μπουντούρη-Βουδούρη*, επιμέλεια Ε.Λ.Ι.Α. Αθήνα 1995.

Άτσης Γ. Βασιλείου, *Ο Ευβοίας Νεόφυτος Αδάμ*, Α.Ε.Μ. τόμος Δ΄ 1956.

Γιάννης Βλαχογιάννης, *Αθηναϊκόν αρχείον*, Δαπάνη του Δήμου Αθηναίων, Εκ του Τυπογραφείου Γ.Σ. Βλαστού, τόμος Α΄. Εν Αθήναις 1901.

Επαμεινώνδας Βρανόπουλος, *Η Ευρωπαϊκή διπλωματία στο θέμα της απελευθέρωσης της Εύβοιας και η εξαγορά των Τουρκικών κτημάτων της*, Α.Ε.Μ. τόμος ΚΕ΄ 1983.

Γιάννης Π. Γκίκας, *Ο Χόμπχαουζ στην προεπαναστατική Χαλκίδα*, Α.Ε.Μ. τόμος ΙΖ΄ 1970

Γ. Γρυπάρης, *Βιογραφικά τίνες ειδήσεις περί τουτ αιιδίμου επισκόπου Ευβοίας Νεοφύτου*, Α.Ε.Μ. τόμος ΙΖ΄ 1970.

Αφένδρα Δήμου, *Το αγροτικόν ζήτημα εις την Βόρειον Εύβοιαν*, Α.Ε.Μ. τόμ. ΙΒ΄ 1965.

Κωνσταντίνος Αθ. Διαμαντής, *Η εκστρατεία του Φαβιέρου εις Κάρυστον τω 1826 κατά τα απομνημονεύματα του στρατηγού Πίσσα*, Α.Ε.Μ. τόμος ΙΖ΄ 1970.

Βασίλης Ν. Δούκουρης, *Οι τύχες των μελών της οικογένειας του Λιμνιώτη οπλαρχηγού Αγγελή Νικολάου ή Γοβιού μετά τον ηρωικό θάνατό του στα Δύο Βουνά Ευβοίας*, Α.Ε.Μ τόμος ΛΔ΄ 2001-2002.

Γιώργος Θωμάς , *Ιωάννης Τασαίος: ο Πηλιορίτης γιατρός που έδρασε πατριωτικά στην Εύβοια*, Α.Ε.Μ. τόμος Λ΄ 1992-1993.

Ν. Κλαδά, *Η Εύβοια κατά την επανάστασιν από στρατιωτικής απόψεως*, Α.Ε.Μ. τόμος Β΄ 1936.

Johannes Koder, *Ένας Γερμανός επισκέπτης της Εύβοιας στα χρόνια του Εικοσιένα*, Α.Ε.Μ. τόμος ΙΖ΄ 1970.

Σπύρος Κοκκίνης, *Η επανάσταση και η δίκη του Κριεζώτη στα 1847 κατά τον 174 ανέκδοτο Κώδικα της Βιβλιοθήκης της Βουλής*, Α.Ε.Μ. τόμος ΙΖ΄ 1970.

Σπύρος Κοκκίνης, *Ιστορικά μνημεία και λαϊκή αρχιτεκτονική στη Χαλκίδα*, Α.Ε.Μ. τόμος ΙΕ΄ 1969.

Αρχαία Λαζάρου και Γεωργίου Κουντουριώτου (1793,1801,1821,1825) εισαγωγή-επιμέλεια Ε.Γ. Πρωτοψάλτη, τόμος 6^{ος}, Αθήναι 1966.

Αρχαία Λαζάρου και Γεωργίου Κουντουριώτου (1826), επιμελητές έκδοσης Εμμαν. Γ. Πρωτοψάλτης & Κωνσταντίνος Αθαν. Διαμαντής. Εθνικό Τυπογραφείο τόμος 7^{ος}, Αθήναι 1966-1967.

Ακαδημία Αθηνών, *Αρχειό Ιωάννη Κωλέττη*, Αρχαική συλλογή KEINE (τμήμα KEINE & Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα).

Αντώνιος Λιγνός, *Αρχείον της κοινότητας Ύδρας : 1778-1832,1821*, τόμος 7^{ος}, Τύποις Σφαίρας εν Πειραιεί 1925.

Αντώνιος Λιγνός, *Αρχείον της κοινότητας Ύδρας 1778-1832, 1823* τόμος 9^{ος}, Τύποις Σφαίρας, Εν Πειραιεί 1927.

Αντώνιος Λιγνός, *Αρχείον της κοινότητας Ύδρας 1778-1832, 1824* τόμος 10^{ος}, Τύποις Σφαίρας, Εν Πειραιεί 1928.

Σπύρος Λουκάτος, *Η Εύβοια και οι Ευβοείς στα χρόνια του 21*, Α.Ε.Μ. τόμος ΚΓ΄ Αθήνα 1980.

Αλέξανδρος Γ. Μαυροκορδάτος, *Ιστορικόν Αρχείον*, Έγγραφα των ετών 1803-1822. Τεύχος Ι, Έκδοσις Έμμ. Πρωτοψάλτη, Εν Αθήναις 1963.

Αλέξανδρος Γ. Μαυροκορδάτος, *Ιστορικόν Αρχείον*, Έγγραφα του 1824. Τεύχος ΙV, Έκδοσις Έμμ. Πρωτοψάλτη, Εν Αθήναις 1974.

Αλέξανδρος Γ. Μαυροκορδάτος, *Ιστορικόν Αρχείον*, Έγγραφα του 1825. Τεύχος V, Έκδοσις Έμμ. Πρωτοψάλτη, Εν Αθήναις 1978 .

Αλέξανδρος Γ. Μαυροκορδάτος, *Ιστορικόν Αρχείον*, Έγγραφα του 1825. Τεύχος νι, Έκδοσις Έμμ. Πρωτοψάλτη, Εν Αθήναις 1978.

Φανή Μιχαλοπούλου, *Γρηγόριος ο Αργυροκαστρίτης και η Επανάσταση της Ευβοίας*, Α.Ε.Μ. τόμος Γ΄ 1954.

Mustafa Oguz, Μπαλτά Ευαγγελία, *Ο κανονισμός του Σαντζακίου του Ευρύπου (μέσα του 16ου αιώνα)*, Α.Ε.Μ. τόμος ΛΒ΄ 1996-1997.

Ευαγγελία Μπαλτά, *Η Οθωμανική μαρτυρία για την επαναστατημένη Κάρυστο*, Α.Ε.Μ. τόμος ΛΕ΄ 2003-2004.

Ευαγγελία Μπαλτά, *Η Καρυστία στα οθωμανικά αρχεία*, Α.Ε.Μ. τόμος ΛΔ΄ 2001-2002.

Ευαγγελία Μπαλτά, *Ενδείξεις για την κίνηση του πληθυσμού και εισοδήματος, το παράδειγμα της Εύβοιας στα τέλη του 15^{ου} και αρχές του 16^{ου} αιώνα*, Α.Ε.Μ. τόμος ΚΣΤ΄ 1984-1985

Π. Μπουρνέλος, *Η πρώτη επίσκεψη του Βασιλέως Όθωνος στην Εύβοια*, Α.Ε.Μ. τόμος Δ΄ 1956.

Γιώργος Ντεγιάννης, *Βασιλικά ταξίδια στην Εύβοια και τις Β. Σποράδες. Όπως τα περιέγραψεν ο L. Ross*, Α.Ε.Μ. τόμος Ζ΄ 1960.

Ξενοφών Αντωνιάδης, *Η φυλλάδα των Λιάπηδων*, Α.Ε.Μ. τόμος ΚΓ΄ 1980.

Στέφανος Παπαγεωργίου, *Αρχείο Στρατηγού Βάσου Μαυροβουνιώτη*, τόμος Β΄ Έγγραφα έτους 1836, Εργαστήριο Τεκμηρίωσης και Μελέτης της Ελληνικής Επανάστασης (Ε.Τ.Μ.ΕΛ.ΕΠ.) Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2013.

Στέφανος Παπαγεωργίου, *Αρχείο Στρατηγού Βάσου Μαυροβουνιώτη*, τόμος Η΄ Έγγραφα έτους 1847, Εργαστήριο Τεκμηρίωσης και Μελέτης της Ελληνικής Επανάστασης (Ε.Τ.Μ.ΕΛ.ΕΠ.) Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2015.

Στέφανος Παπαγεωργίου, *Αρχείο Στρατηγού Βάσου Μαυροβουνιώτη*, τόμος ΣΤ΄ Έγγραφα έτους 1844, Εργαστήριο Τεκμηρίωσης και Μελέτης της Ελληνικής Επανάστασης (Ε.Τ.Μ.ΕΛ.ΕΠ.) Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2015.

Ηλίας Παπαθανασόπουλος, *Ανέκδοτα έγγραφα περί των τουρκικών κτημάτων και της προσαρτήσεως της Εύβοιας*, Α.Ε.Μ. τομ. ΙΖ΄ 1970.

Γ. Παπαστάμος, *Ο Αγγελής Γοβιός ή Γοβγίνας και η Ευβοϊκή Επανάσταση*, Α.Ε.Μ. τόμος ΙΓ΄ 1966.

Π. Πιπινέλης, *Η θέσις της Ευβοίας εις την Ελληνικήν Ιστορίαν*, Α.Ε.Μ. τόμος Η΄ 1961.

Karl Reber, *Γράμματα από το Αχμέτ-Αγά: Μεγαλοκτμηματίες από την Ελβετία στην Εύβοια του 19ου αιώνα*, Α.Ε.Μ. τόμος ΛΓ΄ 1998-2000.

Κυριάκος Γ. Ρούμπης, *Ο Ρόλος του Οδυσσέα Ανδρούτσου στην Επανάσταση του 1821 στην Εύβοια*, Αθήνα Α.Ε.Μ. 1985.

Κωσταντίνος Τζαβάρας, *Ογδόντα επιστολές προς τον Σπύρο Κριεζώτη από το 1904 έως το 1914*, Α.Ε.Μ. τόμος ΛΗ΄ 2008-2009.

Α. Φουσαράς, *Η Συμβολή της Εύβοιας εις τους Ελληνικούς Αγώνες*, Α.Ε.Μ. τόμος Α΄ 1935.

Χρυσόστομος Θέμελης, *Ο Ευβοίας Νεόφυτος*, Α.Ε.Μ. τόμος Ε΄ 1958.

Απομνημονεύματα

Δημήτριος Αινιάν, *Απομνημονεύματα περί της ελληνικής επαναστάσεως*, Απομνημονεύματα αγωνιστών του 1821. Επιμελητής της εκδόσεως: Εμμανουήλ Πρωτοψάλτης Τομος 7^{ος} Βιβλιοθήκη Γ. Τσουκαλάς, Αθήνα 1956.

Γιάννης Βλαχογιάννης, *Απομνημονεύματα Στρατηγού Μακρυγιάννη*, τομ. Α΄ Βαγιονάκης Αθήναι 1947.

Χρήστος Βυζάντιος, *Ιστορία των κατά την ελληνικήν επανάστασιν εκστρατειών και μαχών των συμμετέσχεν ο τακτικός στρατός από του 1821 μέχρι του 1833*. Απομνημονεύματα αγωνιστών του

1821. Επιμελητής της εκδόσεως: Εμμανουήλ Πρωτοψάλτης. Τόμος 10^{ος}. Βιβλιοθήκη Γ. Τσουκαλάς, Αθήνα 1956.

Κανέλλος Δεληγιάννης, *Απομνημονεύματα*, Απομνημονεύματα αγωνιστών του 1821 Επιμελητής της εκδόσεως: Εμμανουήλ Πρωτοψάλτης Τομος 17ος. Βιβλιοθήκη Γ. Τσουκαλάς, Αθήνα 1957.

Ναθαναήλ Ιωάννου, *Ευβοϊκά ήτοι Ιστορία, περιέχουσα τεσσάρων ετών πολέμους της νήσου Εύβοιας, Από τον 1821-1825...διάρκειαν των πολέμων*, υπό του Αρχιμανδρίτου και Ιεροκήρυκος των Κυκλάδων, Εκ της τυπογραφίας Ν. Βαρβαρέσου, Εν Ερμούπολει 1857.

Νικόλαος Κασομούλης, *Ενθυμήματα στρατιωτικά της Επαναστάσεως των Ελλήνων 1821-1833 : προτάσσεται ιστορία του Αρματολισμού*, Τομ Γ'. Εισαγωγή και σχόλια υπό Γιάννη Βλαχογιάννη, προλογίζει Εμμ. Γ. Πρωτοψάλτης, εκδότης Κοσμαδάκης, Αθήναι: [19--;].

Γενναίος Κολοκοτρώνης, *Αι τελευταίαι ημέραι της βασιλείας του Όθωνος*, Γ. Τσουκαλάς, Αθήναι 1955.

Γενναίος Κολοκοτρώνης, *Διάφορα έγγραφα και επιστολαί εκ της συλλογής του υποστρατήγου, αφορώντα τας κατά το 1832 μετά τον θάνατον του Κυβερνήτου Ι. Καποδίστρια συμβάσας κατά την Ελλάδα ανωμαλίας και αναρχίας*. Εκδ. Χ. Ν. Φιλαδελφέως, Αθήναι 1855.

Αλέξανδρος Κριεζής, *Γκιοννάε δια την ανεξαρτησίαν του έθνους*, Απομνημονεύματα αγωνιστών του 1821, Επιμελητής της εκδόσεως: Εμμανουήλ Πρωτοψάλτης τόμος 8^{ος}. Βιβλιοθήκη Γ. Τσουκαλάς, Αθήνα 1956.

Ιωάννης Αναστασίου Μαυρομαμάτης, *Ιστορία του Αγώνος της εν Ευβοία Επαναστάσεως του 1821*, Αφοί Γ. Αθανασιάδου εν Χαλκίδι 1892.

Κωνσταντίνος Μεταξάς, *Ιστορικά απομνημονεύματα εκ της ελληνικής επαναστάσεως*, Απομνημονεύματα αγωνιστών του 1821. Επιμελητής της εκδόσεως: Εμμανουήλ Πρωτοψάλτης Τομος 6ος. Βιβλιοθήκη Γ. Τσουκαλάς, Αθήνα 1956.

Χριστόφορος Νέεζερ, 1808-1883, *Απομνημονεύματα των πρώτων ετών της ιδρύσεως του ελληνικού βασιλείου (Μετάφρασις εκ του Γερμανικού)*, εκδιδόντος Ιωάννου Χ. Νέεζερ, Τύποις Α. Κορομηλά Εν Κωνσταντινουπόλει 1911.

Μιχαήλ Οικονόμου, *Ιστορικά της ελληνικής παλιγγενεσίας, ή Ο ιερός των Ελλήνων αγών*, Απομνημονεύματα αγωνιστών του 1821. Επιμελητής της εκδόσεως: Εμμανουήλ Πρωτοψάλτης, Τομος 14ος. Βιβλιοθήκη Γ. Τσουκαλάς, Αθήνα 1957.

Μιχαήλ Οικονόμου, *Ιστορία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας ή ο ιερός των Ελλήνων αγών*, Απομνημονεύματα αγωνιστών του 1821. Επιμελητής της εκδόσεως: Εμμανουήλ Πρωτοψάλτης, Τόμος 15^{ος}. Βιβλιοθήκη Γ. Τσουκαλάς, Αθήνα 1957.

Αναστάσιος Ορλάνδος, *Ναυτικά ήτοι Ιστορία των κατά των υπέρ ανεξαρτησίας της Ελλάδος αγώνα πεπραγμένων υπό των τριών ναυτικών νήσων, ιδίως δε των Σπετσών*, εκ του τυπογραφείου. Χ. Ν. Φιλαδελφέως τομ Β', Εν Αθήναις 1869.

Κάρπος Παπαδόπουλος, *Οδυσσεύς Ανδρούτσος και Γ. Βαρνακιώτης*, Απομνημονεύματα αγωνιστών του 1821. Επιμελητής της εκδόσεως: Εμμανουήλ Πρωτοψάλτης Τομος 12^{ος}. Βιβλιοθήκη Γ. Τσουκαλάς, Αθήνα 1957.

Νικόλαος Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα*, εκ του Τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφέως τόμος Α', Β' Γ', Αθήνα 1857.

Ι.Γ. Φουσάρα, *Η μεταπαναστατική Χαλκίδα στα ανέκδοτα απομνημονεύματα του Γεώργιου Ψύλλα*, Α.Ε.Μ. τόμ. Η' Αθήνα 1961.

Εφημερίδες

Εφημερίδα Αθηνά, φύλλο 1261/18 Οκτωβρίου 1847.
Εφημερίδα Αθηνά, φύλλο 1434/7 Αυγούστου 1847.
Εφημερίδα Αθηνά, φύλλο 1435/10 Αυγούστου 1847.
Εφημερίδα Αθηνά, φύλλο 1443/3 Αυγούστου 1847.
Εφημερίδα Αιών, φύλλο 799/2 Αυγούστου 1847.
Εφημερίδα Αιών, φύλλο 800/6 Αύγουστου 1847.
Εφημερίδα Αιών, φύλλο 801/11 Αυγούστου 1847.
Εφημερίδα Αιών, φύλλο 802/13 Αυγούστου 1847.
Εφημερίδα Αιών, φύλλο 803/17 Αυγούστου 1847.
Εφημερίδα Αιών, φύλλο 804/20 Αυγούστου 1847.
Εφημερίδα Εθνική, φύλλο 123/4 Αύγουστου 1847.
Εφημερίδα Εθνική, φύλλο 124/7 Αυγούστου 1847.
Εφημερίδα Εθνική, φύλλο 125/9 Αυγούστου 1847.
Εφημερίδα Εθνική, φύλλο 126/14 Αυγούστου 1847.
Εφημερίδα Εθνική, φύλλο 127/18 Αυγούστου 1847.
Εφημερίδα Εθνική, φύλλο 129/29 Αυγούστου 1847.
Εφημερίδα Εθνική, φύλλο 132/18 Σεπτεμβρίου 1847.
Εφημερίδα Ελπίς, φύλλο 396 /10 Ιουνίου 1847.
Εφημερίδα Ελπίς, φύλλο 408/2 Αυγούστου 1847.
Εφημερίδα Ελπίς, φύλλο 409/7 Αυγούστου 1847.
Εφημερίδα Ελπίς, φύλλο 410/14 Αυγούστου 1847.
Εφημερίδα Ελπίς, φύλλο 412/25 Αυγούστου 1847.
Εφημερίδα Φίλος του Λαού, φύλλο 483/11 Σεπτεμβρίου 1847.

Βιβλιογραφία

Αγαπητός Σ. Αγαπητού, *Οι ένδοξοι Έλληνες ή οι πρωταγωνισταί της Ελλάδος, Εταιρισταί, κατηχηταί, κληρικοί, πολιτικοί στρατιωτικοί ξηράς και θαλάσσης, δωρηταί, λόγιοι, ευεργέται, Τυπογραφείον Α. Σ. Αγαπητού, τομ. Β' Εν Πάτραις 1877.*

Σπύρος Ασδραχάς, *Ιστορικά απεικασματα*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1995.

Γιάννης Γ. Αναστασόπουλος, *Ιστορία των (λετουργούντων αρχαίων) Ευβοϊκών μονών*, Τυπογρ. Προμηθεύς, Αθήνα 2007.

Αντώνιος Ευαγγέλου - Αρβανίτης, *Κώτσος Δημητρίου ο Αρβανίτης: Ο θρυλικός αρχηγός και ήρωας της Εύβοιας κατά την Ελληνική Επανάσταση του 1821 μετά από συγκέντρωση επίσημων στοιχείων των ιστορικών, ειδικών και αυτοπτών μαρτύρων της τότε εποχής*, Αθήναι 2012.

Γεώργιος Ασπρέας, *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος, 1821-1960*. Εκδότης: Χρήσιμα βιβλία τόμος Α΄, Αθήναι 1965.

Απ. Βακαλόπουλος, *Τα ελληνικά στρατεύματα του 1821: οργάνωση, ηγεσία, τακτική, ήθη, ψυχολογία*, Καραγιάννης, Θεσσαλονίκη 1970.

Κάρολος Μένδελσων Βαρθόλδης, *Ιστορία της Ελλάδος από της εν έτει 1453 Αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως υπό των Τούρκων μέχρι των καθ' ημάς χρόνων*, τόμ. Α΄, Β΄, εν Αθήναις 1873.

Κωστής Βάρφης, *Πόρος 1831: το κίνημα, οι πρωταγωνιστές*, Φιλιπότης, Αθήνα 1986.

Ελένη Π. Βελώνη, *Τοπικά πολιτεύματα κατά την ελληνική επανάσταση: Άρειος Πάγος (1821-1823)*, Παπαζήσης, Αθήνα 2012.

Χρήστος Ι. Βλασσόπουλος, *ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ 1821 (1814-1830)*, μετά από πολυετή μελέτη των πολυτίμων συλλογών της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας, Εκδοτικός Οίκος Δημητράκου Α.Ε., Αθήναι, 1930.

Γιάννης Βλαχογιάννης, *Ιστορική ανθολογία: Ανέκδοτα. Γνωμικά. Περίεργα αστεία εκ του βίου διασήμων Ελλήνων 1820-1864*, Αθήναι 1927.

Γιάννης Βλαχογιάννης, *Ιστορικά σημειώματα*, προλόγισμα - επιμέλεια Γεώργιος Κουρνούτος, □ταιρεία □λληνικών □κδόσεων, □θήναι 19..

Γ. Βλαχογιάννης, *Ιστορικές αναζητήσεις, η ανάβαση του Φαβιέρου στην Ακρόπολη*, Τυπογραφείο της Νομικής, Αθήνα 1900.

Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας, Από την επανάσταση του 1821 ως το κίνημα στο Γουδί (1909)*, Αφοί Τολίδη, Αθήνα 1974.

Χ. Βυζάντιος, *Ιστορία του τακτικού στρατού της Ελλάδος από της πρώτης συστάσεώς του κατά το 1821 μέχρι των 1832*, Εκ της τυπογραφίας Κ. Ράλλη, Εν Αθήναις 1837.

Επαμεινώνδας Γεωργαντόπουλος, *Τηνιακά ήτοι αρχαία και νεωτέρα γεωγραφία και ιστορία της νήσου Τήνου*, Εν Αθήναις, 1889.

Ιωάννης Γ. Γιαννόπουλος, *Η Διοικητική Οργάνωσις της Στερεάς Ελλάδας κατά την Τουρκοκρατίαν, (1393 – 1821)*, Αθήνα 1971.

Τίτος Γιοχάλας, *Εύβοια τα Αρβανίτικα*, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2002.

Αναστάσιος Ν. Γούδας, *Βίοι Παράλληλοι των επί της αναγεννήσεως της Ελλάδος διαπρεψάντων ανδρών*, τόμ. 8^{ος}, Ήρωες της ξηράς, Εν Αθήναις 1876.

Αναστάσιος Ν. Γούδας, *Βίοι Παράλληλοι των επί της αναγεννήσεως της Ελλάδος διαπρεψάντων ανδρών*, τομ. 7^{ος}, Πολιτικοί άνδρες, Εν Αθήναις, 1875.

Αναστάσιος Ν. Γούδας, *Βίοι Παράλληλοι των επί της αναγεννήσεως της Ελλάδος διαπρεψάντων ανδρών*, τομ. 1^{ος} Κλήρος, Εν Αθήναις, 1869.

Κωνσταντίνος Γουναρόπουλος, *Ιστορία της Νήσου Ευβοίας: από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, Θεσσαλονίκη, Φίλιππος Καπόλας, 1930

Δημήτρη Δεμερτζή & Σπύρου Κοκκίνη, *Το Εικοσιένα στην Εύβοια*, εκδόσεις Δεσμός, Χαλκίδα 1962.

Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, *Οι Ελληνικές Κυβερνήσεις 1843-2004*, Αθήνα 2004.

Νικόλαος Δραγούμης, *Ιστορικά αναμνήσεις*, εκ του Τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφέως τομ Β΄, Εν Αθήναις, 1879.

Νικόλαος Δραγούμης, *Ιστορικά αναμνήσεις*, εκ του τυπογραφείου Λαζ. Βηλαρά, τομ. Α', εν Αθήναις, 1874.

Λουκία Δρούλια - Γιούλα Κουτσοπανάγου, *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού τύπου 1784-1974 : εφημερίδες, περιοδικά, δημοσιογράφοι, εκδότες*. Διάθεση: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών/Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών τόμος Α', Β', Δ' Αθήνα 2008.

Τρύφων Ε. Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Ιωάννου Καποδιστρίου, κυβερνήτου της Ελλάδος (1828-1831)*, Εκδοτικών βιβλιοπωλείον Π. Ε. Ζαννουδάκη, Αθήνα 1894.

Τρύφων Ε. Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Όθωνος Βασιλέως της Ελλάδος (1832-1862): Κατά τας νεωτάτας πηγάς ξένων τε και ημετέρων ιστορικών*, Εκδότης: Αριστείδης Γ. Γαλανός, Εν Αθήναις 1894.

Gunnar Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα, 1821-1936*, μετάφραση Θόδωρος Παρασκευόπουλος τόμ. Α', Αθήνα MIET 2008.

Φίλιππος Ηλιού, *Ιδεολογικές χρήσεις του κοραϊσμού στον 20ό αιώνα*, εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2003.

Θεόδωρος. Ε. Θεοδώρου, *Η ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση κατά την τουρκοκρατία και την επανάσταση του 1821*, Αφοί Τολίδη, Αθήνα 1996.

Νίκος Θεοτοκάς-Νίκος Κοταρίδης, *Η οικονομία της βίας: παραδοσιακές και νεωτερικές εξουσίες στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2006.

Νίκος Θεοτοκάς-Νίκος Κοταρίδης, *Πολιτικό σύστημα και οριοθέτηση της νομιμότητας. Η λειτουργία της αμνηστίας κατά την οθωνική περίοδο*, Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλία Δασκαλάκη, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 1991.

Δημήτριος Θεοχάρης, □ *Σκύρος κατά τήν □πανάστασιν του 1821 (μετά παραρτήματος □γγράφων)*, Σύλλογος Σκυριανών, Αθήναι 1979.

Γιώργος Αθ. Καδίτης, *Η απελευθέρωση της Εύβοιας από τους Τούρκους και το ξανασκλάβωμά της από Έλληνες και ξένους τσιφλικάδες*, Εταιρεία Ευβοϊκών Σπουδών, Τοπικό Τμήμα Χαλκίδας, 2000.

Γεώργιος Αθ. Καδίτης, *Ο Αγγελής Γωβιός και η επανάσταση του 21 στην Εύβοια*, Αθήνα 1979.

Αλέξανδρος Καλέμης, *Η Αποκάλυψη των φυσικών και ιστορικών θησαυρών της Εύβοιας: Με 800 φωτογραφίες και 70 χάρτες*, Εκδόσεις Κίνητρο, Αθήνα 2000.

Αλέξανδρος Καλέμης & Δημήτρης Αποστόλου, *Ο Αγγελής Γωβιός*, Έκδοση Δήμου Ελυμνίων, Λίμνη 2003.

Γιώργος Καρανικόλας, *Νόθες εκλογές στην Ελλάδα (1844-1936)*, Τυποεκδοτική, Αθήνα 1973.

Γιάννης Κορδάτος, *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας*, Εκδόσεις 20ος αιώνας Τομ Γ', Αθήνα 1957-58.

Νικόλαος Κ. Κασομούλης, *Ημερολόγιον: εξ αγνώστου και το πρώτον νυν εκδιδόμενου χειρογράφου*, επιμέλεια, εισαγωγή, σχόλια Εμμ. Γ. Πρωτοψάλτη, Βαγιονάκης, Αθήναι 1968.

Σπύρος Κοκκίνης, *Ρωμιοσύνη: Είκοσι Δοκίμια για πρόσωπα και πράγματα της Τουρκοκρατίας και του Εικοσιένα*, Αθήναι 1971.

Σπύρος Κοκκίνης, *Η Χαλκίδα όπως την είδε ένας περιηγητής στα 1887*, Χαλκίδα 1958.

Διονύσιος Α. Κόκκινος, *Η Ελληνική επανάστασις*, Εκδόσεις Μέλισσα, τόμος 4^{ος}, 12^{ος}, Αθήναι 1956-1960.

Η δίκη του αοιδίμου Θ. Κωλοκοτρώνη και Δ. Πλαπούτα: Σκηνή πολιτική του 1833 Έτους: Πρόθεσις κατά του ελληνικού εθνισμού υπό Β, Εκ της Τυπογραφίας Κ. Αντωνιάδου, 1843.

Νίκος Γ. Κοταρίδης, *Παραδοσιακή επανάσταση και Εικοσιένα*, Εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα 1993.

Γ. Κουλόπουλος, *Οι Ευβοείς ήρωες*, Τύποις Ευρίπου, Ιούλιος 1930.

Αικατερίνη Κουμαριανού, *Ο τύπος στον Αγώνα, 1821-1827* τόμ. Γ', Εκδόσεις Ερμής, Αθήνα 1971.

Λάμπρος Κουτσονίκας, *Γενική ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, εκδότης Δ. Καρακατζάνης: Τύποις του Ευαγγελισμού τόμος Β', Εν Αθήναις, 1863-1864.

Γεώργιος Π. Κρέμος, *Γενική ιστορία από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, τόμος 4ος, Παρά τω εκδότη Σ. Κ. Βλαστώ, Εν Αθήναις 1890.

Ι. Κριεζής & Μ. Βιτάλης, *Η Εύβοια και ο Κριεζώτης*, Εν Αθήναις 1842.

Επαμεινώνδας Κ. Κυριακίδης, *Ιστορία του σύγχρονου ελληνισμού, Από της ιδρύσεως του βασιλείου της Ελλάδος μέχρι των ημερών μας*, 1832-1892, τόμ. Α', Αθήνα 1892.

Κωστή Αναστ. Κωνσταντινίδη, *Η ληστεία και η πειρατεία στη Σκύρο, Σκιάθο και Σκόπελο κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821 μέχρι και της αντιβασιλείας του Όθωνα*: Ιστορική μελέτη βασισμένη αποκλειστικά επί εγγράφων Κωστή Αναστ. Κωνσταντινίδη, Αθήνα 1988.

Τάκης Λάμπας, *Ρουμελιώτες στην Επανάσταση*, Εκδότης Ι. Ν. Σιδέρης, τόμος Β', Αθήνα 1944-1960.

Χρήστος Λυριντζής, *Το τέλος των «τζακιών» κοινωνία και πολιτική στην Αχαΐα του 19ου αιώνα*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1991.

Σπύρος Λουκάτος, *Προσπάθειαι Ελληνο-Συρολιβανικής συμμαχίας κατά των Τούρκων κατά την Ελληνικήν Επανάστασιν*, Μνημοσύνη, τόμος 3^{ος}, Αθήνα 1971.

Χρήστος Λούκος, *Η αντιπολίτευση κατά του Κυβερνήτη Ιω. Καποδίστρια, 1828-1831*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1988.

Κώστας Μάγερ, *Ιστορία του ελληνικού τύπου*, Εκδότης Α. Δημόπουλος, τόμος Α' Αθήνα 1957.

Δημήτριος Μάλεσης, *Ο Ελληνικός στρατός στην πρώτη Οθωνική δεκαετία (1833-1843): πολιτική οργάνωση και πελατειακές σχέσεις*, Διδακτορική Διατριβή - Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 1992.

Ανδρέας Ζ. Μάμουκας, *Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος, ήτοι συλλογή των περί την αναγεννώμενην Ελλάδα συνταχθέντων πολιτευμάτων, νόμων και άλλων επισήμων πράξεων από του 1821 μέχρι τέλους του 1832*, τόμος Θ' εκ του Ηλία Χριστοφορίδου Τυπογραφίας, η Αγαθή Τύχη, εν Αθήναις 1841.

Ανδρέου Ζ. Μάμουκα, *Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος Ήτοι, συλλογή των περί την αναγεννώμενην Ελλάδα συνταχθέντων πολιτευμάτων, νόμων και άλλων επισήμων πράξεων από του 1821 μέχρι του 1832*, τόμος Ζ' εκ του Ηλία Χριστοφορίδου Τυπογραφίας, η Αγαθή Τύχη, εν Αθήναις 1840.

Ανδρέας Ζ. Μάμουκας, *Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος, ήτοι συλλογή των περί την αναγεννώμενην Ελλάδα συνταχθέντων πολιτευμάτων, νόμων και άλλων επισήμων πράξεων από του 1821 μέχρι τέλους του 1832*, τόμος Η' εκ του Ηλία Χριστοφορίδου Τυπογραφίας, η Αγαθή Τύχη, εν Αθήναις 1840.

Ανδρέας Ζ. Μάμουκας, *Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος, ήτοι συλλογή των περί την αναγεννώμενην Ελλάδα συνταχθέντων πολιτευμάτων, νόμων και άλλων επισήμων πράξεων από*

του 1821 μέχρι τέλους του 1832, τόμος Δ΄ εκ του Ηλία Χριστοφορίδου Τυπογραφίας, η Αγαθή Τύχη, εν Πειραιεί 1839.

Αθ. Μαυρομμάτης, *Λόγοι επικήδαιοι εκφωνηθέντες εν Σμύρνη και εν Χαλκίδι κατά την κηδείαν και την ανακομιδήν των λειψάνων του στρατηγού Νικολάου Κριεζώτου*, Εν Αθήναις 1863.

Ν. Μουζέλης, *Νεοελληνική Κοινωνία, Όψεις υποανάπτυξης*, Εξάντας 1978.

Νάση Μπάλτα, Δέσποινα Παπαδημητρίου, *Σημειώσεις για την ιστορία του τύπου: η Ελληνική και η Ευρωπαϊκή διάσταση*, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1993.

Νικόλαος Μπελλάρας, *Ιστορία της Λίμνης*, Χουρμούζη Θεοφανίδη, Χαλκίδα 1958.

Σοφία Μπελόκα, *Αδάμ Δούκας*, LEXICON-1821, Κ.Ε.Ν.Ι. Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Βάνα Μπουσέ, Μιχαέλ Μπουσέ, *Ανέκδοτες επιστολές της βασίλισσας Αμαλίας στον πατέρα της 1836-1853*, Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, τόμος Α΄, Β΄ 2011.

Κωνσταντίνος Νικόδημος, *Υπόμνημα της νήσου Ψαρών*, τόμος Α΄, Β΄, Τυπογραφείο, Δ.Α. Μαυρομμάτη, Εν Αθήναις 1862.

Βασίλης Νιτσιάκος, *Παραδοσιακές κοινωνικές δομές*, εκδόσεις Οδυσσέας 1990.

Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης τόμος Β΄*, εκδόσεις Μέλισσα Αθήνα 1971.

Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης τόμος Α΄*, Εταιρεία Ευβοικών Σπουδών, Αθήνα 1967.

Στέφανος Παπαγεωργίου, *Γιουσούφ πασάς Μπερκόφτσαλης*, LEXICON-1821, Κ.Ε.Ν.Ι. Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Στέφανος Παπαγεωργίου, *Μία καταγεγραμμένη αφήγηση του αγωνιστή Βασίλη –Χατζηστάμου για την πολεμική δράση του στρατηγού της Ελληνικής Επανάστασης Βάσου Μαυροβουνιώτη*, Κέντρο Έρευνας Νέοτερης Ιστορίας (Κ.Ε.Ν.Ι) Πάντειο Πανεπιστήμιο, Φεβρουάριος 2013.

Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Βάσος Μαυροβουνιώτης – Brajonić*, LEXICON-1821, Κ.Ε.Ν.Ι. Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Χατζημιχάλης Νταλιάνης*, LEXICON-1821, Κ.Ε.Ν.Ι. Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Δρόσος Μανσόλας*, LEXICON-1821, Κ.Ε.Ν.Ι. Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Από Το Γένος στο Έθνος*, Η Θεμελίωση του Ελληνικού Κράτους 1821-1862, Παπαζήσης, Αθήνα 2005.

Στέφανος Π. Παπαγεωργίου & Ιωάννα Πεπελάση-Μινόγλου, *Τιμές και αγαθά στην Αθήνα, 1834: κοινωνική συμπεριφορά και οικονομικός ορθολογισμός της οικογένειας Βάσου Μαυροβουνιώτη* ΜΙΕΤ, Αθήνα 1988.

Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Η Στρατιωτική Πολιτική του Καποδίστρια. Δομή, οργάνωση και λειτουργία του στρατού ξηράς της καποδιστριακής περιόδου*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1983.

Γιώργος Ι. Παπαϊωάννου, *Ηρωϊκά της Εύβοιας: 51 άγνωστοι Κουμιώτες αγωνιστές του 1821*, Κασσιούμης, Αθήνα 1985.

Ευάγγελος Παπαχατζής, *Δοκίμιον του γλωσσικού ιδιώματος Καρύστου ως τα περίξ, ως τα εν τω ιδιώματι γραπτά ή άγραφα μνημεία*, Τυπ. Βιτσικουνάκη, Αθήναι 1915.

Δημήτριος Π. Πασχάλης, *Ιστορία της νήσου Άνδρου*, Γ. Δαρδανός τόμος Β΄, Αθήνα 1995.

Δημήτριος Π. Πασχάλης, *Η Άνδρος κατά την επανάστασιν του 1821 μετ' ανεκδότων εγγραφών*, Τυπογραφείον Εστία, Εν Αθήναις 1930.

Παύλος Πετρίδης, *Πολιτικές δυνάμεις και συνταγματικοί θεσμοί στη νεώτερη Ελλάδα 1844-1936*, Θεσσαλονίκη 1984.

John A. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση του κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο, 1833-1843*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1985-1986.

Ι.Α. Πετρόπουλος, Αικ. Κουμαριανού, *Η θεμελίωση του ελληνικού κράτους, 1833-1843*, Παπαζήσης, Αθήνα 1982.

Τ. Ν. Πιπινέλη, *Η μοναρχία εν Ελλάδι: 1833-1843*, Τύποις Ι. Βλαστού, εν Αθήναις 1932.

Τάκη Ν. Πιπινέλη, *Πολιτική ιστορία της Ελλ. Επαναστάσεως*, Εκδοτικός οίκος Αγών, Εν Παρισίσις 1928.

Εμμ. Πρωτοψάλτης, *Αυθαίρετος επιδρομή Ελλήνων κατά του Λιβάνου (1826)*, Ανάτυπο, Αθήναι 1954.

Νίκος Β. Ροτζώκος, *Επανάσταση και Εμφύλιος στο Εικοσιένα*, Εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα 1997.

Ευάγγελου Κ. Ρούσσου, *Τα της προσαρτήσεως της Εύβοιας εις την Ελλάδα*, εκδόσεις Παύλου, Αθήνα 1936.

Γιώργος Ρωμαίος, *Η Περιπέτεια του Κοινοβουλευτισμού στην Ελλάδα*, (1844-2009) τόμος Α', Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2011.

Εμμανουήλ Σαγκριώτης, *Γεώργιος Χρυσόχορς*, Α.Ε.Μ. τόμος ΙΖ', 1970.

Εμμανουήλ Σαγκριώτης, *Νεόφυτος Επίσκοπος Καρύστου*, τύποις Σεργιάδου, Αθήναι 1926.

Νίκος. Σβορώνος, *Επισκόπηση της νεοελληνικής Ιστορίας*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1976.

Δημήτρης Σγούρος, *Το Ρόπτρο, Κείμενα ιστορίας και λαογραφίας περιοχής Αυλωναρίου*, περιοδική έκδοση τεύχος 43ο, Αυλωνάρι 2014.

Κώστας Σγούρος, *Χρονικό Δήμου Αυλώνος 1833-1862 στον Όθωνα τα χρόνια*, έκδοση ενωτικής περιοχής Αυλωναρίου, Αθήνα 1983.

Γεώργιος Δ. Σέττας, *Ευβοϊκά κείμενα*, τόμος Α, Γ', Αθήνα 1970-1971.

Ανδρέας Σπ. Σκανδάμης, *Σελίδες πολιτικής ιστορίας και κριτικής: η τριακονταετία της βασιλείας του Όθωνος, 1832-1862*, τόμος Α', Αθήναι 1961.

Διονύσιος Σουρμελής, *Ιστορία των Αθηνών κατά τον υπέρ ελευθερίας αγώνα. Αρχομένη από της επαναστάσεως μέχρι της αποκαταστάσεως των πραγμάτων*, Αιγίνη 1834.

Δημήτρης Γρ. Σπανού, *Η συμβολή των Ψαρών εις την επιτυχίαν της επαναστάσεως του 1821*, Εκδότης Χάρης Πάτσης, Αθήναι, 1958.

Σπυρίδων Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως*, τόμος Α', Β', Δ', εν Λονδίνω 1860.

Κωνσταντίνος Α. Τρίμης, *Κυμαϊκά: ήτοι ιστορία και τοπογραφία της Κύμης*, Εκδότης Αναστάσιος Δ. Φέξης, Εν Αθήναις 1894.

Ιωάννης Τσαούσης, *Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια*, τόμος Α', Β', Γ', Εκδότης: Βασιλόπουλος, Αθήνα 1998.

Δημήτρης Τσιάμαλος, *Κοινωνική και επαναστατική συνείδηση των ενόπλων της Ρούμελης κατά την επανάστασιν του 1821*, διδ. διατριβή - Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2007.

Καίτη Αρώνη Τσίχλη, *Αγροτικές εξεγέρσεις στην παλιά Ελλάδα, 1833-1881*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2009.

Ιωάννης Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικόν περί της ελληνικής Επαναστάσεως*, τόμος Γ', Δ', Αθήνα 1860.

Γουσταύου Φρειδερίκου Χέρτσβεργ, *Ιστορία της ελληνικής επανάστασεως*, μετάφρασις Παύλου Καρολίδου, Εκδοτικός Οίκος Γεωργίου Δ. Φέξη τόμος Β', Εν Αθήναις 1916.

Α. Χρυσολόγης, *Βάσος Μαυροβουνιώτης*, Διατριβή Αναγνωσθείσα εν τω Φιλολ. Συλλόγω Βύρωνι την 8ην Ιανουαρίου 1876.

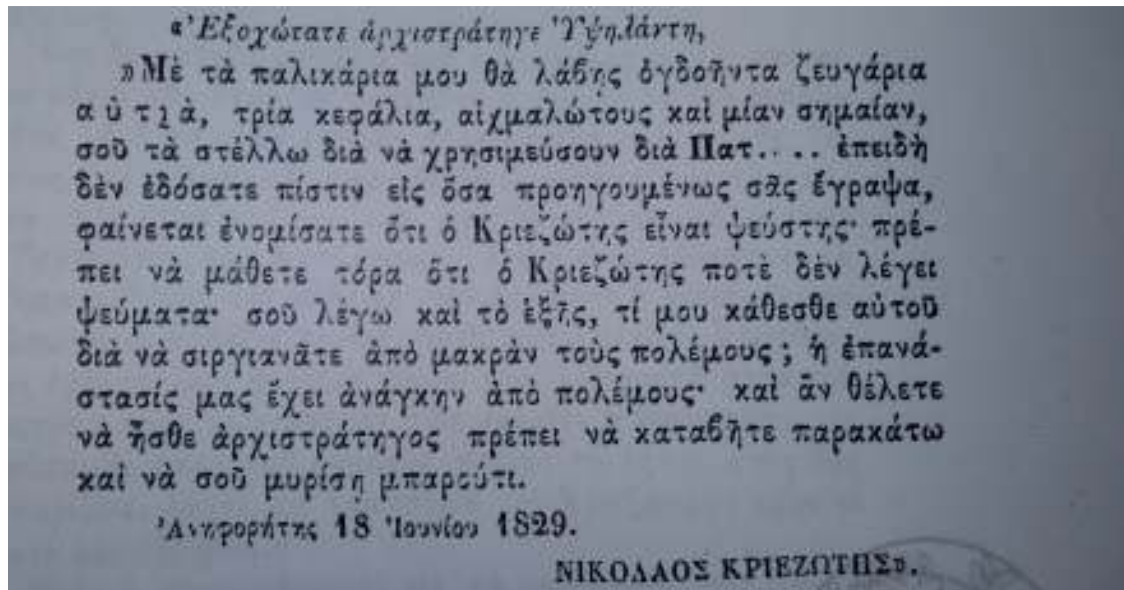
Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης*, Διατριβή Αναγνωσθείσα εν τω Φιλολ. Συλλόγω Βύρωνι εν δυσί Συνεδριάσεσι τω 1873, εκδότης Αδελφοί Βαρβαρήγου, Αθήνα 1877.

Έγγραφα και Εικόνες

[illegible]

Πηγή: Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης* τόμ. Α΄ Α.Ε.Μ., Αθήναι 1967 σ. 375.

Έγγραφο 2

Επιστολή του Κριεζώτη στον Αρχιστράτηγο Δημήτριο Υψηλάντη μετά την μάχη του Ανηφορίτη. Η επιστολή συνοδευόταν από κεφάλια και αυτιά σκοτωμένων Τούρκων, ως αποδεικτικά της νίκης του οπλαρχηγού στον Ανηφορίτη.

Πηγή: Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης: Διατριβή Αναγνωσθείσα εν τῷ Φιλολ. Συλλόγῳ Βύρωνι εν δυδίσι Συνεδριάσει τῷ 1873*, εκδότης Ἀδελφοὶ Βαρβαρρήγου, Αθήνα 1877 σ. 72.

Έγγραφο 3

Ἑλληνικὴ Πολιτεία
Ἡ ἐπὶ τῶν Πολεμικ. Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας
Πρὸς τὸν στρατηγὸν κ. Ν. Κριεζώτην

Ἡ Κυβέρνησις ἀπὸ τοῦ πρὸς αὐτὴν προδούλευμα τῆς Σ. Βουλῆς
ὑπ' ἀριθ. 91 πληροφορεῖται ὅτι παραβαίνων τὰ μεγάλα χρέη, τὰ ὁποῖα
σοὶ ἐνεπιστεύθη ἡ Κυβέρνησις ἐναντίον πάσης τοιαύτης ἐλπίδος ζητεῖς
παρὰ τῶν κατοίκων τῆς νήσου Ἄνδρου γρ. τριακοσίας ἐξήκοντα ἐξ
χιλιάδας πεντακόσια γρ. ἀρ. 366500 διὰ τὰ ὁποῖα χρήματα καὶ ἐνδύ-
ματα ἔλαβον αὐτοὶ ἀπὸ τοὺς φονευθέντας στρατιώτας αὐτόσε καὶ ἐπα-
πειλεῖς αὐτοὺς ὅτι θέλεις καταστρέφει τὴν νήσον αὐτῶν, ἂν δὲν σοὶ ἀποδώ-
σωσι τὴν ποσότητα ταύτην. Ἐπειδὴ δὲ τὸ αὐτὸ ἐπιχειρήμα σου ἀντί-
κειται ὅλως δι' ὅλου εἰς τὰ χρέη τὰ ὁποῖα σοὶ ἐνεπιστεύθησαν, ἡ Κυ-
βέρνησις μὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 714 διάταγμά της ἐπενθυμίζουσα τὰ πρὸς
αὐτὴν καὶ πρὸς τὸ ἔθνος ὅλον μεγάλα χρέη σου, ἐπαξίως τῆς δοθείσης
σοὶ ὑπολήψεως καὶ τιμῆς, σὲ διατάττει ἐντόνως νὰ παύσης ὅλως δι'
ὅλου τοῦ τοιοῦτου σου ὀλεθρίου σκοποῦ, μετακομίζων ὅλους τοὺς ἐν
Ἄνδρῳ εὐρισκομένους στρατιώτας σου καὶ μηδαμῶς ἐπιχειριζόμενος
τὸ παραμικρὸν κατὰ τῆς Ἄνδρου κίνημα· ἀλλ' ἐπιστηριζόμενος εἰς
τοὺς καθεστώτας νόμους καὶ εὐπειθῶν πρὸς αὐτοὺς καὶ πρὸς τὰς δια-
ταγὰς τῆς Κυβερνήσεως, σεβόμενος τὴν πρὸς αὐτὸν ὑπόληψίν της νὰ
ἐνασχοληθῇς ὅλαις δυνάμεσιν εἰς τὰ χρέη σου, ὅσα ἀποδλέπουν εἰς τὸν
ὀλεθρον τοῦ ἔχθρου, πρὸς τιμὴν καὶ δόξαν τοῦ ὀνόματός σου καὶ πρὸς
σὲ ὑπολήψεως.

Τὴν δὲ μεταξύ σου καὶ τῶν Ἀνδρίων οἰανδήποτε ἔχεις διαφορὰν
νὰ ἐγκαταλείψῃς ἄχρις οὗ συστηθῶσι δικαστήρια ὅπου θεωρηθῇς νὰ
σοὶ δοθῇ τὸ ἀνήκον δίκαιον κατὰ τοὺς νόμους καὶ οὐχὶ κατὰ τὸν ὁποῖον
ἐπεχειρίσθης τρόπον.

Ἡ Κυβέρνησις ἐξαιτεῖ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ διατάγματος αὐτῆς ἐπε-
ρειδομένη εἰς τὴν πρὸς αὐτὴν καὶ πρὸς τοὺς νόμους εὐπειθειάν σου.

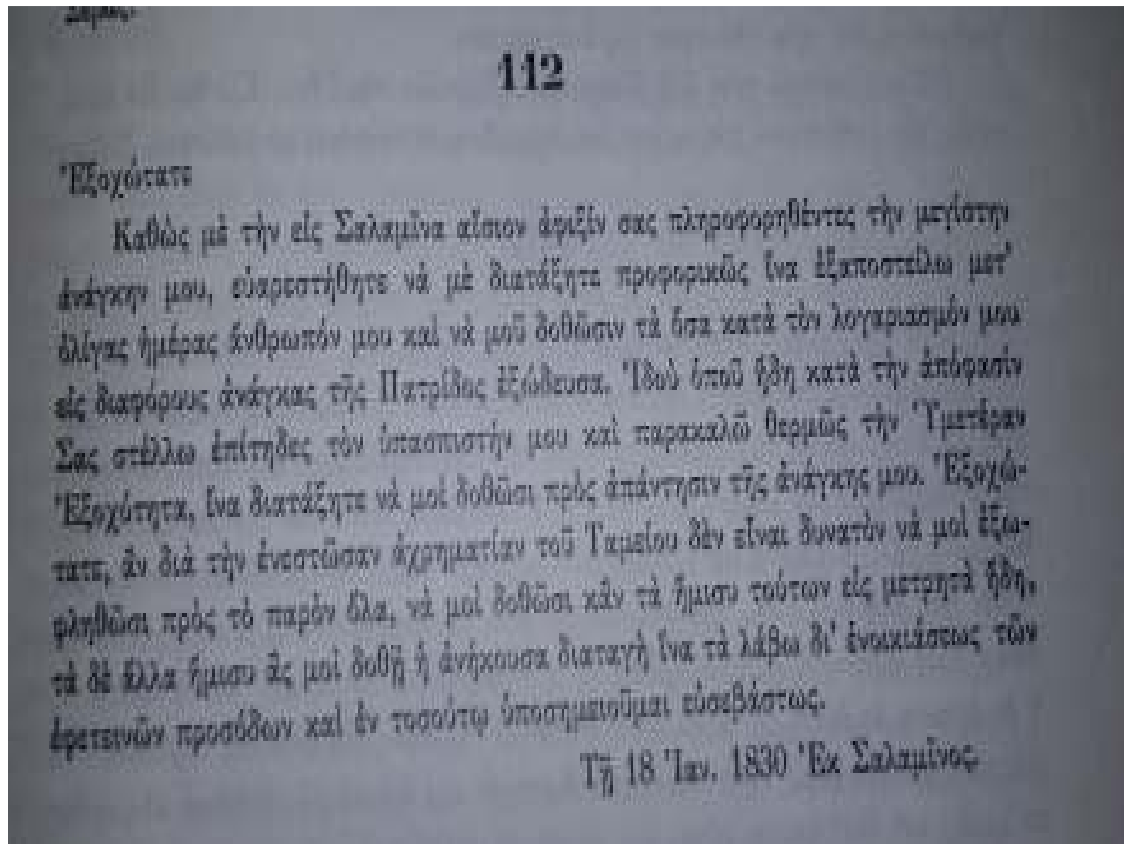
Ἐν Αἰγίνῃ
τῇ 21 Ὀκτωβρίου 1827

Ὁ ἐπὶ τῶν Πολεμικῶν
Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας
Α. Βλ.

Διαταγή της κυβέρνησης προς τον Στρατηγό Νικόλαο Κριεζώτη, βάσει της οποίας του απαγορευόταν να αποβιβαστεί στην Άνδρο και να πραγματοποιήσει τις ληστρικές και εκδικητικές προς τους κατοίκους του νησιού προθέσεις του.

Πηγή: Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης*, τόμ. Α' Α.Ε.Μ., Αθήναι 1967 σ. 429.

Έγγραφο 4

Μία από τις πολλές επιστολές παραπόνων του οπλαρχηγού Νικόλαου Κριεζώτη προς τον Κυβερνήτη Ι. Καποδίστρια. Στην επιστολή ο οπλαρχηγός αξίωνε από τον Κυβερνήτη την ικανοποίηση των πάγιων οικονομικών αιτήσεων του από το κράτος.

Πηγή: Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης*, τόμ. Α΄ Α.Ε.Μ., Αθήναι 1967.

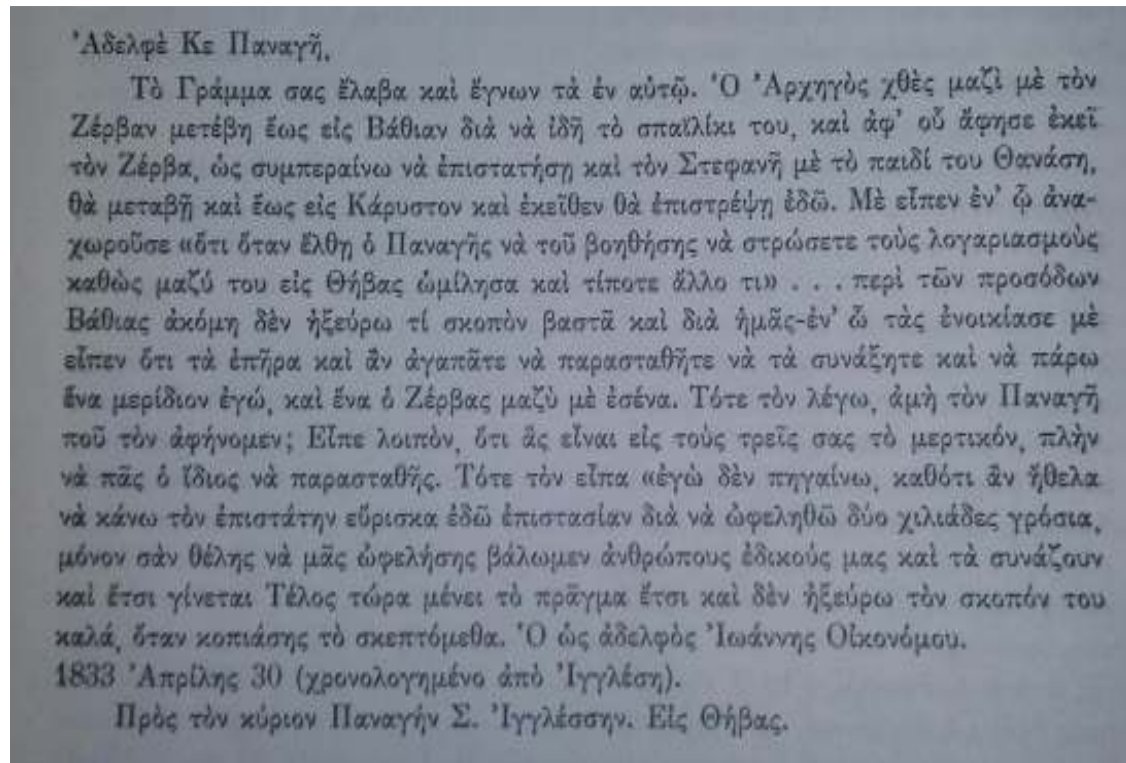
Εγγραφο 6

Τὸ αὐτὸ καὶ πρὸς τὸν Παῖράμην.
 Πρὸς τὸν Κ. Δημήτριον Τζότην, Ἀγγελὴν Τόλια καὶ λοιποὺς ἀξιωματικοὺς,
 ὑπαξιωματικοὺς καὶ Στρατιώτας, τοὺς εὕρισκαμένους μετ' αὐτῶν εἰς Χωρίον Κερα-
 τιά.
 Ἰδοποιεῖσθε, ὅτι κατὰ Βασιλικὴν ὑψηλὴν διαταγὴν ἐκδοθεῖσαν κατ' αὐτάς καὶ
 κοινοποιουμένην διὰ τῆς Ἐφημερίδος ὅλα τὰ κατὰ διαφόρους θέσεις εὕρισκόμενα
 Στρατιωτικὰ Σώματα διαλύονται καὶ κανένας τῶν ἀξιωματικῶν ὁποίας τάξεως καὶ
 ἂν εἶναι δὲν συγχωρεῖται νὰ ἔχη εἰς τὸ ἑξῆς συναγμένους ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ στρα-
 τιώτας, ἐκτὸς ἀφ' οὗ ὁργανισθῇ καὶ ἀποφασισθῇ κατὰ Βασιλικὴν διαταγὴν—ὅθεν
 καὶ ἡ Γενναϊότης Σας ἀπὸ τὴν σήμερον παύετε ἀπὸ τοῦ νὰ λέγεσθαι καὶ νὰ ἦσθε ὑπὸ
 τὴν ὁδηγίαν μου, καὶ ἀνάγκη νὰ διαλυθῇτε καὶ ν' ἀναχωρήσητε ἀπὸ τὴν θέσιν αὐτὴν
 καὶ κατὰ τὸ Πνεῦμα τῆς Βασιλικῆς διαταγῆς πρέπει νὰ ὑπάγετε εἰς τὴν Ἀρχὴν τοῦ
 Τμήματος ὅπου εὕρισκεσθε δηλαδὴ εἰς Ἀθήνας πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν ἢ τὴν Δημογερον-
 τίαν διὰ νὰ Σας δώσῃ ἐνὸς ἐκάστου τὸ ἀνήκον διαβατήριον κατὰ τὸ διάταγμα, κα-
 τότε ὅσοι ἀπὸ ἐσῶς ἀκολούθησαν τὸ Στρατιωτικὸν μετὰ τὴν 1 Δεκεμβρίου 1833
 δηλ. μετὰ τὴν ἐναρξιν τοῦ συντάγματος νὰ ὑπάγουν εὐθὺς εἰς τὴν Πατρίδα τοὺς καὶ εἰς
 τὸ σπῆτι τοὺς, καὶ νὰ ἡσυχάσουν, καὶ ὅσοι εἶναι παλαιοὶ ἐκ τῶν χιλιάρχων καὶ
 ταγματῶν, ἀπὸ Εἰκοσιπένταρχον καὶ κάτω θέλουν ὑπάγῃ εἰς Ἐλευσίνα, ὅπου δια-
 ρίσκεται ἐπιτροπὴ διὰ νὰ τοὺς ὁργανίσῃ καὶ νὰ τοὺς τροφοδοτήσῃ, οἱ δὲ ἀπὸ Πενήνταρ-
 χον καὶ πάνω, νὰ σταθῇ ὁ καθείς των πρὸς τὸ παρὸν ἐν ἀργίᾳ εἰς ὅποιον μέρος θέλουν,
 καὶ εὐθὺς ὅπου συστηθῇ εἰς Ναύπλιον ἄλλη ἐπιτροπὴ θέλουν ὑπάγει ἐκεῖ διὰ νὰ
 παρρησιασθοῦν καὶ αὐτοί.
 Τοιοῦτοτρόπως εἶναι ἡ ἀπόφασις τοῦ Βασιλικοῦ διατάγματος, καὶ ἔτσι ν'
 ἀκολουθήσητε ὅλοι Σας χωρὶς καμμίαν πρόφασιν ἢ ἐναντιότητα, διότι, ὅς τις ἀπὸ
 αὐτὴν παρακούσῃ καὶ φερθῇ διαφορετικὰ, ἢ ἐπιμείνῃ ὅπου εὕρισκεται καὶ ἐνοχλῇ
 τοὺς Πολίτας εἶναι εἰς βάρος του αἱ ἀποφασισθεῖσαι ποιναί, καὶ ὅ,τι ζημία ἤθελε
 προκύψῃ.
 Τῇ 16 Μαρτίου 1833 Ἐκ Σαλαμῖνος Ὁ Ἀρχηγός

Ο Νικόλαος Κριεζώτης με διαταγή του, κοινοποιεί στο σταθμευμένο στην Κερατέα στράτευμα του την απόφαση της αντιβασιλείας περί διάλυσης, όλων των στρατιωτικών σωμάτων της Καποδιστριακής περιόδου και τους ζητά να πειθαρχήσουν στις διαταγές. Η τελευταία παράγραφος της επιστολής παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον καθότι έχουμε την <<ομολογία>> του ίδιου του Κριεζώτη, ότι τα στρατεύματα του καταδυνάστευαν τους κατοίκους διαφόρων περιοχών.

Πηγή: Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης*, τομ. Β΄ εκδόσεις Μέλισα Αθήναι 1971 σ. 274.

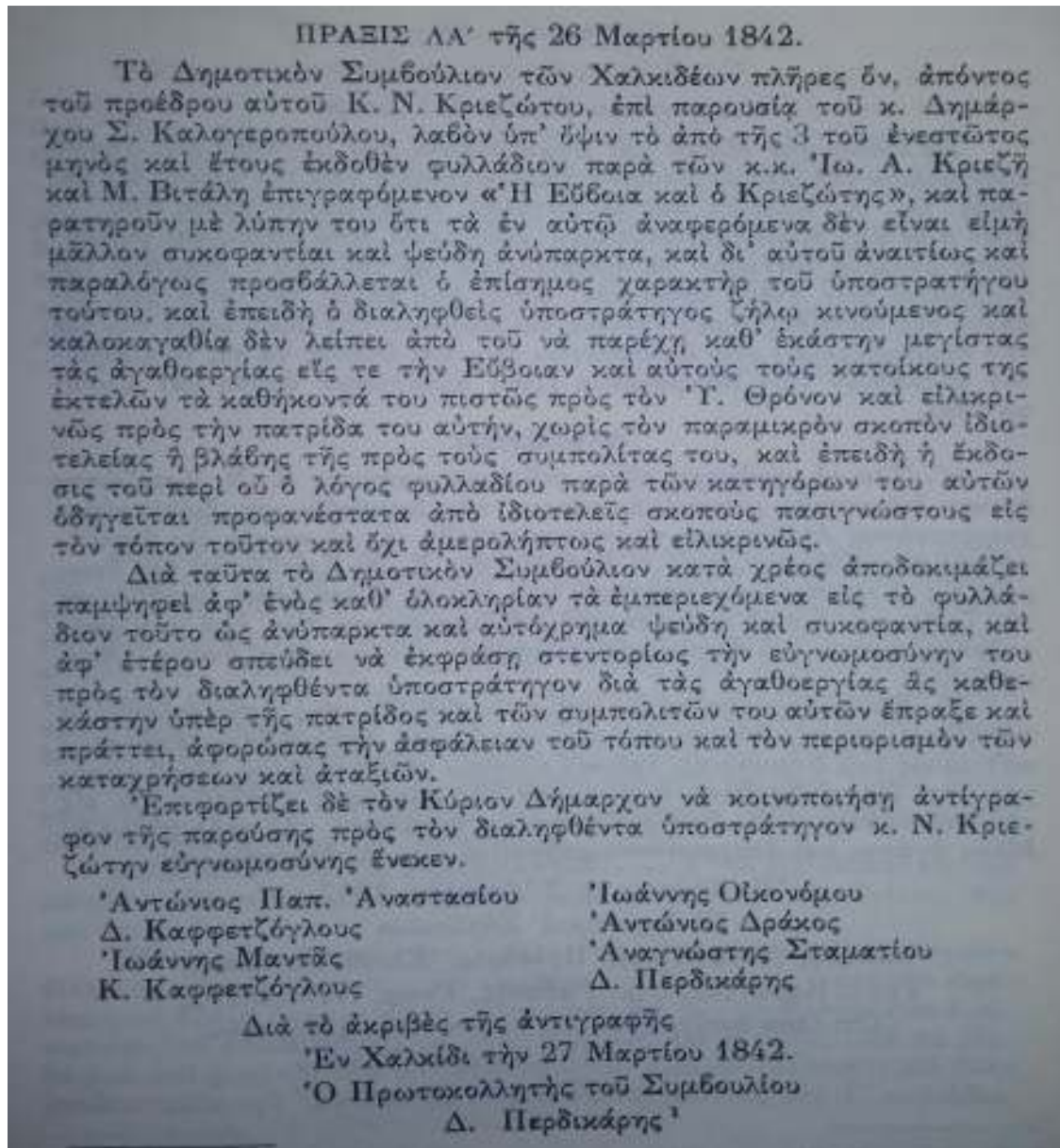
Έγγραφο 7

Στην επιστολή που στέλνει ο γραμματέας του Κριεζώτη, Ιωάννης Οικονόμου, στον Παναγιῇ Ιγγλέση, υπασπιστή και ταμία του Κριεζώτη, περιγράφεται η προσπάθεια του στενοῦ «κύκλου» των εμπιστων ἀνδρῶν του οπλαρχηγού, να επιβιώσουν οἱ ἴδιοι ἀλλὰ καὶ ο ἀρχηγὸς τους στο νεωτερικὸ γίνεσθαι τῆς οθωνικῆς εποχῆς, μετὰ τῇ διάλυση τοῦ στρατεύματος.

Πηγή: Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης*, τόμ. Β' εκδόσεις Μέλισσα, Αθήναι 1971 σ. 288.

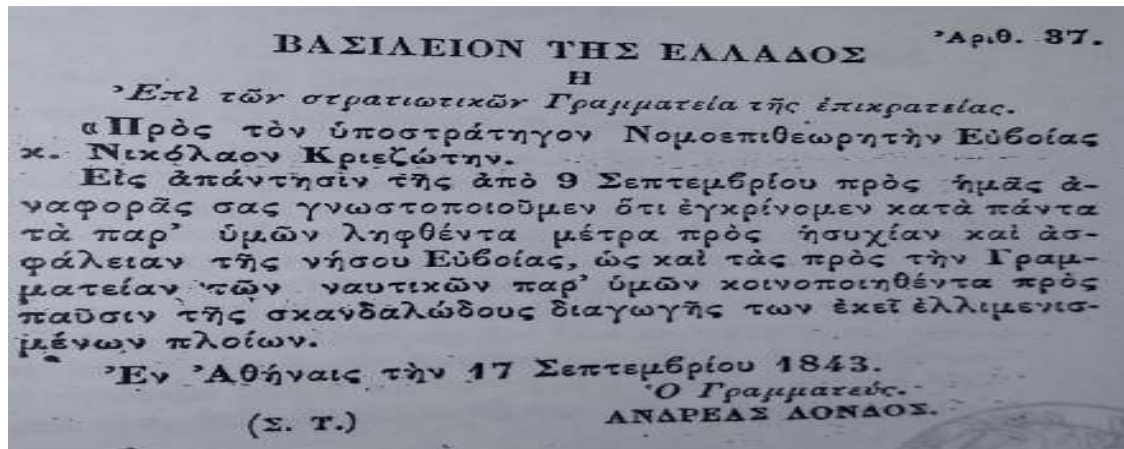
Έγγραφο 8

Το δημοτικό συμβούλιο της Χαλκίδας αποδοκίμαζε το κείμενο των Μ. Βιτάλη και Ι. Κριεζή, οι οποίοι κατηγορούσαν τον Νικόλαο Κριεζώτη για καταχρηστική διοίκηση στην Εύβοια.

Πηγή: Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης*, τόμ. Α' Α.Ε.Μ., Αθήνα 1967 σ. 359.

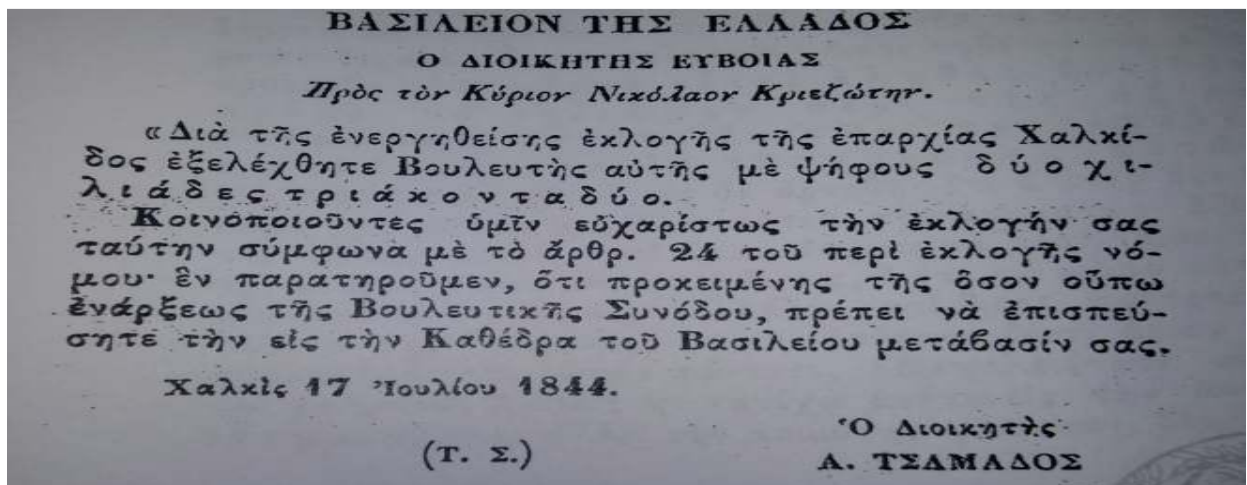
Έγγραφο 9

Επιστολή του αρχηγού του Αγγλικού κόμματος και ηγετικής φυσιογνωμίας των Συνταγματικών Ανδρέα Λόντου, πρὸς τον υποστράτηγο και νομοεπιθεωρητὴ Εὐβοίας Νικόλαο Κριεζώτη. Η επιστολή αυτή επικύρωνε με τον πλέον επίσημο τρόπο τη στρατιωτικοπολιτική ηγεμονία του Κριεζώτη στο νησί της Εὐβοίας, μετά την επιτυχία της Συνταγματικής επανάστασης του 1843.

Πηγή: Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης: Διατριβὴ Αναγνωσθεῖσα ἐν τῷ Φιλολ. Συλλόγῳ Βύρωνι ἐν δυὶ Συνεδριάσεσι τῷ 1873*, ἐκδότης Ἀδελφοὶ Βαρβαρρήγου, Αθήνα 1877σ. 146.

Έγγραφο 10

Επιστολή του διοικητή της Εὐβοίας Α. Τσαμαδού, στον Νικόλαο Κριεζώτη. Με τη συγκεκριμένη επιστολή ο Α. Τσαμαδός κοινοποιούσε στον Κριεζώτη την εκλογή του ως βουλευτὴ Χαλκίδας με 2.032 ψήφους.

Πηγή: Α. Χρυσολόγης, *Νικόλαος Κριεζώτης: Διατριβὴ Αναγνωσθεῖσα ἐν τῷ Φιλολ. Συλλόγῳ Βύρωνι ἐν δυὶ Συνεδριάσεσι τῷ 1873*, ἐκδότης Ἀδελφοὶ Βαρβαρρήγου, Αθήνα 1877 σ.149.

Έγγραφο 11

Επιστολή των Ν. Κριεζώτη και Θ. Γρίβα στις 15 Οκτωβρίου του 1845, προς τον Ιωάννη
 Οικονόμου, βουλευτή Χαλκίδας. Ο Κριεζώτης καλούσε τον επί σειρά ετών γραμματέα του
 και έμπιστό του Ι. Οικονόμου να επισπεύσει την άφιξη του στην Αθήνα, διότι οι ενάντιοι
 απειλούσαν να ρίξουν την εκλογή της επαρχίας Καρυστίας, την οποία αυτοί είχαν συμφέρον
 να υπερασπιστούν.

Ο Κριεζώτης καλούσε τον επί σειρά ετών γραμματέα του
 και έμπιστό του Ι. Οικονόμου να επισπεύσει την άφιξη του στην Αθήνα, διότι οι ενάντιοι
 απειλούσαν να ρίξουν την εκλογή της επαρχίας Καρυστίας, την οποία αυτοί είχαν συμφέρον
 να υπερασπιστούν.

Ο Κριεζώτης καλούσε τον επί σειρά ετών γραμματέα του
 και έμπιστό του Ι. Οικονόμου να επισπεύσει την άφιξη του στην Αθήνα, διότι οι ενάντιοι
 απειλούσαν να ρίξουν την εκλογή της επαρχίας Καρυστίας, την οποία αυτοί είχαν συμφέρον
 να υπερασπιστούν.

Ο Κριεζώτης καλούσε τον επί σειρά ετών γραμματέα του
 και έμπιστό του Ι. Οικονόμου να επισπεύσει την άφιξη του στην Αθήνα, διότι οι ενάντιοι
 απειλούσαν να ρίξουν την εκλογή της επαρχίας Καρυστίας, την οποία αυτοί είχαν συμφέρον
 να υπερασπιστούν.

Πηγή: Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης*, τόμ. Β΄ εκδόσεις
Μέλισσα Αθήναι 1971 σ. 113.

Έγγραφο 12

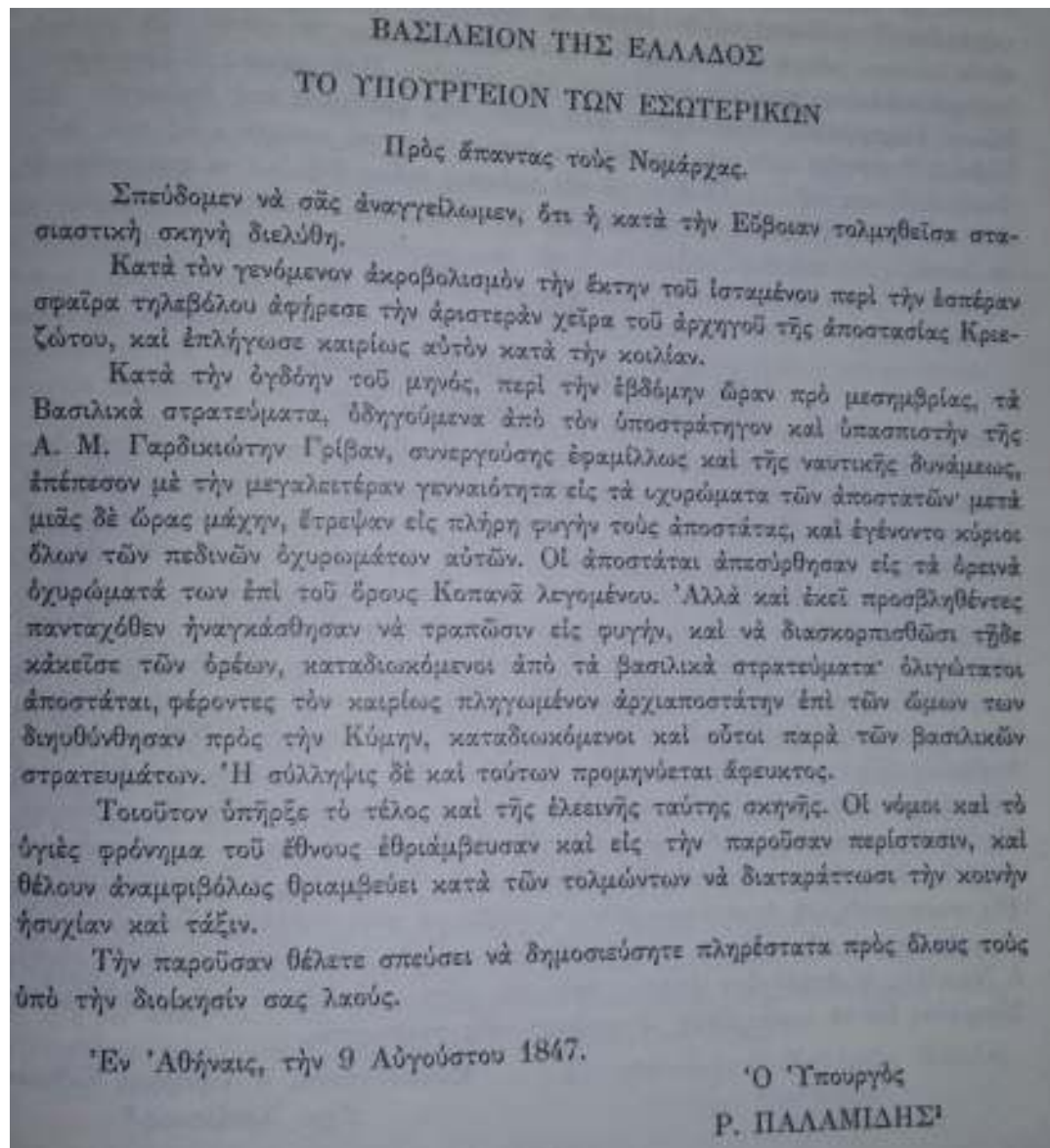
Επίσημο έγρ. α. φ. 1245

Εξοχότητι κ. Κωλέτη

Από τον κ. Κριζώτη προς τον κ. Κωλέτη
 να τον διορίσει ως επάρχου. Πρόκειται για μία από τις δεκάδες
 επιστολές που είχε αποστείλει ο Κριζώτης προς τον πολιτικό του εκπρόσωπο και
 πρωθυπουργό τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, ζητώντας διάφορες πελατειακές
 εξυπηρετήσεις.

Πηγή: Ακαδημία Αθηνών, Αρχείο Ιωάννη Κωλέτη, Αρχειακή συλλογή KEINE-
 (Τμήμα Ιδρύματος Τοσίτσα) Ταυτότητα τεκμηρίου -098-2474.

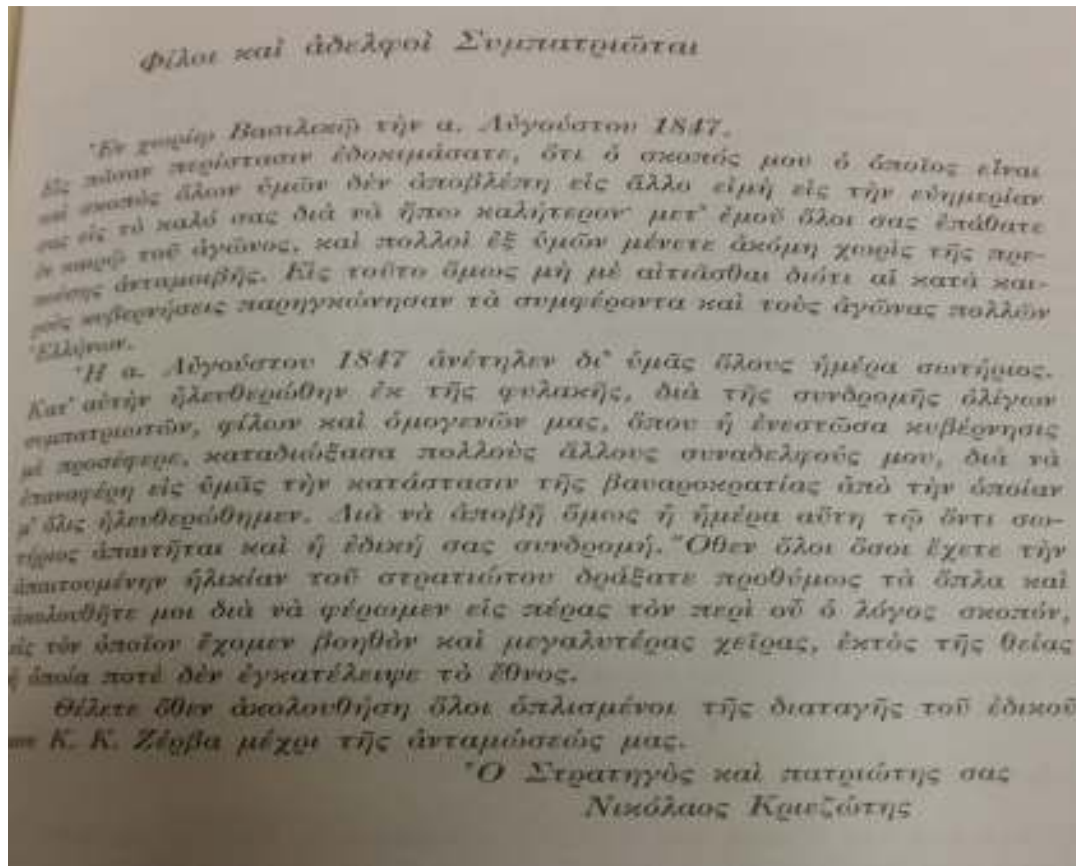
Έγγραφο 13

Διάταγμα του Υπουργείου των Εσωτερικών, το οποίο πληροφοροῦσε για την αποτυχία του κινήματος του Ν. Κριεζώτη .

Πηγή: Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης*, τόμ. Β΄, εκδόσεις Μέλισσα Αθήναι 1971 σ. 365.

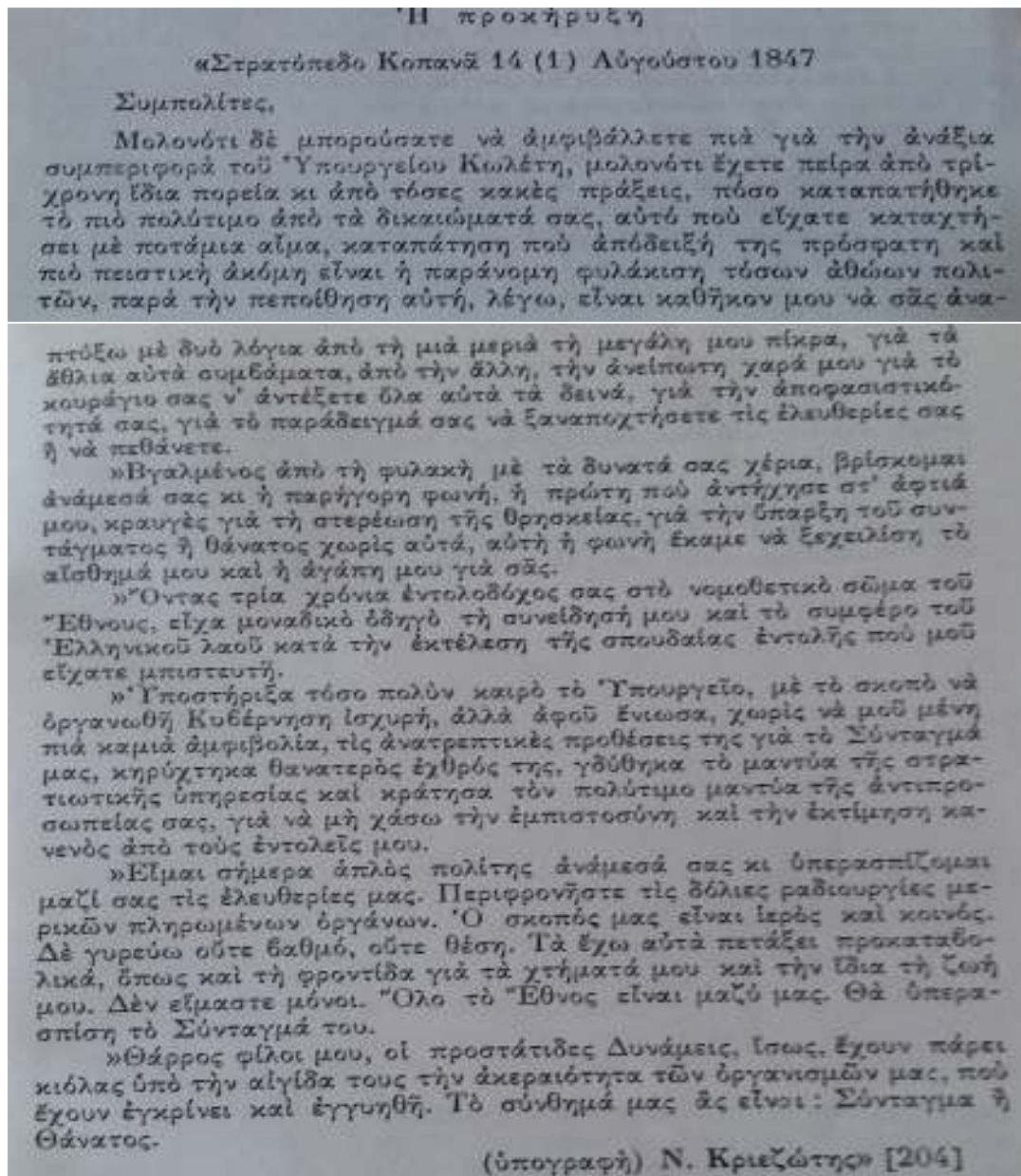
Έγγραφο 14

Η προκήρυξη του Κριεζώτη για το κίνημα του 1847, που πρωτοδημοσιεύτηκε στο φύλλο με τον αριθμό 100 της εφημερίδας *Moniteur Grec* και έγινε αποδεκτή από το σύνολο του τύπου της εποχής και από τη μεταγενέστερη βιβλιογραφία, ως η αυθεντική προκήρυξη του Κριεζώτη προς τον λαό της Εύβοιας. Η συγκεκριμένη προκήρυξη, αν και δεν ήταν η κυρία προκήρυξη του οπλαρχηγού, δεν ήταν ούτε πλαστή όπως υποστήριξε μεταγενέστερα ο ίδιος. Επρόκειτο για μία επιστολή του Κριεζώτη που απευθυνόταν σε ένα περιορισμένο ακροατήριο παλαιών ανδρών του και είχε στόχο τη στρατολόγησή τους.

Πηγή: Σπύρος Κοκκίνης, *Η επανάσταση και η δίκη του Κριεζώτη στα 1847 κατά τον 174 ανέκδοτο Κώδικα της Βιβλιοθήκης της Βουλής*, Α.Ε.Μ. τόμ. ΙΖ' 1970 σ. 87.

Έγγραφο 15

Η αυθεντική προκήρυξη του Κριεζώτη προς ὅλο τον λαό της Εύβοιας, για το κίνημα του 1847. Η επιστολή δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα Αμάλθεια της Σμύρνης, στις 10 Σεπτεμβρίου του 1847.

Πηγή: Γιώργος Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζώτης*, τόμ. Β', εκδόσεις Μέλισσα Αθήνα 1971 σ. 176-177.

Έγγραφο 16

Μεγαλειότατε

Ο πατήρ του υποφαινόμενου αυταύς του τράπου επιμεταρρεύθη από του χείμαρρου της περιουσίας εν Ευβοία στάσεως έφερεν όλλα, νεί! Κατά του ΥΒ. Θρόνου, αλλά Μεγαλειότατε αυθής εξόκειλεν εις το έγκλημα τούτο της καθομιώσεως.

Και η νεί πατέρα του Έθνους επιμήρησεν αυτόν αρκούντως, στερήσαν αυτόν της πατρίδος του και των οικείων του, αλλά επιμεταρρεύθη και η νεί. Εγκατέλειπεν την σύζυγόν του και η νεί εις έκτα του μη έχοντας ιδού την κεφαλήν κλίνει.

Κατεφύγαμεν λοιπόν εις το φιλεύσπλαχνον της Υ.Μ. και παρακαλούμεν θερμώς όπως αναρροούμενος επιμεταρρεύστε τούτον. Μήτε αρρωταίσεως της στάσεως, μήτε ηθικατικός, μήτε θακεκρινένος εις ήσαν, ούτε δια πολιτικής η δημοτικής δέσεως. Ήσαν εις εκ των ανωιδανηθέντων ανωιδών, συμπαρόμενος Πέτρος Χαραχλιάνης. Νείσατε όθεν Μεγαλειότατε να νεί ανωκαταστήσετε αυτόν του πατέρα νεί.

Αυλωνάριον
Εσωτερνίου - 29 - 1848
Ευσεμείστατος

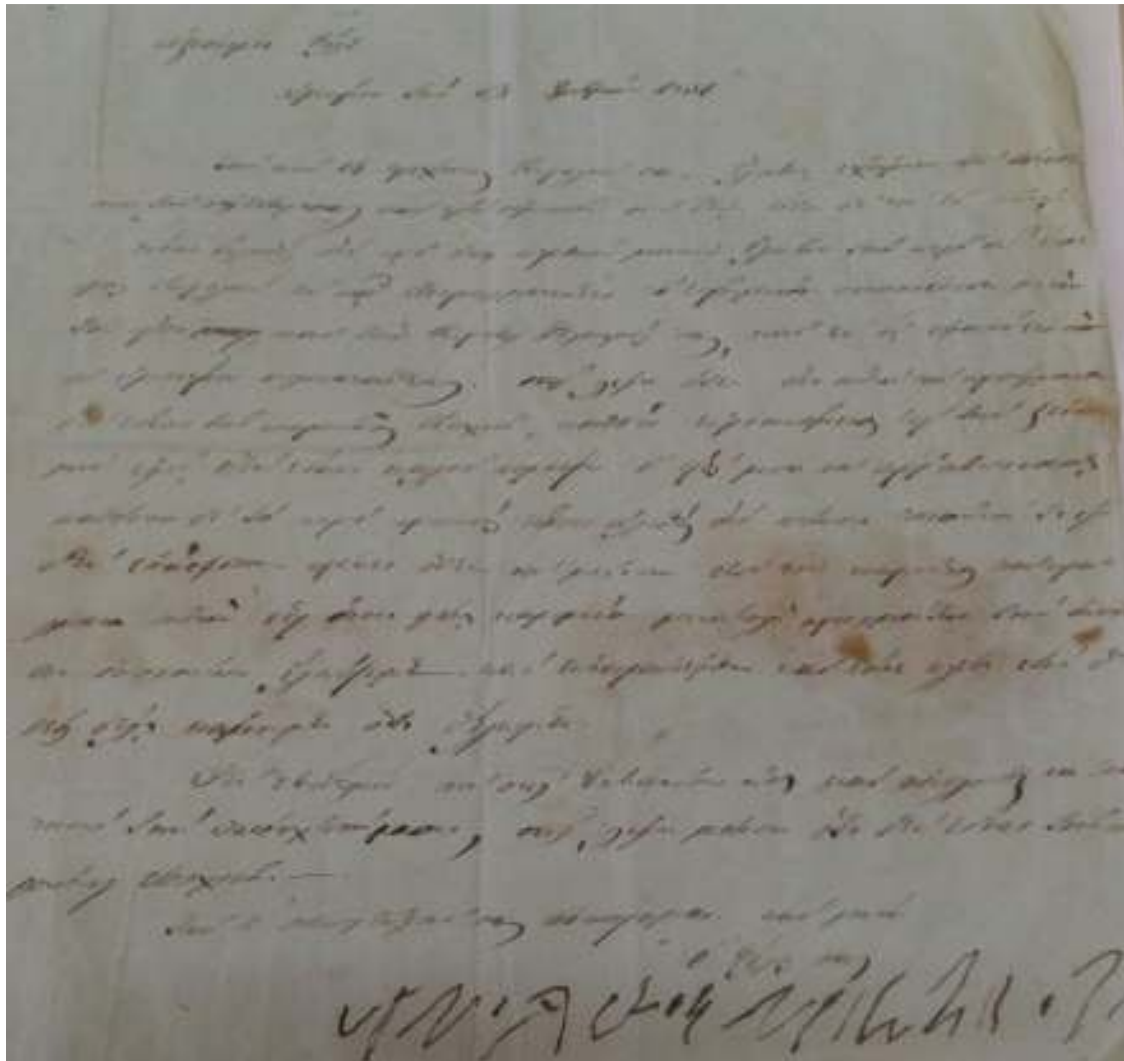
Παναγιώτης Χαραχλιάνης, Αθανάσιος Χαραχλιάνης, Γεώργιος Χαραχλιάνης, Κατερίνα Χαραχλιάνη, Χριστόφω Χαραχλιάνη, Σταμάτιν σύζυγος

Δια Α. Βιλάκου

Μία από τις πολλές επιστολές που έφταναν στον Όθωνα, από πρώην υποστηρικτές του Κριεζώτη, που μετά την αποτυχία του κινήματος του οπλαρχηγού ζητούσαν αμνηστία. Στην παρούσα επιστολή η οικογένεια Χαραχλιάνη παρακαλεί τον Όθωνα να αμνηστεύσει τον αρχηγό της οικογένειας, για τη συμμετοχή του στο κίνημα του Κριεζώτη. Χαραχλιάνης ήταν και το επίθετο του Νικολάου Κριεζώτη πριν αυτός το αλλάξει σε Κριεζώτης, οπότε ίσως υπήρχε και συγγενική σχέση του Πέτρου Χαραχλιάνη με τον οπλαρχηγό.

Πηγή: Δημήτρης Σγούρος, *Το Ρόπτρο, Κείμενα ιστορίας και λαογραφίας περιοχής Αυλωναρίου*, περιοδική έκδοση τεύχος 43ο, Αυλωνάρι 2014.

Έγγραφο 17

Μία από τις επιστολές που αντάλλαξε ο Νικόλαος Κριεζώτης με τον παλαιό συναγωνιστή και οπαδό του Νικόλαο Β. Μπουντούρη, κατά την εποχή που ο πρώτος είχε καταφύγει στην Οθωμανική επικράτεια και συγκεκριμένα στην περιοχή της Σμύρνης. Η συγκεκριμένη επιστολή στέλνεται από τον Κριεζώτη προς τον Βουδούρη στις 28 Οκτωβρίου του 1851 και κεντρικό της θέμα είναι το συνοικέσιο μεταξύ των παιδιών τους.

Πηγή: Χριστίνα Βάρδα, *Αρχείο οικογένειας Μπουντούρη-Βουδούρη*, επιμέλεια Ε.Λ.Ι.Α, φακ. 4,2 Αθήνα 1995.

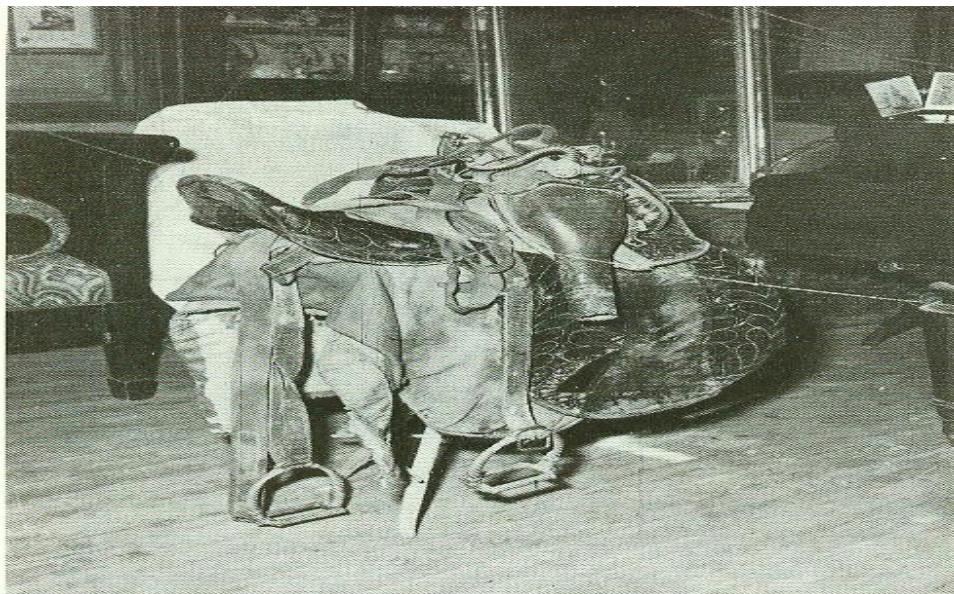
Εικόνα 1

Εικόνα του οπλαρχηγού Νικολάου Κριεζώτη. Η εικόνα βρίσκεται στο σπίτι του Κριεζώτη στην οδό Τζαβέλλα 5 στη Χαλκίδα (νυν έδρα των Γ.Α.Κ. Ευβοίας).

Πηγή: Σπύρος Κοκκίνης, *Η επανάσταση και η δίκη του Κριεζώτη στα 1847 κατά τον 174 ανέκδοτο Κώδικα της Βιβλιοθήκης της Βουλής*, Α.Ε.Μ. τόμ. ΙΖ΄ 1970.

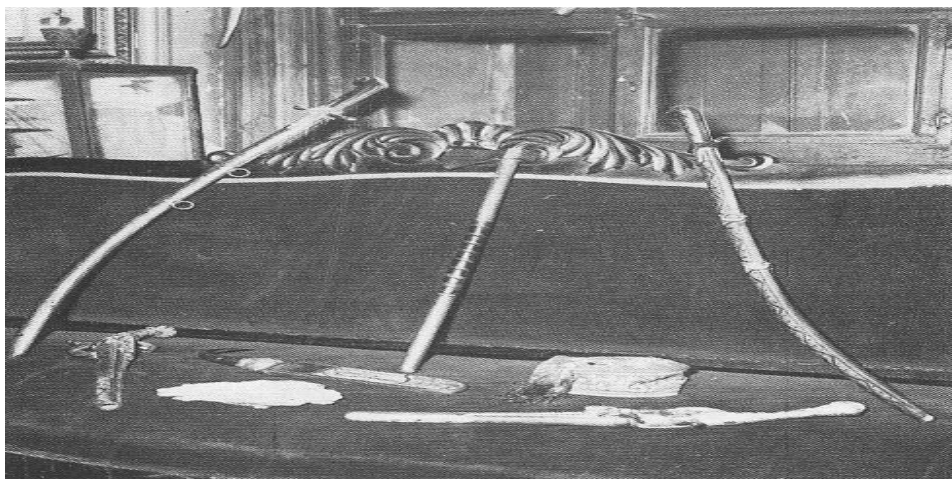
Εικόνα 2

Η βελούδινη σέλα του Κριεζώτη με τα χρυσοκέντητα χαλινά, δώρο του Τσωρτζ.

Πηγή: Σπύρος Κοκκίνης, *Η επανάσταση και η δίκη του Κριεζώτη στα 1847 κατά τον 174 ανέκδοτο Κώδικα της Βιβλιοθήκης της Βουλής*, Α.Ε.Μ. τόμ. ΙΖ' 1970.

Εικόνα 3

Τα όπλα και το φέσι του Κριεζώτη. Αριστερά το κομμένο στη μάχη του Κοπανά χέρι του.

Πηγή: Σπύρος Κοκκίνης, *Η επανάσταση και η δίκη του Κριεζώτη στα 1847 κατά τον 174 ανέκδοτο Κώδικα της Βιβλιοθήκης της Βουλής*, Α.Ε.Μ. τόμ. ΙΖ' 1970.

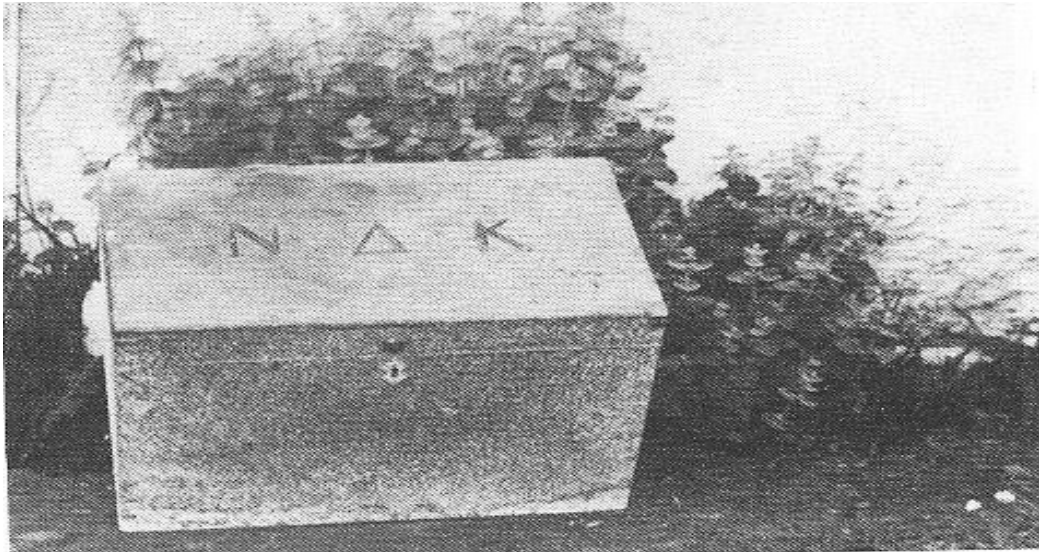
Εικόνα 4

Εσωτερικό του σπιτιού του Κριεζώτη, που στεγάζεται στην οδό Τζαβέλλα 5 στη Χαλκίδα (νυν έδρα των Γ.Α.Κ. Ευβοίας).

Πηγή: Σπύρος Κοκκίνης, *Η επανάσταση και η δίκη του Κριεζώτη στα 1847 κατά τον 174 ανέκδοτο Κώδικα της Βιβλιοθήκης της Βουλής*, Α.Ε.Μ. τόμ. ΙΖ' 1970.

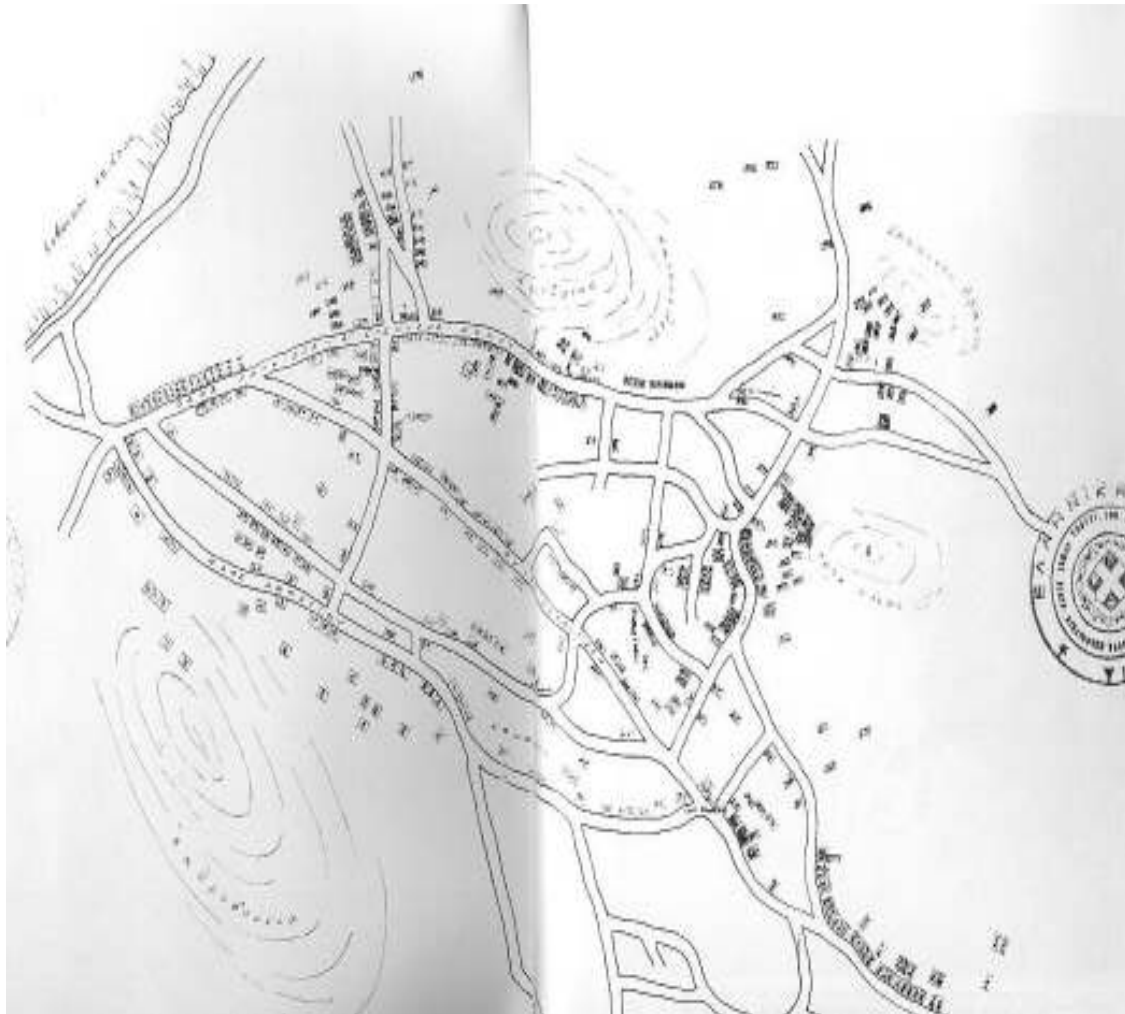
Εικόνα 5

Η ξύλινη οστεοθήκη του Κριεζώτη, με χαραγμένα στο επάνω μέρος τα αρχικά του ονόματός του.

Πηγή: Σπύρος Κοκκίνης, Η επανάσταση και η δίκη του Κριεζώτη στα 1847 κατά τον 174 ανέκδοτο Κώδικα της Βιβλιοθήκης της Βουλής, Α.Ε.Μ. τόμ. ΙΖ' 1970.

Εικόνα 6

Χάρτης που απεικονίζει τις συγκρούσεις μεταξύ των στρατευμάτων του Κριεζώτη και αυτών της Κυβέρνησης, κατά το αποτυχημένο κίνημα του οπλαρχηγού τον Αύγουστο του 1847.

Πηγή: Σπύρος Κοκκίνης, *Η επανάσταση και η δίκη του Κριεζώτη στα 1847 κατά τον 174 ανέκδοτο Κώδικα της Βιβλιοθήκης της Βουλής*, Α.Ε.Μ. τόμ. ΙΖ' 1970.

Εικόνα 7

Το αρχοντικό των Κριεζώτηδων εντός του ιδιόκτητου από τους ίδιους χωριού της Τριάδας. Η φωτογραφία είναι τραβηγμένη την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα, όταν το χωριό-τσιφλίκι είχε περάσει στα χέρια του Σπυρίδωνα Κριεζώτη, εγγονού του Νικολάου.

Πηγή: Διαδίκτυο.

Εικόνα 8

Τωρινή εικόνα του αρχοντικού του Σπυρίδωνα Κριεζώτη στην περιοχή της Τριάδας.

Πηγή: Διαδίκτυο.

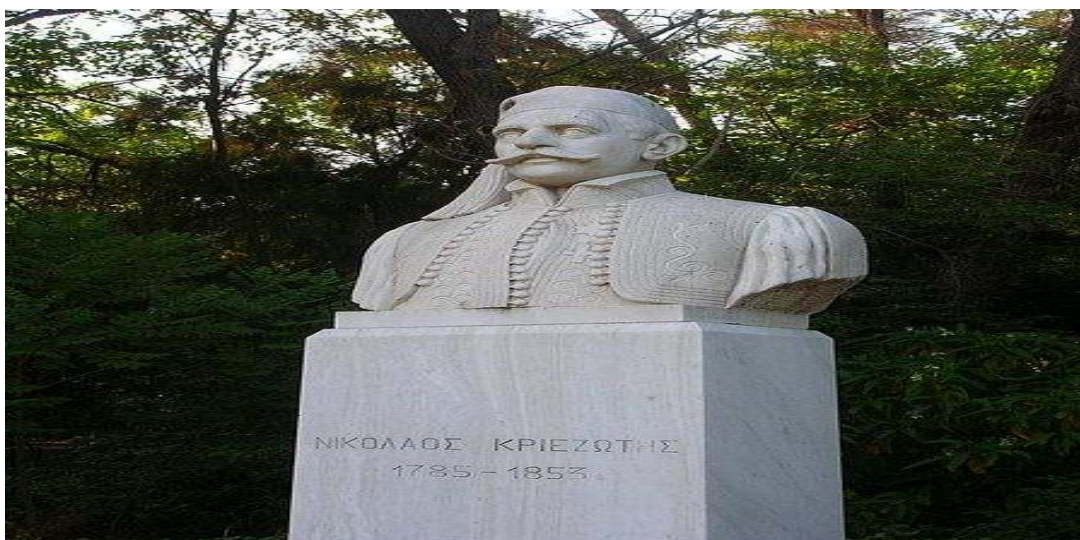
Εικόνα 9

Το αρχοντικό του Κριεζώτη, της συνοικίας Τσικούρ Τσεσμέ (νυν οδός Τζαβέλλα 5, στη Χαλκίδα). Το αρχοντικό, τμήμα μεγαλύτερου συγκροτήματος της κατοικίας του Ομέρ Πασά, τελευταίου Τούρκου διοικητή της Εύβοιας, αγοράστηκε από τον Νικόλαο Κριεζώτη μεταξύ 1830 και 1833. Μετά τη φυγή του Κριεζώτη στην Τουρκία, το ακίνητο περιήλθε στους απογόνους και σήμερα στεγάζει την έδρα των Γ.Α.Κ. Ευβοίας.

Πηγή: Σπύρος Κοκκίνης, Ρωμιοσύνη: *Είκοσι Δοκίμια για πρόσωπα και πράγματα της Τουρκοκρατίας και του Εικοσιένα*, Αθήναι 1971.σ. 122.

Εικόνα 10

Η προτομή του Κριεζώτη επί της Λεωφόρου των Ηρώων στο Πεδίο του Άρεως, έργο του Στέλιου Τριάντη.

Πηγή: Διαδίκτυο.

Εικόνα 11

Ελαιογραφία, πορτραίτο του οπλαρχηγού Νικολάου Κριεζώτη, κατά την έκτη δεκαετία της ζωής του.

Πηγή: Ι.Ε.Ε.Ε, Αθήνα.

